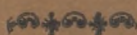

Slovenska čitanka

za
četrti razred srednjih šol.

Sestavil in izdal
dr. Jakob Sket
e. kr. profesor.

IV.

Velja trdo vezana 1 gld.

Maselj

Slovenska čitanka

za

četrti razred srednjih šol.

Sestavil in izdal

dr. Jakob Sket,

c. kr. profesor.

IV.

Cena 80 novčičev.

V Celovcu, 1893.

Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja.

Sg: 42391

SLOVENSKI NARODNI MUZEJ

knjižnica

op. št.

42431

Kazalo.

	Stran
1. Zlate resnice. A. Slomšek.	1
2. Amerika — najdena. J. Staré.	1
3. Slovô od doma. J. Cimperman.	6
4. Lažje je govoriti negoli storiti. „Vrtec“.	7
5. Ljudmila. M. Vilhar.	8
6. Rafaelova „Madonna della Sedia“. A. Umek.	9
7. Tam za goro. V. Kurnik.	11
8. Pod vaško lipo. A. Koder.	12
9. Pred cesarjem Maksom I. A. Aškerc.	16
10. Poplačana gostoljubnost. „Besednik“.	16
11. Andrej Ravbar in španski vitez. (Po Valvazorjevi povesti.) Fr. Cegnar.	19
12. Turški križ. Po nar. prip. — Fr. Svetličič.	21
13. Turški boji na Slovenskem v XVI. stoletju. I. Vrhovec.	22
14. Junakov grob. J. Jurčič.	29
15. Na planine! Zorin.	30
16. Na Črni prsti. J. Vesel.	31
17. Smrt Hasan-bega. (Po Valvazorjevi povesti.) J. Pajk.	33
18. Resnica in pravica v pregovoru.	36
19. Sisek rešen. P. Hicinger.	36
20. Krokav in lisica. Fr. Metelko.	37
21. Turkova prisega. Fr. Levstik.	37
22. Poročilo kralja Janeza Sobieskega svoji ženi o zmagi dunajski. (Iz šatorov vezirjevih dne 13. kimovca 1683 po noči.) I. Navratil.	39
23. Gospod Baroda. Nar. pes. — „Novice“.	42
24. „Prijetelj“ in senca. S. Gregorčič.	43
25. Najdražja kupica vode na svetu. Fr. Simonič.	43
26. Ponočna rosa. Fr. Levstik.	45
27. Voda. M. Cilensek.	46
28. Lavdon. Nar. pes. — zap. J. Uršič.	52
29. Zimski dan. S. Gregorčič.	53
30. Jernej Kopitar. (Po njegovem lastnem životopisu iz l. 1839.) I. Navratil.	54
31. Otročja leta. J. Bilec.	58
32. Spomini starega Slovenca iz francoskih vojsk. I. Vojni ujetnik na Francoskem. Andrej Pajk — J. Jurčič.	59
33. Avstrija za vse. V. Vodnik.	67
34. Poštenje velja. I. Steklasa.	68
35. Vojaki na potu. S. Gregorčič.	68
36. Spomini starega Slovenca iz francoskih vojsk. II. V francosko-ruski vojski. Andrej Pajk — J. Jurčič.	69
37. Nočni požar. J. Podmilšak.	80
38. Pes in mačka. I. II. A. Slomšek.	81
39. Ponočna pōtnica. A. Aškerc.	82
40. Spomini starega Slovenca iz francoskih vojsk. III. Vojak in ujetnik na Litvanskem. Andrej Pajk — J. Jurčič.	82
41. Hajdukova oporōka. S. Gregorčič.	95
42. Drobiž. J. Stritar.	96
43. Previdnost v pregovoru.	96
44. Stara mati. J. Pagliaruzzi.	97
45. Huzarji na Polici. Fr. Erjavec.	98

	Stran
46. Na planini. Fr. Svetličič.	105
47. Čičarija in Čiči. J. Bilec.	106
48. Črni trn. S. Gregorčič.	109
49. Osel na poskušnji. Fr. Metelko.	109
50. Ivéri. J. Cimperman.	109
51. Spoznavaj sebe in druge ljudi. I. Navratil.	110
52. Vigred. Nar. pesen.	113
53. Rudár. A. Funtek.	113
54. Spomladi. Fr. Levstik.	115
55. Bled in njegova okolica. J. Žvegel.	115
56. Triglav. M. Semrajc.	119
57. Domorodne misli. Fr. Zakrajšek.	120
58. Izprehod. S. Jenko.	121
59. Ilija Muromec. Ruska prip. — Fr. Hubad.	121
60. Ukleti grajščak. Fr. Svetličič.	125
61. Na mostu. Fr. Cegnar.	126
62. Spomini na Carigrad. A. Ukmar.	127
63. Opomin k veselju. Fr. Levstik.	136
64. Črtice iz življenja našega presvetlega cesarja in cesarice. Fr. Hubad.	136
65. V srcé si glej! S. Gregorčič.	146
66. Duh in teló. M. Vrtovec.	146
67. Slika. S. Jenko.	148
68. Jeza. J. Šuman.	149
69. Belopeški jezeri. L. Pesjakova.	150
70. Modro nebó. J. Stefan.	151
71. Ljubav do doma. J. Krsnik.	152
72. Sreča. I. II. S. Gregorčič.	153
73. Mesto Trst in luka njegova. J. Gomilšak.	154
74. Čas. S. Gregorčič.	160
75. Moč solnčne gorkote. S. Šubic.	161
76. Tolažba. L. Svetec.	164
77. Vzgoja mladine pri Kitajcih. J. Staré.	165
78. Iskana dežela. J. Levičnik.	170
79. Angelj tužnih. S. Jenko.	171
80. Vulkanske moči. Fr. Erjavec.	171
81. Grobni spomenik prijatelju. S. Gregorčič.	177
82. Vekovitost človeških del. A. Umek.	177
83. Doline. J. Jesenko.	178
84. Reki. L. Pesjakova.	183
85. Orglar. Fr. Prešeren.	183
86. Rezija in Rezijani. S. Rutar.	184
87. Memento mori. Fr. Prešeren.	187
88. Pregovori.	187
89. Možu vzorniku. Stebor.	188
90. Mlademu prijatelju v spominsko knjigo. J. Cimperman.	188

1. Zlate resnice.

1. Nespolnjene hude želje
Nam zmenijo jok v veselje.
2. Če drug pred teboj v ogenj skoči,
Nikar za njim se ne potoči.
3. Privaja dá človeku krepkôst
In k delu mu potrebno lastnôst.
4. Lahko se vsaka razvada premaga,
Če se poboljšanje le ne odlaga.
5. Dostikrat v malem zamuda
Naredi veliko truda.
6. Hudoben je vsak, ki druge omiva,
Sam svoje grdobe pa sebi zakriva.
7. Varuj se natolcevati,
Kakor v ljudi kamenje metati,
Lahkó se krivičnik ugene,
Nedolžnika kamen zadene.

A. Slomšek.

2. Amerika — najdena.

Odkar so Turki vzeli Carigrad leta 1453., pešala je od dne do dne bolj trgovina z vzhodnimi deželami. Italijani, ki so živeli in bogateli od prekmorske trgovine, izprevideli so tedaj, da bo treba iti naravnost v Indijo po kavo, sladkor in drugo prekmorsko blago. Ali v tem so jih prehiteli Portugalci in Španci, ki so se prav živo lotili brodarstva, odkar so dovršili stoletne boje z mohamedanci, ktere so zagnali nazaj v Afriko; a razun tega jim je po sami legi njihove domovine ob Atlantskem morju bilo sojeno, da si iščejo sreče na velikem morju. Skoro ob istem času so Španci in Portugalci skušali priti po morju v Vzhodno Indijo; ali med tem ko so poslednji mislili okoli Afrike priti do svojega smotra, odjadrali so prvi naravnost proti zahodu čez široko morje, kamor jih je peljal Krištof Kolumb, učen in pogumen mož, kakoršnih zgodovina ne pomni mnogo.

Krištof Kolumb je bil sin revnega suknarja iz Genove, kjer se je porodil leta 1436. ali pa, kakor drugi mislijo, še le leta 1456. Že kot majhen deček je silil na morje in ni odjenjal, dokler ga ni neki sorodnik vzel s seboj na ladijo, ki je peljala vojake v boj zoper mohamedance in Benečane. Ko so sovražniki v hudem boju zažgali ladijo, skočil je mali Krištof pogumno v morje in

srečno preplaval na suho. Od svojega štirinajstega leta je služil vedno na ladijah in obhodil vse kraje, ki so bili takrat znani evropskim brodarjem. Toda Krištof ni hotel ostati prost mornar, ampak želel se je naučiti vsega, česar je bilo treba, da bi sčasoma
 25 sam vodil ladijo. Pridno se je torej učil zemljepisja, zvezdarstva, merstva in risanja. Da bi se do dobrega izučil v mornarskih vednostih, šel je na Portugalsko, ki je takrat slovela po vsej Evropi, da ima najbolj zvedene in pogumne mornarje. Portugalski kralji so se sami zanimali za brodarstvo in ga na vso moč
 30 podpirali. V Lisaboni je Krištof Kolumb našel mnogo svojih rojakov in tudi sorodnikov in se je hitro udomačil. Tu se je tudi oženil s hčerjo slovečega mornarja Jerneja Perestrela, ki je imel mnogo zemljevidov in raznega brodarskega orodja. Vse to je marljivemu Krištofu dobro došlo, in kmalu je z bistrim svojim umom
 35 izmislil čisto nove osnove. Ker je zemlja okrogla, sklepal je, moral bi človek priti na vzhod, ko bi jadral vedno dalje naravnost proti zahodu. Tako je mislil Kolumb mnogo prej priti v Vzhodno Indijo, nego Portugalci, ki so šli okoli Afrike. V tem njegovem mnenju ga je utrjeval učeni Florentinec Toskaneli, s
 40 katerim si je večkrat dopisoval ter ga popraševal za svet. Da je Krištof Kolumb prav sklepal, pokazalo se je jasno čez nekoliko let; le v tem se je bil zmotil, da si je pot okoli zemlje mislil mnogo krajšo, nego je bila v resnici. Zavidni njegovi nasprotniki so pozneje svetu trobili, da Kolumb ni sam našel Amerike, ampak
 45 da je zvedel za njo v Islandiji, kjer je bil nekoliko let poprej. A to ni res. Sami Islandci niso takrat vedeli za njo, akoravno se je iz starih pisem dokazalo, da so sosedni Grenlandci nekdam hodili v Ameriko. Da čez Atlantsko morje ni daleč do suhe zemlje, sodil je Kolumb po tem, ker so na Azorske otoke včasih
 50 priplavale neznane rastline in druge tuje stvari ter enkrat celo dva mrliča čisto drugačne postave in barve od navadnih ljudi. Od dne do dne ga je bolj mikalo, da bi šel iskat to neznano deželo; ali za takšno podvzetje ni imel dovolj pomočkov in je moral kako vlado prositi podpore.

55 Kot dober domoljub se je povrnil domú ter je najprej mestnemu starešinstvu v Genovi razodel svoj namen; pa brez uspeha, kajti nevedneži so se mu posmehovali kakor kakemu prenapetemu sanjarju ter ga odpravili. Zdaj se je napotil nazaj na Portugalsko, kjer so ravno tedaj vse poskušali, da bi našli pot v Vzhodno
 60 Indijo. Kralj Ivan II. je Kolumba prijazno sprejel in ga prosil,

naj mu vse natanko pové, kako misli izvršiti svoj naklep. Navdušeni mož je rad ustregel kraljevi želji, ali zastonj je čakal pomoči. Ivan II. je bil med tem po načrtani poti skrivaj odposlal nekoliko ladij, ki so se pa že čez nekoliko dnij vrnile, in mornarji so trdili, da bi bilo neumno v onih krajih iskati suhe zemlje. 65
 Ves nevoljen je Kolumb zapustil Portugalsko ter šel na Špansko, kjer sta takrat vladala kralj Ferdinand Aragonski in njegova soproga Izabela Kastilska. Le-ta je ravno potrebovala mnogo novcev za vojsko z Granado, zadnjo mohamedansko deželo na pirenejskem polotoku, in na prvi mah ni mogla podpirati negotove stvari. 70
 Vendar pa Kolumba ni odpravila, ampak obetala mu je pomoči, kakor hitro bode mogoče. V tem so Španci vzeli Granado, in od veselja nad to imenitno dogodbo je kraljica Izabela kar takoj ukazala vse pripraviti, česar je bilo treba za dolgo vožnjo po morju. Kolumbu se je tedaj izpolnila davna želja. Pred odhodom mu je Izabela podelila velikih pravic ter ga imenovala za svojega namestnika v vseh deželah, ki jih bode našel. 75

Dne 3. velikega srpana leta 1492. je pogumni mož s tremi ladjami in s sto in dvajsetimi tovariši odrinil iz Palosa, malega primorskega mesta v španski pokrajini Andaluziji. Srečno je 80
 prijadral na Kanarske otoke, tu pa se je moral dalje časa muditi zato, ker se je bila jedna ladija nekoliko pokvarila. Ko je bila zopet popravljena, preskrbeli so mornarji vse tri ladije s hladno vodo in šli veselo dalje po neizmernem morju, koder se še nikdar ni zibala nobena ladija. Veter je bil ugoden, in hitro kakor 85
 strela so leteli vedno dalje in dalje. Dan za dnevom je minéval, a ni bilo videti drugega nego morje in nebo. Že je mornarjem upadlo srce, in jeli so se bati, da ne bodo nikdar več videli suhe zemlje. Le Kolumb ni obupal, temveč jih je vedno tolažil in jim dajal poguma; le tega jim ni povedal, kako daleč so že 90
 od doma. V tem so čudne prikazni še bolj prestrašile nevedne brodarje. Morsko površje je bilo namreč tako gosto zarasteno z morsko travo, da so se ladije jedva dalje pomikale. Tu so mislili, da jih bode vseh konec. Začeli so mrmrati in silili v Kolumba, naj jih pelje nazaj proti domu. Pogumni vodja se niti 95
 zdaj ni dal strahovati, ampak stanovitno je jadral dalje za svojim smotrom, ki ni bil več daleč. Morje ni bilo več globoko, kajti svinec je padel na dno, a na površju so plavale veje, trstje in druge stvari, ki so jasno pričale, da je suha zemlja blizu. Ker je solnce že zatonilo in se je začelo mračiti, dal je Kolumb jadra 100

zvezati, da ne bi vozili prehitro in po noči zadeli na skalo, sam pa je še dolgo ostal na vrhu ladije. Kaki dve uri pred polnočjo je zapazil, kako se je daleč za morjem zasvetil ogenj; okoli dveh po polnoči, ko je ravno mesec zasijal, pa je čuvaj z jadrenika veselo zakričal, da vidi suho zemljo. Takoj so vsi mornarji prihiteli na vrh ladije in kakor iz jednega grla so jeli klicati: „Zemlja, zemlja!“ in začeli od veselja jokati. Ginjeni so pokleknili pred bistrournega vodjo ter ga prosili odpuščenja. Strel iz topa je naznanil zaostalima dvema ladjama veselo najdbo. Težko so čakali dneva. V tem poču zora, in pred njimi se je razprostiral prijazen zelen otok. Bilo je dne 12. vinotoka leta 1492., ko je Krištof Kolumb v svečani opravi prvi stopil na suho, v levici držeč špansko zastavo, v desnici pa goli meč, s katerim je nekolikokrat mahnil križem po zraku ter se v imenu španske kraljice polastil otoka. Zdaj so zagrmeli topovi, in srečni potovalci so z glasno godbo stopili na novi svet ter na mestu prvega svojega prihoda postavili velik lesen križ.

Na bregu se je zbrala med tem velika množica tamošnjih prebivalcev, ki so kar strmeli, kajti nikdar še niso videli takšnih ljudi in toliko drugih njim čudnih stvari. Bili so čisto nagi, a rudečkasto-rujave polti. Nekteri so v ušesih in nosnicah imeli zlate ploščice zataknjene, in mnogi so po golem telesu bili namazani z raznimi barvami. Svoj otok so zvali „Guanahani“, ali Kolumb ga je na spomin svoje srečne rešitve prekrstil v San Salvador, t. j. „Odrešenikov otok“. Sprva so otočani kakor plabe srne bežali pred čudnimi tujci; ko so jim pa Španci prijazno namigavali, prišli so bliže in pokleknili pred njimi kakor pred bogovi. Kolumb je razdelil med nje steklenih biserov, malih zvončkov, igel, nožev in drugega drobiža več. Hvaležni divjaki so mu v zameno dali mnogo suhega zlata; a ko so videli, kako so ti tujci pohlepni na zlato, kazali so jim proti jugu. Španci so sodili po tem, da so ondi zlata bogati kraji, in so odjadrali tjakaj. Dne 27. vinotoka so našli otok Kubo. Tudi tu so prebivalci bili nagi in so kar ostrmeli, ko so zagledali neznane tujce in njihove ladije. Kraj je bil jako prijazen in rodoviten. Vse je obilno in bujno rastlo; na košatih drevesih je žvrgolelo brez števila raznovrstnih čudno pisanih ptičev. Tu je Kolumb prvikrat videl, da ljudje duhan pijó; ali divjaki so na svojih pipah imeli po dve cevi ter so v vsako nosnico zatikali po jedno. La-

popraševali samo po zlatu ter so ljudem, katerih niso mogli razumeti, kazali zlate ploščice. Divjaki so nato kričali „Haiti“ in pokazali proti vzhodu. Španci so tedaj zopet dalje jadrali in dne 3. grudna so našli otok Haiti, ki so ga prekrstili v Hispanijolo ali Malo Španijo. Nagi otočani so na prvi mah plašno bežali, ali kmalu so se jeli zopet prijazno bližati in z velikim spoštovanjem so prinesli rib, papig in raznovrstnega sadja tujcem v dar. Ločili so se v rodove, ki so imeli vsak svojega glavarja ali „kazika“. Jednega teh glavarjev, ki je bil tudi čisto nag, prinesli so štirje možje na stolu, da je videl tujce in si ogledal ladije, katerim se ni mogel načuditi. Dobrovoljni prebivalci so Špancem za razno-ter bliščeč drobiž dajali zlata, kolikor so ga zmogli.

Krištof Kolumb se zdaj ni mislil dalje muditi v novem svetu, ampak se je hotel vrniti nazaj v Evropo, da bi španskemu kralju in kraljici poročil o zemlji, ki jo je našel. Tudi je potreboval več ladij in bojnih priprav, da bi mogel novi svet dalje preiskovati in ga osvojiti za španskega kralja. Zadela ga je itak že mala nesreča, kajti jedno ladijo mu je burja razbila ob bregu, z drugo pa mu je ušlo nekoliko neposlušnih mornarjev. Pred odhodom je dal od razbite ladije napraviti malo trdnjavo, kjer bi naj mirno čakalo nekoliko Špancev, dokler bi se ne povrnil. Dobrovoljni Indijanci, t. j. stari ondotni prebivalci so sami pomagali deske in hlode znašati. V tej trdnjavi je pustil Kolumb osem in trideset svojih ljudi, katerim je ostro naročil, naj bodo vedno prijazni z Indijanci, in naj jih nikar ne dražijo. Da bi pa divjakom pokazal, kaj Evropci premorejo, morali so Španci na njegovo povelje pred zbrano množico izvesti nekoliko vojaških vaj ter sprožiti puške. Nazadnje je dal iz topa ustreliti kroglo, ki je razbila, kar je še ostalo od nesrečne ladije. Indijanci so se od strahu kar zgrudili na tla, o tujcih pa so mislili, da morajo biti kaj več kakor ljudje, ker niso mogli razumeti, kako bi navaden človek mogel strelo in grom nositi s seboj.

Ko je bilo vse pripravljeno, odjadral je Kolumb dne 4. prosinca leta 1493. nazaj v Evropo. Tretji dan je zadel na pobegle tovariše. Kolumb jim je odpustil, in zdaj so zopet skupaj dalje potovali. Med potjo je nastal velik vihar, in bilo se je bati, da se bodeta obe ladiji potopili, in da ne bode nikogar, ki bi mogel v Evropo prinesiti poročilo o najdenih zemljah. Sam Kolumb je že obupal. Tu vzame kos pergamena, napiše hitro nanj vse svoje potovanje in ga dene v dobro zasmoljen sod, ki ga vrže nato v

morje. Mislil si je, mogoče da sod kako priplava do Evrope, in ljudje bodo vendarle zvedeli za novi svet. Pa vihar se je zopet polegel, in dne 5. sušca se je Kolumb srečno pripeljal v Palos na Španskem. Ko so v mestu od daleč zagledali njegovo ladijo, 185 začeli so streljati iz topov, po cerkvah so zvonili z vsèmi zvonovi, in več tisoč radovednega ljudstva se je zbralo na bregu, da vidi in pozdravi slavnega moža. V Palosu se Kolumb ni utegnil dolgo muditi, ampak hitro je šel dalje v Barcelono, kjer sta takrat bivala španska vladarja. Tu so mu pripravili slovesen vhod, pri 190 katerem so dragocene in čudne stvari, ki jih je prinesel Kolumb s seboj, očitno nosili pred njim, da jih je videlo brezštevilno ljudstvo, ki je natlačilo vse ulice od brega do kraljevega dvora. Ferdinand in Izabela sta čakala nanj, na prestolu sedé, ter ga na vso moč odlikovala. Moral se je kraj prestola vستي in vse na- 195 tanko povedati, kako je potoval, in popisati vse kraje, ki jih je odkril. Ko je dovršil svoje poročilo, šli so vsi v cerkev ter z velikim navdušenjem zapeli zahvalno pesen.

J. Starè.

3. Slovo od doma.

<p>1. Rojstna hiša, hiša mala,
Kjer sem prvič v gledal svet,
Kjer me mati je zibala
In učila me je pet',
Danes jaz od tebe iti
Moram v daljni tuji kraj,
In Bog vé, al' dano priti
Bo mi k tebi še kedaj.</p> <p>2. Draga lipa ti dišeča,
Ki pred hišo mi stojiš,
Doma varhinja cveteča,
Danes zadnjič me hladiš.
Gledala me dete malo,
Ko igral sem pod teboj,
Danes sprejmi pa zahvalo
In posebni poždrav moj!</p> <p>3. Tudi tebe, vrt ljubljeni,
Jaz za dolgo zapustim,
Delal si veselje meni,
Zdaj te drugim izročim.</p> | <p>Moje roke zalivale,
Krasne rože, zdaj so vas,
Tuje vas oskrbovale
Bodo pa prihodnji čas.</p> <p>4. Gozd pri gori tam samotni,
V katerem sem sprehajal se,
Vir tu bistri in tihotni,
Vaj' oba pozdravljam še!
Vse je zame pomenljivo,
Kar zagledajo oči,
Vse mené spominja živo
Zlatih ur, ki več jih ni.</p> <p>5. Lepi dnevi res ste bili,
Ki ste tekli kdaj mi tu,
Al' mladostni časi mili,
Zdaj o vas ni več sledü;
Zginili ste kakor zora,
Ko odpira solncu tir —
Z Bogom, hiša, lipa, gora,
Ljubi vrt in gozd in vir!</p> |
|--|---|

J. Cimperman.

4. Lažje je govoriti negoli storiti.

Nekega dne je napravil kardinal Mendoza veliko pojedino na čast Kristofu Kolumbu, ki je bil za admirala imenovan. Pri pojedini je kardinal povzel besedo in hvalil Kristofa Kolumba, ki je našel Ameriko ter si takó pridobil slavo po vsej Evropi. Ta pohvalna beseda mnogim gostom ni bila povšeči; mislili so 5 si, čemu toliko hvale človeku, ki ni plemenitega rodú. „Meni se zdi,“ reče jeden kraljevih plemenitašev, „da ni ravno tako težavno bilo najti pot v takozvani novi svet; morje je od vseh strani odprto, in kdo pravi, da bi noben drug španski mornar ne bil mogel najti pravega pota v Ameriko?“ Nató se ostali gostje 10 nasmehnejo in pritrjujejo govorniku, a nekteri še celó porogljivo rekó: „Dá, dá, to bi bil lahko storil vsak izmed nas!“

„Gospoda! Verujte mi, da sem daleč od tega,“ reče Kristof Kolumb, „da bi sebi pripisoval slavo, za katero se imam jedino le zahvaliti modrosti in previdnosti božji; a gotovo je tudi, da 15 je mnogo opravkov na svetu, ki se nam zdé lahki samo zaradi tega, ker so jih izvršili drugi ljudje.“ To rekši, prosi Kolumb, da bi mu prinesli kokošje jajce, kar se je tudi zgodilo. Ko ima Kolumb jajce v roki, obrne se h kraljevim plemenitašem in reče: „Kdo izmed slavne gospode mi more postaviti to jajce navpik 20 takó, da bode stalo?“ Vsi so poskušali zdaj od te, zdaj od one strani, a vse zaman, jajce ni stalo. Naposled zavpijejo vsi: „To je nemogoče! Vi zahtevate nekaj, česar nihče storiti ne more.“ — „In vendar,“ odvrne Kristof Kolumb, „bodete, gospodje, potém rekli, da more to napraviti vsak izmed vas!“ Zdaj Kolumb 25 jajce na tanšem koncu malo ob mizo udari, da se rahlo ubije, postavi ga navpik, in jajce je stalo. — „O, tako tudi vsak izmed nas lahko stori!“ zavpijejo vsi okoli mize. „Prav ste odgovorili, gospodje,“ reče Kolumb smeje se; „samo ta mali razloček je med vami in menoj, da vi pravite, da bi bili vsi to lahko sto- 30 rili, a storil sem le jaz. Glejte, ravno tako je tudi z odkritjem novega sveta!“

Gospodje za mizo so se zeló sramovali, in nihče si ni več upal zaničljivo govoriti o Kolumbu, spoznavši resnico izreka, ki pravi: lažje je govoriti negoli storiti. „Vrtec“. 35

5. Ljudmila.

1. Vrh skaline silovite
Tabor Stari grad stoji;
V nje podnožju bela Pivka
Izpod zemlje se vali.
Tam je bival vitez Ravbar —
Štir' sto let je že preteklo —
Roke trde kot železo,
Srca trdega kot jeklo.
2. Tabor stal je sred goščave,
Sred goščave divja zvir,
Ki pod hojo ino smreko
Vživala je božji mir.
Vitez pa je dan za dnevom
Lov lovil po temni hosti;
Nikdar mu ni lova bilo,
Nikdar ne krvi zadosti.
3. Solnce njega ni budilo,
Zore nikdar ni zaspal;
Predno zvezde so vgasnile,
Je vrh Javornika stal.
Jelen drl je za jelenom,
Pesja tropa v sled hitela;
Al' kot blisk z nebā zadela
Vitezova ga je strela.
4. Žalibog, čez njive rodne,
Koder klasje rumeni,
Pes in lovec za jelenom,
Jelen pa naprej drvi.
Poljsko žito, kmetom nada,
Oj rumena ti pšenica,
Srpi te ne bodo našli,
Našla te bo jedva ptica!
5. Kmetje tečejo pred tabor,
Prosijo tam viteza:
„Če končaš nam plodno polje,
Nas boš ranil do srca!“
Vitez pa, kot gad razkačen,
Kmete vkaže odpoditi:
„Z grada se ni poberite,
Požeruhi, nikdar siti!“
6. In o mraku spet čez njive,
Koder klasje rumeni,
Pes in lovec za jelenom,
Jelen pa naprej drvi.
Klasi zlati, dozoreli
Strti vprek in vprek ležijo;
Vitez se grohotno smeje,
Kmetom pa oči solzijo.
7. Taborska gospā, Ljudmila,
Vije vsmiljene rokē:
„Da premili Bog otajal
V tebi trdo bi srce!“
Ali škoda prošnjaj blagih,
Prošnjajam srce je zaprto;
Predno solnce drugič sije,
Klasje vse je že potrto.
8. Noč razgrne temno krilo,
Vtihne ropot in prepir;
Luna sije na obzoru,
Zemljo juga sen in mir.
Le po Staremu gradu divje
Se razlega razsajanje;
Z lovci vitez se raduje;
Vrisk in vino, to je zanje!
9. Noč že jutru sega v roko,
Duri v tabru se odprō;
Stopi v sobo lep mladenič
Ino poje pesen to:
„Blagor, blagor vsem junakom
Od Nanosa do Triglava;
Blažena vsa tla naj bodo,
Koder teče bistra Sava!“
10. „Blagor, blagor!“ vpije vitez,
„Blagor!“ zagrmijo vsi,
Da se grad do zemlje strese,
In da hrup v nebō doni.
Pevcu pa ukaže vitez:
„Moško vdari strune svoje;
Lovcem vberi pesen lovsko!“
Pevce milo pesen poje:

11. „Od vrha do vrha
 Zelenih planin,
 Od roba do roba
 Orjaških strmin,
 Med hoje naj lovci,
 Med smreke hité;
 Krvava jim igra
 Užiga srcé!

12. Tam gori naj strelec
 Zverino mori;
 Tu doli se polja
 Naj kmet veseli!
 Gorjé, kdor ratarju
 Oranje teptá;
 Plačilo zadelo
 Ga bo iz nebá!“

13. Ni še zadnji glas iz grla,
 Že je silne strele moč
 Pevca mladega predrla,
 Črna ga objela noč.
 Zlata zora se je ravno
 V svetlem jutru porodila,
 Ravbar je na pevcu slonel —
 Pevec bila je Ljudmila!

M. Vilhar.

6. Rafaelova „Madonna della Sedia“.

Dela slavnih umetnikov imajo dostikrat prav čudno zgodovino; tako je tudi s slovečo podobo matere božje, ki je znana pod imenom „Madonna della Sedia“, in ki jo je izdelal najslavnejši umetnik vseh časov — Rafael Sanzio († 1520). Pripoveduje se o tej podobi takó-le:

V globokem, prav pustem zakotju neke doline na Laškem je živel pobožen star puščavnik. Izkusil je prej veliko med svetom, izgubil marsikaj dragega, na stare dni pa je hotel v miru živeti, zato je šel v samoto. Tudi ondi ni bil vedno sam; veliko ljudij ga je spoznalo, in hodili so k njemu iskat tolažbe, dobrih svetov in blagih naukov. Vsi so ga radi imeli ter čistili kakor svetnika. Puščavnik pa je najbolj ljubil dve stvari; govoril je namreč rad in mnogokrat takó-le: „Tu v tej samoti imam vendar še dvoje otrok, jeden je nem, drugi pa govori.“ Nemi otrok mu je bil velik hrast zraven šatora. Živel je v zavetju tega drevesa; odganjalo mu je vročino, nalive, in kar še neprijetnega pada od neba. Nanj so sedale drobne ptice ter mu peledostne pesni. Zató pa je bilo drevo puščavniku jako ljubo, zato je čuval, da ga ni nihče posekal, zato mu je prinašal vode iz bližnjega potoka, kedar je bila suša, da ga je zalival in čvrsto ohranjal.

Drugi, govoreči otrok puščavnikov je bila mlada hčerka nekega vinogradnika v tistem kraju, po imenu Marija. Hodila je k njemu skoro vsak dan, prinašala mu kruha in drugega živeža
25 in pripovedovala, kaj je novega pri ljudeh v okolici. Najčešče pa je puščavnik govoril z njo o Bogu in o prirodi. Razlagal ji je božjo mogočnost in ljubezen do vseh stvari ter ji kazal čudno lepoto v prirodi. Tako je sejal v mlado srce blago seme krščanske modrosti, in hčerka Marija je ljubila starčka kakor
30 svoje lastne stariše.

Neko leto nastane huda zima. Dolgo biva puščavnik sam v dolini, in mala Marija ga v tem času ne more obiskovati. Med tem se bliža pomlad, in Marija željno pričakuje prvega ugodnega dneva, da bi mogla iti v dolino. Kar že proti pomladi pride
35 južno vreme, naglo se jame tajati sneg, in proti dolini šumi voda, da narašča potok kakor velikanska reka.

Marijin oče pride od hrama domú in pripoveduje, kaj se godi. Vsi vzdihujejo v hiši: „Ubogi puščavnik!“

Puščavnik pa se reši. Ko prihaja silna povodenj, spleza
40 najprej šatoru na streho, a voda ga doseže tudi tu, in tedaj se spravi — na hrast. Marsiktero drevo so izruvali hudourniki, močni hrast pa je trdno stal. Ni se bilo puščavniku bati vode, ali žugala mu je druga poguba: brez živeža je bil, ker ni imel drugega, kakor kar je bil v naglici vzel kruha s seboj.

45 Tri dni je bival na drevesu. Tretji dan voda upade, in starček spleza na tla. Oslabljen se zgrudi na zemljo, obleži in moli, smrti pričakujoč.

Ali ni bilo smrti. Prikaže se mu rešilen angelj — mala Marija. Dasiravno neradi zavoljo vremena, vendar so jo pustili
50 stariši, da je šla v dolino. S seboj je prinesla košarico polno krepčalnih jedil in tako je otela življenje puščavniku. Poživljen se zahvali starček mali Mariji in moli vpricho nje na glas: „Bog, ki si me ohranil po mojih zvestih otrokih, po tej mladi hčerki in po čvrstem hrastu, prosim te, poveličaj te stvari pred drugimi na zemlji!“ Potém ga pelje Marija na svoj dom; tam ostane tako dolgo, da se breg v dolini osuši, in da more zopet nazaj v samoto.

Puščavnika ni bilo davno več na svetu. Marija je vzrastla, bila pridna gospodinja in imela že tudi dvoje prav zalih otrok.
60 Hrast v dolini so posekali in ga razžagali za dōge. Ali kako se je v tem izpolnila prošnja puščavnikova, poslušajte:

Iz dóg onega hrasta so napravili sod, ki ga je kupil Marijin oče. Neko poletno jutro gre Marija s svojima sinčkoma proti hramu. Pred hramom se je sušil veliki sod. Tja sede mati, držeč mlajšega sinčka, še dojenca, v naročju, večji pa se igra, 65 skakljaje okrog nje. Zamišljena gleda mati proti dolini, kjer je nekdam živel puščavnik, ter objema in poljublja mila otročiča, češ, to je sad puščavnikovega blagoslova.

Med tem pride mimo mladenič, ves zamišljen. To je bil Rafael Sanzio, najslavnejši umetnik vseh časov. Marija ga po- 70 zdravi, in mladenič se vzdrami iz svojih sanj. Dolgo je iskal primerne slike, da bi izdelal mater božjo z Jezuškom, pa ni mogel prave zadeti. Isto jutro se je šel izprehajati, da bi v duhu osnoval zaželeno sliko. In ko zagleda mater z dojencem, ostrmi in si misli: „Tú imam, česar sem davno želel.“ Toda papirja ni imel. 75 Vzame tedaj svinčnik in nariše mater in dojenca — na sod. Potém vzame desko s seboj in izdelava slavno Marijino podobo: „Madonna della Sedia“, Marijo z Jezuškom in zraven sv. Janeza, ki prinese palico s križem, kakor da bi hotel mladega Kristusa v mladosti igraje seznaniti s križem. 80

Tako pripovedujejo o sloveči podobi, in tako se je izpolnila prošnja puščavnikova. V proslavljenje nebeške device sta po roki umetnikovi čudno pripomogla hrast in hčerka vinogradnikova, tista dva otroka puščavnikova, ki sta ga smrti rešila o povodnji.

A. Umek. 85

7. Tam za goro.

1. Gora, gora, oj visoka gora,
Vsaki dan čez tebe pride zora
In se solnce zlato prismeji.
V tebe, v tebe rad okó upiram,
Tjakaj v daljne kraje se oziram,
Stari se spomin mi oživi.
2. Tamkaj, tamkaj vem za mesto malo,
Tam za goro, v srcu mi je ostalo,
V srcu, ne pozabim ga nikdar!
Tamkaj hišica stoji na trati,
V njej me zibala je draga mati,
Sladke pesni pela mi vsegdar.

3. Travnik, travnik tam se razprostira,
V travniku potoček hladni 'zvira,
Nežne krog moči cvetličice.
Tam sem nekdanj vil si vence zale;
Zlate ure, hitro so nehale,
Le spomin na nje ostal mi je.
4. Log, oj log stoji mi tam zeleni,
Ptički žvrgolijo v njem miljeni,
Gnezdica si nežna delajo;
In v jesen čeravno odletijo,
Vendar spet spomladi pričvrčijo,
Doma svojega ne zabijo.
5. Mile, mile tamkaj v logu ptice,
Pojte, pojte sladke veselice,
Naj jih sliši moja mamica!
Njej povejte, sinko da žaluje,
V malo hišico nazaj vzdihuje,
Kjer je dete nekdanj zibala.
6. Dnevi, dnevi so detinstva mili
Prešli vsi, ne bodo se vrnili,
Njih sladkost' ne čuti več srce.
Doba grenka pride, da ločiti
Mora se mladen'č, po svetu iti
Sreče iskat, ki doma je le.
7. Gora, gora, oj visoka gora,
Vsaki dan érez tebe pride zora
In prismeje solnce zlato se;
V tebe, v tebe rad se oziram,
Da spomin na zoro oživljam,
Ki za tabo tam svetila je!

V. Kurnik.

8. Pod vaško lipo.

Sredi vasi, sredi vasi
Se zbirali o polnoči
Pod lipo z brati smo nekdanj,
Uživali tam zemski raj.

Le poglej jo dišečo, širokovejato, stoletno lipo tamkaj na tratini! Kako ljubo razpenja svoje vrhove nad nizkimi, s slamo kritimi, iz lesenih brun zloženimi kočami, nad belo pobeljeno hišico! Da, dviga se nad krog in krog samotnim selom, nad

vrtovi, in vidi se ji, kakor da bi hotela prerasti še visoki, rudeče 5
kriti zvonik bele cerkvice. In pod to senčnato lipo te vabi le-
sena klop na svoje naročje, zelena tratina pa pregrinja cvetoči
prt pod tvojimi nogami. Tu je oni najlepši, najprijetnejši kraj
„sredi vasi“.

Tod sredi prijaznega sela se vije bela cesta kakor srebrna 10
nit mimo priprostih poslopjij dalje, dalje v dolino in log. Tu jo
križa ravno poleg vaše lipe nasprotna cesta, ki pelje v temni
gozd mogočnih hrastov, sključenih borovcev in tankih zelenih jelk
košatic, ki rastejo tam ob robu nad vasjo in gledajo kot zveste
čuvajke na njo. 15

In nekoliko bolj ob strani, kjer se razprostirajo pisani trav-
niki, kjer cvetó bele marjetice, rudeči petelinčki, zlate trobentice
in Marijini lasci, kjer poseda in počeplje krilati metulj od cveta
do cveta: tamkaj šumi in žubori, dirja in se upira vaški studenec
in vali svoje valčke proti jugu, tamkaj črez sredino vasi. 20

To je oni priljubljeni, nepozabni kraj sredi milega rojst-
nega sela, domače vasi, kterege se spominja vsakdo, ako ima le
nekaj čuta za svoje domovje, za svoj rod, za svoje najlepše dneve,
ktere je preživel ondi v družbi nedolžnih otrok pod senčnato lipo,
sredi vaše tratine. 25

Saj je pa tudi sredi vasi vse tako prijazno, tako vabljivo,
da so v primeri s tem vsa ona umetna in gizdava mestna šeta-
lišča, obdana krog in krog od palač, le dolgočasni, pusti prostori,
kjer se kaže toliko za oko, nič pa ne za srce, za notranji mir,
za počitek. Le opazuj ta priprosta stanovališča, ta mala poslop- 30
jica, ki se vrsté okoli in okoli vaše tratine in za cesto! Kako
gledajo s prijaznim, veselim licem obrnjena proti dišeči lipi, kakor
da se veselé sama sebe, svojega zadovoljnega uboštva. In na teh
malih okencih vaških hiš, na teh lesenih hodnikih, na teh slam-
natih strehah, na katerih se golčé priklanjajo in poljubljajo beli 35
golobčki, kako cvetó tu najlepše cvetlice, katerim priliva vsako
jutro žarnooka deklica in jim skrivnostno šepeče: „Le veselo
rastite in lepo poganjajte! Kmalu pride preveseli dan cerkve-
nega blagoslovljenja v župni cerkvi! Ta šopek mora izmed
vseh drugih biti najlepši na oltarju!“ In ko takó šepeče deklica 40
in se veseli bližajočega se praznika, razvijajo se nad njo iznad
linice rudeči klinčki, kakor da bi se ji hoteli zahvaliti za njene
besede.

In kjer:

45

Stoji, stoji tam lipica,
Pod lipo hladna senčica,

igra se kopica vaških otrok, bosopetih paglavcev, razkuštranih in razoglavih pastirčkov in veselih deklic. Kaka radost, kako veselje je ondi! Tu bijejo svinjko, tam žogo, tu igrajo šolo, tam
50 nebeškajo, tu skačejo ris, tam pasejo kozo in vriskajo in kriče, prepirajo se in hudujejo, sem in tja si tudi s sovražnim namenom posežejo v lase ter si pulijo srajce, da se odlega krič daleč po vasi in se jedva razločuje beseda od besede.

Tamkaj pod širokovejato lipo spleta nežna deklica v jutro
55 venec iz Marijinih lascev, marjetic in trobentic. V sredo pa povija rudečo purparo, ki jo je utrgala v rumeni pšenici, purparo lepe rudeče barve, okoli in okoli pa obrobља venec z višnjevotizpreminjavim kokoljem. In ta venec je namenjen za podobo, za bridko znamenje, ki visi na lipovem deblu, in ki je že tako
60 zatemnelo in bilo tako zapuščeno!

Da, to bo veselje, to bo radost, ko sedejo zvečer draga mamica tja pod lipico, povzdignejo oči in vidijo zelenorudeči venec na znamenju sredi tihe vasi!

Pod košato lipo sredi vasi se zbira o poldanski vročini s
65 polja vračajoča se družina bližnjih sosedov. Ondi poseda zagoreli hlapec, in zagorela dekla si briše tu z rokavom obilni pot z gorečega čela. A vendar jima dobra volja ne gine zaradi tega.

Stara teta sedi tu z dečkom v raztrganem slamniku in z lepim šopkom za njim ter ga kara zavoljo nespodobnega kričanja.
70 Kakor nalašč pa ga reši cerkovník pod zvonikom, kjer poldne zazvoni. Teta naredi urno velikanski križ po nagubanem čelu in prične pobožno sklonjena angeljsko čiščenje. Vsa njena družina ji pritikuje in odgovarja. Radovanja in šale je konec. In vse to vpríčo svetega razpela na vaški lipi sredi vasi.

75 Pod vaško lipo tamkaj na trati sede popoldne od daleč prišli, tuji berač, razpoloži lepo po vrsti okrog sebe svoje vreče in preševa skrbno nabrane božjake. Pri tem nekaj pomrma, pri onem nekaj pohvali, kakor zasluži po njegovem prepričanju ta ali ona radodarna roka. Potém si zapali, kakor v odškodovanje za toliki trud, pipo duhana in zadremlje pri njej in sanja
80 sladke sanje o polnih vrečah — sredi bele vasi.

Tamkaj pod vaško lipo se zbirajo v nedeljo pobožni vaščani, da uganejo kako modro. A ko zabučí veliki zvon iz visoke line,

razprši se urno vse proti cerkvi. Po svetem opraviilu pa se raz-
korači pod vaško lipo sredi vasi birič s celo kopico listin v roki 85
in se prevzetno napenja in hrešči, kaj se daje na znanje po slavni
gosposki. Včasi pa še tudi na koncu pritakne kaj šaljivega. Resni
možaki pa presojajo in pretresujejo te biriške ukaze.

Tamkaj pod lipo sredi vasi sedi na klopi sivolasi ded in
pripoveduje obsipajoči ga mladini čudne pripovedi iz svojega 90
dolgega življenja. Včasi pristavi tudi kaj o pesoglavcih, o po-
vodnem možu, o morski deklici, o zakleti cesaričini, o steklenem
gradu in o bradatemu kralju Matjažu. Mladina ga posluša, zre
nepremakljivo vanj, čudi se, prikimava in veruje vse te čudo-
vite reči. 95

In ko pride hladni večer, ko se vleže mračna in vlažna noč
na zemljo in zabliski tamkaj na visokem nebu brezštevilno zvezdic,
ko privesla bleda luna izza oblakov: kako lepo, kako prijetno in
prijazno je tamkaj sredi vasi!

Iz okenc lesenih koč odsevajo brleče lučice in razsvetljujejo 100
starikave resne obraze pod vaško lipo sedečih možakov, ki ugi-
ljejo ondi, kakšno bode jutri vreme, kod bode bolje sejati in žeti,
kositi in se potiti za nekoliko skromnih pridelkov. Poezije ne
poznajo oni, a živé zadovoljno tudi brez nje. Poezija jim je
ugodno vreme, dobra letina in nekaj tako prijetnega počutka o 105
poletnih večerih pod lipo sredi vasi.

Pozna ura brenči iz bližnjega zvonika in votlo odmeva po
tihni dolini. Nihče se ne gane, kakor bi vse dremalo in počivalo.
Prostor sredi vasi je zapuščen. A zdaj se oglasi v daljavi nočno
petje in se približuje vedno bolj in bolj. To so mladeniči iz 110
bližnje vasi. Kmalu potem je zopet vse živo v vasi. Tamkaj
pod lipo se zberó fantje, smejejo se in vriskajo, pojó in se ve-
selé, dokler jih ne zasači zaspanec.

Da, sredi vasi, pod širokovejato, dišečo lipo je vedno tisti
nepozabni, najkrasnejši čas, o jutru in opoldne, zvečer in po 115
noči, po zimi in spomladi.

A žalibog, ko se vrne prašni potnik za toliko in toliko let,
vidi tu nove obraze, tuje ljudi, tuje veseljake. Le lipa, staro-
davná lipa diši kot nekda, stega tako kakor poprej svoje močne
rame pod oblake, a na njej visi še tista božja podoba. 120

9. Pred cesarjem Maksom I.

1. „Sit sem že predstáv in zaslíseb,
Teh tóžeb in prošenj ves dan!“
Car Makso vzdihuje v Avgzburgu:
„Sejm tá bo li dnes že končan?“
2. „Še nekaj jih čaka pred vrati,“
Dě nadmaršal Ravbar nató,
„Še tóte, o cesar, zaslíši!“
„Napréj!“ veli Makso krepkó.
3. Ustopijo v škornjih visokih
In v irhastih hlačah možje,
Po prsih jim gumbi srebrni,
A plašči do gležnjev visé.
4. „Kjer Sava nam vrě iz Triglava,
Kjer v Adrijo Soča hiti,
Kjer vije deroča se Drava,
Kjer Mura zelena šumi:
5. Tam biva naš národ ti zvesti,
Od tam smo poslanci domá;
A žezlo mogočno nam tvoje
Tam, zdi se, že več ne veljá!
6. Karkoli se komu poljubi,
Počenjati z nami sme vsak:
Po hrbtu pretepa nas Turek,
A v lice nas bije grajščak.
7. Od nekđaj napada nas Turek,
Sovraži nas, ker je — pogan!
A mi, cesaróst, smo kristjani,
Grajščak pa je tudi — kristjan! . . .
8. Kaj Turek! Mori nas, pa — ide
In s plenom odnese petě!
A jastrebi, car, z gnezd gosposkih
Kljujó nas in — ne odletě!
9. Mi séjemo — grad nam požanje,
Njegovo vse, naše pa — nič!
In zájuterk naš, to je — tlaka,
Večerja je — válpetov bič! . . .
10. Kak' dolgo še zemljo mi svojo
Kot sužniki orjemo naj? —
Gospoda nam vzela je pravdo . . .
Ti, cesar, nazáj nam jo daj!“
11. „Podložniki ví ste pobožni?!“
Nad irharje dvor zakriči,
„Kaj? plemstvo, cesarju udano,
Črtni si upate ví?!“
12. Ne změni za dvor se car Makso,
Za hrup njegov nič mu ni mar;
Zre resno v poslance slovenske,
S sočutjem děje jim car:
13. „Krivice, ki vam se godijo,
V nebó so vpijoče, zarės!
Besedo zastavljam vam carsko:
To mora neháti — ni bes!
14. Ej, vitez preljubi moj, Lamberg,
Ki Pegama hrusta si zmel,
Bahaću si v Beču snel glavo,
Junák že povsód zaslovel:
15. Kaj pravim ti, Kristof moj dragi:
Opaši meč, vzemi svoj ščit!
Pojězdi mi dol na posavje
Gospodo objestno krotit!“

A. Aškerc.

10. Poplačana gostoljubnost.

Car Ivan, ki je okoli srede šestnajstega stoletja vladal Rusko, potoval je pogostoma preoblečen po deželi, da bi zvedel, kaj ljudstvo govori o njegovem carovanju, ter zaslíšal in spoznal njegove želje.

Nekega dne pride v vas blizu Moskve in prosi ondotne pre- 5
bivalce pomoči, pripovedujoč jim, da se mu je zelo slabo godilo
med potjo. Pa čeravno je kazal potrto lice in bil bolj ubožno
oblečen, gonili so ga kmetje vendar brezčutno od svojih pragov.

Srdit nad tako trdosrčnostjo, hotel je ravno vas zapustiti,
ko zagleda še borno kočo, kjer še ni prosil usmiljenja. „Česar 10
mi je ohola premožnost odrekla,“ misli si car, „najdem morda
pri tihem ubožstvu,“ in stopi naprej in potrka na vrata. Kmalu
mu odpre kmet in prijazno popraša, kaj želi. „Bogme,“ stoka
car, „lakote in truda skoro umiram. Prosim le malo živeža in
majhen kotič za prenočišče!“ 15

„V božjem imenu,“ odgovori kmet in podá carju roko, „le
noter; toda s slabim grizljejem bode te morali biti zadovoljni.
Ravno o neugodnem času ste prišli. Moja žena ne more iz po-
stelje, in novorojeni gost, ki mi ga je Bog poslal, bode vam
motil spanje. Pa vendar dobro došli! S čimur vam ne morem 20
postreči, to pa naj nadomesti dobra volja!“

Kmet pelje carja v borno, pa snažno izbico, kjer so bili otroci.
Najmanjše dete je spalo v zibeli, kaka tri leta stara deklica pa zra-
ven na neki odeji, a dve deklici, jedna pet, druga sedem let stara,
klečali sta pred hišnim oltarčkom in molili večerno molitev. 25

„Tu se malo spočijte,“ reče kmet tujcu, „dokler ne napra-
vim kaj po svoji slabi moči za večerjo.“ In res, čez nekoliko
časa že prinese črnega kruha, neko jajčjo jed in strdi. „To je
vse, s čimur vam morem postreči; le vzemite z otroki, in Bog
vam naj blagoslovi!“ 30

„Za vašo milosrčnost in gostoljubnost,“ zahvaljuje se car,
„naj vas Bog blagoslovi, in svest sem si, da vam bode on tudi
poplačal vašo dobrotljivost.“

„Hvala! Ljubi oče nebeški me obdaruje vsak dan. Jaz sem
čvrst in močen, oče in mati so mi zdravi in zadovoljni; kar si 35
prislužim z delom, s tem morem svoje pošteno preživiti. Bog me
razveseljuje s pobožnimi in pridnimi otroki, in kako dobro mi
bo, ako mi o veličastnem sodnjem dnevu Gospod poreče: Bil
sem lačen, in dal si mi jesti, bil sem popoten, in sprejel si me!“

„Blagi mož, ali vaši stariši pri vas stanujejo?“ vpraša car. 40

„Da, v izbi pri moji ženi so,“ odgovori.

„Pa vaša hišica je majhna,“ pristavi car.

„Prostorna dovolj,“ reče nató kmet, „da prebiva v njej
miroljubna družina. In za novorojenca bo tudi še prostorček.

45 Poglejte,“ nadaljuje, kažoč na najmanjše dete, „kak srček je! Milo dete, prav drago si nam; jutri bodeš pri sv. krstu Bogu posvečeno.“

„Oj dobro!“ pravi car. „Jaz imam v Moskvi dobrega prijatelja; njemu hočem povedati, kako gostoljubno ste me sprejeli, in ga prositi, naj bode boter vašemu detetu. Obljubite mi, da
50 ne nesete otroka prej h krstu, predno ne minejo štiri ure po mojem odhodu.“

Kmet prijazno stisne carju roko in obljubi čakati, potem pa ležeta oba na slamo. „Oče mili,“ moli car tiho, „ne dopusti, da zatajim kdaj pravico in zapustim tvoje poti, da bodem tudi
55 vedno mogel tako mirnega srca in sladko spati, kakor ti dobri ljudje!“

Do zlatega jutra je spal car mirneje, kakor večkrat na svojih mehkih blazinah v prekrasnem svojem gradu. Ko se je zahvalil kmetu za priljudnost in ga še spomnil obljube, napoti
60 se urno proti Moskvi.

Prešle so že skoro štiri ure, toda v kmetovo hišico še nikdo ni prišel. Že je mislil kmet s svojo družino nesti dete v cerkev, kar zasliši na cesti konjski peket in vozno vršenje. Gre pred hišne duri in zagleda mnogo jezdecev in kočij. Spoznavši carjevo stražo, skliče družino pred vrata, da bi videla carja se mimo peljati. Pred hišico pa se postavijo konjiki in kočije v okrog, in pred vrati obstoji carjev voz. Kočijska vratca se odpró, car stopi iz kočije, gre kmetu naproti ter pravi: „Obljubil sem ti botra; zdaj pa sem prišel sam, da izpolnim obljubo. Daj mi dete
70 in pojdi z menoj v cerkev!“

Kakor okamenel je bil ubogi kmet. Omamila ga je carjeva sijajnost, da ni razumel njegovih besed, in zastonj je iskal med množico popotnika, kterega je prenočil. Car mu naposled zvedri misli, rekoč: „Včeraj si ti nad menoj izpolnjeval dolžnosti ljubezni do bližnjega; danes pa sem prišel jaz, da izpolnim nad teboj sladko dolžnost vladarja — da poplačam krepost. Odtegniti te nočem tvojemu stanu, kjer tako mirno in zadovoljno živiš, da bi te mogel zavidati, in kteremu si ti v veliko čast; pa obdariti te hočem s takimi rečmi, ki ti bodo koristne in povšeči. Dobil
80 bodeš lepe črede, dobre pašnike in hišo, kjer moreš po svoji želji prav izpolnjevati dolžnosti gostoljubja. Tvoj otrok naj pa bode moj varovanec.“

Dobri kmet od radosti ni mogel besedice ziniti; čez zarujava lica mu lijejo solze hvaležnosti, in s kipečim srcem položi

svoje drago dete carju v naročje, kateri ga precej nese k sv. krstu. 85
 Po krstu izroči car dete očetu z bogatim darom in ukaže za njegovo zdravje skrbeti, čez leto dnij pa ga prinese v carjevo palačo, da se bode tam izrejeval. Vse se je zgodilo, in car Ivan ni nikdar pozabil gostoljubnega kmeta; veliko dobrot je skazoval njemu in družini njegovi. „Besednik“. 90

11. Andrej Ravbar in španski vitez.

(Po Valvazorjevi povesti.)

V slavnem Beču, na cesarskem dvoru
 Vzraste pomladanska krasna roža,
 Krasna roža, mlada Bojeslava,
 Ki je bila vseh lepot lepota. 5
 Vitezi, junaki po Evropi,
 Žlahtniki od vzhoda in zahoda
 So pri carju Maksu jo snubili.
 Ali vsakemu odreče ona,
 Vsakemu odreče svetli cesar;
 Samo dvema vitezoma mogla 10
 Prošnje ni odreči Bojeslava,
 Samo dvema mogel vitezoma
 Prošnje ni odreči svetli cesar.

Ravbar, sin slovenskega naroda, 15
 Ino španski vitez gostolasec,
 Dika vitezov, junakov krona,
 Prosita oba za njeno roko.
 Car jo dal bi obema vitezoma,
 Ker oba sta mu jednako ljuba
 In jednako hrabra v sili boja; 20
 Al' obema dati je ne more.
 Zdi junakov svojih se mu škoda,
 Da za deklico bi se končala,
 Torej pošlje svojega oproda
 Po svetovalca Modroslava, 25
 Poroči mu priti brez odloga.
 Pride Modroslav, in cesar jame:
 „Dva junaka, dva prijat'lja moja
 Snubita pri meni Bojeslavo;
 Dal bi jo obema vitezoma, 30
 Ker oba sta mi jednako ljuba
 In jednako hrabra v hrupu boja,
 Al' obema dati je ne morem.

Zdi junakov takih se mi škoda,
 35 Da za deklico bi se končala,
 Se razprla vsled ljubezni vroče.“

Pa odvrne Modroslav cesarju :
 „Svetli cesar, vseh vladarjev krona!
 Moj svet je tak in moja misel,
 40 Da, ko jutro dan zasije zora,
 V čudni boj junaka oba povabiš,
 Daš namesto smrtnega orožja
 V hrabre desne jima dolge vreče
 In naznaniš, da je tebe volja,
 45 Dati temu mlado Bojeslavo,
 Ki zmaši borilca svoj'ga v vrečo
 In nad glavo vrečo mu zaveže.
 S takim bojem bosta zadovoljna,
 Ker oba sta takega poguma,
 50 Da se čudi njima cela vojska.“

Pa pokliče car junaka k sebi,
 Reče njima, da je njega volja,
 Dati temu mlado Bojeslavo,
 Ki zmaši borilca svoj'ga v vrečo
 55 In nad glavo vrečo mu zaveže.
 Z bojem takim malo zadovoljna,
 Ker oba sta vrla korenjaka,
 Ideta iz carskega poslopja.
 In še predno solnce gre za goro
 60 In se vleže tihi mrak na polja,
 Se raznese po širokem mestu,
 Kako dva junaka drugo jutro
 Bila bosta se za Bojeslavo.

Ko zasije drugo jutro zora,
 65 Z vseh strani vali se gosto ljudstvo
 In nabere brezštevilna množ'ca
 Se na trgu pred cesarskim dvorom;
 Napolnijo se gledalcev okna
 Krog in krog po tri vrste visoko.
 70 Pride car iz svojega poslopja,
 Vsede na visokem se prestolu,
 Za njim dva junaka, dva oproda;
 Pa junakoma pomigne k sebi,
 Da namesto smrtnega orožja
 75 V hrabre desne jima dolge vreče.
 Pa koračita junaka močna
 Na bojišču jeden zoper druž'ga.
 Zdaj ozrè se ljudstvo na Španjola:

Meril je tri vatle in tri palce, Krepka kakor jeklo mu je roka, Pod njegovo nogo tlak se trese, Bliska se okó mu polno ognja. Zdaj strmi nad Ravbarjem Slovencem:	80
Bila mu do tal je brada gosta In nazaj od tal do pasa zopet, Krepka kakor jeklo mu je roka, Da drobil je z njo železne podkve, Bliska se okó mu polno ognja. Ravbarja zagradi španski vitez In tri čevlje dvigne nad zemljo ga, Pa ne more stlačiti ga v vrečo; Pa zagradi Ravbar zdaj Španjola, Ga zagradi mi za krepko ramo In šest čevljev dvigne nad zemljo ga. Trikrat ga zasučé gor nad glavo, A potém zmaši ga hitro v vrečo Ter nad glavo vrečo mu zaveže, Jo zaveže, zmaga tak' Španjola.	85
Zdaj poklekne Ravbar pred cesarja, Cesar pa se dvigne iz prestola In pripelje v dar mu Bojeslavo, Ki je bila vseh lepot lepota. — Tako se končala je ta pravda, In pregovor, pravi stara zgodba, „V vrečo dene ga“, odtod izvira.	90
	95
	100
	105

Fr. Cegnar.

12. Turški križ.

1. Med Poreznom zelenim in med Črno prstjo
Se vije po soteski na brdo Petrovo
Nevarna, ozka steza iz Sočinih ravnin
In dalje proti Savi prek Soriških planin.
2. Po njej beži v zavetje obrastenih gorá,
Kdorkoli more urno, ko carja turškega
Razbojne trope gori za Sočo se valé,
Da tla krvi rudeča pod njimi se šibé.
3. Pod brdom bega trudne se reve zbirajo
In mislijo za trdno, da že otete so;
Al' kmalu kaže žar jim zapaljenih vasij,
Da Turek ropa željni za njimi še drvi.

4. Pomaknejo se v goro med gosto bukovje,
Nasekajo za sabo ob stezi debela vse,
In čakajo za kupi, iz skal zloženimi,
Da se priplazi v klanec in nádnje zaleti.
5. Ko stopi zadnji v senco nasekanih dreves,
Se vsujejo z višine spodbite groblje v les,
Ga poderò na trumo, da zmane jo na mah,
Ko težko kladvo kamen pod sabo v droben prah.
6. V spomin prigodbe tē-le je znamenje vsekano,
Podobno križu, v steno pod Robom nad potjò;
Kmet „turški križ“ mu pravi in prosi mim' grede,
Da bi jednake sile ne b'lo več v kraje tē.

Po nar. prip. — *Fr. Svetličič.*

13. Turški boji na Slovenskem v XVI. stoletju.

Petnajsto stoletje, ki je v zgodovini slovenskih dežel zapisano s krvjo in ognjem, iztekalo se je med pogajanjem za toliko zaželeni mir s Turki, ki se je leta 1503. res sklenil z njimi. Nad dvajset let so imele za tem naše dežele mir. Sicer je pri-
5 hrumel vanje tudi ta leta še zdaj pa zdaj kak turški roj, a napravil je v primeru s krvavimi dogodki petnajstega stoletja vendarle malo škode. A na hudo se je obrnilo, ko je leta 1520. sedel na turški prestol Soliman I., najmogočnejši vseh sultanov. Leta 1526. je udaril z vso silo na Ogersko ter pri Mohaču do dobra pobil
10 krščansko vojsko. V tej bitki je padel tudi mladi ogerski kralj Ludovik II. Bil je brez otrok. Ko so mu volili naslednika, razcepili so se ogerski velikaši v dve stranki; nekteri so volili Habsburžana Ferdinanda I., drugi pa erdeljskega kneza Ivana Zapoljskega.

Ta volitev je bila vzrok velikim homatijam, v ktere se je
15 vtikal tudi Soliman ter pričel s tem ono dolgo vrsto turških vojsk, ki so trajale skoro dve sto let ter nakopale ogerskim, hrvatskim in slovenskim deželam nepopisno gorje.

Kralj Ferdinand I. se je zastonj trudil pridobiti sultana za mir. Razcepljena volitev in vsled tega nastala vojska se je zdela
20 sultanu ugodna prilika, da spravi pod se ne le ogerske, ampak tudi vse druge Ferdinandove dežele. Zatò se je leta 1529. vsul z velikansko vojsko pred Dunaj, oklenil ga od vseh strani ter

ga oblegal skoro tri tedne. Med brambovci, ki so prihiteli od vseh strani Dunaju na pomoč, bilo je tudi mnogo plemenitašev iz slovenskih pokrajin. Najbolj se je med njimi izkazoval s svojimi Kranjci Ivan Kacijanar, čegar grad je stal pri Begunjah na Gorenjskem. Že v prejšnjih vojskah si je kaj hitro pridobil ime neužuganega vojskovodje in junaka, kateremu se nikdo ne more ustavljati. Erdeljskega kneza Ivana Zapoljskega je v nekoliko tednih tako ugnal, da je moral bežati na Poljsko. Celó neustrašenega pa se je pokazal pri obleganju dunajskem. Vedno je bil videti tam, kjer je bila nevarnost največja. Odbijal je z grofom Nikolajem Salmom vred turške napade s toliko pogumnostjo, da so Turki naposled obnemogli, popustili obleganje ter se vrnili prek Ogerskega domu. A Kacijanar je udaril z Žigo Višnjegorskim za njimi, odgnal jim mnogo ujetih kristjanov, konj in klavne živine, pobral veliko dragega blaga ter jih na ogerski meji posekal nad 5000. V priznanje njegove srčnosti ga je kralj Ferdinand takoj leto za tem imenoval za poveljnika vse štajerske, koroške in kranjske vojske. Tej je bilo pač izkušenega vojskovodje treba, kajti sultan ni mogel pozabiti svoje sramote pred Dunajem. Pripravil se je na novo vojsko. Kralj Ferdinand je poslal sicer dva naša vojaka, Josipa Lamberga in metliškega poglavarja Nikolaja Jurešiča, v Carigrad do sultana, da ga pridobita za mir, toda opravila nista ničesar. Spomladi leta 1532. se je valila zopet velikanska turška vojska, nad 200.000 mož, proti Dunaju. A do njega se ni privalila. Ustavila jo je mala ogerska trdnjavica Kisek (Güns) blizu štajerske meje. Branil jo je Nikolaj Jurešič. Imel je le 700 pravih vojakov okoli sebe in kakih 2000 oboroženih kiških meščanov, a s to malo četo je odbijal Turke tako srečno, da so odjenjali ter opustili celó nakano na Dunaj, o katerem so med tem zvedeli, da stoji pred njim močna nemška vojska.

Ker mu je pri Kisku izpodletelo, namerjaval je sultan le še čez Štajersko razliti svojo jezo ter je zató z ogromno silo navalil proti Gradcu; a takoj mu je bil Kacijanar za petami, ki je med kiškim obleganjem stal s svojimi rojaki, in sicer z 2000 konjiki pred Dunajem. Ko je zvedel, da sultan oblega Gradec, spustil se je izpred Dunaja ter dirjal noč in dan proti Gradcu. Šel je tolik strah pred njim, da si ga celó sultan sam ni upal počakati. Umaknil se mu je proti jugu ter se ustavil še le pred Mariborom, odkoder pa ga je odpodil Žiga Višnjegorski, kateremu je Kacijanar prepustil nadaljno preganjanje Turkov. Sam pa se

je urno vrnil po tisti poti, po kateri je prišel, nazaj proti Dunajskemu Novemu mestu; tu je prestregel oni oddelek turške vojske, 65 ktereга je, kakih 16.000 mož močnega, peljal Kasim-beg precej v početku vse vojske in še med kiškimi obleganjem gor ob Donavi ter z njim privihral celó do Linca. A tu je dobil Kasim-beg glas o sultanovi nesreči pred Kiskom. Zató se je takoj vrnil ter si prizadeval doteči sultanovo glavno vojsko, a Kacijanar mu 70 je pri Dunajskem Novem mestu preprečil pot ter mu pokončal vso vojsko; od 16.000 mož jih je le kakih 600 srečno odneslo pete na Ogersko.

Dunaj je bil s tem sicer rešen, vedno večje pa so postajale nevarnosti za slovenske dežele, ki so morale biti odslej na meji 75 vedno pripravljene za boj, in to ne več kakor v petnajstem stoletju proti manjšim in večjim tolovajskim druhalim turškim, ampak proti celim vojskam. Zató niso dejali Kacijanar in njegovi rojaki orožja kar nič iz rok. Precej naslednje leto sta udarila on in vrli Žiga Višnjegorski v Bosno, posekala in ujela veliko bosenskih Turkov ter jim odgnala po cele črede živine. Kacijanar jim ni bil napravil še nikoli toliko škode, vgnal jim še nikoli toliko strahu. Ker pa se je med tem kralj Ferdinand pogajal s sultanom za mir in ga leta 1532. tudi sklenil, moral se je Kacijanar vrniti iz Bosne.

85 A navzlic miru so se vedno preteпали ob mejah, in že leta 1536. je bil kralj Ferdinand prisiljen, poslati Kacijanarja znova nad Turke pred slavonsko mesto Osek ob Dravi. Ob jednomu mu je skazal največjo vojaško čast s tem, da mu je izročil poveljstvo črez vso nad 24.000 mož močno vojsko, kajti med svojimi poveljniki ga ni imel, ki bi bil preseгал Kacijanarja. A tu pred Osekom se je Kacijanarju izpolnila usoda.

Njegova vojska je bila sicer dosti močna; tudi za novce ji ni šlo trdo, toda stepla se je bila vkup od vseh božjih vetrov, z Nemškega, Češkega, Poljskega, Ogerskega in od drugod. Največja nesreča pa je bila, da se poveljniki teh oddelkov, Kacijanarju zavistni zavoljo njegove velike vojne sreče, niso marali uklanjati njegovim poveljem. K tem neprilikam je pritislilo še deževje in pomanjkanje živeža. Turki so to brž izvohali ter držali izstradano vojsko brez prenehanja v škripcih. V kratkem je 90 nastala velikanska zmešnjava. Preplašeni in brez reda so begali poveljniki in njihove čete od vojske. Kacijanar je bil v strašnih zadregah. Da bi preprečil to uhajanje, sklenil je, da se loti 100

mesta, naj že stvar izteče, kakor hoče, ter je odločil tudi že dan za to. A ko je napočilo usodepolno jutro, videl se je v tabo-
rišču samega; ostala sta s svojimi četami pri njem le dva po- 105
veljnika, vsi drugi so jo bili skrivoma popihali. Kacijanarju
ni kazalo drugega, kakor popustiti vse topove, med njimi tudi
slovečo „kacijanarico“, vse strelivo in vse bojne priprave ter iti
za drugimi. Tako se je pred Osekom utrnila Kacijanarjeva do-
slej tako svetla zvezda, in ta nesreča je bila tudi vzrok njegove 110
prežalostne smrti (1539).

Turkom so bile po tem dogodku meje slovenskih pokrajin
zopet popolnoma odprte. Že precej po nesreči pred Osekom so
udarili na Kranjsko, celó predrzni pa so postali po Kacijanarjevi
smrti ter predivjali leta 1540. vso kočevsko okolico. 115

Za Kranjsko so pričeli grozni časi posebno od tedaj, od-
kar se je zopet vnela med sultanom in kraljem Ferdinandom ve-
lika vojska na Ogerskem, ki je bila od leta 1532. sem prejenjala.
Dvakrat hudo so trpele slovenske dežele; plačevale so kakor druge
avstrijske dežele velikanske davke za obrambo proti Turkom ter 120
pošiljale svoje sinove na hrvatska, nemška in ogerska bojišča,
vrh tega pa so nosile še vso skrb in vse teže za obrambo svojih
lastnih, domačih mej, katerih jim kralj in cesar nikakor nista mogla
zadostno braniti. O tem, kaj bi naj storili, da bi Turki ne do-
hajali čez mejo, posvetovali so se že v petnajstem stoletju, in ta 125
posvetovanja so nadaljevali tudi v šestnajstem veku. Ali če prav se
je potrošalo mnogo, silno mnogo denarja, vendar se ni ukrenilo
nič izdatnega. Še najbolje se je jela stvar snovati, ko so za-
čeli od leta 1530. naprej uhajati iz Bosne in Hercegovine na
Kranjsko, Hrvatsko in v Dalmacijo turški, toda krščanski pod- 130
ložniki. Imenovali so jih Uskoke. Kralj Ferdinand jim je od-
kazal zlasti na Kranjskem na raznih krajih dežele, v Gorjancih,
v šumberškem okraju in na Krasu, varna bivališča ter jim zaradi
njihove srčnosti podelil prav nenavadne pravice, take, kakoršnih
ni imel noben drug podložnik kranjski. Bili so jako dobri, dasi 135
tudi precej divji in surovi vojaki in v Turke tako zagrizeni, da
jim brez boja z njimi kar ni dalo živeti. Zató so uhajali radi na
skrivnem, včasih pa tudi kar očito plenit čez mejo na Turško.

Njim podobni so bili mazoli ali haramiji. Mazoli so bili
hrvatski pešci in konjiki; za obrambo in napade jim še janičarji 140
niso bili kos. Plačila za svojo nevarno službo niso prostaki
med njimi dobivali nobenega; odkazalo se jim je le nekoliko

zemljišč in polja. Tudi haramiji, priprosti hrvatski vojaki, služili so peš in jež, toda za denar. Bili so posebno dobri stražarji in
 145 ogleduhi, katerim so bile znane najskrivnejše steze in najbolj prikrita skrivališča.

Iz tega malega početka se je polagoma razvila vojaška krajina ob vsej turški meji od Trsta pa do Belega grada. Na hrabre „graničarje“ so morali Turki trčiti najprej, kedar so planili črez
 150 mejo. Tako se nista kmalu črtila dva soseda, kakor graničarji in Turki. Dostikrat Turka še celó čakali niso, da je prišel, ampak šli so ga iskat na njegov dom. Na tako tolovajsko pot jih je odhajalo po 10—30, ali peš ali jež. Te „čete“, tako so jih zvali, jemale so s seboj, kar so dosegle, ljudi in živino in
 155 blago. Seveda so jim vrnili Turki to o prvi priliki. Prizanašanja niso poznali ne na tej, ne na oni strani.

Zavoljo takih razmer je razsajala ob mejah večna vojska, naj sta živela sultan in cesar med seboj v miru ali v vojski. Mir ni segal v naše kraje; ne oziraje se nanj, pošiljali so turški
 160 paše in begi tolovaje na svojo pest ropat po Slovenskem. Sultan jim tega ni branil, najbrž mu je bilo to še celó povšeči.

Vojaška krajina s svojimi dragimi in obilimi trdnjavami je požirala milijone in milijone za plačo vojakov in njihovih poveljnikov, za topove, smodnik in druge bojne priprave. Pri tem
 165 pa niso vštete ogromne svote, ki so jih izdajali za utrditev še drugih mest po deželi. Ni čuda, da so Slovenci žugali, če pojde še tako dalje, podali se bodo rajši Turkom.

Po Kacijanarjevi smrti sta bila Slovincem poveljnika Ivan Lenkovič in pa Herbart Turjaški; posebno zadnji se je odlikoval.
 170 Že z 20. letom je postal leta 1548. senjski stotnik ter odgnal leta 1557. z le 340 možmi turško, 4300 glav močno vojsko od Senja. Dve leti za tem so se vsule celó velike turške druhali, „martalozi“ zvane, tri ali štirikrat na Kranjsko ter jo predivjale od jednega konca do drugega. A naslednje leto jim je Herbart Turjaški to
 175 vrnil. Zbral je nekoliko sto Slovencev ter planil z njimi v Bosno, kjer je požgal veliko vasij ter odgnal nad 20.000 ovac. Ko je Turke minil prvi strah ter so se zopet zbrali, udarili so s strahovito srditostjo za njim, a Herbart jih je popolnoma potolkel ter razpršil na vse strani.

180 A črez tri leta so se zopet osrčili ter pridrli leta 1563. do Novega mesta, kjer pa jih je že čakal Herbart ter jih gnal odtod proti Kostanjevici in do Save. Ker črez narastlo reko niso mogli,

dohitel jih je tu in tako pobil, da so baje le štirje odnesli pete. Druge so pomahali, ali pa so utonili v Savi.

Naslednje leto so bili Turki že zopet v deželi, toda tičal jim je še prejšnjega leta strah v udih. Hiteli so tako zeló, da jih Herbart ni mogel več doteči. Odpustil jim pa ni. Precej prihodnje leto je udaril nanje ter se z mečem in ognjem grozovito znosil nad njimi. Kar mu je preostalo dela, dognal ga je drugo leto. Zbral je okoli sebe mnogo kranjskih plemenitašev in 3000 jezdecev ter planil z njimi čez reko Uno, kjer je Turkom požgal in oropal deželo daleč na okoli ter jim odgnal veliko ljudi in živine. Še je bil Herbart v deželi, kar privihra hlevniški paša z osem ali desetkrat močnejšo vojsko nadenj, toda izpodletelo mu je tako zeló, da ga je bil Herbart celó ujel. Imel ga je v Ljubljani več mesecev zaprtega ter ga spustil na dom še le tedaj, ko se mu je odkupil s 30.000 zlati.

Kar so se uprli leta 1573. še kmetje proti svojim gospo-
skam ter dali s tem Turkom zopet duška. Ti so to priliko dobro izkoristili. Navzlic temu, da sta bila sultan in cesar ravnokar sklenila mir, udarili so leta 1575. z veliko silo na Hrvatsko, kjer je bila meja tudi Herbartu Turjaškemu izročena v varstvo. Herbart skliče v naglici nekoliko plemenitašev in peščico slovenskih mladih ljudi na noge ter gre z njimi Turkom naproti. Pri Budački se sprime z njimi. A krščanska vojska je bila premajhna in vse junaštvo zastonj. Herbart je v ljutem boju padel in z njim seveda skoro vsa njegova vojska, kar je niso Turki polovili. Mimo mnogo drugih plemenitašev so ujeli tudi Herbartovega sina, mladega Vuka Engelbrehta ter ga še le čez nekoliko let proti dobri odkupnini, toda že zastrupljenega izpustili na dom, kjer je hiral nekaj časa ter umrl leta 1590. Herbartu pa in vitezu Višnjegorskemu so odrezali glavi ter ju poslali v Carigrad, kjer se je razlegalo nepopisno veselje, da je poginil junak, pred katerim so Turki trepetali nad dvajset let.

Hrvatsko in med slovenskimi deželami osobito Kranjsko je bilo zdaj Turkom zopet odprto na stežaj. Človek bi ponavljal vedno jedne in iste žalostne prigodke, ako bi opisoval vse te napade, saj je menda dovolj, če povemo, da ga odslej ni bilo leta brez turškega napada, in da je divjalo samo leta 1576. po Kranjskem, Štajerskem in Hrvatskem čez 50 turških druhelij. Slo-
vencem ni bilo od nikoder pomoči. Velika gospoda se je shajala sicer že več kot sto let na neštevilnih shodih ter se posve-

tovala, kako storiti tem groznim nesrečam konec, toda ostalo je po večjem le pri nasvetih. V jednomer so se mudili cesarski poslanci, med njimi prav veliko slovenskih plemenitašev, v Carigradu ter prosili miru in ga tudi dostikrat izprosili, toda naši kraji so imeli od tega malo ali nič dobička; bosenski paše so počenjali, kar se je njim dobro zdelo, ne meneč se niti za sultana, niti za cesarja. Našim prednikom se je dajala le prilika, skazovati se s svojo neustrašenostjo in svojim junaštvom, o katerem pa je bil sicer že ves svet slave poln.

Toda leta 1578. se je naposled vendar nekaj sklenilo, kar je bilo za slovenske dežele, posebno za Kranjsko, pravi blagoslov božji. Nadvojvoda Karol je dal zidati veliko trdnjavo Karlovec, ki je imela namen, Turke tu ustavljati, in jih je tudi res ustavila. Sicer so navzlic temu pridrli še nekolikokrat na Kranjsko, na pr. leta 1584., 1588., 1592., 1595., leta 1583. celo na Štajersko, a vendar so kristjani največje turške druhal ali celo cele vojske razpršili, če ne prej, pa vsaj blizu Karlovca. Turška vihra je ravno zavoljo te trdnjave potegnila po večjem na Hrvatsko in v Bosno, ali vsaj v vojaško krajino. Orožja pa Slovenci seveda še niso mogli položiti iz rok, marveč so ravno odslej kazali Hrvatom še celo očito, da so jim res pravi bratje, in da jim gređo njihove nezgode in nesreče tako do srca, kakor da bi zadevale njih same.

Spretnih in junaških poveljnikov Slovenci tudi po smrti Herbartovi niso pogrešali. Odlikovali so se na pr. Janez Lenkovič, Jošt Turn, Josip Lamberg, baron Ravbar, od vseh najbolj pa Andrej Turjaški, ki je leta 1593. pri Sisku, ktereга sta branila Blaž Gjurak in Matija Fintič, poteptal veliko vojsko Hasanpaševo ter dobil nad Turki tako zmago, kakoršne se kristjani dotlej še niso veselili.

Sultan je v Carigradu kar od srda trepetal ter napovedal cesarju vojsko, ki je besnela po največ okoli Siska, Petrinje in Kaniže. Vojna sreča je več let zelo omahovala. Zasukalo se je celo tako na slabo, da je leta 1598. privrela zopet precejšnja turška druhal celo do Ljubljane ter napravila tudi Štajercem veliko škode. Ker pa se je tisti čas zapletel sultan tudi na drugih krajih svoje velike države v hude vojske, sklenil je s cesarjem Rudolfom II. leta 1606. mir, s katerim so se končale za Slovence tako krvave in nesrečne turške vojske.

I. Vrhovec.

14. Junakov grob.

Visoko na linici mamka sloni,
Njen sinek po dolu kobilo lovi:

„Oj, pusti mi, luca, zelenkasto brav,
Glej, turških konj videti mnogo je glav.

Zdaj sedlo na hrbet jaz tebi bom del, 5
Bom meček opasal in náte bom sel;

Pomakal moj meček bo v turško se kri,
Kobile sovražne podila boš ti.“

Kobila mladen'ču naprot' rezgetá,
In z usnjatim sedlom junak jo sedlá. 10

Pa kliče si vojne tovariše vse:
„Vstanite, vstanite, na vojno grestě!“ —

In mamica v linici milo ječi,
Si sineka gleda, takó govori:

„Poslušaj me starico, sinko ti moj, 15
Ne hodi, ne hodi nad Turka na boj!

Črez vrata mi hrastov porinemo pah,
In Turka za zidom ne bode nas strah.

Pod turškimi meči je vmiral tvoj brat,
Sedaj pa še ti bi zapustil me rad? 20

Med Turki izdihnil tud' otec je tvoj:
Ne hodi, ne hodi, moj sinko, na boj!“

„Poslušaj, poslušaj, o mamica ti,
Kaj sin ti tvoj zadnji pred bojem veli:

Kjer bratec in otec boril se za dom, 25
Tam boja se branil jaz tudi ne bom;

Kjer otec izdihnil, kjer vmiral je brat.
Tam posteljo jaz bom postiljal si rad.“ —

Krdela sovraga že v dol gomezě,
Ko zbere mladenič si hlapce mladě. 30

Minila še niso trenutja mu tri,
Že s curkom prelival sovražno je kri.

Z levico za brzdo kobilo drži,
Z desnico krvavo orožje vihti.

35 Vrši se na sredli, kjer velik je hrup,
In Turki pod mečem leté nu na kup.

In ko se junak na okoli ozrè,
Pobile že hlapce so sablje krivè.

Boril se je dolgo na travniku sam,
40 Iz trupel si rakev napravil le-tam.

Kjer jarek na ravni stoji še ta dan,
Junak tam slovenski leži pokopan.

Ni rezani kamen, ni lavorov šop
Ne kaže, ne pravi, kje njegov je grob.

45 Le prosta pravljica — le-ta ne molči,
Le prosta pravljica — junaka slavi.

J. Jurčič.

15. Na planine!

1. Na planine, na planine
Vedno žene me srcé;
Gledal z jasne visočine
Kras domače bi zemljè.
Lepšega nikjer ni kraja,
Kakor kraj je vrh planin,
Vselej radost me obhaja,
Kedar nanj imam spomin.

2. Enkrat le še na višave
Rad vesel bi se podal,
Da krasoto bi narave
Zemlje naše izpoznal.
Bliže bil bi tamkaj neba,
Ki ga prosil bi gorkò:
Česar je narodu treba,
Ti podeli mu nebò!

3. Na planine, na planine!
Tam je moj očetov dom;
Radost moja ste, višine,
Ljubil sem vas in vas bom.
Enkrat tam bi pel še glasno,
Kakor pel sem nekedaj;
Bolj nebò je tamkaj jasno,
Gledal bi planinski raj.

4. Na planinah je veselje,
Srečen s čredo je pastir;
Ve gorè ste moje želje,
Saj pri vas le biva mir;
Šega, noša je domača,
Rod še dobrega srcà;
Svoje si na prid obrača,
Tuje v čislu tud' ima.

5. Na planinah mir in srečo
Našlo moje bi srcé,
Željo imam tó največo,
Druge nimam več željè.
O prijazne vè višine,
Potlej naj ne pridem z vas;
Na planine, na planine,
Dokler dan mi je še čas! —

Zorin.

16. Na Črni prsti.

Dežela kranjska ima na Gorenjskem kraje, kateri se zaradi prirodne slikovite lepote svoje smejo primerjati imenitnim delom Švice. Takšen kraj je Bohinjska dolina. Na severu kipi velikan Triglav v sinje nebo; na jugu se Črna prst najvišje dviga proti nebu. Ta gora sicer ni posebno visoka, a znana je zaradi mnogovrstnih cvetlic in rastlin, ki raste na njej; prelep je tudi z nje razgled, zlasti na južnozapadno stran. 5

Navadno hodijo nanjo iz Bohinjske Bistrice, kjer je dokaj hribovskih vodnikov. Skoro za vasjo se pričnó dvigati tla; po pašnikih in hribovskih travnikih ti je hoditi kake pol ure, da prideš v gozd. Čisti zrak in vonjava tisočerih cvetlic te razveseljuje, da prav lahko hodiš za vodnikom po strmih potih. Po nekod že čuješ kravje zvonce, gotovo znamenje, da si blizu planine. Res pozvanjajo čim dalje glasneje in pogosteje, in ko preležeš strm rob, ugledaš v gorskem kotlu cele vrste koč, ki so videti kakor vas. To je planina bohinjske sirarske zadruga. Nad poldrugo sto krav stoji in polega okrog koč in po sosednih rebrih. Prijazno nas sprejmó pastirji ter nas pogosté z izbornim mlekom, surovim maslom in sirom, kar nam kaj dobro tekne po težki hoji. 15 20

Ker solnce že zahaja in noč v gorah naglo nastopa, prosimo sirarjev prenočišča. Radi nam prepusté kočó v ta namen. Ležišče je kaj priprosto: nekoliko sená okoli ognjišča; a pravemu hribolazcu zadostuje do cela. Pastir nam zakuri ogenj, prinese dobre vode, želi lahko noč in odide. Nekaj naših tovarišev podleže po senu in zaspí; drugi sedejo pred kočó na skale. Nebo je jasno; ugledati ni najmanjšega oblčka. Sosedne gore so v črni temi; po nekod se oglašajo kravji zvonci; goved zvečine leži in prežvekuje; samó hudomušni prasci se podé in krulijo; nagajivi kozličí pa skačejo in se trkajo po strehah nizkih koč. 25 30 Mesec počasi vzhaja nad južnovzhodnimi gorami; bleda njegova luč čarobno seva na sivo skalovje severnozpadnih planin; sova se glasi, tožno skovikaje.

Hitro mine ura za uro; o pol treh je treba odriniti, ako hočemo pred solnčnim vzhodom priti na vrh gore. Vsa družba vstane; z mrzlo vodo si izmijemo zaspanec iz očíj; požirek vina, da se človek nekoliko ogreje in okreпча, in potém naprej. S prižgano svetilnico stopa Bohinjec pred nami; svet je skalovit,

pot neznano strma. Za pol ure hodá se zavije pod skalnato
 40 steno, ki visi z desne strani nad nami; na levi strani globoka
 strmina, steza silno ozka. Pozna se le, da so tudi drugi ljudje
 hodili po njej; uglajena ni, zavarovana tudi ne. Počasi kora-
 kamo drug za drugim. Na vzhodu se dani; svetloba je bleda,
 ali jasni se čim dalje bolj. To speši korak; vsakdo se boji, da
 45 ne bi zamudil solnčnega vzhoda. Zdajci zakliče nekdo pri prvili
 — kaj je neki? Novinec hribolazec je našel prvo očnico. Kakšno
 veselje, ko jo vtakne za klobuk! Pot je hipoma strma. Kakor
 prislonjena lestva je stisnjena med skalnate stene; visoko je
 treba vzdigovati kolena; često te jeden korak po kamenju pri-
 50 vede za dva koraka nazaj. Spominska ploščica z razpelom na
 desni oznanja, da se je ondi ponesrečil nabiralec očnic, padši črez
 strmino. Dalcč ni več do sedla in odtod ne do vrha; torej po-
 dvizajmo se! Zdanilo se je, ne da bi bili prav vedeli, kdaj. Sicer
 je še somrak, ona siva svetloba, ki nam kaže prirodo kakor
 55 spečo in brezbarvno, a pot vidimo dobro. Dospevši na sedlo,
 ugledamo vrh in čujemo tudi planinske kavke, ki letajo okoli
 njega ter kriče s prijetnim glasom. Mrzel veter brije; deje nam
 malo ne dobro, kajti znoj nam obilo rosi čelo. Na vrhu pa se
 moramo zaviti v plašč in stisniti za skalo, sicer bi neprijetno
 60 čutili ostro sapo. Okrepčavši si lačni želodec in žejne ustne,
 pričnemo ogledovati okolico.

Črna prst je čudna gora: na južni strani iz doline do vrha
 porastena s travo, katero po letu kosé Tolminci, na severni strani
 pa navpična stena in potem jasen gozd. V travi na južni strani
 65 rastó očnice kakor pri nas marjetice, tako da ni gore, kjer bi
 jih bilo moči lažje nabirati. Triglav in njegovi sosedje se vidijo
 kakor ogromno sivo pečevje, na katero je postavljena visoka pi-
 ramida. Na vzhodu se kaže ognjenorudeč pas; žarki sevajo skoz
 meglo, kakor bi se bliskalo. Triglavova skupina izpreminja vsak
 70 trenutek barvo: poprej siva, videti je sedaj modrovijolčasta, potem
 zamolklorudeča, in sicer vselej najprej Triglavov vrh. Čim više
 se vzdiguje solnce, tem bolj se pomika barva v dolino; na vrhu
 pa se že kaže druga. Solnce nam je še za goro, ko se že Tri-
 glavov vrh sveti v prelepi rudečici. Vsa okolica je še siva; bližnji
 75 vrhovi so vijolčasti, daljni pa modri in zamolkložlti; Triglav
 sam se leskeče kakor razbeljeno železo. Ta prizor je toli krasen
 in slikovit, da mora prevzeti vsakogar. Kdor ni v gorah videl
 solnčnega vzhoda, ne pozna krasote prirodne. Dolge sence gorá,

ki leže v italijanski ravnini okoli Vidma, prihajajo vedno krajše; tu in tam se sveti v ravnini kaj belega: mesta in vasi italijanske; 80 dolge proge se vijó po vsej ravnini: reke so, ki se izlivajo v oglejski zaliv. Daleč na jugu se kaže svetlomodra proga, jedva vidna: Jadransko morje. Z daljnogledom vidiš skupino hiš in visok stolp: Oglej in stolp njegove bazilike. Tolminski in vipavski hribi se vidijo kaj nizko; v dolino gledaš kakor iz balona. 85 Ljubljansko polje se kar izgublja; veliko Šmarno goro pa moraš že nekaj časa iskati, predno jo ugledaš, tako je majhna v sosesčini Grintovca. Prav lepo se vidi, kakó se znižujejo planine proti jugu in vzhodu; Karavanke in Kamniške planine, skupina Julijskih planin so zadnje znatne višine; drugih južnih in vzhodnih 90 vrhov že ne moremo več imenovati gorovja.

Jedva je vzšlo solnce, poleže se mrzli veter. Prijetna toplota nastane, ktera se pa že proti deveti uri izpremeni v vročino. Solnce tako pripeka, da je treba sleči suknje. Na obzorju nastaja oni dim, ki nam jemlje pogled v daljo, zato se odpravimo 95 na odhod. Vsakdo si natrga nekaj očnic in drugih cvetlic, s katerimi si nakiti klobuk. Enkrat še pogledamo z višine in jamemo stopati nizdol. Izberemo si pa drugo pot, ki je dosti krajša, a jako strma in kamenata. Prijetno je mladim ljudem, ako se po kamenitih drsah vozijo z brega. Dobro in široko 100 moraš stopati na trdo podkovane črevlje; močno palico moraš trdno zastavljati v kamenje in se potiskati z njo, potem pa gre nizdol, da je veselje. Tisoč in tisoč kamenov se vali s teboj, a ker jih prožiš sam, valé se pred teboj in te ne morejo poškodovati. Nevarna pa je taka vožnja, kedar se več oseb pelje druga 105 za drugo po produ; lahko bi koga pobilo kamenje. Zato se navadno pelje drug poleg drugega. Niti polovice toliko časa ne potrebujemo z gore kolikor vkreber; opoldne smo že zopet na Bistrici.

J. Vesel.

17. Smrt Hasan-bega.

(Po Valvazorjevi povesti.)

Kaj vihra na sivem Siget-gradu?
 Plahutá kot nad pečino orel,
 Kakor orel, kakor sivi sokol.
 Nit' je orel, nit' je sivi sokol:
 Da je orel, k nebu bi se vzdignil, 5
 Da je sokol, k zemlji bi se spustil.

- Tudi niso sivi golobiči,
 Golobiči, miroljubni ptiči;
 Ampak to je zástava vojaška,
 10 Zástava, čet turških znanovalka.
 Kdo sešteje, kdo jih le pregleda,
 Ko vrvijo ob deroči Dravi?
 To ni vojska, to je gosta megla,
 Iz podravja se napajajoča,
 15 Po podravju se pomikajoča;
 To ni vojska, le oblaki temni,
 Strah in grozo Sigetu preteči,
 Sigetu in Zrinjskemu glavarju.
 Jaoh tebi, o slavonska zemlja!
- 20 Kar si žita dobrega shranila,
 Turška sila žito vse povžila;
 Kar si vina rujnega rodila,
 Turška sila vino posušila;
 Kar je čreda živega skotila,
 25 S tem turjad svoj trebuh si polnila.
 Tvoji momci turški so robovi,
 Tvoje hčere robinje so turške,
 Tvoja deca jadra poturica,
 Poturica, carjeva sužnica.
- 30 Na konjiču čilem jaše care,
 Silni care, stari Solimane.
 Bela brada v nedrije mu pada;
 Brada častna, al' okó hudobno,
 Grdo gleda, grje zapoveda:
- 35 „Hasan beže, verni vselej sluga!
 Verno si mi do sedaj begóval;
 Ali dnes si, beg, se iznevéril.
 Kjer izhaja to rumeno solnce,
 Pa do morja, kam zvečer zahaja,
 40 Od polnoči, kjer rodi se tmina,
 Pa do zemlje črnca Arapina,
 To je moja prava dedovina.
 Mi smo strme gore prehodili
 In globoke reke premostili;
- 45 Zime, leta v bojih prestajali,
 Niti smo se čemu kdaj udali;
 Ali danes jadni se bojimo,
 Ne več Turci, nego turške bule!
 No poslušaj, kar ti pravim, beže,
 50 Ino v pamet dobro si zapiši:
 Ti postavi most črez reko Dravo.
 Ako v treh dneh mosta ne postaviš,
 Pa ti ná od moj'ga svitka robec!

Kolnem se pri svoji sivi glavi: Štrti dan na njem visiš pri Dravi.“	55
Tiho beže carja je poslušal, Tiho slušal: draga mu je glava, Pa on hajdi stavit most črez Dravo. Kar je gozda, vanj se Tur'k zasuje, Kakor vihra, kedar v les prihruje;	60
Seka, cepi, dobje krog se maja, Kakor v letu, kedar tresk razsaja, Jeden vzdiga, drugi dalje mika. Od delavcev bregi mrgolijo, Kakor mravelj, kakor bčelic urnih;	65
Vik in trušč in grozno krog bučenje, Da umolkne Dravino vršenje!	
Gorko ti je gledat' to mostjenje, Görje ti je čutiti trpljenje, Da, trpljenje jadnega kristjanstva!	70
Turek seče, tram na kaura meče, Turek viče, kaur tram premiče, Turek plavi, kaur stebre stavi; Kar odplava, plača kaura glava. Da ni Drave, solz bi reka tekla,	75
Solz kristjanskih ino potne srage. Prva zora, že stoji stebrovje, Druga zora, črez leži tramovje, Tretja zora — straha se je skrila, Val pridere, slan od gorske plohe,	80
Tok divjá, se jaren v most zažene, Tram preraste, mostni strop privzdigne: Strašen lom in silen pok tramovja! Most se strese, voda ga raznese. Že četrta zora se prikaže;	85
Drava leže, carju jeza raste, Kvišku raste, prekipi mu pamet, Pa on begu tako beseduje: „Hasan sluga, kukala ti mati! Kje je most črez silno reko Dravo?	90
Kam povelje moje si zapisal? Kak' zapoved mojo si dopolnil? Kam je sveti Mohameda zakon, Kam pokornost, kam je šla poslušnost? Čar caruje, beg več ne službuje.	95
Hajd'te, sluge, carja poslušajte! Roke begu naopak zvežite, Okol' vrata robec mu ovijte, Gor na steber bega potegnite!“ Kar so čuli, tudi so storili.	100

Turci Dravo zopet premostili,
Noč in dan po mostu čez hodili,
Hasan-bega viseti pustili.

J. Pajk.

18. Resnica in pravica v pregovoru.

Resnica je nebeška rosa; da jo ohraniš, pripravi ji čisto posodo. — Kedar zlato govori, vsaka beseda slabi. — Kjer se zeló roti, tam resnice ni. — Resnica v oči kolje. — Otroci in norci resnico govoré. — Ko je glava vinjena, marsikaj iz srca 5 priplava. — Pravico vsak hvali, pa vsak je ne hrani. — Kdor ima moč, ima tudi pravico. — Kdor nima pravice, išče skrivne stezice. — Krivica se za mizo smeje, pravica pa za vrati joče. — Krivičen vinar deset pravičnih sne. — Krivično blago nima teka. — Mera in vaga v nebesa pomaga.

19. Sisek rešen.

	Tam beli Sisek mi stoji, Je v Sisku grad na ogle tri; Pred gradom mesto zidano In vse za bran napravljeno.	Že bliža Sisku se pomoč, S hrvatskih mej nabrana moč; In drugo trumo s kranjskih mej Pelja Turjaški knez Andrej.	25
5	Pred mestom turška množica Med rovi je nastavljena, In onstran Kolpe kaže se Šatorov turških polno vse. Je Hasan turški paša zbral	Je Turka res desetkrat več, Turjaški knez pa ni boječ; Napasti brz sovražnika Veli srcá junaškega:	30
10	Od vseh stranij močno druhal; Nevérnik Sisek rad bi vzel, Zlo stiskati ga je začel. Pa Blaže se ne gane kar, On Siska vrli gospodar;	„Praznuje danes, pomni vsak, Se svet' Ahac, krščansk' vojak; Z njim vred naj Kristus bo naš glas, In Bog ne bo zapustil nas.“	35
15	Z njim vred je vojska majhena Braniti se pripravljena. Kaj vrli Blaže pa stori, Ker Turek Sisku zlo preti? On piše list do Zagreba,	Pri jedi turški paša je; Ko bobnov hrum zasliši se, Strahovi vsi ga spreleté, Zdaj zadnja je, mu vest pové. Se paša vzdigne s konjico, Črez sinjo Kolpo pelje jo.	40
20	Do bana tam hrvatskega. Od bana glas je dalje dan, V Ljubljano belo še poslan: „Nevérnik Sisek rad bi vzel, Zlo stiskati ga je začel.“	V krščanski prvi trop se z njo Zažene kar najbolj močno. Turjaški knez naprot' zdríči, Za znamenje svojim ustrelí; Z njim zdirjajo oklepni,	45

Na Turke mahnejo srčni.
 „Praznuje danes, pomni vsak,
 50 Se svet' Ahac, krščansk' vojak;
 Z njim vred naj Kristus bo naš glas,
 In Bog ne bo zapustil nas.“

Vsi red za redom pokajo,
 Na desno, levo sekajo;
 55 Pregosto Turki padajo,

Njih trume zlo se trgajo.
 Še vdari vmes hrvatski ban,
 Nevérni roj je v beg zagnan;
 Se Kolpa Turkov zagosti,
 Še paša v reki se vtopi. 60
 Je Sisek zopet rešen bil,
 Zmagalcev krik se je glasil;
 Ob mestu trikrat krog gredô,
 Bogu vsi trikrat čast dajô.

P. Hicinger.

20. Krokár in lisica.

Krokár ukrade sir, sede na drevo in ga misli použiti. Ko to vidi lisica, mika jo ukradena jed; pa kako do nje, premišljuje. „O ti lepi ptiček,“ pravi mu zdaj, „kakô se sveti tvoje perje, kakô imaš lepe oči, kakô zalo postavo! Ko bi ti znal tudi lepo peti, kateri ptič bi bil tebi jednak?“ Krokárja to silno povzdigne, 5 neizrečeno veselje vsega prevzame. „Zakaj bi,“ misli si, „ne dal slišati svojega lepega glasú?“ Kljun naglo odpre in hoče svoj ljubi „kra, kra“ lepo prijetno zapeti. Ali sir mu uide iz kljuna, in prekanjena lisica ga zgrabi in požre. Zdaj se krokár sramuje in žalosten odleti. 10

Lisica je podobna grdemu prilizovalcu, krokár pa bedastemu človeku, kateri prilizovalce rad posluša, dokler ga ne ukanijo. Kako vendar preslepi lastna ljubezen!

Fr. Metelko.

21. Turkova prisega.

1. Pod goro tam Konjiško ravnina je Čarin,
 Kjer raste lipa stara, še turških dnij spomin;
 Ko prvokrat oblekla ta lipa se je v cvet,
 Minilo že od tedaj je dve sto davnih let.
2. Pod njo je miza stala od trdega lesá,
 Na mizi bilo z vrhom pečenja in mesá,
 Petêlin pečen tudi na polni mizi bil;
 Za mizo se je Turkov poganskih roj gostil.
3. Sam Mústafa vezir je med njimi v sredi stal,
 Takô še Turkom svojim ponosen je dejál:
 „Zdaj pojdemo na Dunaj, krščanski svet krotit,
 Cesarski grad preslavni do gladkih tal drobit!

4. Nas listja je in trave; trepèt pred nami gre,
Požar, solzé krvave rok naših se držè.
Ko z mojim gnèvom bode cesarski grad končan,
Pod našo silo pade bogata nemška stran.
5. Kedàr se zopet vrnem v to zemljo zmagovit,
Prisègam jaz v proroča in v solnèni jarki svit,
Da vnoviè bodem tukaj pod lipo piroval,
Nad dunajskim cesarjem pobitje praznoval!“
6. Do Dunaja zmagàval je Mùstafa povsod,
Ostajal po deželah krvav za njim je pot;
Pred belim gradom tabor postaviti je dal,
Kjer donavske se reke podi mogoèni val.
7. Ugledajo kristjani šatore turških rok,
Razpeto po ravnini od vseh stranij okrog;
Plašni padò na zemljo, z očmi strmè v nebò
Ter lòme vsi z rokàmi in mòle vsi glasnò:
8. „O Bog, če ti nam srca in žil ne ohrabriš,
In če kreposti udom ti našim ne vložiš,
To nas potrè sovražnik, iztrebi sè zemljè;
Ozri od neba doli ti v naše se gorjè!“
9. Sè stolpov zdaj cerkvenih zvonovi zapojò,
Razplamenè ob gradu boritvo prestrašnò;
Ko mignil bi, začuje topòv srdit se grom
In konjsko rezgetanje, kovanih kopij lom.
10. Nastane hrest in klanje in bistrih meèev zvenk,
Kaljènih strel svrèanje, oklòpov svetlih brenk;
Tu bobni ropotajo, tam trobi glasni rog,
Vozovi tod drdrajo, tam jezdec brzih nog.
11. S topòv meglà dviguje do neba se in prah,
In bilo je ukànje in krik in jok in strah;
Z globoko reko teèe po tleh rudeèa kri,
Ubitih na grmade i mòž i kònj leži.
12. Topovi neprestano pogubo v grad buèe,
Da zemlja vsa trepeèe in vse osrèje njè,
Razlega boj se besni èrez dunajsko ravan,
In Turku iznemaga upehani kristjan.
13. „Pobiti smo, pobiti!“ povsod vzbudi se krik,
„Tecimo, da otmemo od sužnjih se verig!“
Pritiska Turek ljuti, naganja v beg ljudi,
In vpitje: „Alah, Alah!“ v oblake zagrmì.

14. Pomóci od nikoder ni úpanja nikjer,
Požigal Turek bode še Dunaj ta večer,
Moril in trl in plenil, rokám vezi dajal,
Prisegel razvaliti grad stolni je do tal. —
15. A kaj zdaj tam s pogorja zapel je strel grmeč?
Kaj Turek ves trepeče, ustavlja bridki meč?
Odkod je to bobnenje? Kdo biti more tam?
Radujte se, kristjani, pomoč se bliža vam!
16. „Podpora psom krščanskim! — Krepóst nam, Alah, daj!“
Ječe zdaj plahi Turci, odstópajo nazáj;
Razmišljajo osupli, kakó bi stali v bran
Ter sekati odporno v obojno mogli stran.
17. Ohrabreno krščanstvo se zopet zgrne v boj
In v sečo, hujšo prve, prinudi turški roj;
A poljski kralj Sobieski, kot vedri blisk z nebés,
Nameri vragom v čelo z goré izmed drevés.
18. Poljáci za Sobieskim kot toča na polje;
Začne se nova borba in radost in gorje;
V rudečih curkih lije na novo topla kri,
In Turek vgnan med dvema zdaj silama stoji.
19. In Turku sablje krive iz rok leté v skrbéh,
Leže kovana kopja in meč in šlem po tleh;
Ta v gneči peš se davi, ta s konjem v beg divjá,
Povsod vrtéž in vpitje, pogón in tek vihrá!
20. Ni Mústafa šatorov bogatih s sabo vzel,
Katere prej napihnjén okrog je bil razpel;
Pod lipo na Čarinu nikdár ni piroval,
Pobédo nad cesarjem z glavó je plačeval.

Fr. Levstik.

22. Poročilo kralja Janeza Sobieskega svoji ženi o zmagi dunajski.

(Iz šatorov vezirjevih dne 13. kimovca 1683 po noči.)

Hvala Bogu vekomaj! On je dal narodu našemu zmago, dal mu je slavo zmage vojaške, da je niso vsi pretekli veki videli take. Vse topove, ves tabor turški, neizmerno bogastvo smo dobili v roke. Jarek okoli mesta in vse obmestje krijó mrličí vojske nevernikove; kolikor je pa ostalo živih, strahoma begajo. Naši 5 nam dovajajo neprenehoma velblodov, mul, goved in ovac, ki jih je imel sovražnik s seboj, in vrh tega neizrečeno veliko mno-

zico ujetnikov. Tudi prehaja k nam veliko takih, kateri so bili zatajili svojo vero in imajo dobro opravo in lepe konje. Zmogli
10 smo tako naglo in nenavadno, da so bili mestni prebivalci z nami vred v taboru jako v skrbi, češ, da se utegne sovražnik zdaj, zdaj obrniti in planiti nad nas. Popustil je več nego za milijon zlatov smodnika in druge priprave za vojsko.

Nocoj sem videl igro, po kateri me je že davno mikalo. Naši
15 vojaki so zapalili na več krajih smodnik. Zagrmelo je kakor na sodnji dan, vendar ni ranilo nikogar. O tej priliki sem videl, kako se v zraku delajo oblaki; ali to je nesreča in izguba vsaj za pol milijona.

Vezir je bežeč vse popustil, unesel samo opravo na sebi,
20 pa konja pod seboj. Jaz sem mu naslednik, zakaj bogastvo njegovo je prišlo do malega meni v roke. S prvim oddelkom vojske dalje stopaje in vezirja nazaj na Turško tirajoč, naletel sem na jednega izmed njegovih strežnikov, ki me je peljal v njegove zasebne šatore. Ti šatori sami so na prostor toliki, kolikoršno je
25 mesto varšavsko ali lvovsko. Polastil sem se vseh častnih znamenj in zastav, ki so jih nosili pred vezirjem. Veliko zastavo Mohamedovo, katero mu je gospod njegov izročil za to vojsko, poslal sem svetemu očetu papežu. Nadalje imamo v rokah veliko dragih šatorov, prelepih voz in tisoč drugih dragotin. Nisem še
30 vsega videl; ali to, kar smo videli pri Hočimu, ni bilo temu senca. Samo kakih pet tulov z vdelanim dragim kamenjem je več tisoč zlatov vrednih.

Tudi jednega konja vezirjevega z vso opravo imam. Vezirju so bili naši že za petami, pa jim je vendar utekel. Kihaja, to
35 je prvega poročnika njegovega, in veliko, veliko drugih višjih častnikov so posekali. Naši vojaki so uplenili veliko sabelj z zlatimi ročami. Noč je končala preganjanje. Turki se bežeč trdovratno branijo.

Vendar so pozabili v obmestnem jarku janičarje; te so naši
40 na kose sesekali. Tako ošabni in predrzni so bili Turčini, da je jeden del vojske njihove naskakoval mesto, dokler se je tolkel drugi del z nami. Dosti ljudij so imeli za oboje. Dozdeva se mi, da jih je bilo (brez Tatarjev) kakih tri sto tisoč; nekteri so našteli celó toliko šatorov. Po tem takem bi jih bilo res, kakor
45 „listja in trave“. Po moji misli so imeli kakih 100.000 šatorov, iz katerih so bili trije neznano veliki tabori napravljeni. Dve noči in jeden dan se lastí teh šatorov vsak, kogar je volja, celó

iz mesta hodijo plenit. Vem, da bodo imeli osem dnij posla. Turčini so popustili bežeč tudi veliko ujetih domačih (dunajskih) ljudij, posebno žensk, ki so jih pomorili poprej toliko, kolikor 50 so jih mogli. Po tem takem so veliko žensk poklali, mnogo pa jih le ranili, in te se bodo zopet ozdravile. Včeraj sem našel dete tri leta staro, priljudnega dečka, ki mu je preklal krvolok usta.

Ne morem posebej popisati obilja in vseh znamenj prevelike mehkužnosti v šatorih vezirjevih. Imel je v njih vrtce z vodo- 55 meti, kopeli in hišice za domače zajce, celo papigo, ki so jo naši vojaki lovili, pa je niso ulovili.

Danes sem pogledal po mestu. Več od pet dnij se ne bi bilo moglo ustavljati. Grad cesarjev je zelo prestreljen. Strašno je videti veliko ozidje mestno, ki je razpokano in na pol razdrto; 60 lahko bi se mu reklo razvalina.

Vsi vojaki so se bili moško. Zmago pripisujejo Dunajčanje Bogu in nam. Brž ko se je začel sovražnik umikati (najbolj so naši pritiskali tja, kjer so videli mene vezirju nasproti), pri tej priči priskočijo vsi konjiki druge vojske k meni na desno 65 krilo, ker se ni bilo treba na sredini in na levem krilu toliko bojevati. Videl sem volilnega kneza bavarskega, kneza valdeškega in več drugih, kako so potem dirjali k meni. Objemali so me in mi poljubljali obraz, vojvode pa roke in noge; vojaki prostaki in častniki, pešci in konjiki so kričali: „Oj vrli naš 70 kralj!“ Vsi so marali za me še bolj od mojih.

Kraljeviča lotarinškega in volilnega kneza saksonskega sem videl še le danes v jutro; včeraj se nismo mogli sniti, ker sta bila prav na koncu levega krila. Poslal sem jima bil nekoliko 75 oddelkov naših huzarjev na pomoč. Mestni poveljnik Stahremberg me je danes obiskal. Vse me je objemalo ter klicalo, da sem njihov rešitelj. V dveh cerkvah mi je ljudstvo poljubljalo roke, noge in obleko; kateri me niso mogli doseči, pa so kričali: „Oj, stegni premagalske roke svoje, da jih poljubimo!“

Ko sem se vračal po južini od mestnega poveljnika v tabor, 80 spremljala me je množica ljudij do mestnih vrat. Cesar mi je dal glas, da je miljo daleč od Dunaja. — Ali zdaj se že dani; treba je pismo končati.

Veliko naših smo izgubili v bitvi. Dupont vam bo več na besede povedal. — Danes bomo mahnilo dalje proti Ogerskemu, 85 da preženemo sovražnika. Knez bavarski in saksonski sta mi obetala, da me bodeta spremljala.

Zares velik blagoslov božji je nad nami; čast in hvala mu zato zdaj in vekomaj!

90 Ko je videl vezir, da se nam ne more več ustavljati, pozove sinove k sebi in se začne po otročje jokati. Nató reče kanu tatarskemu: „Reši me, ako moreš,“ kan pa njemu: „Poznamo ga dobro — kralja poljskega; ni mu se moči ustavljati; ugibljimo rajši, kako bi jo potegnili.“

95 Solnce pripeka tako, da se preživljamo le z vodo, ki jo pogostoma pijemo. Ravno smo zopet zasledili veliko turškega živeža in druge priprave za vojsko. Ne vem, kaj jim je ostalo, in s čim se bodo vojskovali poslej. Pri tej priči mi oznanjajo, da je sovražnik bežéč popustil petdeset malih topov.

100 Brž mislim konja zasesti in dirjati na Ogersko za Turčinom. Nadejam se, da se bomo, kakor sem vam rekel slovo jemaje, zopet videli v Striju.

To pismo so najboljše novice, in v ta namen ga smete tudi rabiti in praviti, da je to pisal kralj kraljici.

105 Knez bavarski in saksonski sta take volje, da bi šla z menoj na kraj sveta. Nekoliko milj iz početka nam bo naglo, naglo hoditi zaradi neugodnega kužnega puha, ki puhtí iz trupel toliko mrtvih ljudij, konj itd.

Kralju francoskemu sem pisal in rekel, da se mi je zdelo 110 spodobno, da njemu, prvemu „krščanskemu“ kralju, posebno naznanim, da smo zmagali in rešili krščanstvo.

Cesar je poldrugo miljo daleč in hití na Dunaj, da bo dal peti zahvalno pesen; jaz pa hitim na Ogersko. *I. Navratil.*

23. Gospod Baroda.

Stoji, stoji turška vojska, Vojska turška in beneška, Pa po vojski sluga hodi, Hodi in po krvi brodi,	Pojdi mojih ran pogledat: Al' so rane mi rudeče, Ali so mi rane črne? 15 Ak' so rane mi rudeče, Pojdeš mi zelišča kuhat; Ako so mi rane črne, Pojdeš meni jamo kopat. Ti boš meni jamo kopal, 20 Jaz pa oporoko delal.
5 Išče svojega gospoda, Žlahtnega gospod Baroda. Ko ga najde, vstraši se ga; Govori gospod Baroda, Govori mu in naroča:	
10 „Ti si mene zvesto služil Od malega do velic'ga In do vrlega junaka;	Šel je sluga ran pogledat, Ali rane so mu črne.

- Šel je sluga jamo kopat,
 25 Gospod oporoko delal.
 Rekel mu je in naročal:
 „K' boš otroke svoje vozil,
 Devlji spred' jih, zad pa moje,
 Da ne bodo peš hodili,
 30 Ker se niso naučili;
 K' boš otrokom kruha rezal,
 Daj ga svojim iz pšenice,
 Mojim daj ga iz soršice;
 Ajdov'ga ne bodo jedli,
 35 Ker se niso naučili;
 Ko boš mimo grada jezdil,
 Lepo poj in lepo žvižgaj,
 Kakor prej si mene slišal.“
- Mimo grada sluga jezdi,
 Lepo poje, lepo žvižga, 40
 Gospa je pa v lini stala,
 Sama s sabo govorila:
 „Večni Bog, zahvaljen bodi,
 Naš gospod sam domu jezdi,
 Slugo je pa v vojski pustil.“ 45
 „Le-sem, le-sem, otročiči,
 Boste oporoko brali.“
 Oporoko gospa brala,
 Premilo se je zjokala:
 „Lepi moji otročiči, 50
 Sluga je domū prijezdil,
 Gospoda je v vojski pustil.“
 Nar. pes. — „Novice“.

24. „Prijatelj“ in senca.

„Prijatelj“ senci tvoji je enak,
 Ki zvesto za teboj se vije,
 Dokler ti sreče solnce sije;
 A ko se pripodi oblak,
 Ko solnce ti zagrne mrak, 5
 Se tudi „senca“ tvoja skrije!

S. Gregorčič.

25. Najdražja kupica vode na svetu.

Pred dvema sto leti se je razprostirala velika Rusija samo
 na severu do morskih obal z jedinim pristaniščem Arhangel'skim,
 ki je le nekoliko mesecev v vsem letu pristopno ladijam, ves
 drugi čas pa ga krije ledena odeja. Na jugu in zapadu sta za-
 pirala Rusu pot v tuji svet mogočna soseda: ob Črnem morju 5
 čili Tatar pod vlado silnega Turka, k baltiškimi zalivom pa se-
 verni velemožnik Šved. Veleumni car Peter Veliki je premo-
 tril z bistrim duhom svojim to neugodnost ter težil z vso močjo za
 pripravno morskotjo v svojo prostrano deželo. Na jugu si je
 pridobil Azov, na severo-zapadu po dolgoletnih vojskah pa obale 10
 finskega zaliva. Blizu ustja široke reke Neve, ki se steka v rečni
 zaliv, izbral si je car mali otok ter ga utrdil. Na tem otoku še
 sedaj stoji trdnjava petrogradska, po nizkih obrežjih pa se raz-
 prostira imenitna prestolnica mogočnega carstva.

15 Velikanski so bili naperi, na teh močvirnatih tleh pozidati varno selo, ker je mogočna reka spomladi redoma poplavljala nizki obrežji. Iz silnih daljav notranje Rusije je zvažala tema „črnega naroda“ — kakor zove Rus ubogo trpeče ljudstvo svoje — prst in kamenje. Ali v kratki dobi se je povzdignila naj-
20 mlajša prestolnica evropska, v kar jo je odbral že Peter Veliki sam v 25. letu svojega vladanja leta 1713., v skoro najponosnejše mesto evropsko, polno velikanskih palač, kakor jih v tako ogromnih razmerah nima nobeno drugo mesto na svetu.

Reka Neva je veličastnemu Petrogradu ne le vse, kar so
25 drugim mestom njihove reke, nego še veliko več. Nevina voda je čista, temnozelena, kakor so le gorske vode, ker se je do dobrega očistila v velikem Ladoginem jezeru. Po Petrogradu se razliva v množini strug in stružic, katerih največje so dovolj globoke za silne parobrode. Po otokih se razširja mesto, a levo
30 obrežje, zvano Velika stran, pretakajo umetni vodotoki. Petrograd nima nobenega studenca, ker vlažna tla dajejo le grdo skvarjeno vodo; nima pa tudi vode po hramih napeljane, kakor je to navadno po velikih mestih. Za vodo jim služijo posebni vozovi, ki v jednomer dovažajo čisto rečnico v poslopja. Ker je Nevina voda
35 tako čista in zdrava, veseli se je vsak Petrogradčan, prišedši s pota domú, ako ne ceni še više narodnega „kvasa“, umetne, pivu podobne domače pijače.

Petrogradski letni čas je zelo kratek, kajti silna zima traja tam celih šest mesecev. O vročem poletju, posebno meseca rož-
40 nika in malega srpana se zibljejo noč in dan nebrojni čolníci in ladijice pod najjasnejšim modrim nebom. Vešči popotniki nam zatrjujejo, da krasota takih petrogradskih večerov presega čarobnost slavnoznanih beneških nočij, in da kaj jednakega zastonj iščeš križem svetá. V ugodnem milem zraku uživaš tam dra-
45 žestva prirode in umetnosti. Vsi na morju mogočni narodi so v izbornih čolničkih zastopani. Veseli ruski brodar rahlo speva svojo miloglasno pesen, z bogataških ladijic pa se glasé umetno zbrani pevski zbori, najslajša godba, in čarobni rog presvira divne zvoke svoje v prekrasno noč . . . Hitro minejo ugodni dnevi,
50 in Neva se zavije v ledeni plašč. Nekako sredi listopada zmrzne reka in ostane zamrzla do letnic, nekako do prve polovice malega travna. Zaradi hude zime je led ves čas tako močen, da ni treba mostov, ki so zatorej čez široke struge stavljeni na ladije, tako da jih lahko razderejo pred ledom; le jedini veliki Nikolajev

železni most je stalno razpet črez Veliko Nevo na Vasiljski ostrov, 55 da veže one strani z osredjem mesta tudi o nevarnih časih taja-jočega se ledū.

Spomladi vse željno pričakuje odplave ledū. Dan za dnevom stavijo visoke svote, kdaj bode led odplul; tako se vse zanima za to. Dokler ni bilo železnic, čakal je še željneje vsakdo rešenja, 60 vsakdo novosti iz zapadnega sveta; vendar še zdaj je odhajanje ledū, ki žuga mestu s poplavo, dovolj zanimivo. Če voda ne- navadno in preteče narašča, naznanjajo topovi na Vasiljskem ostrovu nevarnost prebivalstvu. Kakor hitro pa se je Neva iz- nebila ledene odeje, zagrmijo topovi v trdnjavi, poveljnik stopi na 65 ladijo in se prepelje navzlic posameznim pločam ledū na na- sprotno stran k zimskemu dvorcu, t. j. prestolni palači carski. V reki zajme kristalno čašo čiste vode ter jo nese carju poročat veseli dogodek, kažoč mu labod-ladijo svojo, ki je prva preplula oproščeno reko. Car vzame kupo in jo izpije na zdravje Petro- 70 gradu ter jo, običajno s suhim zlatom napolnjeno, vrne povelj- niku; ta je od leta do leta z večjo kupo dohajal, dokler ni vladar določil darū na dve sto zlatov, kar je vsekako še carski dar in gotovo najdražja kupica vode na svetu!

Fr. Simonič.

26. Ponočna rosa.

<p>Temā povsod je, vse molči;
Počiva svet, priroda spi.
Sopare le se shajajo
In veli cvet napajajo;
5 Na travo kaplje sedajo
Ter to in to povedajo.
Da mine čas jim bolj spešnō,
Med sabo govorē takō:</p> <p>„Jaz zmrznila sem bila v sneg,
10 Nesena z burjo v strmi breg;
Vso zimo sem ležala tam,
Spomladi vstala spet k meglam.“ —</p> <p>„Jaz pitje bila sem sladkō,“ —
„Zdravilo ustom jaz grenkō.“ —</p> <p>15 „Solzā sem iz očesa jaz
Siroti lezla na obraz.“ —
„Jaz lila sem današnji dan</p> | <p>Po kmetskem licu v tok potān.“ —
„Nad peskom ribke še nocoj
Igrale gibke so z menoj.“ — 20
„Možā jaz krepkoudnega
Pojila prej sem trudnega.“ —
„Jaz dežu sem pomagala
In s hladom tla oblagala.“ —
„Molčite naglo! Kaj bi tō? 25
Jaz mlinsko gnala sem kolō.“ —
„Čemū je prazni vaš ropot?
Plavila sem jaz parobrod.“</p> <p>To rekle so in še in še,
Na koncu pozaspale vse; 30
A kedar so se vzbūdile,
Kakō so se začūdile,
Ker vsaka daleč v razen kraj
Prestavljeno se najde zdaj!</p> |
|---|---|

Fr. Levstik.

27. Voda.

Kolika izprememba! Dokler pošilja ljubo solnce zemljanom svojo gorkoto v obilni meri, veselijo se v ribniku ribe in druge povodne živali, po njegovem površju pa ponosno veslá beli labod. Vrbe in jelše v družbi raznovrstnih zelnatih rastlin obroblyajo 5 zdaj mirno, zdaj zopet nekoliko razburjeno gladino in napravljajo njenim prebivalcem z bujnim svojim zelenjem toli dobrodejno senco. Ko pa zima prikima in sneg zemljo pobeli, stojijo drevesa gola, drugo bilje je pomoril mraz, in živalice so se poskrile v varna zavetja, da bi jim zima ne mogla nahuditi. Tudi za 10 tebe, lepi labod, ni zdaj prostora na ribniku, zakaj trda odeja te loči od priljubljene ti vode. V hišici bodeš moral čakati mladega leta, s katerim se ti povrne prejšnje veselje. Če tudi kislega obraza in ves zamišljen v pretekle dni čepiš tam v svojem kotičku, vendar ne skomini se preveč in pomisli, da je še drugih 15 korenjakov, ki se spomladi tudi neradi udajo v neizogibno usodo. Glej, tvoj ribnik ni zapuščen, naselili so se začasno le drugi veseljaki na njem, ki z jeklom okovani hitijo po gladkem površju, da bi v kratkem času nadomestili, kar jim bo vzela pomlad. Po drugih drsálnicah podpirajo čevljarja dečki kar na svojo roko, 20 toda za to nepravo ljubezen do bližnjega jim posodijo oče véasi brezovega olja.

Tebi, ponosna ptica, seveda ne morem povedati, zakaj in kako se je to zgodilo, a razumeli me bodo oni, ki so po zimi na tvojem navadnem mestu. Kmalu potém, ko so spravili tebe 25 v zimsko hišico, jela je briti mrzla sapa in ohladila zrak. Tudi voda v ribniku se je ohlajala, počenši na površju, in ker se pri tem krči, poveča se drobcem, na površju ležečim, njihova primerna težina. Ti drobci padajo potém na dno, na njihovo mesto pa se vzdigajo drugi, primerno lažji, in to se godi tako dolgo, 30 dokler se ni znižala toplina vsej vodi na 4°C . Pri nadaljnem ohlajanju se voda zopet razteza na površju, drobci postanejo zaradi tega lažji mimo nižjih ter ostanejo na svojem mestu, in ohladivši se do 0° , začenjajo zmrzovati. Voda ima torej pri 4°C svojo največjo gostoto. Led na površju ovira kot slab prevodnik 35 toplote nadaljno ohlajanje ter povzroči, da zmrznejo stoječe vode malokdaj do dna. To reši povodne živali pogina. V tekoči vodi se ohladijo posamezne plasti, ker se mešajo med seboj, lahko tako, da zmrznejo celó na dnu.

Da se voda pri zmrzovanju res razteza, o tem se prepričaj. ako napolniš z vodo steklenico in jo dobro zamašiš. Ko se je 40 voda izpremenila v led, razbita je steklenica, in poskušnje so dokazale, da dá 10 cm^3 vode od 8° 11 cm^3 ledú od 0° . Poljedelcu je ta lastnost jako po godu, zakaj kepe in grude, katerih leži včasi vse polno po jesenski prahi, zdrobila je zmrzujoča voda v rodovitno prst in zrahljala njivi površje. Mislite morebiti, da se kar 45 meni nič tebi nič mrvijo skalovite gore in razpadajo v prah! Zmrzujoča voda je v tem oziru velikega pomena: ta razganja, izpremenivši se v poklinah in špranjah v led, trdo skalo skoro tako, kakor drvar hlod z zagvozdo.

Ker nam je po zimi lahko priti do ledú, ne smemo opustiti 50 poskusa, ki je prav velike imenitnosti. V ta namen napolnimo kako posodo z razdrobljenim ledom, postavimo jo nad ogenj ali na gorko peč in vsadimo v led toplomer. Živo srebro v njem se polagoma pomiče proti ledišču (0°) in obstane ondi kakor pribito, dokler se ni stálil ves led in izpremenil v vodo. Ko se 55 je to zgodilo, vzdiga se srebrna nitka in nam pové, da raste vodi toplina. Pri našem poskusu je najbolj čudno to, da toplota, katero sprejema led od ognja ali peči, ne poviša ledu topline in zavoljo tega tudi ne vpliva na toplomer in na naš čut. A vendar je ta toplota delavna, zakaj ona izpreminja led od 0° v vodo od 60° , zató jo imenujemo utajeno ali vezano toploto.

Velika množina toplote, ktera se utaja (uporablja) pri topitvi snega in ledú, ta je vzrok, da se spomladi zrak počasi ogreva, dokler je še kaj snega in leda na zemlji. Ravno zaradi tega se talita omenjeni telesi polagoma. Toplota solnčnih žarkov 65 ni dovolj močna, da bi hipoma odpravila vso belo odejo, ki včasi precej na debelo pokriva zemljo. In to je velik blagor za človeštvo, če tudi v svoji slepoti radi tožimo o dolgi zimi. Ko bi se ves led in sneg na enkrat izpremenil v vodo, kedar dospé toplina do 0° , nastale bi vsake pomladi strašanske povodnji, ki 70 bi neizmerno škodovala setvam in raznovrstnim naredbam; posebno pa bi se privalilo s hribov in gor toliko vode, da bi vse pokončala. Ker se pa voda polagoma odtaplja, curlja tudi polagoma v prst, kjer napaja na novo vzbujeno rastlinstvo.

Prav dobro je znano vsakemu, da človek ne more držati 75 ledú dolgo v roki, zakaj led se jame taliti in odteza vedno več

toplote, toda ne ogreje se prav nič. Zató je led povsod pripravno sredstvo, ako nam je treba kaj shladiti ali pa zabraniti, da se kaj preveč ne ogreje. Zató narejamo bolnikom ledene obkladke, da se jim kri shladi, in zató obkladajo pivovarji pivo z ledom in devajo mesarji meso na led.

Led se tali tedaj pri 0° , pa tudi voda zmrzne pri omenjeni toplini. To pa velja samo o čisti vodi; zakaj voda, v kateri so trdne tvarine raztopljene, zmrzne še le pri nižji toplini. Prav važno je to za rastline, ki imajo v svojem soku več ali manj sladkorja in drugih tvarin raztopljenih. Zatorej pa pozebajo rastline večjidel še le pri nižjih toplinah kakor pri 0° .

Vodo, katero smo dobili pri prejšnjem poskusu iz ledú, ali pa drugo postavimo v široki, plitvi posodi na kak primeren kraj. V nekoliko dneh ali tednih bo posoda suha. Tudi luže in mlake, ki so nastale med deževanjem, prestanejo sčasoma, in o vročem poletju se posušijo celó majhni potoki in ribniki. Kam izgine voda? Voda se izpremeni v plinasto telo, v hlap, soparo ali paro, ki se vzdiga iznad kapljevine in prehaja v zrak. To se dogaja sicer pri vsaki toplini, vendar pa ni jednako, je li ta visoka ali nizka.

Kosci in perice prav dobro vedó, zakaj je treba travo raztrositi in perilo razobesiti. Voda izpuhteva namreč le na površju, t. j. tam, kjer se dotika zraka; zató se sušijo razne stvari tem hitreje, čim večje površje imajo. Od mladosti ti je znana morska sol, in kako tudi ne, saj nima skoro nobena jed brez nje prave slasti. Dobivajo jo iz slane morske vode tako, da izkopljejo široke, plitve jame ob morskih obalah in napeljejo vanje morske vode. Ta hitro izhlapeva, zlasti v toplejših krajih, sol pa ostane na dnu, kjer jo potém postržejo. Kjer se nahaja sol izpremešana z glino ali s kako rudnino v gorah, izkopljejo velike jame in spustijo vode v nje. Ko je ta raztopila v sebi kolikor največ mogoče soli, dvignejo jo v široke, plitve ponve, pod katerimi netijo in vodo izpreminjajo v paro, sol pa ostane na dnu.

Kakor toplina in površje vpliva tudi prepah na tekočino ter pospešuje njeno izparjanje. Tako prihajajo namreč vedno drugi deli zraka v dotiko s površjem kapljevine, sprejemajo nekaj hlapov in jih odnašajo. Zató nam je skrbeti, da je po raznih sušilnicah, žitnicah itd. vselej prepah. Pri ugodnem vremenu se trava hitreje suši, ako ziblje lahka sapica zrak in odstranja nastale hlape.

Ako pomočimo roko v vodo in jo držimo potém nekoliko časa v zrak, postaja nam hladna, posebno ako piha veter na njo. Ko se je roka posušila, ne čutimo več hladú. Dokler se namreč roka suši, t. j. dokler voda, držeča se roke, izhlapeva, odteza se ji toplota in uporablja v to, da se voda izpreminja v soparo. 120 Ker se nastali hlapi prav nič ne ogrejejo, porabi se vsa toplota za omenjeno izpremembo. Potrebna toplota se odteza izparivajoči tekočini in bližnjim telesom, ktera se zaradi tega več ali manj shladé. Kolikega pomena je ta utajena toplota, povedó nam naj nekteri vzgledi. 125

Po letu imamo včasi skoro neznosno vročino. Ko pa pride potrebni dež, zavlada prijeten hlad. Dež sam ob sebi ga ni povzročil, ampak to, da izhlapevajo kapljice in odtezajo zraku toploto. Da se meščani rešijo nadležnega prahu, škropijo po cestah in ulicah; s tem pa dosežejo tudi to, da se zrak kolikor 130 toliko shladi.

Redek je človek, kteremu bi se še ne bila oglašala nevolja, ako mu je o hudi vročini pot kar curkoma tekkel po životu. Seveda to ni prav, zakaj človek naj nikdar ne godrnja zoper nprave božje, kterih s svojo kratko pametjo včasi kar tako raz- 135 umeti ne more. Pot je telesnemu zdravju potreben, če se nam tudi zdi nepotreben. Človeški život imej namreč, da je zdrav, zmirom toplino od 37.5° C. Malo više ali nižje je škodljivo in lahko postane življenju nevarno. Res, da popravlja život nekoliko sam vzvišanje svoje topline s tem, da izžariva nekaj toplote. Ali 140 če opravljaš kako težko delo, če naglo hodiš itd., ogreje se ti kri precej močno, in ako je tudi zrak topel, ne more život izžarivati dosti toplote. V takih slučajih si pomaga zdrav život sam s tem, da se začne potiti, t. j. debele kapljice vode iztiskati iz kože. Te izhlapevajo polagoma in shladijo život toliko, da ima 145 zopet svojo navadno toplino. Le pri zeló vlažnem zraku je to drugače, zakaj zrak sprejema tem manj hlapov, čim več jih ima v sebi; zató nam je vročina tako neznosna, kedar je soparno.

Jeseni in spomladi je mraz zlasti tedaj neprijeten, ako je zrak vlažen. Majhne, v zraku plavajoče kapljice nam namreč 150 prihajajo skoz luknjičavo obleko do kože, kjer nam odtezajo toploto, izpreminjajoč se v paro. Najbolj občutljiv je tak „moker mraz“ tedaj, kedar veter piha in pospešuje izparjanje.

Vsaka gorljiva tvarina mora imeti neko določeno toplino, ako naj gori. Če pa vlijemo vode na njo, utaja izparivajoča 155

voda toliko toplote, da se goreča tvarina shladi pod določeno toplino in zavoljo tega ugasne. Pomniti pa je treba, da mora biti dosti vode; zakaj drugače bi ravnali z ognjem kakor kovač, kedar škropi žerjavico, da se mu bolj razbeli železo.

160 Kako se vendar giblje in ziblje, kako kipi in hlapi! Ogenj ima res čudno moč! Ako pustimo lonec, z vodo napolnjen, nekaj časa nad njim, izpremenil bi vso v soparo, in ne bilo bi ne duha, ne sluha po njej. Da se poučimo, kako voda vre, postavimo namesto navadnega lonca stekleno posodo z vodo nad ogenj.

165 Najprej se jamejo vzdigati majhni zračni mehurčki, zakaj voda ima vedno nekoliko zraka, ktereга iztira toplota. Sčasoma opazimo večje mehurčke, ki pa ne dosežajo površja, ampak zopet izginjajo. Ti so se naredili na dnu posode, kjer so najbližje plamenu; ko pa dospejo v mrzlejšo vodo, ni jih videti več. Z njimi

170 se vzdiga tudi segreta voda, na njeno mesto pa prihaja od strani mrzla, ki se ravno tako ogreje in vzdigne. Tako prične voda krožiti, in toplomer, postavljen v posodo, kaže, da vodi toplina vedno raste. Mehurčki postajajo vedno gostejši in prihajajo vedno više, predno se shladijo. Ko je pa dospela nitka

175 živega srebra do 100°C , doseže mehurček za mehurčkom površje, kjer se razpoči. Ne samo na površju, ampak tudi drugje se narejajo pare; tekočina je zelo nemirna in glasna — ona vre.

Dokler voda v posodi vre, kaže toplomer zmirom 100°C in se ne pomakne više, če bi začeli tudi močnejše kuriti, ali če

180 bi dovajali na kak drug način kropu več toplote. S tem bi dosegli samo to, da bi voda hitreje izpuhtevala; zato pravimo, da se pri vrenju toplota utaja.

Da voda zavre, treba je, da premagajo dvigajoče se pare zračni tlak, ki pritiska na vsako telo, torej tudi na prosto površje vsake kapljevine. To dosežejo s svojo razpenjavostjo, t. j. s tem, da se hočejo razširjati v prostoru na vse strani. Ako jim pa to brani kaka ovira, razodevajo svojo moč s tem, da tlačijo na njo. Nastale pare pritiskajo tedaj navzgor, njim nasproti pa tlačijo zrak navzdol. Toplota pomnožuje razpenjavost plinastih

190 teles, in kedar jim je ta narastla toliko, da premagajo vsako zapreko, zavre voda.

Na visokih gorah zračni tlak ni tolik, kakor v nižavah, zato pa zavre voda ondi pri nižji toplini. To pa dostokrat ne zado-

stuje našim potrebam, in tedaj pokrijemo posodo s pokrovom. Pri tem opazujemo tudi to, da se pokrov pokrije s kapljicami, 195 in tedaj pravimo, da so se pare zgostile. Pokrov se sčasoma tudi močno ogreje, in to nas uči, da se pri zgoščevanju par izpušča toplota.

Včasih potrebujemo popolnomā čiste vode, na pr. za prirejanje raznovrstnih zdravil. Ker pa take nikjer v prirodi ne nahajamo, naredimo si je, ako shladimo vodne pare s posebnimi pripravami. Takemu ravnanju pravimo prekapanje ali destilovanje.

Voda pokriva skoro tri četrtine zemeljskega površja in je ali stoječa ali tekoča. V vrelcih, v potokih in rekah teče ter se naposled izliva v jezera in morja. Pri navadni toplini in v večji 205 množini je brezlična, t. j. nima nobene določene podobe, temveč podobo dobiva po posodi, v kateri se ravno nahaja. V majhni množini pa nareja kroglice, kaplje; zato jo imenujemo kapljevino. Čista voda nima niti duha, niti okusa; v malem je tudi brez larve, samo v velikem je videti zelenkasta ali sinja. 210

Ker ima vsaka voda v sebi raztopljenih več ali manj plinastih in navadno tudi trdnih teles, katerih se je navzela, tekoča po zemlji ali se precejajoča skoz zemljo, zato ne nahajamo nikjer na zemlji čiste vode. Najčistejša je na planem prestrežena dežnica in pa od čistega snega dobljena snežnica. Najnavadnejša 215 plina, nahajajoča se v vodi, sta zrak in ogljikova kislina. Prvi je povodnim prebivalcem neizogibno potreben, druga pa dela vodo zmožno, da lušči ogljikovo-kislo vapno, curljajoča po špranjah in poklinah vapnatih gorā, in prišedši do kake večje podzemeljske jame, nareja ondi vsakovrstne kapnike. Čim več ogljikove kisline 220 ima voda, tem bolj nam ugaja za pijačo, tem bolj nas krepi; zato pravimo studenčnici čvrsta, trda, potočnici pa plehka ali mehka voda.

Vode, ktere so se raznih solij in drugih rudnin na toliko navzele, da dobivajo po njih poseben okus, imenujemo vode rudnice. Tudi slatina je rudnica. Morska voda ima toliko kuhinjske soli v sebi raztopljene, da je ljudje ne morejo piti. Voda je zelo imenitna kot zdravilo, bodisi mrzla, bodisi topla. Vrelcem, po katerih prihaja topla voda na površje, pravimo toplice.

Brez vode ne morejo živeti niti ljudje, niti živali, niti rastline. Le poglej o suši na polje! Nekako mrtvo se ti dozdeva

zelenje po njivah. Tu je potreba rahlega deža, da ga posrkajo koreninice in se okoristijo z živežem, raztopljenim v njegovih kapljicah.

235 Voda ne miruje, temveč kroži neprenehoma. Na zemeljskem površju namreč se izpreminja v paro, vzdiga v zrak in pade ob priliki zopet na zemljo. Vodna para je prozorna in zavoljo tega nevidna. Ako se pa ob mrzlih telesih ohladi, zgosti se in zopet izpremeni v kapljice, ktere imenujemo roso. Zmrznejo li te kap-

240 ljice, nastane slana. Mrzli vetrovi ohlajajo nevidno vodno paro v zraku, zgoščajo jo in pretvarjajo v drobne vodne mehurčke, kateri so vidni in delajo meglo in oblake. Ako se ti vodni mehurčki še dalje ohlajajo, zlijejo se v kapljice, in te padejo na zemljo. Koliko blagoslova nam deli božja previdnost s tem kro-

245 ženjem vode! Tu krepča hladni dežek zevajočo zemljo, ondi napaja hiteči potok žejne rastline na travniku; bistri studenec vabi opešanega potnika na požirek vode, in v morje tekoče reke nam nosijo težko naložene ladije. Kdo neki bi naštel vse koristi, ki jih imamo od vode? Pa tudi v hudo šibo se lahko izpremeni

250 voda, ako nam prihaja preobilno mokrote v podobi dolgo trajnega deža, ki nam preveč zmoči setve in prenapolni struge potokom in rekam, da poplavijo polja in senožeti. Kako pa potare ubogega seljaka ledeno zrnje, zdrobivši mu ves up, znano je vsakemu! Kedar se vodna para v zraku ohladi pod 0°, zmrzne,

255 in potém pada toča ali sneg. Sneg in led pokrivata visoko gorovje in tečajne kraje leto in dan ter napajata zlasti po zmernejšem pasu brezšteviline vrelce in potoke. *M. Cilenšek.*

28. Lavdon.

1. Živi Lavdon! Živi Koburg!
Vidva sta junaka prava,
Turški strah se kličeta.
Vedno bota zlo slovela,
Ker sta Beli grad uzela,
Turka dobro zmagala.	3. Rekel most je narediti,
Da bi mogli tja brž iti
Črez široko Donavo.
Črezenj stopa vsa armada
Blizu tja do Bel'ga grada.
Turki, čujte, kaj bo to!
2. Lavdon, general častiti,
Hotel zopet je dobiti
Trdno mesto Beli grad.
Turki noč'jo se podati,
On pa bombe jel metati,
Mesto, tabor pokončat'.	4. Kmalu bombe so šumele,
V Beli grad strašno letele
In vžigale vse strani.
Stolpi, hiše se rušile,
Vkup padale in valile;
To ljudi močno straši!

5. Lavdon vprašat' mesto vkaže,
Al' se paša še mu laže,
Al' se hoče uklonit'?
Če pa noče se podati,
Lavdon hoče še streljati
In jim ves podreti zid.
6. Turki so se tega zballi,
V beg se precej vsi podali,
Vrgli vse orožje preč.
Lavdon s svojo pa armado
V mesto Bel' grad gre s parado,
Turkom kaže ostri meč.
7. Vsi cesarski so veseli,
Da jim mesto spet so vzeli,
Godejo in vriskajo;
Turške žene pa solzijo,
Plašne v strahu vse strmijo,
Vpijejo in jokajo.
8. Lavdon sili Turka iti,
Proč ukaže ga spoditi,
Mu pokazat' pravo pot.
Tudi drugi generali
Turke dobro so pognali,
Več ne bodo prišli tod.
9. Tudi mi smo zdaj veseli,
Da smo ljubi mir prejeli,
Turka pa odgnali preč.
Vsi Boga zatò hvalimo,
Pa ga zraven še prosimo,
Da b' nas Tur'k ne strašil več!

Nar. pes. — zap. J. Uršič.

29. Zimski dan.

1. Sneženi prt zemljò odeva,
Krasnà pod njim sta gozd in plan;
Z nebà jasneje solnce seva,
Kot je sijàlo letni dan.
2. Iskrè po polju dijamanti,
Po drevju biseri bliščè,
Potòk se v srebro zdi vkovan ti,
V zlatò vkovane pa gorè.
3. Kar ti okò najdalje plava,
Vse jasno, krasno, vse svetlò!
Krog bela stèza se planjava,
Nad njò se inodro pnè nebò.
4. A vsa lepota, ki tu seva,
Mrtvâ se duši moji zdi;
Kjer cvetja ni, in kjer ni speva,
Življenja ondi srcu ni.
5. Ta beli prt je za cvetlice
Prostrt širòk mrtvaški prt,
Ta mrzli svit odgnal je ptice,
Kjer še je v cvetju gaj in vrt.
6. To solnce kot pokopna sveča
Nad mrtvo stvarnico visi,
Pač slika solnca je bliščèča,
A živo solnce to več ni!
7. Vsa zemlja v mrzli tej bliščòbi
Pobeljena gomila je,
In meni na tem splošnem grobi
Bridkost srcè zalila je:
8. Podoba živa naše dobe
Si ti, oj jasni zimski dan,
Prepoln kot ona si svetlobe,
Kot ona — mrtev in hladan!
9. Po glavah svetlo je in jasno,
A v srcih zimski mraz in mrak;
Tam ne poganja cvetje krasno,
Tam ne odmeva spev sladak.
10. Ti pa, srcè, mi čuvaj cvetje,
Da mraz ne strè ga in vihar,
Poshrani v toplo ga zavetje
Kot umen in skrbàn vrtnar.

11. In vi, oj pesni tožni glasi,
 V tej zimi ne molčite nič;
 Saj tudi v golem grmu včasi
 Zapoje kak samotni ptič!

12. Ti, cvet in spev pozimski, budi
 Ljudem spomin krasnejših let,
 A budi hrepenenje tudi,
 Da vrnil bi se spev in cvet!

S. Gregorčič.

30. Jernej Kopitar.

(Po njegovem lastnem životopisu iz leta 1839.)

Porodil se je Jernej Kopitar, dvorske knjižnice dunajske varuh in slavni jezikoslovec slovanski, v kranjski deželi leta 1780. dne 23. velikega srpana. Krstili so ga pa drugi dan po domači navadi, da se daje detetu ime onega svetnika, kateri je priprostemu 5 ljudstvu dobro znan ter se nahaja v „pratiki“ najbližje rojstnemu dnevu, bodisi pred njim ali pa za njim (sv. Jernej). To ime pa, da povem gredoč, v slovenščini ne zveni tako neokretno kakor v nemščini „Bartholomaeus“.

Med kmetskim ljudstvom se je porodil Kopitar. Oče mu je 10 bil polovičar (posestnik pol kmetije) v Repnjah, vasi na Gorenjskem, nekako na sredini med Ljubljano, Kamnikom in Kranjem, na „hribu“ ob južnovzhodnem robu, daleč od ktere koli velike ceste. Imela je pa v Repnjah vsaka kmetija svoje njive na vzhodno stran, kos hriba pa proti zahodu od hiše, rekel bi navzoči, 15 razun tega dalje v stran pa tudi svoj, isto tako odmerjeni del v občinskem ali srenjskem gozdu in travnikov.

Cesarja Jožefa II. izpodbudljivi ukazi niso pri kmetskem ljudstvu ostali brez uspeha. Kopitarjev oče, Jakob, imel je razun 20 njega še šestero živih otrok, ki so bili do malega vsi dečki, srednji med temi pa Jernej; dve deklici in jeden deček so bili umrli že poprej.

Ko je bil Jernej izpolnil že kakih devet let in je pasel očetovo čredo — silno rad se spominja po Davidovo še vedno gozdov in gor — poprašajo ga nekdanji oče, ne bi li hotel iti „študirat“. 25 Rajši bi ga bili namreč oče, kakor stari Horacij svojega Kvinta, poslali mahoma iz početka v boljšo mestno šolo, nego da bi bil začel hoditi v domačo župnijsko šolo, naj si mu je bila ta tudi bližja.

Poslej ni nehal dečko opominjati očeta, dokler ga ne od- 30 peljejo naposled dne 25. prosinca l. 1790. v Ljubljano.

Če se je tudi bil po tem takem, ker so se začenjale ondaj šole dne 1. listopada, zakasnil skoro za polovico prvega pol leta, vzeli so ga vendar še v prvo malo šolo, ter se je učil tako marljivo, da je konec leta lahko prestopil v drugo malo šolo z drugimi vred, kateri so bili prišli že meseca listopada. Vrh tega ni znal niti besedice nemški, ko je bil prišel iz Repenj v Ljubljano; toda učitelji v prvem razredu so znali slovenski.

Ko se je učil abecede, priljubila se mu je najbolj črka *i*, zato ker je mislil pri tem glasu, kako so naganjali očetovo kobilo, kar je dobro pomnil. 40

Res, da se je slovenskemu dečku med zabavljivimi součenci od kraja sicer tožilo po domu; ali prorokovali so mu to mati, kedar je prehudo priganjal očeta, naj ga peljejo v Ljubljano, in tako mu je „dijaška čast“ (t. j. ker ga je bilo sram, da bi se mu ne posmehovali mati) zadušila otožnost po domu. 45

Ko pa pride meseca kimovca domú na počitnice, bilo je na čast njemu, še bolj pa njegovim rodovini, da je stregel gospodu župniku pri maši, dasi ni — to sevêda ne — razumel niti besedice latinski.

Ugajali so pa tudi župnik njemu zato, ker so spoštovali njegovega očeta, cerkvenega starešino in župana. Tej časti so se bili oče podvrgli samo v sili, a nikoli niso hrepeneli po njej, niti po županstvu, ki ga je tedaj podeljevala grajščina. Zdelo se je namreč očetu, da je oboje, če se vzame tudi na veliko stran, potrata časa pri gospodarstvu. 55

Za dvomesečnih počitnic se je moral Jernej vsaj o delavnikih od jutra do večera baviti pri gospodu župniku, ki so bili meščanskega rodú, grajskega oskrbnika sin, ter se obnašali — kako pak — gosposki, a vendar jim je bil nauka željni dečko, kakor se je videlo, tako pri srcu, da so ga puščali domú pol ure 60 daleč samo spavat.

Gledali so posebno na to, da je govoril učenec pravilno nemški, ter ga pripravljali o počitnicah za kratek čas skoro za celega pol leta naprej.

To mu je tako koristilo, da je leta 1792. v tretji mali šoli, ki je bila ob jednom i prva latinska, izmed 250 součencev dobil „prvo darilo“.

Prevelika sramota Kopitarju, ako ne bi bil poslej prvoval po vseh latinskih šolah. Zato mu pa ni bilo treba (da molčimo o časti, ki navdihuje tudi dečka) plačevati nikake učnine; 70

temveč iz učevine, ki so jo morali po cesarja Jožefa II. ukazati drugi plačevati, dobival je po 50 goldinarjev ustanovnine za pridnost na dar; tako ni od tretje šole (leta 1794.) — potém ko so mu oče in mati umrli za kužno boleznijo, in ker je poleg te 75 ustanovnine še poučeval slabše součence — potreboval z doma ne samo nikake pomoči, ampak je prišel leta 1799. za domačega učitelja sestranču blagega barona Žige Cojza, ki je pripomogel največ k temu, da je postal Kopitar pozneje to, kar je bil. Kajti tudi potém, ko je bil njegov učenec izvršil ljubljanske šole ter 80 prišel na Dunaj, ostal je Kopitar pri preljubem in ljubeznivem Cojzu v hiši za tajnika, knjižničarja in nadzornika rudninske zbirke še osem let, ki jih šteje med najprijetnejše vseh svojih živih dnij.

Baron Cojz je bil neoženjen, ondaj petdeset let star, pa 85 tako mrtvouden, da se je celó o najboljšem zdravju mogel voziti samo na trikolesnem, po njem samem izmišljenem stolcu po sedemnajsterih sobah, v katerih je prebival v svoji hiši, na tri nadstropja zidani.

Ko je Kopitar prišel v njegovo hišo, bil je Cojz v Ljubljani 90 najbogatejši in sploh najbolj učen mož; spoštovalo in rado ga je imelo vse, malo in veliko; pa je bil tudi tega vreden, da malo kdo tako. Posebno se mu je bilo priljubilo rudnistvo in kovinstvo.

Da so konec leta 1800. Kopitarju živeli stariši, in zlasti da ni bilo Cojza, stopil bi bil Kopitar prej kot ne v duhovski stan 95 ter bi bil zdaj (leta 1839.) po sreči morda kakšen škof (kakor je že marsikteri izmed njegovih šolskih tovarišev, ki so bili pred njim in za njim), ali ako mu sreča ne bi bila ugodna, vsaj kakšen župnik z obilnimi duhovskimi prihodki. Sorodnikov njegovih želja pa je bila preslaba, da bi ga bila pridobila za duhovski 100 stan, če tudi bi mu bili cerkvenozgodovinski in jezikovni nauki v bogoslovnih šolah jako po godu, kakor tudi duhovski „poklic“. Na kratko, od leta 1800—1808. preneha Kopitar se pečati s praviimi šolskimi nauki in porabi ta dosti dolgi počitek pri baronu Cojzu za to, da je na vso moč s povoljnimi nauki mašil praz- 105 nine, ki jih je pustila šola. Francoski se je učil že v četrti šoli, pozneje pa se je poleg svojega gojenca zasebno po kakih dveh letih priučil dobro govoriti in pisati. Laški se je brez kake slovnice naučil v Cojzovi na pol laški hiši, angleški pa se je vadil iz šesterih lepih zvezkov Gibonovih (angleški zgodovinar, † 1794); 110 ali če si je bil tudi najel za ta jezik učitelja, vendar se ga ni naučil

do dobrega izrekovati. Samo ob sebi se umeje, da se je zaradi svojega gospodarja pečal tudi s prirodoslovjem in prirodoznanstvom, a záse in po skrivnem nagonu se je pa bavil tudi z grščino.

Da je postal slovanski jezikoslovec, tega ne pripisuj toliko 115 njemu, temveč njegovim okolnostim. Ker je baron Cojz po materi znal jako dobro slovenski, in ker je po navadi za laške spevoigre, če tudi ondaj ni več hodil v gledišče, zlagal slovenske pesmice, ktere so, nenadoma zapete, vse poslušalce navdajale z neizrečenim veseljem: zató se umeje samo po sebi, da se je tudi 120 tajnik Kopitar udeleževal teh rečij. Pa še bolj se pokaže njegov poklic za slovanskega jezikoslovca.

Ker baron Cojz ni mogel iz hiše, prihajali so k njemu vsi, kteri so hrepeneli po zanimivih razgovorih: deželni glavar, vojaški poveljnik, imenitni tujci, celó knez Metternich in nadvoj- 125 voda Ivan.

Tedanji vojaški poveljnik grof Bellegarde je bil leta 1806. poslan v Kotor, zató da bi predal ta kraj zopet Francozom; šestnajstletna hči mu pa ostane s svojo francosko odgojiteljico v Ljubljani. 130

Ko obiščeta prvič nató barona Cojza, potožita mu obe, da znajo ravno najboljše kuharice ljubljanske samo slovenski, da se s tolmači slabo izhaja, in da še teh nima človek noč in dan pri roki. Odgojiteljica dodá še to: „Kuharica pravi, da bi bili gospodični še lepši, ako bi znali slovenski;“ zató pa poprosita go- 135 spoda barona, naj bi jima dobil kakega dobrega učitelja za ta jezik, da bi rada poskusila vsaj grofova hči, če ne obe, polepšati se tudi še na ta način.

Iz srca se Cojz nasmeje tem smešnim besedam, ki jih je odgojiteljica razumela napačno in tolmačila tako duhovito; uganil 140 je, da je rekla kuharica po lahko umljivi posebnosti v govoric: „Lepši bi bilo“, a njun tolmač (neki nadporočnik Lah, ki je samo lomil slovenski) pa je srednji spol tolmačil z ženskim.

Cojz pokliče tedaj Kopitarja in ga vpraša, ne bi li hotel on učiti grofove hčerke slovenski ter si tako pridobiti zaslug tudi 145 za materin jezik.

Odloči se drugi dan za prvi pouk. Naši mladi čitatelji, vem, da ne slutijo, kako težko je bilo to opravilo, zató ker ne vedó, da ni bilo, zlasti tedaj, za take kmetske jezike skoro da nobenih učnih knjig. 150

Kopitar sede najprej za mizo in napiše svoji mladi učenki prvo pōlo svoje slovenske slovnice francoski. Drugi dan natō pri prvem pouku je čitala in premišljevala to pōlo učenka. Po dveh mesecih je že znala slovenskim poslom dopovedati vse do 155 dobrega.

Zaradi tega uspeha podraži Kopitar nekega dne Vodnika, domačega „slavista“ pri Cojzu, rekši, če bode on (Vodnik) še dalje odlagal s svojo slovnico, da ga utegne prehiteti še sam. Vodnik se nasmeje 5—6 pōlam francoskega rokopisa ter misli, 160 da sme zdaj pa on dražiti Kopitarja, vprašujoč ga dan za dnevom, je li njegov „umotvor“ že pri tiskarju.

Na prvo pikanje odgovori Kopitar samo to: „Ne dražite me“, na drugo in tretje pa s tem, da je šel knjigarja vprašat, ne bi li hotel založiti slovenske slovnice. Kako potrebna je taka 165 slovnica, sodil je mož po tem, da se je pogostoma popraševalo po njej, ter je privolil tem rajši, ker ni zahteval Kopitar nikakega plačila, zatō pa si je izgovoril naglo tiskanje. In res, Kopitarjeva slovenska slovnica je zagledala leta 1808. beli dan in imela velikanski vpliv na daljni razvitek slovenskega jezika.

170 Dokler se je tiskala Kopitarjeva slovenska slovnica, prišel je on na Dunaj. Potēm ko je preživel osem let med ljudmi ter se učil samo izbranih si nauk, spoznal je, da sta svet in on drugačna, nego si je mislil, izstopivši iz osme šole.

Lahko mu je bilo si prihraniti od svoje tajniške plače kakih 175 dvajset stotakov; ponujal pa mu je vrh tega baron Cojz, ki je odobral Kopitarjev namen, za silo pomoči, ki je pa Kopitar ni potreboval, zatō ker si je tudi na Dunaju priskrbel prislužka ter bil že po dveh letih na Dunaju izbran najprej za slovanskih in grških knjig pregledovalca („cenzorja“), brž potēm pa za urad- 180 nika v dvorski knjižnici s trdno službo, kakoršne si je želel. —

Na Dunaju se je posvetil Kopitar izključno slovanskemu jezikoslovju in postal v pravem pomenu besede „velikan učenosti“.

I. Navratil.

31. Otročja leta.

1. Ko v tihotni noči kratka
Sanja vmakne se od nas,
Zbežala je doba sladka,
Let otročjih mili čas.

2. Vrgel sem od sebe vence
In cvetličic nimam več;
Let otročjih ni več sence,
Oj, nedolžnost preč je preč!

3. Le spomin mi kaže kraje,
Kjer otrok sem cvetje bral,
Kjer v vinogradu najslaje
Grozdje oče mi dajal.
4. Kjer moliti me učila
Pod orehom mamica:
Lahka bodi ti gomila,
Ljuba, draga mamica!
5. Kjer sem z dedom v cerkev šetal,
Kjer igral sem se vesel,
Kjer mi starček je obetal:
S sabo te bom v cerkev vzel.
6. Nič črez dan me ni skrbelo,
Mirno sem po noči spal;
Saj obleko imel sem belo,
Saj me angelj varoval!
7. Srečna leta ve otročje,
Srečen ti otročji čas,
Dok me vzame smrt v naročje,
Vedno mislil bom na vas!

J. Bilec.

32. Spomini starega Slovenca iz francoskih vojsk.

I. Vojni ujetnik na Francoskem.

Avstrijska posadka v Razdrtem na Notranjskem se ni mogla braniti proti Francozom leta 1809. Potegnejo se torej naši vojaki, kar jih ni bilo pri nas v okopih, proti Ljubljani nazaj, da bi tam naznanili meščanom Napoleona. Nas šestnajst sto mož pa popusté tamkaj, da bi se branili in mesto varovali, dokler bi 5 bilo moči.

Pa živeža nam niso pustili nobenega. V okopih smo imeli le malo, Francozi pak so nas pritiskali od vseh strani. Pet dnij smo stradali; vsak dan smo dobivali le četrtno navadnega dela, vode pa nismo imeli nobene. Nekteri možje so bili tako žejni, 10 da so šli pit iz okopov vën k studencu; pa Francozi so jih pograbili, in ni jih bilo več k nam.

Dasiravno smo pet dnij grozno stradali, prostaki in častniki, pošlo je peti dan popolnem vse, kar pomaga želodcu v njegovih težavah. Zatô se je moral polkovnik ogerski, ki nam je 15 zapovedoval, pogoditi s Francozom o udaji. Pogodbe so bili tako naredili, da so se častniki vsi smeli s polkovnikom vred prosto pomakniti v Ljubljano, nas nižje pa so prodali Francozu, da so sami sebe odkupili. Sestradani in suhi kot goba ste bili vi častniki zares, ali blagor vam, vsaj peté ste srečno odnesli domú; 20 mi pak, ki nismo drugega storili, kakor to, kar smo morali, dobili smo na pleča vse hujše reči.

Pisano smo gledali veselo odhajajoče častnike. „Kaj bode z nami?“ to nam je šumelo po glavi. Nismo dolgo ugibali; precej 25 smo razvideli svojo usodo.

Zapoved nam je prišla od Francozov, naj gremo iz okopov v en v dolino. Potuhnjeno smo gledali, ko so nas razpostavili po vrsti na cesti, moža k možu. Francoski vojaki, stari vojskarji, vajeni zmage, gledali so zaničljivo na nas premalo izurjene, dasi 30 krepke in zastavne avstrijske bojnike, kakor gleda močnejši deček na mlajše in slabejše svoje vrstnike, ktere je ravno pometal.

Ukažejo nam položiti orožje na kupe pred se. Radi smo storili tako, saj bi bil vsak rajši kos kruha premlatil z zobmi, kakor pa troje sovražnikov s puško in sabljo. Lakota je le lakota.

Pa Francozom ni bilo zadosti, da smo jim dali orožje rado- 35 voljno iz rok, hoteli so imeti še naše malhe iz telečje kože, ki smo jih nosili na plečih. Kdor ni imel ničesar svojega notri, dal je rad še to, da mu ni bilo treba ničesar več nositi; ali kdor je kaj svojega imel v njej, ta se je nerad, grozno nerad ločil od 40 svoje malhe na hrbtu. Francozi pa niso vpraševali, ali daš rad ali nerad, ali boš dal ali boš imel; ampak tistemu, ki bi se bil branil, vzeli so še rajši, kakor onemu, ki je rad dal, ker so vedeli, da se le polna možnja boji tatú.

Jaz sem si bil tudi nekaj nahanil, od ust pritrgal. Jeza 45 me je torej grabila, ko sem moral gledati, kako mi Francozi trgajo malho in delé moje imetje med seboj. „O, ko bi včasi človek vsaj vedel, komu hrani in varuje, kolikokrat bi rajši sam zapravlil,“ mislil sem si. Prav vesel bi bil, ko bi bil mogel vsakemu pritisniti jedno za uho, pa kaj sem hotel, samo Bog, da 50 mi je oni niso pritisnili, kar bi mi bili lahko.

Bila je ta dan ravno postna nedelja. Oh, žalostna postna nedelja, ko sem moral prvič zapustiti svojo ljubo domačo deželo, kjer se govori jezik, ki sem ga najprej znal govoriti, in v katerem vam zdaj razkladam svoje križe in težave. Zapustiti domovino 55 in daleč, daleč iti na Francosko, pa še v zápor, to je bilo hudo, ljubi moji!

Zdaj nismo imeli na sebi nič, pa tudi v sebi nič. Toda nihče nas ni vprašal: „Ali si lačen, žejen? Česa bi rad?“ Častnik, kteri je sprejel opravke, da nas ujetnike vede na Francosko, za- 60 pové nam se uvrstiti kar se je dalo na gosto. Potém nas obstopi velika straža francoska z nabitimi puškami. Častnik zakriči s svojim čistim glasom, da nam je zvenelo po ušesih, stražniki

pa nam velé se zasukniti na levo. Častnik drugič zakriči, bobnar začne rompljati in razbijati po bobnu, da je bilo groza, mi pa žalostni; nekteri izmed nas, ki so bili brambovci in so imeli 65 domá žene in otroke, spusté se v jok. Ali kaj je pomagalo!

Ko zadoni ukaz „stopaj!“, moral je vsak naprej, kamor so mu kazali francoski stražniki. Kam, tega nismo vedeli, a povedati nam nihče ni mogel. To pak smo le predobro znali, da na dobro nas ne ženó, ker nas odvrtaajo od doma strani. „Umri 70 ali hodi“, tako so nam pretili, in vsak lahko vé, kaj smo si izvolili.

Prvi dan na potu nam je bilo hudo, strašno hudo. Pomisli naj človek, kakšen prah naredi šestnajst sto mož, na gostem mož za možem, po suhi prašni tržaški cesti! Tak prah je 75 bil, da skoro nisem videl svojega soseda, ki je taval tikoma pred menoj, in da sem mu stopal vedno na pete, ker me je rival drugi za hrbtom naprej. Imel sem prahú polna usta, poln nos, malo in dosti: ves sem ga bil poln. Skoro mi ni dalo dihati. „Sapnik se mi bo zadelal in zamašil,“ mislil sem si in jedva sem stopal 80 dalje; „oči mi bodo zatemnele, vse so že od cestnega prahú zakidane.“ In vročina, kaj mi je prizadela le-tá! — Žejni pa, kakor suha kepa. Lakota se še pozabi, ali žejo trpeti, to je hujše, kakor ne vem kaj. Ogri, ki so bili z nami, kleli so in rentočili neprenehoma po svoje, Hrvatje so bógmali po svoje, 85 mi Slovenci smo se pa tudi hudovali po svoje. Vzdihovali smo po svoji potrpežljivi naravi: „Bog nam daj še kdaj priti do vode, sicer vsi od žeje pocepamo.“ Res je več Ogrov prvi dan obležalo, da kar dalje niso mogli, dasiravno so francoski stražniki vpili in se jezili. — Jedva sem čakal večera. „Zvečer bomo 90 vendar dobili vsaj vode, če že kruha ne,“ mislil sem si, „umreti nas vendar ne bodo pustili.“ Prišel je zaželeni mrak. Zdaj se bomo odpočili, dobili kaj za v usta in pa vode, pravili so si veselo tovariši moji.

Dadó nam res majhno mero kalne vode in kosec kruha. 95 To je bilo že dobro, ko bi zopet druge, rekel bi, še hujše nesreče ne bilo. Črez noč smo imeli namreč ležišča po hlevih, kamor so nas zaprli kakor kozle in okoli in okoli razpostavili straže prav na gosto. Bog se usmili, kam bom ušel, ki sem bil tako zdelan in truden, da bi bil kar obležal; stražnikov bi nam 100 ne bilo treba zares, majhna pest vojakov bi nas bila lahko vgnala v kozji rog. Pocepali smo kakor snopje na zdrobljeno slamo,

ki je bila tu razstлана. Noben si ni postiljal, ampak vse križem smo pospali, kakor kralj-Matjaževa vojska. Truden sem bil, to
105 je res; ali ko bi bil vedel, da si v tem spanju tako strašansko nadlogo nakopljem na glavo in život, ne bil bi šel spat.

Ko začne drugo jutro tambor na vse zgodaj razbijati in nas sklicavati na noge, prihajali smo vsi živejši in skočnejši iz hleva. Vsak mož je dobil četrť vojaškega kruha za ves dan; ali ga snej
110 precej zjutraj, ali pa zdaj malo, zdaj malo. Po jedno četrť smo dobivali vseh petnajst dnij noter do Mantove. Vodo smo smeli piti le zjutraj in zvečer, kedar smo bili zaprti; na potu pa, če smo tudi ves dan hodili ob vodi, ni smel noben srkniti kapljice.

Ko pridemo do Mantove, šlo nam je na boljše; iznebimo se
115 sitnega in neusmiljenega poveljnika in dobimo tudi več živeža, na dan pol hlebca, torej še enkrat toliko, kolikor poprej. Res smo imeli še nekaj bankovcev, katerih Francozi niso hoteli vzeti, ko so nas oropali, in v Mantovi smo jih ponujali, za kolikor bi jih bil kdo hotel. Ali nihče ni hotel poznati avstrijskih ban-
120 kovcev; niso bili vredni nič, še beliča ne, in strani smo jih po-
metali.

Od Mantove so nas spremljali, ali da bolj prav rečem, gonili nevojaki. Malo število jih je bilo; ko ne bi bili mi tako sestradani in utrujeni, lahko bi se jim bili ustavili, dasi smo bili
125 brez orožja. Ali to nam še na misel ni prišlo.

Na vsaki postaji so se naši spremljevalci premenili, in drugi brambovci so nas gonili zopet do naslednje postaje in tako dalje. Tolažili so nas vedno z mestom Turinom. „Tam bode te dobili več denarjev in živeža,“ rekali so, in mi smo hitreje stopali, da
130 bi bili poprej v Turinu.

In glej, ko smo storili štiri in dvajset potov od moje domovine, prišli smo v Turin, ki nas je rešil revščine. Veselo smo kričali, vsak je le mislil na to, kako se bo tukaj najedel, na drugo smo bili pozabili; na dom že ni nihče mislil, ali pa le redko-
135 krat, kajti želodec mu ni pripuščal na kaj drugega obračati misli, kakor nanj. Dobili smo pol hleba prav lepega kruha, prostaki in korporali po 4 francoske solde (sous), mi naredniki (feldveblji) pa po 8 soldov na dan. Zdaj smo se okrepčali, ko smo si kupovali živeža sami. Cenó je bilo pa k sreči tedaj vse. Okrepčavši
140 se, potegnemo jo veseli naprej proti Francoski. Tretji dan pridemo do visoke gore, ki se imenuje Mont Cenis. Hodili smo sedem ur navzgor po široki, gladko v strmo skalo vdeleni cesti. Tukaj

dobimo lepo stanovanje pri redovnikih — Bog jim daj dobro, to so bili možje po volji božji. Dali so nam belo oblečeni možje vina dovolj in mesa, da smo ga bili vsi siti, in vse to so nam 145 dali zastonj. Takega dneva še nismo imeli, kar sem bil vojak, in spoznavali smo to dobrotljivo postrežbo toliko bolj, ker smo bili ujetniki, sestradani, utrujeni, v sovražnikovi deželi. Vsi smo se skoro od veselja jokali in hvalili Boga, bodisi Hrvat, ali Oger, ali Slovenec, poreden ali pošten; za redovnike pa bi bili ne vem 150 kaj storili tačas, ko bi bili hoteli kaj od nas. „Božja previdnost nas je privedla semkaj, in božji ljudje so to, ki so nas pogostili,“ dejali smo, dasiravno smo bili vojaki.

Solze hvaležnosti so se marsikomu utrinjale skrivaj, ko smo se poslovili od dobrih belih redovnikov. Jaz gotovo nisem mislil, 155 da bom ta sveti kraj še videl kdaj.

Truden popotnik, ki je v deževju in mrazu težko, težko gazil po blatu, lažje noge vzdigava, in veselje se mu zopet porvrne, ko zagleda gorko solnce in jasno nebo nad seboj in gladko stezo črez travnik: tako je bilo nam, ko smo prišli na Fran- 160 cosko. Vsak dan se bolj okrepcamo od poprejšnje revščine, vsak dan prihajamo veselejši, bolj poskakujemo; jaz — kakor sem bil od mladih kolen malo norosten — še zapojem včasi kako milo pesmico domačega glasú tu na tujem, in tovariši moji so me radi slušali in mi pomagali, da so le pozabili nekaj časa domo- 165 vine, ki jim je zopet bolj hodila na misel. Lahko pa sem bil vesel, saj sem imel zopet nekaj denarja in celó svojo trstíko sem imel še vedno, ki sem jo bil dobil v Novem mestu; tudi to so mi bili pustili Francozi v Razdrtem. „V vsem krdelu ni nobene druge palice,“ dejalo se je, „sam Andrej Pajk narednik jo ima, 170 pa je na prodaj ne dá.“ To me je veselilo.

Skoz Chambery, stolno mesto savojsko, šli smo v Lyon. Potovali smo po dolgih žlebovih med hribi in dolinami. Solnce je sijalo, lepo vreme je bilo; za živež tudi nobene sile, samó vodo smo tako kalno pili, kakor bi bila namešana s pepelom. 175 Toda kaj smo hoteli? Navadili smo se, in ker smo videli, da boljše ni dobiti, prav dobra nam je bila. Bili smo Slovenci največ malovedeži in ničvideži, ki se niso ozrli črez deveti prag; zato smo tudi od ogla do ogla ogledovali to veliko mesto lepe fran- coske dežele.

Samó še štiri pote do Lyona smo hodili skupaj, kar so nas gnali iz slovenskega Razdrtega. Potém nas razdelé nekoliko na mesto Bourges, nekoliko pa nas je šlo na mesto Nevers.

Ker sem še imel svojo naredniško palico, postanem poveljnik
185 oddelku, v katerem sem vodil tudi samega sebe. Vendar ta sreča in dobro plačilo, ki sem ga dobival za to, nista dolgo trajala. Božja šiba me je na naglem zadela in hudo otepla.

Mnogo sem bil prebíl od Razdrtega noter do Francoskega. Lakota, žeja, pomanjkanje spanca, vse me je pritiskalo. Dasi
190 sem bil trden čok, vendar toliko pretrpeti nisem bil vaju; kar je preveč, preveč je. Tudi vodo smo pili na potu kalno, kakor lužo. Zalezlo je bilo vse to globoko v me, in glava me je jela boleti, ko sem bil jedva dobil nekako povelje čez druge soujetnike svoje. „To ne bo dobro, če zbolim tu na tujem. Kdo mi
195 bo stregel? Še mrzle vode mi ne bo imel kdo prinesiti! O, zakaj nisem umrl pri Razdrtem, da bi me bili pokopali vsaj na domači zemlji!“

Jedva sem začel tako premišljati, bolezen je bila že tukaj. Moral sem v posteljo. Odpeljali so me v bolnišnico; dobil sem
200 hudo vročinsko bolezen. Tam so me hranili in strojili, da se usmili Bogu. Francozi so nevoljno kričali nekaj náme; jaz še tedaj nisem razumel, kaj hočejo, vendar pa sem vedel, da meni velja, ker so obraze spakovali, kakor bi hoteli reči: „Še tebe se bo kdo ogibal!“ Bilo mi je hudo; jedva sem razložil, da ležim.
205 Mislim sem: „Andrejček, zdajle je prišla tvoja poslednja ura!“ Spomin in pamet me zapustita, in več dnij sem ležal, da ne vem, kako se je godilo z menoj. Mešalo se mi je, in blodil sem vsaktere reči; k sreči me niso razumeli okoli stoječi, kajti kdo je daleč od mojega doma razumel moj domači jezik! Spametujem
210 se le, ko čutim, da mi raz noge trgajo obliž. Dadó mi kupico vina; okrepcalo me je to, in od dne do dne je zopet bilo malo boljše. Rekel sem: „Bo že, bo, Andrejček, ne bodeš še umrl ne.“ Precej dolgo sem bil še bolehav; najrajši in najlažje bi bil zdaj jedel in pil, pa nisem imel kaj. Strojili so me do dobra. Precej,
215 ko sem stopil zopet na noge, vprašal sem po svojih tovariših; skoro nobenega že ni bilo v mestu. Med tem ko sem jaz dolgo bil v bolnišnici, zaslužili so moji tovariši že mnogo denarja na kmetih in se lepo gostili; poslali so bili namreč vse na deželo, da so delali. Moških delavcev so na Francoskem takrat grozno
220 pogrešali. Samo kruljavci in druge moške pokveke so ostali

domá, vsi drugi, da so le mogli orožje nositi, morali so z Napoleonom v Avstrijo in Špansko na vojsko. Domá so jim žene, starci in otroci sami opravljali dela, oni pak so ropali po cesarskih in španskih deželah, igrali in pevali, pili in bili dobre volje. To se vé, dobro se jim je godilo, boljše nego nam ujetnikom. 225 Pravili so takrat, da je bilo osemdeset tisoč ujetnikov po vsej Francoski. Ti so tedaj delali in plačilo dobivali, majhno je bilo res, vendar boljše kot nič. Zvesto smo tudi popraševali, kako je kaj na Avstrijskem. Francozi nam povedó, da je Napoleon povsod zmagal, da je dobil, česar je želel, in cesarjevo hčer za ženo. 230

Neki dan zvemo veselo novico, da se povrnemo v domovino. To je bilo veselje, ko so se jeli od vseh kotov zopet shajati vojni ujetniki, zdaj že ne več ujetniki. Mi slovenskega jezika smo veselo kričali in peli stare slovenske popevke. Zapeli smo marsiktero veselo vojaško, pa moja stara pamet se jih ne domišlja več. 235

Ko odidemo, premislim še le Nevers. Res sem tam prebil hudo bolezen; res sem bil tam največ zaprt, ali bolan, ali bolehav; res so tovariši moji denarja zaslužili, jaz sem bil pa še zapravlil svojega poprej nahranjenega in od ust pritriganega: toda tudi marsiktero urico sem imel veselo, da sem bil kakor domá. 240

Jako rad sem gledal potém, ko sem vstal od bolezni, včasi vrste fantov in deklet. Posebno ob nedeljah so se zbirali na glatkem trgu pred cerkvijo po sv. maši; tam so se radovali in si izbirali godcev, ki stojé tu v okrogu, mnogo jih je in čakajo. Ta ima dudlo pod pazduho, ta ima reč, kakor naš kranjski brus 245 narejene citrice, in tako dalje; vsakovrstne goslice in piščalke sem videl. Po dve, po tri dvojice fantov in deklet si je izbralo jednega godca. Tam je dudlal jeden, malo dalje zopet piskal drugi itd., prav mnogo je bilo gledati in poslušati. Vsak godec je zagodel po jedno okroglo, plačevali so vsako sproti in se pod 250 milim nebom vrteli, da so človeku kar noge silile od tal, ko jih je gledal.

Toda vendar smo se mi tuji Slovenci morali mnogo smejati. Zakaj čudni so se nam zdeli fantje, lepi in dosti čedno opravljeni, pa klobuk in coklje — le-tó se nam je zdelo kaj 255 smešno. Tam pred cerkvijo pred vsem ljudstvom plesati, in še v cokljah, takó nerodnih! Ples so imeli lahek; skačejo na lahko, s cokljami ropočejo in rajajo do mraka; potlej pa se razidejo po krčmah. Tam se napasó, nalivajo si kozarce in si napivajo, da je veselje. 260

Šest potov smo storili do mesta Besansona; čez osem dni
 pa pridemo do Štrasburga. Tukaj smo gledali slavni stolp, ki
 je jeden najlepših na svetu; tudi ura je napravljena na taki vi-
 sočini, da Bog nas varuj. Take lepote popisati ne morem, zakaj
 265 le mimo sem šel. Ko bi hotel vse vedeti in vse povedati, morda
 bi se mi zaletelo.

Malo časa sem bil na Francoskem, pa sem se jezika vendar
 naučil, in še zdaj na stare dni rad gledam francosko slovnico,
 dasi me je minilo vse. Dolgo let je od tedaj, postaral sem se,
 270 pa še lomim in govorim francosko za silo. In jaz sodim, da se
 Slovenec vsakega jezika lahko nauči, bodisi nemški, francoski ali
 laški, ako le hoče. Kako je s slovanskimi jeziki, z jeziki naših
 bratov, to bom povedal o priliki. Zató te opominjam, mladenič,
 zapiši si v spomin besede pesnika Vodnika, ki pravi, da ti je
 275 „Slovincu um dan, in da si prebrisane glave“. To pa si za-
 pomni, da se boš trudil postati res prebrisanim, ne pa, da bi
 si samó domišljjal, da si, v resnici pa ne bi bil.

V Štrasburgu se nisem mogel več urediti v francoski besedi,
 ampak privlekel sem svojo nemščino na dan, ki so mi jo nekdanj
 280 v glavo vtepali v Ljubljani, in potém v Novem mestu, ko sem
 se bil še jedva zavedal, da gotovo živim. Dobro mi je služil
 nemški jezik od Štrasburga dalje. Prestopimo reko Ren in pri-
 demo po velikem mostu štrasburškem v nemško deželo Badensko.
 Potovali smo prosteje in smeli smo se bolj ogledovati po krajih
 285 kakor doslej. Pridemo v veliko mesto Avgsburg na Bavarskem,
 čudimo se veliki mestni svetovalnici, sezidani iz rezanega mra-
 mora; višji pa nam napravijo velik strah zató, ker so bili ne-
 vedneži in, kar se tiče znanja jezikov, pravi ubožci; kajti niso
 znali razun svoje materinščine nobenega drugega jezika.

290 Iz oddelka namreč, ki je šel s Francoskega, izločijo Pol-
 ljake in jih odpravijo po drugem potu v njihovo domovino. Ker
 smo mi Kranjci govorili med seboj slovenski, kakor se pri nas
 govori, menili so učeni možje v Avgsburgu, spoznavši slovansko
 svojstvo našega govora: „To so tudi Poljaki.“ Skoro ne bi bilo
 295 pomagalo nič, dasiravno smo trdili in pravili, odkod in kdo smo;
 po vsej sili so hoteli imeti, da bi nas spravili na Poljsko. Ker je
 bilo med nami nekaj oženjenih in očetov, lahko si mislite, kako
 nas je bilo strah in nevolja, da nam hočejo še vriniti drugo domo-
 vino in nas gnati tja, morda iz deža pod kap. Po sreči pa se je bil
 300 našel Poljak, ki nas je potrdil za Ilire in rešil vseh nevarnostij.

Dosti mest prehodivši, pridemo naposled zopet na cesarsko zemljo. v Šerding in potem do Linca. Izmed vseh Slovencev sem bil jaz jedini, ki sem pisal in imel dnevnik, zakaj drugi največ še čitati niso znali (takrat je bilo še drugače kakor zdaj). Prišlo mi je vse v prid, kar sem zapisal; marsikterokrat smo se 305 pomenkovali jaz in moji rojaki o njihovih potih.

Menili smo, da nas povedó do Gradca in potem v ljubo belo Ljubljano, toda zaobrnilo so nas čez Češko na Dunaj, kjer se je nam dobro godilo. Med pôtem pa se je naše število vedno krčilo, kajti marsikterega, ki je mislil, da bode v kratkem 310 domá, potaknili so v vojake. Jaz sem odletel tej nesreči, ker sem bil bolj majhne postave. Naposled nam v Gradcu vendar dadó odpustnice in nas razpusté domú. Oh, kako veselje je bilo domá v očetovi hiši, ko me zopet vidijo zdravega med seboj! Stariši in bratje in sestre so se od veselja jokali. Od bližnjih 315 in daljnih krajev so prihajale žene me izpraševati, kako je temu in onemu, ali je še živ, ali kaj. In kako žalostno poročilo sem moral dati nekteri ženi, nekteri materi!

Da se mi je zdaj zopet obrnilo na dobro, to se umeje samó ob sebi. Saj sem bil domá! In kje je boljše kot domá? Ker 320 so pa imeli moji stariši razun mene še osmero otrok, ker je bil avstrijski denar tedaj po kurzu izgubil veljavo in so bili tudi moji stariši mnogo izgubili, videl sem, da me domá ni treba. Ker sem govoril razun domačega jezika tudi nemški, laški in francoski, dobil sem dobro službo pri nekem gospodu v francoski zasebni 325 službi v Medvóдах nad Ljubljano.

Andrej Pajk — J. Jurčič.

33. Avstrija za vse.

<p>1. Ako le če,
B'la Avstrija in bo za vse!
Zdaj brambovci zaúakajte:
Bit' če, bit' če
Avstrija za vse!</p>	<p>3. Ako le če,
Ni treba jarma tuj'ga nos't',
Je že domača moč zadost'.
Bit' če, bit' če
Avstrija za vse!</p>
<p>2. Ker tedaj če,
Nikôgar se ne bôjimo,
Brez skrbi, varni, trdni smo.
Bit' če, bit' če
Avstrija za vse!</p>	<p>4. Ker Avstrija če,
Je bramba naša zvezana,
Beseda mož! — je sklénjena.
Kaj ne? — bit' če
Avstrija za vse!</p>

5. Kakó pa će,
Sovražnik mora skor' poznat',
Ki móran bo se nam podat'.
Bit' će, bit' će
Avstrija za vse!

6. In ker pa će,
Obeta Rudolf iz nebes:
„Franciš'k, premagal boš zares!
Ker Avstrija će,
Tud' bo za vse!“

7. In pa ker će,
Avstriji bo pomagal Bog,
Da se razširi krog in krog.
Bit' će, bit' će
Avstrija za vse!

V. Vodnik.

34. Poštenje veljá.

Napoleon I. se je bližal s svojo vojsko Dunaju. Prednja njegova straža ujame tri naše vojake, in Napoleon zapové, naj jih privedó precej k njemu v šator. Zvedel bi bil rad od njih, kakšno je stanje v avstrijski vojski, kateri general vodi ta ali oni 5 oddelek itd. Jeden ujetih vojakov pa je bil zelo pobit in žalosten. Napoleon ga vpraša, je li morda bolan; a vojak le odkima z glavo. Cesar ga osrčuje, naj se nika ne boji; nič se mu ne bode zgodilo hudega, in ko bode vojska končana, tedaj bode zopet lahko šel k domačinom. — „A kaj to!“ odgovori 10 vojak. „Da sem ujet, to ni tako hudo, a težko mi dene zaradi tega, ker mi je naš stotnik izročil ves svoj denar. Ukazal mi je ga hraniti, in ko bi se njemu v bitki primerilo kaj hudega, naj ga izročim v druge roke. Sedaj bode pa strogi gospod stotnik mislil, da je nepoštenjaku zaupal toliko denarja; menil bo, da 15 sem nalašč pobegnul in si tem pōtem prisvojil tuje blago. To je, kar me peče!“ — „Tako mi prepeljite tega vojaka čez Donavo!“ zaukaže Napoleon svojim stražnikom. „Pustite ga, naj se zopet vrne k svojemu stotniku. Čednost se mora spoštovati, kjer se najde,“ pristavil je še mogočni cesar okoli stoječim.

I. Steklasa.

35. Vojaki na potu.

1. Pomladni cvet odeva svet,
Takó cvetěmo mi;
Pod nebom ptičev trop nešet,
Po cesti gremo mi!

2. A ptički skozi jasni zrak
Lahkó, živó letě,
Legak je tudi nam korak,
A težko je srčě.

3. Saj ptičji rod se vrača zdaj
Domu, glasno žgoleč;
Mi sveta tla domača zdaj
Pustili smo tipeč.
4. Mi nismo ptičev trop legak,
Ki sam si pot voli;
Begoten smo nebâ oblak,
Ki veter ga podi!
5. Lepó žari meglica se,
Pod solncem plavajoč,
Ozira v njo cvetlica se,
Hladila čakajoč.
6. A črn oblak bo neki dan,
Iz njega blisk in tresk!
In točo vsuje na ravan,
Ki vniči up sosesk.
7. Zdaj ne boji nihčè se nas,
Mi ne grozimo tod;
Pozdravlja mnog nas lep obraz
Gredóče mimo tod.
8. Koj bomo pa oblak strašan
Ob uri hudi mi;
Sovražni roj bo pač končan,
Z njim morda — tudi mi!

S. Gregorčič.

36. Spomini starega Slovenca iz francoskih vojsk.

II. V francosko-ruski vojski.

Vsaka reč traja le nekaj časa. Tudi moje brezskrbne sreče je bilo naglo konec, kakor bi pogledal v nebó. Bilo je leta 1811. pred pustom, ko pride neki gospod z Goričan k mojemu gospodu v vas. Jedva odide, pokliče me gospodar in me vpraša: „Andrejček, ali bi bil rad francoski vojak?“ 5

„Ne, rajši hočem umreti, kakor se zopet ubijati po tujem,“ odgovorim jaz.

„Torej moraš popustiti mojo službo,“ reče mi gospod dalje.

„Zakaj?“

„Napravljali bodo nov polk francoski tod po naših krajih; 10 gotovo boš tudi ti na vrsti. Jaz te ne morem prikriti, torej ti svetujem, vrni se na dom, tam so ti znani vsi kotje; lažje se boš skrival, če te bodo lovili.“

Nató gospoda lepo zahvalim, da mi je pred časom razodel nevarnost, in grem domu. Kakor blisk se je raznesla skrivna 15 novica med mladimi moškimi po naši deželi. Vsi smo se posvetovali, kod se bomo potikali, in kako se bomo odtegnili.

Ni minilo štirinajst dnij, že začno župani, tri pa tri soseske skupaj, shajati se, po hostah in vaseh loviti mlade fante in pošiljati nalovljence gosposki v Višnjo goro. 20

„Če le spaka ni, ne bodete me imeli ne,“ rekel sem jaz, z menoj in z mojim bratom Tonetom pa sta bila jedne misli

dva brata Zupančiča iz moje vasi. Potegnemo jo v hosto. Štirinajst dni smo tičali v takozvanem „Velikem gozdu“ pri Zatičini, po dnevu spali v skritih goščah, po noči pa kurili, pekli in kuhali ter se posvetovali in grozili, kaj bodemo naredili z lovci, ako nas pridejo lovit. Ker pa ni bilo nikogar v hosto, izginjala nam je nevarnost vedno bolj izpred očíj. „Jaz sem se že naveličal laziti in plaziti po hosti v jednomer,“ pravi Zupančič
 25 neko noč, ko smo baš sedeli pri ognju. Noč je bila črna, kakor nikdar tako.

Pojdimo dol v Štorovje, izpili ga bodemo vsak jeden kozarec; nocoj ne bo nikogar vrag tjakaj pritresel,“ dostavi brat moj Tone.

35 „Vidva še ne vesta, kaj se pravi vojak biti v tuji deželi!“ rečem jaz.

„Nocoj nas ne bo še konec ne, gotovo ne,“ reče drugi Zupančič.

„I no,“ pravim jaz, „da ne boš rekel, da sem največji strahopetec, pa pojdimo v Štorovje.“

Res gremo iz hoste vèn in v samotno krčmo. Noč je bila, pil ni nihče; jedva smo doklicali spečega Štorovca, da nam je šel dajat vina. Jamemo ga pridno pokušati. Vino stopa v glavo, vedno veselejši smo prihajali, celó peli smo in vpili naposled,
 45 kakor da bi bilo vse naše. Zunaj je vstala burja in vihra, dež je lil. „Kdo bo hodil v takem v hosto nazaj,“ dejali smo, legli na klopi in pospali trdno. Ali kako smo se vzbudili?

Predramil nas je krik: „Drži ga! Drži ga!“ in ko oči odpremo, vidimo sto mož lovcev. Zastonj smo brcali in bili okoli
 50 sebe. Vlečejo nas vèn, porežejo nam gumbce pri hlačah, da smo jih morali držati z rokami ter se tako nismo mogli braniti, in hajdi, gnali so nas vse štiri v Višnjo goro. Tam nam zopet gumbce prišijejo, potém nas uklenejo ter ženejo v Ljubljano.

Nismo bili dolgo v Ljubljani. Potegnejo nas v Gorico. V
 55 Gorici nas zapró v vojašnico. Dan na dan priženó več in več novincev, rojakov mojih, ki so jih nabrali in nalovili po Iliriji. Vsak je bil žalosten in pobit, če je tudi marsikteri vriskaje in pevaje skrival prava čutila. Kakó ne bi bil človek žalosten, če ga ženó iz ljube domače dežele na tuje, v boj za tujo reč!

60 Kakih tri sto novincev se je bilo tu v goriški vojašnici skrivaj dogovorilo, da se hočejo s silo oprostiti. Jaz in brat moj nisva nič vedela za ta namenjeni upor; še le ko so nekega jutra

s hrupom udarili iz vojašnice na trg, spoznala sva, kaj so pomenili skrivni dogovori. Ker so bili pa novinci brez orožja in naši čuvaji, francoski vojaki, vedno pazljivi, in ker so dalje bili 65 tudi orožniki in takozvana narodna straža z njimi jednih mislij, zato ni bilo iz vsega upora nič. Jedva so se ubogi slovenski mladeniči zmašili skoz vojašniška vrata na trg, že so jim štrlela bodala in nabite puške naproti, bobnarji so jeli po ulicah strahovito biti na boben, narodna straža je tekla vkup. Ves naklep 70 je izpodletel, prostost je šla po vodi. Le nekaj malo novincev je bilo ušlo, pa še izmed tistih so jih več ulovili in dva dni pozneje so jih kot begune ustrelili očitno vpričo nas. Po pravici povem, jaz bi bil morda tudi utekel, ko bi se mi bila ponudila lepa prilika; ko sem pa zdaj videl, kako grozovito so Francozi 75 kaznovali vsak poskus, rekel sem sam v sebi: „Ljubi Andrejček moj, zdaj veljá si vse druge muhe izbiti iz glave in samó Napoleonu zvesto služiti; bode že Bog še vse na pravo obrnil.“ Vendar mi je bilo hudo pri srcu; domislil sem se, da nisem starišev ubogal, ko sem šel prvič proti njihovi volji iz šole v vojake. Ko bi bil 80 ostal v šoli, morda bi mi ne bilo treba kesati se te nepokorščine tam gori na Ruskem v mrazu in lakoti!

Ko se je nas nabralo v Gorici jeden bataljon, šli smo na Palmanovo. Tu se začnó vojaške vaje, in sicer petnajst dnij še v oblačilu, kakor ga je vsak prinesel od doma. Ko dobimo plat- 85 neno obleko, krenemo jo do Vičence.

Tukaj dobimo še le častnike, same mlade lepe Francoze, ter puške in modra nova oblačila. Zdaj se začne še le pravi red. Jaz se zglasim pri majorju, da sem bil pri avstrijski vojski narednik, in ker sem se bil v prejšnjem ujetju na Francoskem 90 precej naučil francoskega jezika, vede me major do stotnika, in postal sem prvi korporal v bataljonu. Stotnik mi reče: „Doslej imam samó jednega korporala pod seboj, ki zna pisati; le glej, da se boš dobro nosil.“ Opravljal sem službo lahko. Vesel sem bil, da je tudi brat moj pod menoj, in da ni kakemu drugemu 95 pustežu prišel v pest. Dva meseca smo se v Vičenci vadili v orožju.

Iz Vičence smo šli trije bataljoni skoz Mantovo, Kremono in Mortaro do Turina, stolnega mesta v Pijemontu. Dvakrat sem šel iz svoje domovine, šest in trideset dežel sem prehodil, pa nikjer nisem videl mesta, ki bi bilo meni bolj ugajalo od Tu- 100 rina. Snažne in po redu narejene ulice so mi bile jako povšeči. Sredi mesta je velik lep trg, da se trije polki lahko ob jednem

obračajo na njem; na sredi je malo višji, da se odceja dež. Tu najdeš tudi kraljevo palačo. Kdor to obide okoli in okoli, razvidi
 105 in sešteje lahko vse mestne ulice, ki se naravnost razprostirajo gledalcu pred očmi. Vodico, ki teče okoli mesta, izpuščajo o gotovi uri v vodotočih po ulicah. Vsak gospodar je dá za potrebo prinesiti v svojo hišo, in malo časa potém je zopet vse lepo.

V Turinu pride k nam še četrti bataljon. Do novega leta
 110 se je vadil ves naš polk v orožju. Bili smo po tem času izurjeni toliko, da se nam ni bilo treba vežbati noter do ruske meje.

Da smo namenjeni na Rusko, zvedeli smo še le na novega leta dan. Na naglem nam je prišlo povelje. Žalostni smo zaslišali to novico.

115 Prve štiri dni, ko smo bili na potu, hodili smo prav težko. Na nogah so se nam narejali krvavi žulji. Nositi smo morali dvojno obleko; celó častniki so morali telečnjake in svoje perilo nositi sami, ker je vsak bataljon imel samó po jeden voz za poveljnika.

120 Ker nam ničesa ni nedostajalo, privadili smo se pota; dan za dnevom smo lažje hodili. Vsak četrti dan smo imeli počitek. Drugič sem videl in užival gostoljubnost že prej imenovanega samostana na gori Mont Cenis, drugič sem videl marsikako mesto, skoz katero sem prej hodil ujetnik, zdaj vojak.

125 Pred vsakim velikim mestom se je ustavil ves polk, in zamenili smo platneno popotno obleko z lepo praznično. Pridemo do Štrasburga in dobimo nekaj Špancev in Portugalcev k polku. Petnajst dnij ostanemo tamkaj. Jaz sem svojemu bratu in svojima tovarišema, bratoma Zupančičema, pravil že večkrat prej o
 130 lepoti štrasburški, katero sem občudoval v svojem ujetju. Ko smo torej šli črez veliki renski most, rečem svojim tovarišem: „Dvakrat sem hodil tod, a nikdar več ne bom!“ Brat moj Tone mi odgovori: „Kaj tod?! Na Kranjskem smo se rodili, pa nikdar ne bomo videli Kranjskega več!“ Zupančičema se vderó solze.
 135 Moj brat se ozre po meni, in ko vidi, da tudi meni milo prihaja, pravi: „Nič, kranjski fantje, srčnost veljá, zapojmo kako domačo!“ In ker je bilo nekaj Ribničanov med nami, zapojemo, da bi si pregnali otožnost po domu, neko staro ribniško pesen.

Potujoč skoz nemške dežele, imeli smo posebno dobra na-
 140 stanjevanja. Vseh pet in trideset potov skoz Nemčijo nismo dobivali pri stotnijah živeža; noter do Poljskega smo ga imeli po stanovanjih. Res so plačevali po dva franka od moža, ali pri

gostoljubnih gospodarjih smo popili že pijače za več, kakor je bila ta plača vredna. Pri kmetih in meščanih so nas radi sprejemali, jemali nam telečnjake z rame, pregrinjali mizo, postregli nam z jedjo, pijačo in duhanom. Največ nas je bilo po šest mož pri jednem gospodarju. 145

Ravno na veliki petek smo prišli v Lipsko. Vsa naša stotnija je bila nastanjena v veliki lepi sobani. Mestno glavarstvo je zapovedalo francoske vojake lepo pogostiti. In res, dali so nam še preveč; pil in jedel je, kolikor je kdo mogel. Ker na potu sploh nismo znali, ali je dan petek ali svetek, tudi tedaj tega nismo vedeli. Mnogo je bilo vinjenih, piskali so jedni na piščalke, drugi so pa plesali. Tudi jaz sem bil vesel in sem se malo zavrtel, kar me ljubi brat moj Tone opomni: „Andrejec, veliki petek je, danes je Bog umrl, ne spodobi se.“ Jaz pravim: „Res je tako, dobro, da si me opomnil.“ Začnem svoje tovariše ustavljati v veselju in pitju ter jim pripovedujem, kakšen praznik je danes. Vendar nič ni izdalo opominjevanje, pili in peli so drugi dalje, samó nas Slovencev je nekaj mirovalo. Oh, kakó huda kazen jih je zadela na Ruskem zavoljo oskrumbe svetega dne! 155 160

Prehodili smo pet in trideset nemških mest, ktere bi čitatelju vse lahko naštel, ako se ne bi bal, da bi se mu dolgočasno zdelo čitati suha imena; zadnje mesto nemško je bilo na meji v Poljsko stoječi Švibus. 165

V Švibusu sem nekaj doživel, česar tudi nisem pozabil, in česar ne smem zamolčati; tukaj sem namreč dvema rojakoma, Slovincema, pomagal v nebesa. Nikakor majhno delo. Prišel sem tu s svojimi možmi na veliko stražo. Postavim stražo pred mestno ječo. Ne vem, kaj me je gnalo, da sem šel k ujetnikom. Začnem jih preštovati, kakor so ležali na tleh. Štel sem po slovensko: jeden, dva, tri . . ., kar se mi oglasi v našem jeziku tam v kotu jeden in tam zopet drugi. Najdem tu dva rojaka. Jeden je bil iz Trebnjega na Dolenjskem domá, jeden pa goriški Slovenec. Oba sta bila ujeta vojaška beguna, na prihodnji dan v smrt obsojena. „Kakó, brata, ali se bodeta kaj izpovedala in zopet seznanila z Bogom na poslednjo uro?“ vprašam ju jaz, potem ko smo se marsikaj razgovorili. Rečeta mi, da ne znata ne nemški in ne francoski, pa da bi se rada izpovedala. „Jaz sem pripravljen biti vama za tolmača; kakor bodeta meni pravila, tako bom jaz nemški pravil duhovniku. Bati ali sramovati 175 180

se me ni treba, vsi smo grešniki," rečem jima. Obsojenca sta bila zadovoljna, in jaz grem iskat katoliškega župnika. Ko sem
185 po mnogem popraševanju našel duhovnika, vprašam in prosim ga, ali bi se moglo zgoditi to opravilo. Gospod me nekako ostro pogleda in mi reče: „Francozi ste nepripravni za tako sveto delo.“

Jaz odgovorim: „Gospod, jaz nisem Francoz, ampak Slovan iz Avstrije.“

190 „Ali ste poučeni v sveti veri?“ vpraša me dalje župnik.

„Poučen,“ odgovorim ter mu pokažem šolsko latinsko izpričevalo iz ljubega Novega mesta.

Kmalu potem je prišel duhovnik s svetim rešnjim telesom v ječo. Kar je bilo ujetnikov katoličanov, vsi so poklekli in
195 molili Boga. Jaz postavim polomljen stol v kot za duhovnika, in izpoved se začne. Tolmačil sem zdaj grešnikovo, zdaj gospodovo besedo. Trebánjec se je lepo izpovedal, goriški vojak pa jo je bil opravil bolj na kratko; oba sta prejela sv. telo. Drugi dan sem ju spremljal z duhovnikom vred na morišče. Na glas
200 sem jima molil za duhovnikom molitve. Obema zavežejo oči, dvanajst pušek se sproži, in — mrtva sta bila.

Stopili smo na Poljsko. Pot je bil pust, kraji samotni. Nič več nismo imeli enakih stanovanj in jednake postrežbe kakor doslej; poznalo se je, da smo vedno bližje sovražniku.

205 Mene je bila našla še precej dobra sreča. Prestavljen je bil naš stari sitni stotnik, in na njegovo mesto je prišel bistroglav mlad Francoz, Lastan po imenu. Dobro je ta poznal, kateri človek je kaj vreden. Uvidel je tudi, da smo Slovenci dobre duše, in imel nas je rad; posebno sva si bila midva prijatelja. Rajši me
210 je imel kakor vse druge svoje korporale. Korakala sva dostikrat vštric in govorila francoski. Ko smo prišli na Poljsko, bil sem jaz zopet prvi za jezik. Ne samó, da sem kot Slovan kmalu pogodil razlike našega in poljskega jezika, znal sem že od svojih nekdanjih soujetnikov Poljakov malo „mówić po poljsku“. Sploh
215 sem videl, kako hitro so razumevali tudi moji rojaki poljske besede. Stotnik Lastan me je porabljal, kjer je bilo treba govoriti poljski.

Vsak dan pride več francoskih trum za nami in se pritakne naši vrsti. Narastlo je nas kmalu na širokost in dolgost.

220 Prve štiri postaje na Poljskem smo imeli na kmetih. Vsak kmet je dobil po jedno stotnijo na stanovanje. Toda terjati

nismo smeli ničesa od njega, še mrzle vode ne. Za kuho in pijačo smo morali za ljubo jemati kalno, grdo, s smrdljivo smetano prevlečeno vodo iz luže. Dobivali smo na dan mnogo mesa, kruha pa ne. Mislil bi kdo, da nam ni bilo sile pri mesu. Ali kaj se pravi imeti samo meso in nič drugega v želodcu, to vé le, kdor je skušal. Kopalo in pehalo se mi je, žejen sem bil strašno, toda luže nisem mogel piti.

Na cesti pa je bila vedno večja gneča, večje vretje. Črez in črez, daleč naprej, daleč nazaj ni bilo videti drugega kot glava do glave, voz do voza. Le počasi smo se premikali tako, da smo v štiri in dvajsetih urah prešli samo šest ur. Čolne, vozove s smodnikom, topove s prižigalniki so med nami vozili štirinajst dnij.

Že smo bili mi Slovenci od Ljubljane do Ligvine v ruskem Poljskem prehodili sto in šest in dvajset potov, kakor je kazal moj zapisnik v dnevniku. Pol pota od Ligvine nas razpostavijo vse polke, kar se nas je bilo nabralo, na široko planjavo v vrsto. Nič nismo vedeli, kaj to pomeni. Že smo menili, da je morda sovražnik blizu; kar prijezdi na belem sircu — Napoleon sam na ogleđ. Bil je prav v priprosti obleki, v slabejši kakor naš polkovnik. Jezdi enkrat ob vsej vrsti in zvesto ogleduje trume. Pride do našega polka, kjer smo bili mi, slovenske matere sinovi. Naš polkovnik je stal pred polkom. Napoleon jezdi k njemu in ga vpraša:

„Kteri polk je to?“

„Polk ilirski, Veličanstvo!“ odgovori polkovnik.

Jaz sem stal tako blizu, da sem ga videl in slišal natanko. Dobro sem si bil ubral njegov obraz v oči in še zdaj, ko me spomin zavoljo starosti že zelo zapušča, pomnim še ostri pogled, zapovedni glas svojega francoskega cesarja, moža, ki je bil moj in vse Evrope strah.

Imeli smo še štiri pote do ruske meje. Ker se je bilo naše število že do vojske narastlo, nismo se mogli več po kmetih ustavljati, ampak narejali smo tabore. Vsako popoldne ob štirih se ustavimo. Najrajši so nam odbrali taborišče na velikem polju v žitu. Piramide naredimo iz pušek, potem pa zakriči poveljnik: „Delajte kolibe!“

Po dvajset mož prostakov, jeden narednik in dva korporala, nalomili smo skupaj drevesnih vej in si naredili stanico in spalnico za jedno noč. Žito smo pomendrali in poležali.

Po samotni, veliki planjavi pridemo do reke Niemena. Čolni, ki so se vozili z nami in pred nami, naredili so nam tu z deskami obdan most čez reko. Prekoračimo vodo.

265 „Bog vé, ali bomo prestopili to reko kdaj nazaj gredé,“ pravim jaz tudi tukaj bratu.

„Nikoli!“ odgovori mi brat, in res je revež ni prekoračil več. Bili smo na rusko-poljski zemlji.

Šli smo zdaj vedno ob vodi proti Kovnu. Med pôtém smo
270 zvedeli novico, da ne pojdemo za veliko francosko vojsko, ki je bila že šla pred nami v sredo Ruske proti Moskvi, ampak da ostanemo v mestu Kovnu, pri reki Niemenu, da bode naš polk poslednja straža vojski, in da bodemo v Kovnu živež, ki je imel po vodi priti do tja, sprejemali za vojsko, iz čolnov na suho de-
275 vali in na vozovih pošiljali za njo.

Ali prazno je bilo upanje, po katerem smo mislili, da ostanemo na meji v Kovnu, in da ne pojdemo v sredo sovražnikove dežele. Jedva mesec dnij, pa smo bili tam.

Dne 20. malega srpana pride povelje, vsi moramo iz Kovna
280 proti sredini Ruske.

V Vilno prišedši, ostanemo ondi samó trinajst dnij, potém pa se pomaknemo dalje v Minsk. Tukaj pride zopet novo povelje, in mi jo mahujemo v Borisov, mesto na reki Berezini.

Polnoči je bilo. Vsi smo bili na nogah, puške smo imeli
285 pripravljene, vse je bilo urejeno, marsiktero srce je glasno tolklo. Vedeli smo, da morajo čutiti sovražnika. Tema je bila, ko so nas postavili na mostu in okoli mosta. Jaz sem bil postavljen v neki kotanji blizu mosta. Čakali smo dneva. Jedva se je zdanilo, razločimo kakor senco veliko množino Rusov. Jamemo stre-
290 ljati vánje. Dobro smo merili, za prvega so cepali in se umikali. Mož do moža so stali naši ljudje na mostu in okrog mosta, kar začnó topovi grmeti, in goste vrste naših so cepale kakor muhe. Tudi v jarek, kjer sem stal jaz, priletela je jedna krogla in več mojih tovarišev vrgla za vselej ob tla. Na mostu se naredi živa
295 kopica. Povsod stok in krič. Že se je podiral most, topovske krogle so bile razvrtale že veliko luknjo v zidanih obokih, večina mojih tovarišev je bila na levem bregu. „Tudi jaz moram tja priti, če ne, po meni bo,“ rekel sem in drzno sem se plazil po vseli štirih čez kup mrtvih in pol živih teles. Prekobacam srečno
300 na drugo stran, ozrem se na levo in desno, ozrem se nazaj, in že se je podiral most. Brez reda se pomaknemo v Borisov

nazaj. ali tudi tukaj so bili že Rusi. Videli smo preobrnjene in oropane vozove. Skoz mesto ni bilo mogoče iti. Skakali smo čez plotove in po vrtilih v ovinku prišli na cesto proti Smolensku. Od vseh strani so iz gozdov in iz zakotij prihajali vojaki k nam 305 na cesto. Bila je že čudna mešanica, in vendar smo šli še le v sovražnikovo deželo.

Uro hodá od Borisova smo slišali za seboj streljanje s topovi, ki je trajalo še čez poldan. Pozno naredimo tabor. Jaz zagledam krvavega mladega Poljaka in ga vprašam, kako je bilo 310 v bitvi; sodil sem namreč, da pride iz boja, in nisem se motil. Pravil mi je, da ravno tedaj, ko je bil razbit zidani most pri Borisovu, bojevali so se Poljaki in maršal Ney za ohranitev dveh drugih mostov, ki sta se bila postavila čez Berezino.

Drugo noč na potu proti Smolensku smo prenočili v gozdu. 315 Kolib nam ni bilo treba delati, našli smo že lepe iz lesenih desek narejene; najbrž so jih bili postavili še ruski vojaki. Jediní tovariš, s katerim sem govoril, bil je ranjeni Poljak, kajti ljubega brata sem bil že izgubil.

Padel je bil drugi sneg vrh prvega, in mraz je pritiskal. 320 Povsod nas je bilo vse živo, hrane pa nismo imeli. Malokdo je imel kaj kruha.

Kar zagledam pred seboj neznansko trumo Francozov, ki so brez reda drli sem od Smolenska. „Kaj pomeni to?“ dejali smo. Ko smo pa prve srečali in so nam ti povedali, da je Na- 325 poleon pobegnul iz Moskve (ktero je skrivaj zažgal ruski guverner Rostopčin), in da se vsa vojska, od Rusov gnana, vrača domú, in ko smo videli, da nima že skoro noben orožja, noben konja, in da vse vrè in hiti proti Berezini, vrezali smo jo še mi nazaj.

Zdaj je nastalo vretje in razrivanje na cesti, da ne morem 330 povedati, vsak je hotel priti brž dalje. Vsak je stopal na pete svojemu predniku, pa je nevoljen klel, ko se mu je vzadi tudi jeden, po drugih rinjen in suvan, zaletaval v hrbet. Vsak je bil lačen, telečnjake smo imeli pa prazne. Slišal sem tu rentaćiti Slovence, Hrvata, Čeha, Poljaka, Nemca, Francoza, Španca itd., 335 vsak je imel le dve, tri želje: da bi brž prišel naprej na potu, da bi dobil kaj jesti, in da bi se zavaroval proti mrazu.

V dveh dneh prilomastimo v Borisov nazaj. Iskal sem svoj polk, da bi brata dobil. Našel sem majorja in poročnika, ki sta si v gneči pomagala dalje, kakor sta mogla in znala, a brata 340

nisem našel nikoli nikjer. Nikdar več ga nisem videl. Bog mu daj lahko počivati v hladni ruski zemlji!

Mesto Borisov je bilo še bolj zapuščeno nego prej. Vse je bilo odprto. Jaz stopim v neko prodajalnico. Natlačim si tam
 345 polno malho duhana, v mali sobici dobim malo kruha, kar mi je bilo najljubše, in vzamem samo dva svilna prta, z zlatom in srebrom natkana. Dobil sem bil ravno tisto jutro dva lepa konja; pogrnem torej prta po konjskih hrbtih in ju vodim vsakega za jedno uzdo. Ker je bil zidani most čez Berezino pri Borisovu
 350 prestreljen, obrnili smo se na malo cesto na desno roko.

Videl sem zdaj, kako so jezdecu svoje konje privezovali na količe, strani metali železne oklope, ostroge, orožje in se mešali med nas pešce.

V dveh urah pridemo do Berezine. Ko so ljudje videli, da
 355 se zdaj pride na most, pritiskali so še bolj; gneča je postajala taka, da so mene, ki sem s svojima konjema hodil bolj pri kraju, izrinili iz vrste, in vse prizadevanje, da se zopet zagvozdim med nje, bilo je zastonj. Pred mostom berezinskim je stal gozdič, obrasten z mladimi hojami. Zakurim ogenj; ali mlade in nesuhe
 360 hoje niso hotele goreti, kakorkoli sem že pihal in si prizadeval. Kadilo se je, pa do plamena nisem mogel razpihati ognja, in če sem količkaj odnehal, pogasnilo mi je vse. Videč, da ni mogoče, popustim kurjavo. Primem zopet svoja konja za uzdo in grem iz hojevega gozda proti mostu. Strašen pogled! Držaji ob mostu
 365 so bili že odlomljeni, marsikoga je vretje prekucnilo z mosta v globoko vodo. V vodi so se bojevali možje in konji z mrzlo smrtjo v valovih; toda malokdo je izplaval vèn, kdor je že padel noter, ali kdor se je brez premisleka vrgel sam v vodo, če ni mogel čez most. „Ako bo taka gneča, ne pridem nikdar na
 370 most,“ rekel sem sam v sebi in poskušal od strani priti v vrsto. „Da bi le prišel v sredo, pa sem dober,“ dejal sem in čakal štiri ure prilike. Koliko sem jih videl pod nogami drugih pasti in pohojenih nikdar več vstati! Konji in ljudje so drli naprej, kdor jim je prišel pod noge, tega je imela smrt.

375 Utrudim se od dolgega stanja in čakanja; zato se obrnem in grem strani. Ne daleč od mosta so stale hiše. Tjakaj peljem konja. Okoli in okoli poslopja je bilo polno vojakov, ki so kakor jaz čakali, da bi prišli na vrsto. Privežem živali k plotu, naberem pri hiši nekaj suhega lesa in zakurim ogenj. Preiščem
 380 malho in najdem duhan, ki sem ga bil vzel v Borisovu, ter kosec

kruha. Poslednjega željno pojem, duhana pa pokažem nekaj peres ne daleč sedečim Francozom, in brž ga prodam po dve peresci za jeden frank. V naglosti sem bil bogat. Denarjev je bilo dosti, zlasti pri Francozih, ali kaj pomaga denar, če kruha ni. Vse, kar je imel, bil bi marsikteri rad dal za kosec kruha. Svoj duhan 385 prodajajoč, sedel sem moško in trdo na malhi, sicer bi mi jo bili iztrgali in vzeli. Za kratek čas sem bil obogatel. Jedva pa sem bil prodal duhan, prijahala je taka truma jezdecev, da mi niso samó ognja pomendrali in zadušili, malho razhodili in pobrali, mojih kónj potegnili s seboj, ampak da bi bili skoro še 390 mene s poltjo in dušo vred spravili pod kopita, ko se ne bi bil hitro ognil.

Dva dni sem čakal v mrazu in lakoti zastonj pri mostu. Nepretrgoma je bil most tako natlačen, da ne bi bil mogel niti otrok stopiti nanj. Tisoče in tisoče ljudij je požrla Berezina. 395

Tretji dan pa rečem: „Ali umrjem, ali pa pridem čez vodo.“ Na vse zgodaj čakam že pri mostu. Tu najdem med čakalci vendar zopet nekega Slovenca, svojega tovariša Devetáka od Gorice domá, ki je bil za hlapca pri majorju. Imel je dva sestradana majorjeva konja. 400

„Prijetelj, jaz nikdar ne bom prišel v Vilno,“ reče mi tožno.

„Le pogum, brate!“ rečem mu jaz, „pusti svoja sesušena konja, pa skušajva rešiti sama sebe.“

„Na most ne prideva,“ pravi on, „zató bom jaz življenje zastavil. Zvezal bom konja za gobca in za repa vkup, prijel se 405 za grivo, legel po hrbtih in ju zapodil v vodo.“

„Bog ti daj srečo!“ pravim jaz. Videl sem ga sredi vode, kako ga je izpodnašalo, potém mi je izginil izpred očij, izgubil se med množino v vodo padlih móž, in nikdar več ga nisem videl. Gotovo je utonil. 410

Kedar je človek na tem, da mu je umreti pri mrzli krvi, mine ga vsako usmiljenje. Tega sem se prepričal, ko sem ves dan ril in prosil, naj bi me pustili v vrsto na most. Prosil sem po francosko, nemško, slovansko, na vse načine, pa zastonj. Proti večeru prijezdi med gnečo mlad pruski častnik. Nagovorim 415 ga nemški in ga za Kriščevo voljo prosim, naj podrži samó toliko konja, da bom svoja pleča zagvoznil v vretje in tako prišel na most. In glej čudesa, mladenič se me usmili, v svojo nevarnost podrži konja, bil sem v gneči in prekoračil — Berezino.

Andrej Pajk — J. Jurčič.

37. Nočni požár.

- Krvalo se nebò žari,
Planjave, hribje so svetli,
Ko bi jih solnce obsevalo,
Jim žarke svoje pošiljalo.
- 5 Al' to svetloba solnčna ni,
Drugače ona se blišči.
Saj solnce davno zašlo je
In za vrhunce gor se skrilo,
Potém se naglo je stemnilo,
- 10 Večerni mrak pokril je vse.
Le zarija na nebu jasnem
Blišči se v nočnem svitu krasnem,
Pa tudi ona kmalu gre,
In temna noč je razprostrla
- 15 Po zemlji svoja krila črna.
Na nebu zvezde se množé,
Nastane svetlih lučíc čreda;
Med nje priplava luna bleđa,
Ko bila bi kraljica njih.
- 20 Pa ni pregledala še vsih,
In že jo gost oblak zakrije,
Neusmiljeno v svoj plašč zavije.
Na zemlji vse je mirno že,
Ljudje vtruženi sladko spé,
- 25 Nič hudega se ne nadjaje.
Le čuk po logu še kriči,
Si ropa nočnega iskaje.
Odbilo ni še polnoči.
- Poslušaj, bije plat zvoná,
30 Okolica je svetla vsa;
Ljudje šumijo, skupaj vró,
Vsi proti jedni strani zró.
In po dolini glas doni:
„Vstanite brž, gori, gori!“
- 35 In ko bi trenil, razkropé
Se vsi in na pomoč hité.
Iz streh vali se gosti dim,
Tramovje poka, ogenj šviga
In hiša se za hišo vžiga.
- 40 Nevarnost grozna žuga vsim,
Ki morda zdaj že sladko spé,
Prijetnih sanj se veselé,
Nič ne vedé, kaj vné jih čaka.
Ljudij je polna streha vsaka,
- Ki je še ogenj ni končal. 45
Vsak trudi se, da varoval
Bi vsaj še to, kar ni končano.
Ljudje kričijo neprestano
Od vseh stranij: „Vodé, vodé,
50 Dokler je čas, da se otmé!“
Moči neznane vsem so dane,
Kar zgrabi kdo, odnese kar,
Nikomur ni za težo mar.
Sedaj pa še vihár nastane,
Razpiše ogenj plamenéč, 55
Raznese žarke vse gorecé,
Po strehah sem ter tja razmeče,
Da jih gasit' ne mógo več.
„Pomagaj, Bog in svet' Flor'ján,
60 Ki si za var'ha k nam poslan,
Da hiše naše ne zgoré!“
Takó na glas ljudje kričé.
Al' malo le trenutkov še,
In hiše vse so v ognju že.
- Ljudje, zdaj prazna moč je vaša! 65
Vse prišlo ognju je v oblast,
Ki vedno vekša svojo rast;
Nikomur on ne prizanaša.
Kakó strašan je tu pogled,
Kjer ogenj pušča svojo sled: 70
Ječé otroci, ženstvo joče,
Brezupno revni stavec stoče;
Z dojencem mati tu sedi
V naročju, v plahto le zavita,
75 Komaj da je na pol zakrita,
Mrzloté dete ji bledí.
Tu zemlja zopet je razrita,
Kjer se borila je žival,
Ki jo požár je pokončal,
Ter napenjala vse moči, 80
Da strašni smrti bi utekla;
Na pol zdaj mrtva se vali,
Ker se je v ognju vsa opekla.
Preide noč, napoči dan,
85 In ljuti ogenj je končan.
Zopet posveti solnce krasno,
Zopet nebò je milo-jasno,
Kakor je bilo prejšnje dni.

Ne zmeni se, kaj se zgodilo,
 90 Odkar je zemljo zapustilo.
 Le kmetič pride ves pobit

Na pogorišče se solzit;
 Le on ve, kaj se je zgodilo,
 Kar sonce ga je zapustilo.

J. Podmilšak.

38. Pes in mačka.

I.

Kedar so ljudje delali na polju, varoval je Čujež domá in skrbno čul, da bi kak tat dóma ne okradel. Ko Čujež na sredi dvora leži, pritepe se hudobec in preti psu, da mu z gorjačo glavo razkolje, ako zalaja. Kaj hoče ubogi Čujež storiti? Ponižno se hudobcu prikloni, in tat se brez strahú odpravi 5 v hram.

„Oj ti zvesti Čujež, ti! Le pogledjte ga, kakó varuje dom! Pač ne zaslužiš, da te toliko hvalijo domačini.“ Tako se oglasi mačka z ognjišča in zabavlja psu.

„Molči, besedljivka, in poglej, kaj bom naredil,“ zavrne pes 10 mačko, skoči po vratih, da se zaklenejo, in tat ne more iz hrama. Potém začne lajati in tako hudo razsajati, da prideró ljudje od vseh krajev gledat in tako tata v hramu zasačijo.

II.

Mačka, to videč, misli sama pri sebi: „Modro jo je Čujež zvil; tudi jaz hočem ravno tako narediti, najprej za sebe, potém 15 za gospodinjo skrbeti. Sosedove piške hodijo na naš vrt grede razkopavat in delajo gospodinji škodo. Tiho bom zlezla za njimi, zgrabila piško in imela dobro kosilo. Drugi piščanci bodo odleteli, in mati me bodo imeli zató prav radi.“

Mačka si vse to umisli in zleze potuhnjeno skoz plot ter 20 hoče ravno nad najlepše pišče skočiti in ga zadaviti, kar jo zapazi sosedov hlapec in tako hudo udari s kamenom, da se je na pol mrtva privlekla na dvorišče.

„Ha, ha!“ reče ji Čujež; „prav ti je, prav, kradljivka. Tako se vsakemu godi, kateri pri svojem dejanju in nehanju misli le 25 na svoj dobiček, drugim pa izgubo želi.“

A. Slomšek.

39. Ponočna pótница.

<p>1. Po nebu ščip plava,
Šumi, šumi Drava . . .
„Prepelji, brodnik, me takój!
Oh, meni mudi se;
Še predno zdani se,
Mi daleč je priti nocój.“</p> <p>2. Po nebu ščip plava,
Šumi, šumi Drava . . .
Črez reko čoln črni leti;
A pótница pozna,
Orjaška in grozna,
Z brodnikom v njem tiho sedi.</p> <p>3. „Obraz — kost in koža,
Tvoj stas — kost in koža . . .
Mrtvašk' iz ust diše ti puh!
Pod čelom prikrita
Dva ogla gorita . . .
Živ človek si, ali si duh?“</p> | <p>4. „Kaj znoj si otiraš?
Kaj v me se oziraš?
Naprej, naprej tiraj svoj čoln! . . .“
In žena zravna se,
Glej, večja se, rase:
Ves čoln je že skoro je poln.</p> <p>5. Po nebu ščip plava,
Šumi, šumi Drava . . .
Pri bregu! Čoln buti ob kraj . . .
„Kdo tujka si grozna?
O pótница pozna,
Brodnino odštej mi sedaj!“</p> <p>6. „Za mano smrt bleda,
Puščoba in beda,
Strah, stok in drget pred menoj!
Kdo tvoja sem druga?
Ime mi je — Kuga!
Nocój grem na desni breg tvoj.</p> |
|---|---|

7. V dom vsak se odpravim,
Ljudi vse podavim . . .
A tebi naj milost storim!
Ne boš čul vpijočih
In gledal ne mročih —
Zdaj prvega tebe vmorim!“

A. Aškerc.

40. Spomini starega Slovenca iz francoskih vojsk.

III. Vojak in ujetnik na Litvanskem.

„Zdaj sem domá!“ mislil sem lahkega srca, ko sem se ozrl takraj Berezine nazaj. Ali ko sem videl v kalni, že malo zmrzli vodi, kakor tudi na obeh pobrežjih toliko mrtvih ljudij, zagrenila mi je radost nad rešitvijo misel: „Morda je tudi moj brat 5 med temi.“

Kmalu popoldne se ustavim v neki vasi. Stanovalci so bili pobegnili v gozde in potegnili s seboj živino in živež. V usta nisem imel kaj dejati, moral sem iti česa iskat. V neki hiši najdem krdelo Francozov, ki so imeli moko, piskra pa ne. Po-

nudim se jim, da bom jaz naredil kruh. Že sem se bil pripravil, 10
kar zagledam mladega prašička po dvorišču skakati. Z veselimi
krikom tečemo nánj, ulovimo ga, osmodimo in denemo v peč.
Jedva je bil malo opaljen, kar povedó: „Kozaki gredó, bežimo!“
Planemo vèn, jaz sem bil zadnji. Jeden kozakov se spusti proti
meni in visoko nastavljeno drži svojo sulico. S težo sem mu 15
ušel črez plot, malo je manjkalo, in bil bi me piknil s svojim
orožjem. Nekoliko časa sva tekala ob tistem plotu, jaz zdaj po
tej strani peš, on na oni strani na konju, zdaj zopet jaz po oni,
in on po tej. Naposled se naveliča takega kratkočasnega lova
na življenje in smrt tujega človeka in jo udere za drugimi to- 20
variši, ki so menda gonili moje Francoze. Jaz hitim v hišo,
vzamem kos pol pečenega mesa in tečem črez polje; bal sem se
namreč, da ne bi prišli še drugič. Hotel sem zopet na cesto,
pa zagledal sem celo trumo kozakov pred seboj. Bili so tako 25
blizu mene, da bi me bil vsak lahko ustrelil; vendar videč, da
sem jo zavil v krivo, in da bežim, niso mi prizadeli drugega,
kakor da so kričali za menoj: „Vidiš, vidiš, francoskega smirdu-
laka!“ Preskočim črez jarek in bil sem na vrtu neke grajščine.
Tam zakurim ogenj, opečem svojo prašičkovo kračo, in ko odjem,
nabere se okoli mojega ognja kakih trideset móž. Vsi smo bili 30
brez orožja in brez živeža. Gremo zopet na cesto. Proti večeru
pridriče kozaki s topovi in začno s strani streljati v gosto gnečo
na cesti. Cepale so cele vrste. Topovi pa potihnejo, ko se
zmrači. Kedar se stori noč, vzamem si toliko poguma in se
vrnem v vas, dasi je bila precej daleč vzadi. „Morda še ni nihče 35
našel ostalega prašička,“ mislil sem in tudi svoje orožje bi bil rad
dobil nazaj. Vse je bilo tiho tukaj. V hiši je bila luč, in ruske
besede sem slišal skoz okno. „Kozaki so notri,“ dejal sem. Pri
plotu, ki me je bil rešil kozakove sulice, vidim zdaj privezana
dva rejena kozaška konja, dva hleba, novo plahto za odejo, nov 40
častniški plašč, pet kokošij in dve vreči moke. „To je dobro
záme,“ pravim, denem vse na jednega konja, na drugega sedem
sam in zdirjam po bliskovo zopet na cesto tjakaj v črno noč.

Črez pol ure pridem do tabora. Bili so tukaj pruski vojaki,
poprosim jih malo prostora pri ognju in za plačilo jim dam kruha. 45
Bili so mi hvaležni, naredili mi prostor in odrezali kos gorkega
konjskega mesa. Kónj nisem mogel napojiti, ker vode ni bilo.
Jesti sem jima dal pest slame, za zobanje sta imela namesto
ovsa sneg, sam pa sem legel na tla, odel se s plahto in zaspal.

50 Ko se vzbudim, ni bilo plahte na meni, niti dragega plašča na konju. Drugo pa je bilo še vse, in to me je tolažilo.

Tri ure pred dnem sem šel zopet na cesto in sem precej pota storil dopoldne. Kar me obide misel, naj bi poiskal kakega rojaka, da bi tako drug drugemu pomagala. Umaknem se s pota,
55 podkurim na strani popuščen ogenj in ves popoldan kričim kakor jesihar:

„Fantje, le sem, kdor je Kranjec! Jaz imam dosti kruha za Kranjce!“

Pa zastonj sem se zadiral, da mi je grlo ohripelo; ni bilo
60 nobenega ušesa, ki bi me bilo razumelo. Slovenci so bili vsi ali še vzadi, ali že spredi. Ko torej vidim, da moje prizadevanje nič ne izdâ, grem zopet v gnečo.

Moko in kokoši sem imel ob strani na jednom konju privezane, dva ruska hleba, čevelj visoka in dva čevlja široka, imel
65 sem pa zvezana v malhi in tako prevezana čez drugega konja, kakor pri nas vidimo Čiče tovoriti sol. Dosti jih je bilo v vretju do smrti lačnih. „Ali jaz moram najprej skrbeti zase,“ mislim si, zaslišim prepir za seboj, ozrem se, in — o joj — mojih velikih hlebov ni bilo na konju. Jeden ja je bil izvohal, iztrgal dol, in
70 topli so se za nja, da Bog nas varuj. Kdor se je hleba dotaknil, prijel ga je tako, da mu je moralo vsaj nekaj ostati v roki.

V taboru smo imeli po štirje in štirje jeden ogenj. Reda in vojaške šege res ni bilo videti tukaj, vendar smo se ravnali po naravnih postavah. Kdor je ogenj zakuril, tisti mu je bil
75 poglavar in je imel pravico k ognju vzeti, kogar je hotel; kogar ni hotel, tega je zapodil. Jaz sem skrbel, da sem zakuril prvi in bil tako gospodar. Ravnal sem se potém po slovenskih pastircih, ki nobenega ne pusté k ognju, kdor ne prinese drv. Ker je bilo ognjev neštevilno dosti, zmanjkovalo je drv povsod. Raz-
80 bijali smo vrata pri hišah, trame, skrinje, omare, dragocene hišne oprave iz grajščin; vse, kar je nam lesenega prišlo pod palec, požgali smo, da bi si ogreli otrple ude. Kdor ni bil tako srečen, da bi bil dobil drv, ali da bi ga bil vzel kdo k ognju, zaspal je v snegu in se vzbudil v večnosti.

85 Precej poleg mojega ognja so kurili tisto noč štirje drugi možje. Ko se drugo jutro ogledam, vidim, da so vsi štirje pri ugaslem ognju zmrznili. Toda nič nenavadnega se mi ni zdelo to; kakor bi le spali, potegnem izpod jednega plahto, zavijem se v njo in koračim dalje s svojima konjema.

Naslednjo noč zakurim sam ogenj in vzamem še tri može 90
 Francoze k sebi. Zgrabim skrivaj tri pesti moke, vržem jo v
 sneg in začnem delati gibanico (potvico). Sneg je bil namesto
 potvičanja, pepel pa namesto soli. Gnetem in naredim cmoke,
 tolike kakor pest, ter jih opečem v žerjavici. Tri sem snedel,
 šest sem jih pa posameznim pokazal in svojim denarnim tova- 95
 rišem prodal po tri goldinarje cmok. To je bila draginja, in
 vendar bi bil prodal takih gibanic po deset goldinarjev lahko
 tri voze. Svoje moke si nisem upal pokazati, ker sem se bal,
 da bi mi je s silo ne vzeli lačni reveži.

Mraz je bil od dne do dne strašnejši in reznejši. Vedno 100
 bolj se je množilo število zmrzlih vojakov.

Drugi dan dojdem v vretju na cesti pribočnika našega polka.
 Bil je ves bolan, shujšan, bled in se je tresel od mraza in mrz-
 lic. V nevarnosti in nesreči mine ves razloček med stanom.
 Zato sem ga veselo pozdravil kakor znanca in prijatelja, tem 105
 bolj, ker že dolgo nisem videl nobenega človeka našega polka.
 Poprosi me, naj bi ga pustil jezdit na svojem konju, ker so mu
 noge tako opešale, da boče sicer moral v snegu ostati in umreti.
 Smilil se mi je, in dasi je moj konj od slabosti jedva prestavljal
 noge, posadil sem vendar mladega moža nánj. 110

Zvečer prideva do neke hiše. V izbi se je vse trlo, toliko
 je bilo nama enakih ljudij notri. Jaz postavam konja v vežo,
 zakurim pred hišo ogenj, in moj ubogi tovariš se je grel, kolikor
 se je mogel. Dal mi je jeden zlat za štirideset frankov; moral
 sem ga vzeti. Ko se stori noč, zrijem se v hišo. Bila je tako 115
 natlačena, da ni mogel nihče sestiti, ampak stal je mož do moža
 vso noč. Ker smo vsi dihali, segreli smo izbo tako, da nas ni
 zeblo. Rad bi bil še svojega častnika poklical noter, ali ker sem
 se bil že vgvozdil v gnečo, nisem mogel venkaj, in ko bi se bil
 izril iz nje, bati se mi je bilo, da ne bi več prišel nazaj. Pre- 120
 dolgo pa še nisem bil na gorkem, da bi bil že zdaj popustil to
 dobrodejno hišo. Vso noč smo stali; samo kakih pet generalov,
 razcapanih in shujšanih, sedelo je ali čepelo v kotu na svojih
 malhah. Ko se je začel delati dan in so pravili, da je zunaj 125
 strahovita zima, nismo hoteli iti z gorkega. Zdajci pak se pokaže
 ogenj; hiša, v kateri smo bili, gorela je s plamenom. Zdaj je vse
 vrelo proti durim, vsak je hotel priti prvi iz hiše. Jaz sem bil
 blizu vrat, zato sem precej skočil v vežo. Drugi pa so se rili
 tako, da so sami s seboj zatlačili vrata, in da jih je mnogo zgo-

130 relo v tisti koči, med drugimi vseh pet generalov. Zunaj nisem našel ne konja, ne pribočnika. Zasedel je bil menda moje kljuse in odjahal. Teško da je kdaj videl svoj dom!

Koračil sem zopet sam brez konj in brez vsega dalje po snegu in mrazu. Sredi poldneva se grem gret v neko hišo.
 135 Tudi tukaj je bila velika gneča. Zaslišim dva Laha, da se nekaj pogovarjata o odrti mački. Ker sem bil grozno lačen, začnem pazljivo gledati okrog sebe. Vzdignem na pol žlebast krov od neke mizice in najdem notri popolnem za kuho ali peko pripravljeno mačko. Z velikim veseljem jo vtaknem brž v veliki
 140 spodnji žep svojega plašča

Ko bi ne bil te mačke dobil, moral bi bil od lakote obležati in zmrzniti; kajti od Berezine sem nismo več videli štirinožne živali, ne goveje, ne pesje, ne nobene, razun kakega konja, ki je leno predeval koščene noge. Kmalu pa je zmanjkalo še konj;
 145 nekaj jih je opešalo od lakote, nekaj so jih pojedli ljudje. Ko se že rženo klasje ni dalo več dobivati iz snega, videlo se je dan na dan več sestradanih zmrzlih mož okoli pogorelih ognjev. Vozovi, tamborji, godbe, vse to je bilo že na Berezini izgubljeno; jedno samo denarnico sem videl še pred Vilno razbijati.

150 Vsi smo želeli priti do Vilne. Tam nam bo pomagano, mislili smo si. Ali ko pridem do Vilne, nisem mogel niti v mesto, taka gneča je bila. Šel sem ob nekem plotu iz desek in zlezal skozi neko luknjo v mesto. Videl sem tam francoske častnike, kako so pobirali raztresen bob po pesku in jedli surovega. Ker sem
 155 bil tudi jaz lačen, začnem še jaz žvečiti surovi bob, ali ni se mi dalo. V mestu ni bilo obstanka; zató grem v gnečo in dalje iz mesta.

Niti jedne vojaške podobe ni bilo videti v velikem krdelu, ampak mislil bi bil, da so se tukaj zbrali grintavi berači vsega
 160 svetá. Vse je bilo v capah oblečeno, v ruskih raztrganih kožuhih zavito, s kocami in plahtami odeto, s kožami okrog vrata obdano, da so se same čake videle iz cunj. Noben ni imel orožja, nobene sablje ni bilo videti. Obleko smo imeli vsi opaljeno in prežgano. Oni je imel sežgan nos, ta hlačnico odgorelo; oni
 165 rokav luknjast, ta vse oblačilo smrdljivo in umazano. Ta je imel brke po jedni strani osmojene, oni lase popaljene. V vsej množini ni bilo videti zdravega obraza. Vsi so bili pegasti, skorjasti, kakor stara hrastova debla. Jednako zverini so bili nekteri iz uma od lakote. „Jaz sem general,“ kričal je v snegu capin,

vendar nihče se ni zmenil zanj; zmrznil je, kakor da bi bil naj- 170
nižji prostak, ali pa pes.

Šest potov od Vilne do Kovna sem videl skoro več mrličev
v snegu, kakor živih ljudij na potu.

Povedal sem že, kako sem bil prišel do mačke. Ko bi si
le-té ne bil prihranil v spodnjem žepu svojega plašča, bil bi go- 175
tovo umrl, kajti zdaj šest dnij nisem imel drugega živeža. S
strahom sem jo pekel in jedel. Ko so po noči tovariši moji
okoli ognja jeli prihajati dremotni, začnem segati v žep, in ker
nisem imel noža, vrtel in vil sem za kosec v žepu tako dolgo,
da sem ga odtrgal. Vso mačko izleči bi bilo nevarno. Ko bi me 180
bil kdo zagledal, planili bi bili vsi kakor risi in volkovi náme in
vzeli bi mi jo bili. Plaho se ozrem po drugih ognjih, in ako me
ni nihče gledal, porinem kosec v pepel ter ga zakopljem. Kedar
se začne kaditi, preobrnem ga s klinom. Nisem utegnil čakati,
da bi se bil do dobrega spekel, prvič, ker sem bil lačen, drugič, 185
ker sem se bal, da se ne bi pečenka razdišala mojim lakotnim
tovarišem pod nos in bi bil tako ob njo. Izbrskam osmojeni
božji dar iz pepela; ko se ohladi, pogoltnem ga slastno in po-
žrešno. Toda še grizti si nisem upal na glas. Toliko pametim,
da je ta živež malo smrdel, dalje ne vem nobenega okusa več 190
povedati. Dasi je bila surova mačka prav slaba, hranil sem vendar
poslednji kosec še dva pota od Kovna.

Kakor se mi je hudo godilo, imel me je Bog še vendar rad
v primeri z drugimi, morda zato, ker sem bil na potu v Švibusu
storil dobro dušno delo. 195

Jedva mi je bilo zmanjkalo mačke, ko naletim blizu Kovna
na nekega Čiča s kranjskega Krasa. Iz dveh vzrokov sem ga bil
vesel: prvič, ker sem lahko z njim govoril slovenski, drugič pa
še bolj, ker je imel malo moke in je bil tako dober, da jo je
delil z menoj po bratovsko. Živela sva ob tej moki do Kovna. 200
V Kovnu dobim jaz pisker in pristaviva s Čičem močnik kuhat,
kar začnó ruski topničarji iznenada streljati po nas, hiše začnó
na mnogih straneh goreti, Francozi jo uderó čez most. Tudi jaz
in moj Čič pustiva pisker in ogenj ter pobegneva. Pri prehodu
čez Niemen izgubim svojega rojaka Čiča. Večina francoskih 205
opaljencev jo krene ob Niemenu na levo, jaz pa nisem zaupal
poljski deželi, zatorej se obrnem na desno po cesti proti Kra-

ljevcu (Königsberg), kjer se mi je pridružil neki Saksonec. Zdaj
 sva potovala s Saksoncem sama. Čudil se mi je, kako se menim z
 210 njim Nemcem, s Francozom, Poljakom in Rusom. Izpraševal me
 je vsakovrstne reči, dasiravno je bil ves nadložen, kakor jaz. Z
 vzdihljeji sem mu pravil o svoji ljubi daljni slovenski domovini,
 on pa meni o svojih dragih.

Do večera dospeva v veliko litvansko vas. Prosiva prenočišča,
 215 pa s strahom so naju odganjali in nama pravili, da pride čez
 noč mnogo Rusov na stanovanje. „Ako najdejo, da prenočujemo
 francoske vojake, zažgó nam vas,“ rekli so nama. Star mož se
 naju tolikanj usmili, da naju zapre v svinjski hlev k ščetinarjem.

Stori se noč. Slišiva, da so prišli Rusi v vas. Strašno je
 220 bilo mrzlo v hlevu. Tresla sva se na smrt. Ganiti se nisva upala,
 ker je svinja grdo zakrulila, če sva se kaj premikala. Bati se je
 nama bilo, da ne bi po tem groznem renčanju svinjinem Rusi
 pogledali, kaj je v hlevu. Lahko umeješ, ljubi čitatelj, da je bila
 noč grozovito dolga. Proti dnevju se Rusi z bobnanjem, hrupom
 225 in hrumom poberó iz vasi; posloviva se tudi midva od negosto-
 ljubne hude svinje in greva iz svinjaka. Bila sva vsa trda od
 mraza, da sva jedva prestopala. Pobirala sva po tleh drobtine
 in skorjice kruha, ki so jih raztresli ruski vojaki. Stari Litvanec,
 ki je bil naju dal v svinjak, vede naju v hišo, da sva se malo
 230 pogrela. Ko sva si toliko opomogla na gorkem, da nisva klepe-
 tala z zobmi in trepetala, napotila sva se zopet dalje. Iz hiše
 stopivši, videl sem mlado deklico, ki je lupila kuhan krompir.
 Skočim tja in zgrabim za obličnice, ki jih je metala po tleh,
 ter jih slastno pojedam. Deklica, videč najino revščino in lakoto,
 235 začne jokati. Povesod so dobrosrčni ljudje! Dá nama vsakemu
 po tri gorke krompirje. Kakšno veselje, ko sem zopet kaj kuha-
 nega založil v usta. Hvaležen sem ji bil bolj, kakor da bi mi
 bila dala kupe zlatá.

S Saksoncem sva potovala dalje. Bila sva zdaj na pruskem
 240 Litvanskem, ki je pa bilo polno Rusov. Proti večeru naju za-
 gledajo trije kozaki na konjih in precej dirjajo proti nama.

„Zdaj je po naju,“ rekel mi je Saksonec in začel bežati.

„Ne bodi brezumen, prijatelj,“ rečem mu jaz. „Konjem ne
 utečeva, ko bi bila še tako spočita, nikar ko sva vsa zdelana
 245 in trudna.“

Precej so bili pri naju. Jaz, ki nisem hotel bežati, nisem
 bil tako tepen, čeravno so tudi meni dali palice pokušat. Saksonca

pak, ki je hotel uteči, topli so ti trije surovi sinovi pustinje tako, da so pustili malo živega. Oba preiščejo, ali imava kaj novcev, in ker nisva imela razun moje ure nič, bila sva še bolj tepena. 250 S sulicami naju suvaje ženó v bližnjo vas. Ker so videli, da ne moreva hoditi, zapovedó tu nekemu kmetu, naj napreže dva konja. Med tem ko je gospodar naprezal, dovolili so nama stopiti v hišo na gorko. Gospodinja, dobra žena, dá nama malo kruha, ktereга sva lakotno pogoltnila. Na sani nisem mogel 255 zlezti, ker sem bil ves trd od mraza. Pa ne, da bi mi bil kozak pomagal, še sunil me je s sabljinim ročnikom s tako silo v zatilnik, da sem se zvrnil po vozu, in da sta mi um in pamet prešla za nekaj časa. Litvanski kmet požene svoja mala konja, in dričali smo po sanincu, da so nas jedva dohajali kozaki. Okoli 260 polnočne ure pridemo do ruskega tabora. Bilo je tukaj neštivilno ognjev. Zmečejo naju s sanij, in kozaki so naju gnali mimo več kozaških trum, ki so nama grozé kazale palice, rekoč: „Vidiš francoskega smirdulaka!“

Privedó naju do stranskega ognja, kjer je sedel ruski čast- 265 nik med množino drugih vojakov. Bil je prijaznega obraza in divjim tovarišem čisto nič podoben. Ogovori naju po nemški:

„Kdo sta?“

Moj tovariš reče: „Jaz sem Saksonec, gospod častnik.“

„Ti si pa Francoz,“ reče častnik meni. 270

„Nisem, gospod,“ odgovorim, „jaz sem Ilirec, Avstrijan. Prisiljen sem moral na Rusko.“

Nató me pogleda gospod z bistrim očesom, videlo se je, da mi ne verjame. V dokaz, da resnico govorim, pokažem mu latinsko šolsko izpričevalo iz Novega mesta. Ko so me namreč 275 kozaki preiskovali, vrgli so bili zaničljivo ta papir strani; jaz pak sem se iztegnil in ga bil zopet pobral, in glej, rešil me je zdaj kozaškega ujetništva.

Častnik pogleda namreč moje izpričevalo ter vpraša:

„Odkod si domá?“ 280

Videl sem, da me skuša, in odgovoril sem moško: „S Kranjskega!“

Dá mi izpričevalo nazaj in reče: „Pojdita v božjem imenu, kamor hočeta.“

Lepo se mu zahvaliva in precej se napotiva po sledu nazaj. 285 Kozaki naju sicer grdo gledajo, videč, da sva prosta, vendar noben si ni upal nama storiti kaj žalega, ker so slišali, da je naju iz-

pustil častnik. Nekoliko časa sva še sledila po snegu, kod so naju tirali poprej. Kmalu pa je burja sneg tako zametla črez pot, da se ni poznala nobena steza, noben sled. Šla sva s Saksoncem vse vprek. Nevedé, kam greva, zašla sva zopet na Litvansko.

Proti jutru prideva v neko vas. Greva v prvo hišo, da bi si izprosila kaj jedi; pa gospodar se zadere na naju: „Poberita se!“ in ko sva oprezovala, naju meni nič tebi nič zaženó vèn. Ravno to se nama zgodi pri drugi hiši in po vsej vasi. „Bog se usmili, menda nisem več človek,“ javkal sem, truden, da nisem že mogel nič.

Litvanci so se namreč bali, da ne bi prišli Rusi in jim požgali vasi, ko bi naju našli pri njih.

Že je bila tema, ko prideva v drugo vas.

„Jaz bom umrl,“ reče Saksonec.

„Jaz tudi pol dneva ne morem več hoditi,“ pravim jaz.

Zmeniva se torej, da bodeva po sili ostala v prvi hiši; ako naju vržejo vèn, pa pojdeva zopet nazaj. Prideva črez prag v sobo in najdeva veliko družino, zlasti dosti žensk. Saksonec leže na klop, jaz pod klop. Litvanci naju gledajo, in smiliva se jim; bili so boljši ljudje, kakor v prvi vasi. Neka mlada deklica zagleda moj zlati prstan, kterege niso bili opazili kozaki, in kaže nanj: „Vidiš prstan!“ Jaz snamem svoj prstan in ga podarim deklici. S tem sem se jim prikupil, in imeli so usmiljenje z nama. In saj ne bi bili ljudje, ko bi se jim ne smilil človek v osmojeni obleki, skorjastega obraza, sežganih las, suh do kostij, leveče se kože, ozebljih in nepogledno žuljavih nog, kakoršna sva bila midva. Dala sva ljudem razumeti, da nama ni moči ne jednega koraka storiti, in da bi rada ostala tu. Hišni gospodar pokliče vaškega župana, ki je po sreči tolkel malo nemški, da smo se pogovorili, odkod sva domá, in da ne moreva zavoljo slabosti in onemoglosti nikamor dalje. Župan naju potolaži, da na tej cesti niso ne Francozi, ne Rusi nobenkrate hodili, in da se nama ni bati, vendar je dejal, da mora vprašati nekega višjega uradnika, kaj naj počne z nama. Midva siromaka ga prosiva, naj bi vse dobro uravnal. Drugi dan nama pové, da sva ujetnika, dokler se ne sklene mir. Moj tovariš je bil čevljar in je precej dobil službo, mene pa pošlje župan uro hodá daleč v neko pivarno, da bi vodo vlekel po štiri ure na dan.

Pridem na odmenjeni kraj k svojemu novemu gospodarju in dobim opravke. Ali kako bodem vodo vlekel, ki sem malo

živ?! To je tudi gospodar uvidel, in štirinajst dnij me je preživil brez dela. Ko vidi, da se mi moči le počasi povračajo, dobi mi drugega gospodarja v neki daljni vasi Šaken, deset ur od 330 pruskega mesta Tilzita.

Imel sem tu na kmetih prav zelo dobrega gospodarja in služil kot vojaški ujetnik dvajset mesecev. Ker je bil ta moj gospodar poprej „črn huzar“ pri Prusih, znal je nemški in rad je govoril z menoj. Sam že dolgo časa bolan, imel je tudi do mene 335 usmiljenje in je zapovedal gospodinji, svoji ženi, da me mora ineti brez dela, dokler ne bom popolnoma ozdravel. Vsak večer se je zbralo mnogo ljudij v hiši. Jaz sem moral praviti po nemško vse svoje dogodbe in nezgode po Ruskem, gospodar moj jih je pa tolmačil v litvanščini. Radi so me poslušali. Tudi so me iz- 340 praševali o mojem domu, ali imam očeta, mater, brate, sestre. Dopovedoval sem jim, da sem daleč, daleč doli domá, pri spodnjem morju blizu Turškega.

Počasi sem se okrepčal. Kotanje po obrazu, kjer so se videle kosti, jele so se zadelovati, in vedno bolj se mi je polnilo 345 lice. Ljudem sem se znal prikupiti bolj od dne do dne. Ker so nekteri, sosedje pruskih Nemcev, znali nemški govoriti, razumeli so me lahko. In ker sem bil jaz voljen, učiti se litvanskega jezika, da bi mogel tudi z drugimi, zlasti z ženskami in otroki govoriti, pripovedovali so mi posebno fantje radi, kako se tej ali 350 oni reči pravi po litvansko. Znal sem več ali manj štiri poglavitne jezike evropske, in sicer slovansko v več narečjih, francosko, laško in nemško, pa mi vendar to znanje ni nič pomagalo pri uku litvanščine, če tudi je ta jezik izmed vseh še najbolj soroden slovanščini. Toda jaz sem bil umne glave; hotel sem se jezika 355 naučiti, in kmalu sem se navadil toliko, da sem mogel govoriti s fanti in dekleti. Ker sem bil že od mladega vesele narave, znal sem tudi veselim Litvancem marsikaj povedati, kar jih je pripravilo v smeh, in radi so se pogovarjali z menoj, ko smo hodili v bližnjo cerkev k božji službi; kajti dasi so tudi bili tu lute- 360 ranci in niso imeli maše, hodil sem vendar ob nedeljah z njimi v cerkev. Oni so častili Boga po svoje, jaz pa sem ga molil, kakor me je učila katoliška mati.

Pri litvanskih kmetih sem se udal v vse; za vsako delo sem prijel, in radi so me poučili, kako se naj obračam. Kmalu me 365

je poznal vsak otrok v vasi in vpil za menoj: „Endrisos!“ Pogrešal nisem ničesa, ne jedi, ne pijače, ne prijateljev. Ali vendar nisem bil zadovoljen, nisem bil srečen, ker sem bil na tujem daleč, daleč od ljube domovine.

370 Kdor pravi, da je človek povsod doma, kjer se dobro imá, ta se moti, ali pa nima srcá.

Kolikokrat sem, o večernem mraku s polja se vračajoč, obmolknil v veseli družini, ker sem se domislil na dom! Bodem li še kdaj videl ljube dole in jarke, kjer stoji očetova hiša, kjer
375 stanuje mati z brati in sestrami? Taki vzdihljeji so mi puhteli iz globočine srca, in solza za solzo mi je zalivala okó; odgovarjati pa si nisem mogel.

Na večer so se vašcanje dostikrat zbirali v kaki hiši. Jaz sem šel tudi med nje. Igrali so marsikake igre, ali pa so mene
380 izpraševali, kako je kaj pri nas, kakšni so naši ljudje, naša dežela. Jaz pa sem pripovedoval na daljnem tujem o lepoti slovenske svoje domovine.

Dvajset mesecev je preteklo, kar sem bil na litvanskih kmetih. Lahko bi bil ušel in se napotil v domovino, ali zastonj bi
385 mi bilo upati brez postavnega privoljenja kot tujcu romati po tujini; premnogo dežel me je ločilo od doma. Moral sem torej počakati, da se sklene mir, in da mi dovoli in pomaga vlada domú.

V kratkem času, kar sem bil s Kranjskega, pa doslej, bilo se je državno razmerje v Evropi zeló izpremenilo. Rusija
390 in njena zima sta vrgli Napoleona z vrhunca, iznad kterega je zapovedoval Evropi, in čegar mogočni glas je bil gnal tudi mene daleč na tuje v orožje. Vsi večji in manjši vladarji so se bili zvezali zoper njega, zató je bilo sklenjeno, vojne ujetnike z Ruskega poslati na dom.

395 Proti jeseni leta 1814. je prišlo od okrajnega predstojnika bližnje gosposke záme privoljenje, da smem po svoji volji potovati domú. Povedano mi je bilo, naj grem na Kraljevec, in tam se naj oglasim v zbiralni hiši; kaj se bode dalje zgodilo z menoj, to mi bodo povedali ondi.

400 Kako bi popisal svoje veselje!

Zdaj začnem slovo jemati od svojih Litvancev. Solze so mi stopile v oči, ko sem po ondotni navadi poljubil pri slovesu vsakega človeka, in ko sem videl, kako radi so me imeli ti dobri ljudje. Fantje so se zbirali na vasi okoli mene, deklice so me

ljubo pogledovale, gospodinje mi tlačile v malho slanine in suhega 405
mesa za popotnico.

„Bog vas obvaruj za vselej!“ rekel sem in s solznim očesom
zapustil vas ter se napotil proti Kraljevcu.

Dvajset milj do imenovanega mesta sem hodil čisto sam.
Vendar sem bil nagel in lahkonog, če sem pomislil, da grem 410
domú, da sem prost!

V Kraljevcu najdem v zbiralni hiši kakih dve sto mož Fran-
cozov, ki so bili, kakor jaz, doslej ujetniki okrog in okrog po
Ruskem in Pruskem. Precej drugi dan se odpravimo naprej.
Premišljal sem po potu svojo dosedanjo usodo in moral sem Boga 415
hvaliti, da mi je vedno pomagal, in da me ni zapustil tudi v
največjih nadlogah. Kako lahko bi se mi bilo v vretju na lede-
nem potu izpodletelo in bi me bili pohodili; kako lahko bi bil
od lakote umrl ali zmrznil, kakor tisoč in tisoč mojih tovarišev.
In vendar mi je bil večni Bog milostljiv! 420

Gremo na Branibor, Marienburg, Gdansko, Stari grad, Berolin,
Wittenberg (kjer je Martina Lutra grob), Lipsko. Tukaj je bila
četa razdeljena. Francozi so se obrnili proti Renu, drugi proti
Devinu (Magdeburgu), jaz in neki mlad Hrvat pa sva jo mahala
na Wurzen in Draždane. Tukaj sem dobil poslednji denar. Šla 425
sva potém čez Kulm, Toplice in Prago na Češkem. Od Prage
dalje nisem imel nobene dnevne plače, in denar mi je bil pošel.
V Pragi sva se bila sicer še zglasila, ali rekli so nama gospoda,
da francoskim vojnikom nič ne dadó. Mene je sicer malo jeza
zgrabila, češ, ali sem jaz kriv, da sem moral na Rusko s Fran- 430
cozi; Bog vé, kako bi bil rad ostal domá! Vendar vse to ni nič
pomagalo, moral sem molčati. Še enkrat me je nadloga pograbila
za vrat. Morala sva namreč s Hrvatičem prositi in bernjati od
Prage dol po Češkem in čez Štajersko vsak do svoje domovine
in dvajset dnij opravljati posel beraški. 435

Bilo je dne 9. sušca leta 1815. zvečer, ko pridem ves raz-
capan, lačen in truden domú. Kdo bi popisal, kaj sem čutil,
ko sem od daleč zagledal svojo rojstno hišo, ko sem videl kraj,
kjer najdem zopet svoje ljube! Pa ni sreče brez nesreče, niti
jedne kupice veselja ne dá usoda piti človeku na tem svetu, da 440
mu je ne bi namešala s pelinom in grenkobo.

To sem tudi jaz moral izkusiti in zvedeti. Našel sem namreč
očeta — na smrtni postelji. Jedva so se me domačini v prvem
veselju nagledali in se razstopili od mene, vprašajo me, kje je

445 Tone, brat moj. In zopet sem jim moral le žalostne reči naznanjati, da je najbrž zmrznil v moskovski deželi.

Namesto veselja je bil v hiši jok. Domačini so jokali za Tonetom, jaz za očetom, kateri so le še mene čakali in poročila o žalostni smrti svojega drugega sina, da so potem — umrli.

450 Sosedje so se zbirali okoli mene in poslušali moje pripovedi o strahovitih dogodbah, ktere sem doživel; najbolj pa me je izpraševal žalostni sosed Zupančič, ki je izgubil dva sina, tovariša moja. Do malega sem mu moral povedati, kako se jima je hudo godilo, in kako sem ju videl poslednjič.

455 Mislim, da se težko najde Slovenec moje starosti — učakal sem 82 let — ki bi bil toliko prebil, če mi ne zamerite, da se pohvalim. Služil sem dva cesarja, prebil dve ujetništvu, prehodil šest in trideset dežel, storil tri sto sedem in osemdeset potov, pretrpel neizrečeno moskovsko zimo in lakoto, pustil trikrat sto
460 tisoč tovarišev in svojega brata na Ruskem v snegu, ob surovi hrani živel, od Kozakov bil ujet; a po vsem tem mi je bil Bog dal srečo in še le zdaj me je nekoliko znižal.

Delati ne morem, hoditi ne morem, moč me je zapustila, neduha me tare. In kdo mi je te slabosti kriv? Kdo drug,
465 kakor ti, Bonaparte Napoleon, moj strah, trepet vse Evrope, ki si me tiral po svetu in gonil, ki si pomoril milijone ljudij v gospodovem vinogradu, odpravljaj praznike, preganjal papeža, spravljaj kralje in oblastnike pod svoje noge! Zató si pa dobil plačilo, da si umrl zapuščen na samotnem otoku sv. Helene.
470 Adieu au revoir! Kmalu, kmalu bo prišla bela smrt po me, in vidiva se morda v drugič tam, kjer bomo vsi jednaki.

Andrej Pajk — J. Jurčič.¹

¹) Andrej Pajk se je porodil leta 1789. na Hudem pri Zatičini na Dolenjskem. Prvo latinsko šolo je obiskoval v Ljubljani, drugo v Novem mestu ter stopil prostovoljno v vojaško službo, ko so se jeli za francoskih vojsk deželni brambovci zbirati v Novem mestu. Predno je štel dvajset let, bil je že narednik (feldvebelj) ter moral l. 1809. v vojsko proti Francozom. — Mladega pisatelja J. Jurčiča so zanimali usodepolni dogodki, ktere je Pajk pripovedoval iz svojega življenja. Na Jurčičevo prošnjo je torej spisal ta „Spomine“ v slovenskem jeziku, a Jurčič je rokopis v jezikovnem oziru le popravil in gradivo uredil, tako da je vsebina do cela Pajkova, oblika pa Jurčičeva. Ohranjeni rokopis kaže, da ni Jurčič nič pridejal iz svojega. — Andrej Pajk je umrl dne 8. grudnia l. 1871. v Zatičini. Do svoje sive starosti je ohranil veselje do francoskega jezika, ktereja je posebno gladko govoril.

41. Hajdukova oporóka.

1. Zastava strta, skrhan meč,
Končan je boj strašno besneč,
Bolgarska tožna prosta ni,
Zastonj si tekla, draga kri!
2. Ob gozdu tam, na hrast oprt,
Sloni junak — na licu smrt,
Junak bledeči, blag Bolgar,
Hajduški četi je glavar.
3. Hajduk se smrti ne boji,
Umreti pa še ne želi:
Izpolnil ni prisege še,
Smrt ne, to stiska mu srcé.
4. Od hudih ran že ves šibak
Še zadnjo zbere moč junak;
Krog njega četica stoji,
Hajduk pa četi govori:
5. „Otrok jaz nimam, bratov ne,
Vi bratje mi in deca ste;
Vam torej, predno v smrt zaspim,
Poslednjo voljo izročim.
6. Rad pustil bi vam kaj v spomin,
A kaj? ko vse je vzel Turčin:
Turčin mi je blagó pobral,
Turčin mi hišo je požgal.
7. Imetje moje — puška ta,
Handžár in samokresa dva;
Moj dom — Balkana vrh visok,
In streha mi — nebā oblok.
8. Pa — naj si brez zakladov sem,
Skleniti oporoko hčem,
Da pozni čudil bo se vnuk,
Kakó zapuščal je hajduk.
9. Poglejte, bratje, to zemljó,
Ravnine glejte pod sebó,
Po njih lepó poljé rodi,
Bliščé se mesta in vasi.
10. Da, krasna je dežela ta,
In narod čvrst je tod domá;
Pa, oh, te zemlje gospodar
Zatiran, suženj je — Bolgar!
11. Moj dom je lep, moj rod krepak,
Za robstvo ni rojen junak,
Pač lepših, slávnejših usóð
Je vreden rod, ki biva tod.
12. „Prost mora biti, prost moj rod,
Na svoji zemlji svoj gospod!“
Takó sem se Bogú zaklel,
Svet dolg s prisego sem prevzel!
13. Za to sem živel, se boril,
Večkrat za to že kri sem lil,
Trpljenja, ran se nisem bal,
Da le prostost bi domu dal.
14. A zdaj me zgrabi mrzla smrt,
Prečrta dragi mi načrt;
Umreti, bratje, težko ni,
Pustiti nade — tó boli!
15. Junaci vrli, vi z menó
Ste bili mnog junaški boj,
Pustili niste me nikdar,
Bil četi zvesti sem glavar.
16. Otrok jaz nimam, bratov ne,
Vi dediči po meni ste:
Bolgarsko v last vam izročim,
Nje svobodi vas posvetim!
17. Kar jaz prisegel sem nekdam,
Spolniti vsak prisezi zdaj:
Za vero, za prostost domú
Živite, mrite brez strahú.
18. To nado vzamem naj s sebó,
Zdaj ko pod črno grem zemljó,
Da v zemlji prosti ležal bom,
Da prost moj rod bo, prost moj dom!“
19. Na tla se vkloni sto kolen,
Sto rok zavzdigne nož jeklen,
Sto grl zjedini glasov sto:
„Prisegamo ti vsi na to!“
20. Izza oblaka jasni ščip
Na četo ist' posije hip,
Glavar vesel se v njo ozrè,
Nasmehne se — oči zaprè.

21. Na glas zaplakal ni nikdo,
Skrivaj pa jim rosi okò,
Molče žaluje zve-ti trop,
Molče se spravlja na pokop.
22. Štir' hlode dá jim bližnji log,
Mladik grmovje tam okrog,
Nosila naglo naredè,
Mrliča nanje polože.
23. Že nema, gluha noč povsod!
Kam pojde sprèvod od ondod?
Po strmi stezi stopa, glej,
Duhovna ni, da šel bi sprej!
24. Pogrebna pesen ne zveni,
Le veter skozi gozd ječi;
Ne sveti luč pokopnih sveč,
Gori pa zvezdic svit brleč.
25. Pri vrhu so, zdaj obstojè,
Lopate votlo zazvenè,
Kopati čuješ — to bo grob!
Spet tiho vse — končan pokop!
26. Kot drugi ni bil ta junak,
Ni drugim grobom grob enak:
Glej, vrh Balkana rob strman,
Nad njim hajduk je zakopan.
27. Ki ljubil ga je žive dni,
Na grobu sveti križ stoji,
Ni rezan kamen, tesan les:
En meč navpik, handžar počèz!
28. Tam spi hajduk — on mirno spi,
A duh njegov živi, budi;
Množe borilcev se vrstè,
Gorjè ti bo, Turčin, gorjè!

S. Gregorčič.

42. Drobiž.

1. Srčan in hraber bodi mož,
In to v dejanju in v trpljenju;
Glavò po koncu! hodi mož,
Junak ob smrti in v življenju.
2. Slabosti mož imà, kazi
Lahkò ga ta in ta napaka;
A strahopet in podel ni,
Ne zatiralec siromaka.
3. Vsevidno solnce 'znad nebà
Ne vidi lepšega na sveti,
Kot je z usodo boj možà,
Ki zna udarce nje trpeti!
4. Veselje stvarnik sam imà,
Ko vidi pravega junaka;
On dobro vè, kaj mož veljà,
Ter misli: Evo korenjaka!
5. Ne gori in ne doli se
Mož pošten nikdar ne dobrika;
Za pravo on nikoli se
Plašan viharju ne umika.

J. Stritar.

43. Previdnost v pregovoru.

Previdnost nikjer ne škoduje. — Ako pri kraju ne vidiš dna, ne bređi čez vodo. — Če sosedova hiša gori, pazi na svojo. — Dostikrat mala iskra velik ogenj dá. — Boj se tega, ki rad prisega. — Desetkrat obrni besedo na jeziku, predno jo izrečeš. 5 — Obet dolg dela. — Kedar vesta dva, vè pol svetà; kedar vedò

trije, vedó vsi ljudje. — Kovač kuje železo, dokler je vroče. — Kakor si bodeš postlal, tako bodeš ležal. — Kar si človek naprti, nosi do smrti. — Kdor prej premisli, kar stori, konca se mu bati treba ni. — Denar in nabrušen nož lahko v prid in škodo obrneš. — Kdor na zadnje pride, dobi kosti; kdor prepozno pride, pa 10 stoji. — Česar se človek zelo veseli, to je rado polno grenjav. — Brez uzde strast gotova propast. — Brez glave storjeno, gotovo skaženo. — Nikoli ne kupuj, česar ne potrebuješ. — Ne prevzemi se v dobri sreči, niti se ne ponižuj v nesreči.

44. Stara mati.

1. Padla je tema na Ukrajino,
V grobni mir zavila vso ravnino;
Grobni mir objel je kočó belo,
Spanec v kočó mater osamelo.
2. Težek sèn mi sanja mati siva:
O Ivánu, sinu svojem, sniva,
Ki je šel iz ljube domačije,
Da za belega se carja bije.
3. Vidi mati svojega otroka:
V prsih rana mu zijá globoka,
A iz rane kri rudeča teče —
Tiho Ivan materi šepče:
4. „Daleč, kjer stojé goré Balkana,
V grob so déli vašega Ivána —
Težko, težko mi po vas je, mati,
Da ne morem v tihem grobu spatí.“
5. Predno v jutru zlati zor napočí,
Prebudi iz snu se mati v kočó;
Stoka starka v silni bolečini,
Joka po Ivanu, svojem sini.
6. Siva mati kočíco ostavi,
Daleč se od nje na pot napravi;
Ide po neznanem, širnem sveti —
Enkrat mora še Ivana zreti!
7. Daleč, daleč turška je dežela,
Siva mati stara že in vela,
Trudno leze čez raván peščeno,
Noge težke, težje srce njeno.
8. Mes'ce tri mi starka je hodila,
Vročé potoma Boga molila;
A po mes'cih treh prišla v Turčijo,
Kjer junaki ruski v grobih spijo.
9. Grob pri grobu se na polju vzdiga,
Križ pri križu se nad grobi dviga —
„Oh, pokaži, Bog, mi v tej-le sili,
Kje počiva Ivan moj premili!“
10. H grobu se za grobom starka klanja,
Kličé dete svoje brez nehanja:
„Ivan, Ivan, ti moj otrok zlati,
Odgovori, jaz sem, tvoja mati!“
11. Tiho po grobéh junaki spijo,
Jadni majki ne odgovorijo —
Starka smrtno zapusti planjavo,
Dalje v turško zemljo gre krvavo.
12. Pa z bojišča hodi na bojišče,
Po grobovih tam otroka išče,
In kjerkoli grob neznan sameva,
Svojega Ivana kliče reva:
13. „Ivan, Ivan, ti moj otrok zlati,
Odgovori, jaz sem, tvoja mati!“
Brez števila grobov obhodila,
A nobena prava ni gomila.
14. Sredi gore, nizek in samotén,
Skriva se pod hrastom grob tihotén;
Trudna pod drevó na grob poklekne,
V tihi grob holestno starka jekne:

15. „Ivan, Ivan, ti moj otrok zlati,
Odgovori, jaz sem, tvoja mati!“
Glavo skloni, sapo naše vleče —
Čuj, iz groba votel glas šepeče:
17. Grebe mati zemljo raz gomilo,
Koplje jamo v grob sè zadnjo silo —
Ko je v tretje luna posijala,
Do sinu je mati izkopala.
16. „Teško, težko mi po vas je, mati,
Da ne morem v tihem grobu spat!“
Vikne starka, da se v hrib razlega,
Da po dolu glas odmeva z brega.
18. Dolgo, dolgo mu obličje gleda,
Pa poljubi ga na ustna bleda,
Gorko ga poljubi ter omahne —
Zraven sina dušo tam izdahne.

J. Pagliaruzzi.

45. Huzarji na Polici.

Zaradi poslednjih vojsk je bilo tudi v naši domačiji živahn-
nejše vojaško gibanje. S tem pa še ni rečeno, da bi bil naše mirne
ljudi navdihnil vojaški duh, marveč hočem le reči, da so skoz
naše dežele pogostoma prehajale vojaške tolpe. Torej so tudi
5 naše vasi, posebno kar jih je blizu velikih cest ali blizu železnice,
mnogo trpele z nastanjanjem vojakov. Marsikaka vas, ki more-
biti od francoskih vojsk ni videla vojaka, dobila je zdaj te goste,
kterih nikjer niso posebno veseli. Ali na Polici jih pa ni bilo naj-
brž, kar vas stoji, izvzemši, če se je kakšen pešec na „eksekucijonu“
10 včasi izgubil v te kraje, in še to le redkokdaj, ker so Poličanje,
dobri kristjanje in zvesti podložniki, radi dajali Bogu, kar je bož-
jega, cesarju, kar je cesarjevega. Lahko si tedaj mislimo, kako
so se prestrašili Poličanje, ko se zažene glas po deželi, da pri-
dejo na Polico vojaki, in še celó — huzarji. Lahko bi na prste
15 jedne same roke seštel vse Poličane, ki so videli kdaj drugega
konjika, nego sv. Martina v župnijski cerkvi na stranskem oltarju.

Polica je precej velika vas, ima blizu 60 hiš, in prijazna,
če tudi majhna grajščina stoji jedva dober streljaj daleč zunaj
vasi na nizkem holmcu, odkoder se prav lepo vidi po vsej do-
20 lini. Na Polici stanuje župan z vso sosesko. Poličanje so miren
in blag narod, pridno obdelujejo svojo zemljo, kakor so se na-
učili od svojih dedov in pradedov; povrh so pa tudi veseli, in
vsako nedeljo so vse tri krčme v vasi polne dobrovoljnih gostov.
Iz tega seljanskega miru vzdrami Poličane glas, da pridejo hu-
zarji. Sprva ni tega nihče verjel, ali kakor bi jih bil s kropom
25 poparil, vsi so povesili glave, ko pride neki dan oče župan
otožen iz komisije in z žalostnim obrazom pritrди, da je res, kar
je raznesla govorica po deželi. Huzarji bodo res prišli, skoro ves

eskadron, le to se še prav ne vé, kdaj. Dà, kakor po pravici povemo, tega naznanila noben Poličan ni bil vesel. 30

Ali bolj kakor vsem drugim je šlo to po glavi očetu županu. Ko bi župan že ne bil imel sivih las, gotovo bi mu bili osiveli v teh dneh. Bolj kakor kdaj se je kesal zdaj, da se pri zadnji volitvi ni odpovedal tej časti. Ni se ravno bal mnogih sitnostij in opravil, najbolj ga je morilo, da ne zna nemški govoriti, še 35 manj pa čitati. Sosed ga je sicer tolažil s tem, da, kakor je on slišal, huzarji govore samo ogerski — ali tudi to ga ni moglo s pridom utešiti.

V tem se je bil glas, da pridejo huzarji, raznesel že po vsej vasi. Možje so proti večeru po dva ali po trije skupaj stali in 40 se pomenkovali o rudečehlačarjih, ker toliko so že zvedeli, da imajo vsi rudeče hlače. Tudi krčme so se ta večer bolj napolnile, nego je bila sicer navada o delavnikih; posebno pri Nepotrebniku so bile vse mize zasedene. Nepotrebnik je še le pred jednim letom začel krčmariti, in ker so vsi vaščanje mislili, da 45 sta na Polici dosti dve krčmi, prijelo se je novega krčmarja ime: „Nepotrebnik“, in od početka je bilo res videti, kakor da bi bil nepotreben, in morebiti še nikoli ni imel toliko gostov, kakor nočoj. Tega pa ni bilo krivo njegovo vino, marveč vse nekaj drugega. Nepotrebnikov sin, ki v mestu hodi v šolo, prinesel je bil, ko 50 je prišel na počitnice, s seboj podobo, katero je nabil na hlevna vrata. Na podobi je bilo naslikanih šest huzarjev, vsi od glave do pete rudeči kakor makov cvet, vsi so imeli neznano hude obraze, brke navihane kakor špilje in sablje zamahnjene. Do tega dne se nihče ni zmenil za to podobo, le Nepotrebnikov hlapec, 55 ki bi k letu moral dobiti list za vojake, ogledoval jih je včasih s plahim srcem. Ta dan proti večeru je pa vsa vas romala do Nepotrebnikovega hleva, in može, ki so prišli že do hleva, te je Nepotrebnik lahko pregovoril, da so stopili še čez dvorišče v hišo in dali za polič vina. 60

Drugi dan popoldne kar nanagloma vstane velik hrup po vasi. Otroci, ki so se igrali pri mlaki zunaj vasi, prihrumeli so z neznanim vpitjem v vas.

„So že tukaj, so že tukaj!“ kriče vsi na vse grlo, in kmalu za njimi pripodi Močnikov Anžek v največjem diru svojo mavro, 65 ki se je mirno pasla ob cesti. Otročja druhal vedno bolj narašča, in vsi teko kriče v dolnji konec. Na ta krik privró ljudje iz vseh hiš na ulice ter gledajo proti kapelici, kjer se prevali cesta

črez majhen klanec. Noben ni poprašal, kdo prihaja, vsi so
70 razumeli otročji vrišč.

Zdaj se prikažeta izza znamenja dva huzarja, ki se pa nista
tako drvila, kakor onih šestero na Nepotrebnikovem hlevu, marveč
prav zložno sta jahala proti vasi; tudi nista imela golih sabelj,
kar je ljudi precej potolažilo. Pod lipo, ki stoji pred cerkvijo v
75 gornjem koncu, ustavita se in poskačeta s konj; župan pa, ki je
tudi slišal otroški krik, hiti na vso sapo k njima. Jeden huzar
odpre svojo veliko rudečo listnico, vzame iz nje pismo z velikim
pečatom ter ga poda županu. V tem so pristopili tudi drugi
možje in črez županove rame ogledovali pismo, katero je župan
80 preobračal na vse strani in zajedno z rokami pripovedoval hu-
zarjema, da ne zna čitati, a tudi ta dva sta migala z ramami.

V tem so si ljudje, katerih se je čim dalje več zbiralo, na-
tanko ogledovali huzarja. Najčudnejše se je zdelo vsem, da ta dva
nimata rudečih hlač, marveč da sta vsa modra, kakor plavica v
85 pšenici; tudi se je ljudem dobro zdelo, da nista imela tako hudih
brk, in Nepotrebnikova Polónica, ki je gledala izza vrtnega plota,
rekla je, da ta dva nista na pol tako huda videti, kakor so oni
na vratih. Da bi pa huzarja predolgo zunaj ne čakala, in da bi
morebiti ne bila nevoljna, namigne jima župan z očmi in z
90 rokami, naj gresta z njim. Huzarja primeta vsak svojega konja
za uzdo in gresta peš za županom, ki zamišljeno ogleduje veliki
pečat na pismu.

Župan je bil v veliki stiski, kaj hoče početi; pismo se
mora vendarle prečitati. Napravi se, vzame pismo in gre z njim
95 v grad, če tudi nerad. Grajski gospod mu rad prečita pismo, iz
kterega se je zvedelo, da pride jutri sto in dvajset konjikov, za
ktere mora vas pripraviti stanovanje in živež. Za konjiškega
stotnika in poročnika z dvema služabnikoma vred je bilo pri-
pravljeno stanovanje v gradu, druge je pa župan še tisto po-
100 poldne s prisežnimi možmi razdelil med vaščane, navadno v vsako
hišo po dva, le kočarji so bili prosti; zato so pa župan in še
nekteri drugi trdnejši kmetje vzeli po tri. Ta dva, ki sta prinesla
pismo, ostala sta takoj pri županu.

Drugo jutro okoli jednajstih so se zaslišale trobente, in od
105 znamenja se je valil prah kakor siv oblak proti vasi; niti konji-
kov, niti konj ni bilo videti iz prahú, čule so se le trobente in
peketaanje konjskih kopit. Župan s svojima huzarjema jim hiti
naproti. Po dva in dva so jezdili v vas in se postavili v red

pred cerkvijo. Župan hitro pristopi z zeleno kapico v roki k stotniku in poročniku, ki sta poskakala s konj, in ju ponižno 110 pozdravi. Nista ga sicer razumela, ali toliko sta videla, da jima veli, naj gresta z njim. Župan ju pelje naravnost proti grajščini, in ko so zavili za cerkev, poskakali so tudi huzarji raz konje, in prisežni možje so jih jeli deliti po hišah. Skoro vsak gospodar je prišel sam ter je vzel po dva ali tri možje, kolikor mu jih je bilo 115 namenjenih, in kmalu se je spraznil prostor pred cerkvijo. Ko je poldan zazvonilo, sedeli so že vsi pri polnih skledah.

Poglejmo zdaj nekoliko v vas, ki že davno ni bila tako živa, kakor ta dan. Huzarji so stali pred hišami, ali se po vasi izprehajali, kmetje so jih pa primerjali Nepotrebnikovim, ali vsi so 120 bili teh mislij, da niso tako hudi in poredni, kakor so mislili, in ta in oni je vedel o svojih pripovedovati, kako so pohlevni in z vsem zadovoljni. Za otroke je bil pa Mohorjev trobentar najimenitnejša oseba. Pri Mohorju sta stanovala huzarja Miško, trobentar, in prostak Janoš. Pred Mohorjevo hišo se je zbrala 125 cela tolpa otrok, samo da bi videli trobentarja; ali jedva se je pokazal na prag, razkadili so se otroci vriskaje na vse strani, kajti Miško je bil črn, kakor da bi se bil namazal s sajami; kedar se je pa zarežal, videli so se mu zobje beli kakor repa; videlo se mu je, da je ciganske krvi. Ko je prišla nedelja, šli so skoro 130 vsi huzarji k deseti maši, tudi Miško, akoravno so njegovi tovariši trdili, da nima nobene vere. Janezek, šestletni Mohorjev sin, sprijaznil se je že toliko z Miškom, da ga je ta, iz cerkve gredé, držal za roko, kar je celó staremu Mohorju, ki je šel z drugimi možji nekoliko za njima, bilo jako po godu. Vsi otroci so zavi- 135 dali Janezka, in on je to dobro vedel, zato je pa tudi kaj moško korakal in delal neznano široke stopinje.

Ko pridejo domú, odloži Miško čako in suknjo in stopi na dvorišče. Tu je videl triletnega Mihca, drugega Mohorjevega sina, ki je še v sami srajci hodil in vedno držal palec v ustih in sesal. 140 Miško se mu je, kolikor mu je bilo mogoče, prijazno in zapeljivo smehljaj, migal mu z rokami in ga vabil, da bi šel k njemu. Mihec se mu je sicer režal, ali vendar se je bolj in bolj umikal, kakor da bi ne verjel prav Miškovemu prilizovanju. Zdajci skoči Miško za njim in ga ulovi za srajco. Mihec je hotel zavpiti, usta je 145 imel že na stežaj odprta, ali revež se je tako prestrašil, da mu

je sapa pošla, in ko je zopet sapo dobil, sedel je Miško že na klopi pred hišo, in Mihec je jahal na njegovih kolenih, skonca bolj počasi, potem čim dalje hitreje. Mihec je v tem popolnoma 150 pozabil na jok in se tako zadovoljen režal, kakor da bi bil v nebesih. Mati, ki so ravno južino napravljali, videli so vse, in materi se je to še bolje zdelo nego Mihcu. „Kakor je črn, vendarle je dober človek,“ dejali so proti dekli. Ravno zdaj je Janoš napojil konje in jih peljal nazaj v hlev. Miško hitro vzame 155 Mihca ter ga posadi na konja. Janoš je konja prepeljal po dvorišču, Miško je pa tekal vstric njega in držal Mihca, z jednim očesom pa lukal v kuhinjo, ga li mati vidijo, ali ne. In mati so ga videli, celó očeta so poklicali.

„Glej ga, kako ima otroke rad!“ rekli so mati, in ko so 160 takoj potem devali jedi v skledе, spominjali so se Miška. Razun mesa, ki jima gre, ležala je na zelji za vsakega lepa mesena klobasa, in Miško se ji je že od daleč namuzal.

„Prijetelj,“ obrne se proti Janošu, „to je moja stara navada, ki me še nikoli ni varala.“

165 Tudi Janoš je gledal, da se je prikupil materi. Ko nekoč niso mogli hitro zakuriti, jezili so se na posle, kako nobenemu ne pride na misel, da bi tresek nacepil, in Janoš jim jih je precej nacepil toliko, da so jih imeli vsaj za pol leta dovolj za podkurjavo.

170 Sploh so se kmetje kmalu prepričali, da ti gostje, katerih so se bali bolj nego hude letine, niso ravno taki malopridneži, kakor so si jih mislili. Res je sicer, da je včasi Mohorjevi materi izginila kaka klobasa iz omare, ali kdo bo precej zato koga dolžil? Saj je tudi prej včasi kake zmanjkalo, in saj jo je kdo drug ravno 175 tako lahko vzel, kakor črni Miško. Ali če je kos slanine, ki je visela v kašči, tako hitro kopnel, kakor sneg na toplem solncu, kdo more za to? Miško res neizrečeno rad je suho slanino, ali mati ga zato še niso mogli dolžiti; morebiti so se miši in podgane zaredile v kašči. Miško se je pa tudi tako nedolžnega držal, 180 da so bili mati prepričani, da ni on kriv tatvine; torej tudi mati o vsem tem niso očetu povedali ničesa, posebno ko so videli, kako rad ima Janezek Miška, in kako veselo jaha Mihec na njegovih kolenih. In ko bi se bila tudi včasi v materi vzbudila kakšna sumnja na Miška, spoznali so nekega dne, da je Miško 185 popolnoma nedolžen, in da še ne vé, kje imajo spravljene klobase in slanino. Ko so namreč nekega dne prišli mati s polja domú,

našli so Miška, ki je zibal malo, pol leta staro Minico, ki se je bila vzbudila, in poleg nje je tako ljubeznivo prepeval „aja tu-taja“, da so mati od veselja obstali med durimi. Pri večerji so ga pred vsemi očitno pohvalili. „Kdo bi mislil, da so to tako 190 dobri ljudje; vas domačih moških noben ne bo zazibal deteta, ko bi si grlo razparalo, še celó Janezek se zmuza skoz vrata, če le more.“

Mohorica je bila pa Mišku tudi hvaležna za to privrženost, in kedar je devala v skledo, mislila je nanj, in kosci, ktere je 195 dobival Miško, niso bili najslabši. Neki dan se je bil pa še očetu posebno prikupil. Imeli so ravno seno na travniku, bilo je že suho, in zvečer so ga mislili spraviti domú; kar so se jeli popoldne preganjati hudourni oblaki in vedno huje so se kopičili. Ljudje so hiteli, kar so mogli. Mohor bi bil rad naprosil svoja 200 huzarja, da bi šla pomagat, pa si ni prav upal. Ko je Miško videl, da so v zadregi, nagovori svojega tovariša Janoša, in vsak vzame vile. Janoš je na travniku nakladal, Miško je pa doma zmetaval na svisli; oba sta delala, da jima je kapal pot od čela, in predno se je vlila ploha, bilo je vse seno že pod streho. 205

„Ne bi verjel, da znajo tako delati,“ čudi se Mohor.

Mohorica pa reče možu: „Danes jima moraš kaj boljšega privoščiti.“

Proti večeru se Mohor napravi, zbere vso svojo nemščino, ker je mislil, da ga bosta huzarja nemški bolje razumela nego 210 po domače, in jima reče, naj gresta z njim v gostilno. In Mohor se ni zmotil. Miško ga je precej razumel, in ko je pokazal Mohor še z roko, kaj hoče povedati, skočila sta oba po svoje čepice, in vsi trije, Mohor v sredi, zavili so jo proti Nepotrebniku. Tu moramo povedati, da je Nepotrebnik prvi uvedel v svoji krčmi 215 to lepo navado, da je dajal vsakemu gostu svojo kupico; drugje dobivajo vsi le po jedno samo, če jih je tudi polno omizje. Precej, ko so sedli, ponudil je Miško vsem kmetom okoli mize svojega vojaškega duhana, in mehur je šel iz roke v roko. Skonca so tiho sedeli, pri četrtem poliču so bili že zgovorni in pri vsakem 220 poliču bolj in bolj. Huzarja sta jo rezala po ogersko, Mohor pa pošteno po kranjsko, in zraven so si namežikovali in mahali z rokami; ali so se razumeli, ali ne, to je težko povedati, človek bi skoro mislil, da; vsaj smejali so se, da bi bili malo ne popokali. Naposled so se jeli objemati. Miško je učil Mohorja 225 ogerski, in kmalu so bili vsi trije „baratom“. Da bi Miško

pokazal svoje posebno prijateljstvo, posadi Mohorju svojo vojaško
 čepico na glavo, sam pa vzame očetov slamnik, in ta prijaznost
 je Mohorja tako ganila, da je brz poklical še jeden polič. Janošu
 230 je jezik že službo odpovedal, glava mu je bila težka, torej jo na-
 sloni na mizo in zadremlje. Miško je pa jel učiti Mohorja po
 ogersko šteti in naučil ga je do pet, in Bog vé, koliko bi se
 bil Mohor še naučil, ko ne bi bil Nepotrebnik ustavil nauka,
 kažoč na uro. Zmiketali so zaspanega Janoša, prijeli se za pod-
 235 pazduhe, in Nepotrebnik jim je pomagal, da so se srečno zmotali
 skoz hišne duri in črez vežni prag. Toda zunaj jim je bila nocoj
 cesta preozka, na kateri se zlahkoma izogneta dva velika senena
 voza. Plazili so se pri hišah zdaj na desni, zdaj na levi strani,
 ali vendar so srečno brez vsake nezgode prijadrali do doma.
 240 Mohorica od skrbij ni mogla zaspiti, čakala jih je s prižgano
 lučjo, in ko je zaslišala ropot na dvoriščnih vratih, šla jim je
 odpirat. Žena se prestraši, ko ugleda svojega moža v vojaški
 čepici; misli si, da se je morebiti mož v svoji nespameti sam
 vpisal v vojake; ali ta strah jo je kmalu minil, ko se Miško z
 245 očetovim slamnikom na glavi pomoli v vežo.

„Kaj ste vendar delali tako dolgo, saj bodo kmalu jeli pe-
 telini peti,“ godrnjajo mati, vrata zapahnivši.

Ali kako se na novo zavzamejo, ko je Mohor samo ogerski
 govoril. „Eč — kete — harom — baratom (jeden — dva —
 250 trije — prijatelji)!“ ogovarja Mohor svojo ženo, opotekaje se
 po veži. Mati so si mislili, da jim je črni Miško, kteremu so
 se svetile nocoj oči kakor ogenj, začaral moža. Miško je jel
 zopet očeta objemati, Janoš se ga je oklenil od druge strani, in
 vsi trije so govorili ogerski. Mati so kar strmeli v nje in se
 255 niso mogli načuditi.

„Za božjo voljo, zdaj sem pa med samimi Ogr!“

Naposled sta se vendar huzarja skobacala v svojo izbico
 pod streho, mati so pa očeta spravili v postelj. Že na pol v
 spanju, mrmral je še vedno: „Baratom — eč — kete — harom
 260 — baratom!“ in žena je bila res v skrbeh za možovo pamet.
 Potolažila se je še le zjutraj, ko se je Mohor prebudil kot pošten
 Kranjec; ogerski šteti že ni več znal, le „baratom“ mu je še
 zvenelo po ušesih.

Fr. Erjavec.

46. Na planini.

1. Kedar zarja zvezdic čredo
Vžene v staje za gorô
Ino pevke blagoglasne
Po grmeh prepevajo:
Grem nemira gnan od doma
Ino vrh planin hitim,
Se ustojim na višavo
In čudjenja ostrmim.
2. Solnce sije, čiste vidim
Veličanskih gor glavé,
Ki ob meji Kranje moje
Temena v nebô molé
Ino gledajo v nižave,
Kjer stanuje in slovi
Miroljubni rod slovenski,
Skor bi d'jal, kar svet stoji.
3. Megla 'zgine po ravninah,
Trgi, mesta se bliščé
Kot labodje razkropljeni,
Ko potihnejo sapé.
Bele ceste, bistré reke,
Kakor brazde vrezane,
Vijejo se v kraj iz kraja
Skoz dobrave senčnate.
4. Vse je krasno, vse je živo,
Kamorkoli se ozrem,
Vse navdaja me z veseljem;
Al' — ko misliti začnem,
Koliko krvi prelite
Bilo je po teh straneh,
Se mi srce v prsih trese,
Vtrinja solza mi v očéh.
5. Tam, kot plaz z višine strme,
Kedar topli jug pihlja,
Dere bojevalni Rimljan
Sem skoz gozde prek gorâ;
Zmaga, kar se v bran mu stavi,
In pradedov naših svet
Je odslej stan trum njegovih
Sedemkrat stotero let.
6. Tu, kot se vali neurnik
Ploh kipeč za trdni jez,
Ga pretrga in zalije
Nizko polje črez in črez:
Vró osvete željna ljudstva
Od izhoda, severa
Proti jugu in zapadu
Tja prek gor nad Rimljana.
7. Rim omaga, vrenje neha,
Save breg pokrije noč;
Tujec vrine se v deželo,
Se košati v njej na moč:
Zida grade po pečinalh
In strahuje od ondod,
Kakor sokol drobne ptice,
Po kotéh ostali rod.
8. Zdaj preplava tiho Kolpo
Divjih Turkov grozen roj.
Se zažene nad Slovence,
Jih posili v strašen boj;
Ropa po kmetéh in trgih.
Pa'i sela in vasi
Ino vleče trope vjetih
V ječo bridke sužnosti.
9. Kolpa tri sto let krvava
Včisti se polagoma;
Ali kmalu stresa sila
Novih bojev naša tla.
Kakor bljuje morje ljuto
Val za valom na bregéh,
Se drviyo od zahoda
Sem sovražnih čet vrsté.
10. Boj končan je, mir kraljuje;
Jasne zopet so oči,
In po srcu toge trudnem
Mi veseli glas doni:
Zvest Bogú in domu bil je
In bo vedno Slave sin,
Dokler solnce bo zlatilo
Vrhe plešastih planin.

Fr. Svetličič.

47. Čičarija in Čiči.

Čičarija se razprostira po severno-vzhodnem delu isterskega polotoka po gorah, ktere ločijo Kranjsko od Istre. Dolga je blizu šest, široka pa blizu pet ur. Zemlja čiška meri blizu 520 štiri-jaških kilometrov in šteje okoli 10.000 prebivalcev. Svet Čičarije 5 je suh in ves peščen; le doline so tu pa tam rodovitne. Vsak majhni košček dobre zemlje je obdelan in obsejan. Suša je tu silna, tako da skoro vsako leto revnim Čičem vse po polju zgori od vročine. Hribi, kateri niso popolnoma s kamenjem obsuti, obrasteni so s praprotjo in sem ter tja z nizkim grmovjem. Le 10 jedna vrsta gor, ktera se pod Novim gradom (Castelnuovo) razteguje, okrašena je z lepim gozdom. Največ je bukovja v tem gozdu. Čiči, ki pod gozdom stanujejo, hodijo tja, žgejo oglje, prodajejo ga v razne kraje in si kupujejo s tem potrebni živež. Hribi niso visoki; najvišja sta Lisec in Žabnik. Lisec je ves bel, 15 samo na jedni strani grmovje zeleni, kar mu daje podobo, kakor da bi bil lisast, in odtod je menda njegovo ime „Lisec“; blizu vrha stoji vas, ktera je po hribu imenovana. Drugi hrib je Žabnik, precej visok; ob podnožju njegovem je vas Golec. Ker ravno o hribih govorim, naj povém še to, da se po čiških gorah 20 nahajajo votline in luknje, ktere imajo velikokrat po jeden meter v premeru in so jako globoke. Med temi je zlasti silno globoka luknja pri Golcu, vredna, da jo posebno omenim.

Dolinice po Čičariji so majhne, in le tu in tam šumlja kak sušec po njih. Čiči imajo prav malo vode. Ženske morajo o silni 25 vročini hoditi daleč v goro h kakemu studentu po vodo. Na hrbtu, v nalašč za to napravljenih sodčkah jo donajajo v vas. Za živino pa ima vsaka vas po jedno ali po več lokev, ki so globoke, da malokdaj v njih nedostaje vode. Blaga cesarica Marija Terezija, ki je potovala v teh krajih, dala je pri Lipi na- 30 praviti lep vodnjak, v katerem nikdar voda ne izgine. S tem se je vsaj nekoliko pomagalo potrebi. Pol ure od vasi, ki se Rupa zove, je petdeset korakov dolga in ravno toliko široka dolinica, v kateri se včasih prikaže voda. Stari možje pametijo to dolino še tako plitvo, da je skoro ni bilo poznati. Čudno je, da se vsako 35 leto s poljem in drevjem vred, ki tu raste, nekoliko globlje pogrezne. Zdaj je že tako globoka, da se celó visoka drevesa ne vidijo iz nje, ako se človek le nekoliko korakov oddalji od nje.

V Čičariji ni nobene posebno velike vasi. Vse hiše so večjidel s slamo krite in prav nizke. Po drugod se pravi, da mesta, vasi in gradovi stojé, čiške vasi pa da ležé zavoljo svoje nižine. Toda v 40 njihovih revnih vasicah vidimo lepo snago. Za hišami so lepi zeleni vrtiči. Med sadnim drevjem ljubijo Čiči najbolj orehe in češplje. Izvzemši nekatere vasi, pa niso kaj marljivi za sadjerejo. Marsikteri goldinar, ki bi si ga lahko pridobili, gre rakom žvižgat. Akoravno je Čičarija pusta in nerodovitna, vendar se more reči, 45 da je malo krajev, ki so z vasmi tako napolnjeni kakor ona. Kamorkoli se ozreš, kjer je kak boljši košček zemlje, že vidiš vas. Torej bi bilo težavno vse vasi na drobno našteti. Le večje hočem omeniti, na pr. Jelšane, Novi grad, Lipo, Skalnico, Mune, Žejane.

Čiči, trdni in krepki ljudje, so vajeni vsakega dela in utrjeni 50 v trpljenju in nevarnostih. Večjidel so velike postave. Ni vse res, kar govorijo slabega o njih po svetu. Sedanji rod je miro-ljuben in pošten. Po Čičariji pojedete lahko v temni noči brez strahú in nevarnosti. Že več let je preteklo, da se ni nič slišalo o ropu. Tajiti se ne dá, da je bilo nekdaj vse drugače. Ko 55 so vladali v teh deželah Francozi, kaznovali so navadno ostro ropanje v Čičariji. Še zdaj pametijo priletni možje kraj, kjer je bil Čič obešen za malo beličev, ki jih je bil ukradel. In še zdaj je videti v nekem kraju podrta hišica, kjer je bila vedno vojaška straža. Toda zdaj vsega tega ni treba. Tudi prijazni so Čiči. 60 Kedar te sreča Čič, pozdravi te: „Hvaljen Isus i Marija“. Prijazno ti pokaže pot in rad pové, česar ga vprašaš. Čiči radi pi-jejo vino in včasi še preveč. Tedaj pa so veseli in pojejo, da je kaj. Ako človek v nedeljo stoji pri kaki krčmi, mora si ušesa mašiti, tako strašno vriskajo. Čiči blizu kranjske meje stanujoči 65 govoré slovenski jezik, ki je mešan s hrvatskimi besedami; drugi pa govoré hrvatsko, s slovenskim mešano narečje. Samo v dveh vaseh, kjer je jedro Čičev, govoré svoj lastni vlaški ali rumunski jezik. Drugi Čiči ga ne govoré, a razumejo ga skoro vsi. Misliti smemo, da so prinesli Čiči iz tujih krajev ta jezik, pa da so 70 ga malo po malem zamenili s slovenskim in hrvatskim jezikom. Le v Munah in Žejanah, dveh od drugih ločenih vaseh, obdržal se je še.

Oblačijo se Čiči v debelo, večjidel domá pridelano sukno. Moški nosijo bele hlače in rujave jopiče, opanke na nogah, na 75 glavi pa širok klobuk. Kedar je hud mráz, imajo še sukno do kolen dolgo. Ženske pa so skoro ravno tako oblečene, kakor

Kranjice. Le v omenjenih dveh vaseh je, kakor jezik, tako tudi obleka čudna. Čičke imajo suknjo iz celega kosa rujavega sukna
 80 narejeno; to oblačijo vrh druge obleke in se prepasujejo še z rudečim pasom. Vedno gologlave imajo čudno spletene kite, med kitami pa rudeče trakove zamotane. Zgodaj v jutro nosijo v Bistricó na hrbtu žito v mlin in popevajo svoje narodne pesni. Kakšna pa je hrana Čičev? Ker je obdarovala priroda Čičarijo
 85 le z malo trohico rodovitne zemlje, morajo si Čiči po drugih potih služiti potrebne hrane. Nekteri vozijo ali s konji, ali pa s kravicami po cestah. Čudno se bo zdelo mojim čitateljem, da velim, da „s kravicami“ vozijo. Ali res je tako. Krav vpregati sicer ni napačno, ali treba jim je potém obilnejše klaje. Ker pa
 90 te ni, ostane živina tako majhna in slaba, da bi čiške krave lahko imeli za koze, ako ne bi mukale, in če bi imele brade. Tudi hodijo nekteri na Hrvatsko po vino in ga prodajejo krčmarjem; imenujejo jih tovarnike. Drugi, ki so bliže Reke, nosijo ali na hrbtu, ali na osliču, ali na muli drva v Reko in se s tem živijo.
 95 Drugi zopet, ki stanujejo blizu gozda, hodijo v gozd, žgejo oglje in ga prodajejo okoli, največ ga pa znosijo na mulah v Reko in Trst. Ti oglarji so največ Munci, Žejanci in Bergojci. Kaj bi počeli ti revni ljudje, ako ne bi imeli gozda! Kar je modri stvarnik vzal na jedni strani, dal je na drugi. Malo Čičev se živi z
 100 živinorejo. Nekteri delajo ocet in ga prodajejo križem po svetu; drugi pa, kedar se postarajo, ali pa ker so lenuhi, katerim se delo mrzi, klatijo se okoli s prgiščem lavora in prosijo s tem spotoma miloščine. Pač boljše bi bilo za take lenuhe, da bi se poprijeli kakega dela.

105 Naj še v kratkem popišem čiške šege in navade. Kar se tiče njih ženitev, vidi se malokdaj o pustu svatba. Le malokdo se ženi pri njih o pustu; vsi čakajo, da se jim odebelé ovce in bravci. Tedaj, to je v jeseni, pa je vse polno ženitovanj. Po tri dni imajo velike pojedine, pri katerih pojejo in plešejo svoj
 110 narodni ples. Njihov ples pa ni drugega kot skakanje po udarcih. Pri krstu nimajo posebnih navad. Pri pogrebih spremljajo vsi sorodniki, znanci in prijatelji mrtveca na pokopališče. Ko je mrtvec zakopan, vržejo se sorodniki na grob ter milo jokaje naštevajo vsa dobra dela pokojnikova. Ko se naveličajo jokati in
 115 stokati, gredó vsi skupaj na dom rajnkega, kjer naredijo veliko pojedino.

48. Črni trn.

1. Oj, vije steza v hrib se strm,
Oj steza kamenita;
Ob njej pri grmu raste grm,
In mnog se že razcvita.
2. Oj črni trn, oj črni trn
Ob gorski stezi strmi,
Ti prvi nosiš cvet srebrn
Med drevi in med grmi.
3. Razvil se ni še rože cvet,
Še mrtvo vidim trato,
Ni gaj še svatovski odet,
Le ti cvetësh bahato!
4. A cvet, ki prvi se žari,
Oh, trnje le zakriva,
In pust in trpek sad rodi,
Kedò naj pač ga vživa?
5. To ni, to ni na goro pot,
To tvoje je življenje;
In trnje, ki cvetësh ondod,
To bridko je trpljenje.
6. Ob stezi tej, ob stezi tej
Ti trnje to bodeče
Gosteje raste, cvete prej,
Kot rože solnčne sreče.
7. In grm trpljenja vsiplje ti
Na stezo trne mnoge,
Da srce vbogo vtriplje ti,
Da krvavè ti noge.
8. A le naj rane krvavè,
Ti solz mi ne prelivaj,
Zatrì solzè, zatrì tožbe,
Če ne, jih vsaj — prikrivaj.
9. Ne mara srečni svet solzà,
Trpinov ne umeje,
Ko tožbe čuje — godrnja,
In solzam se le — smeje!

S. Gregorčič.

49. Osel na poskušnji.

Kmet kupi osla ter ga vzame neke dni na poskušnjo. K jaslim pripeljan, kjer več oslov stoji, popusti precej vse druge, gre in se pridruži najbolj lenemu in požrešnemu oslu. Kmet, to videč, zasede ga in še tisto uro jezdi nazaj njegovemu gospodarju. Ta se čudi, kako ga je mogel tako hitro poskusiti. „Ni mi ga treba poskušati,“ pravi kmet; „že po tem ga dosti poznam, kakšen je, ker si je izbral malopridnega tovariša.“

Vsakdo se po tovaršiji lahko spozna.

Fr. Metelko.

50. I v é r i.

1.

Škrjanec, metulj se učita
V prirode matere šoli,
Pouka ne zabita nje nikoli,

Vesela po njem živita.

- 5 Škrjancu v viški ni treba veleti:
Žvrgōli!
Metulju na rožinem cveti:
Frfo!i!
- Škrjanec iz svoje volje prepeva,
- 10 Metulj od cveta na cvet frfoleva.
Takisto vrši poziv ti svoj,
A drugega, brate moj,
Nikdar si ne voli:
Podobe teši, kipār,
- 15 Kopit se drži, čevljar,
In potlej klobuk pred tabo doli!

2.

Vesel na človekoljubja oltar

Polōži, kakoršen moreš dar,

Ko brata v bedo pahnila

Nezgode je sila.

- 5 Če v tvojih sovražnikov je bil zvezi,
Odpusti mu, dušek vzemi jezi,
In ako ga tudi ne poznaš,
Usmiljenje vendar lahko imaš.
Ne vprašaj sebično: komu, zakaaj,
- 10 Kakō pomagati je, kedaj,
In — bi li mnogo dal, ali malo?
Da s svojo dobrotstjo nebō
Skopari takō,
Nikdar bi nam solnce ne posijalo!

J. Cimperman.

51. Spoznavaj sebe in druge ljudi.

Ko se človek spameti in vé, da živi, tedaj je treba, da se
brž vpraša: Kdo sem? kaj sem? čemu sem na svetu? kaj bode
iz mene? Kdor se ni še vprašal tako, tisti ni še živel tako, kakor
bi moral živeti vsak človek na svetu, tisti se ne more hvaliti, da
5 je že slišal glas modrosti, ktera nam sveti in nas vodi kakor
zvezda po potu življenja, brez ktere bi brodili po temi in morali
prepustiti vajeti življenja neukrotnim slepim strastim. Kdor ne
mara za modrost, pojde s tega sveta, kakor da bi bil tujec na
njem, tujec sam sebi. Ako se pa hočeš umodriti, moraš najprej
10 sebe dobro poznati. Da se to zgodi, treba je, da paziš skrbno
nāse, kakšen si, kakšne lastnosti, kakšne dušne napake ali ne-

rodnosti imaš na sebi, bodisi po krvi, ali po zlem nauku, ali po takem vzgledu itd. Ker veš, kaj napačnega počenjajo po navadi ljudje take ali take krvi, pazi dobro na vsako dejanje svoje, pa boš vedel brž, kake krvi si tudi ti, kake lastnosti, kake napake 15 imaš tudi ti na sebi. Premodri stvarnik ti je dal prosto voljo; ako le hočeš, sčasoma popraviš nelhalne svoje lastnosti, če tudi težko. Toda, ako te je prava volja popraviti in umodriti se, moraš paziti naše tako, kakor na koga drugega tebi na skrb izročenege, in soditi se, kakor koga drugega, po pravici, brez 20 lastne ljubezni; zakaj ta nas rada slepi, da napāk, ki jih na drugih vidimo in grajamo, na sebi ne vidimo, ali jih vsaj zagovarjamo, pomanjšujemo in polepšavamo.

Prva stopnja do modrosti je tedaj pravo spoznavanje samega sebe, in po pravici imenujemo modrijana tistega slavnega 25 Grka, ki je prvi spoznal to resnico, in čegar zlati pregovor je bil: „Spoznavaj sebe“.

Želja, da bi bolje spoznali druge ljudi, zapeljala je marsikoga v zmote. Nekteri so hoteli notranje lastnosti človekove uganiti po zunanjih lastnostih telesa njegovega, posebno po obrazu. Znan 30 je posebno Lavater († 1801) po svojem obrazoznanstvu, v katerem uči, da tičijo pod jednako obliko tudi jednake notranje lastnosti. Res, da se pozna nekteremu človeku brž na obrazu, kako dobre ali kako slabe je glave, kako je srčen ali pa boječ; toda kolikokrat se godi ravno nasprotno! Kolikokrat slišiš, da kdo pravi: 35 ne vidi se mu, da bi bil tako bistre glave; dokler nisem govoril z njim, mislil sem, da ni nič posebnega; potēm pa, ko sem začel govoriti z njim, videl sem, da je glava. Jako slaba je po tem takem navada, druge brž po samem obrazu soditi. Tega vodila se preveč držeč, škodoval je po krivem že marsikdo marsikomu, 40 pa dostikrat tudi samemu sebi. Pod nelepo, grenko lupino tiči dostikrat lepo, sladko jedro. Vemo, kako so Turčini zaničevali slavnega Evgenija, dokler so ga sodili le po zunanjem, ali sprijemši se z njim, izprevideli so brž, kako krivo so sodili. Kdor-koli je videl slavnega Napoleona, nihče, pravijo, ne bi bil mislil, 45 da je taka glava, tak junak. Friderik Veliki, kralj pruski, odpravil je Lavdona, ki je najprej njega prosil službe, rekoč: „Obraz tega človeka mi ni po volji.“ Pa kaj se je zgodilo? Ravno tisti zaničevani Lavdon je bil pozneje v službi avstrijski najmodrejši, najizvrstnejši vojvoda, ravno tisti zaničevani Lavdon je otepel in 50 izplačal potēm Friderika Velikega v več bitvah do dobrega. Jako

se je kesal zdaj Friderik, videč, kako se je premotil; rad bi bil potém vzel v službo slovečega vojvodo, ali prepozno je bilo. Ne sodi tedaj človeka po samem obrazu, ali sploh samo po zunanjem. Boljše je, da se, spoznavaje ljudi, držimo notranjih znamenj. Ako hočeš različnost med ljudmi dobro spoznati in prav soditi, moraš gledati posebno na to, kake nravi, kake krvi, kakega srca, kakih mislij je kdo. V vsem tem se kaže velika različnost po starosti, po spolu, po stanu, po izreji, po življenju in po podnebjju, kjer človek živi.

Ako želiš, da bi ti bili ljudje na roko, in ako se hočeš z njimi lepo imeti, tedaj je poglobitno, da paziš posebno na to, kaj se komu priljubuje, kaj ne; zakaj vsak človek ima v tem kaj posebnega na sebi. Včasih so male reči, ki jih kdo čisla; pregreši se količkaj v tem, govori ali stori kaj količkaj drugače, kakor on misli, kakor bi on rad: zapravljal si pri njem vso ljubezen, vso vero. Res da je težko, težko se vesti tako, da bi bilo vsakemu po volji; zakaj kar je po godu temu, to ni onemu; ali ravno pazljivo spoznavanje ljudij ti olajšuje tudi to težkočo, dajoč ti po izkušnji modre nauke, kako se ti je v družčini vesti v takih zadregah, da se priljubiš vsem, ali se vsaj nikomur ne zameriš, in da si ne škoduješ za vse svoje žive dni po nespameti, po nepotrebnem. Niso, res da, vsi ljudje taki, da bi tistemu brž zamerili in ga črtili, kdor ni njihovih mislij; ali veliko je tako neomikanih ali priprostih. Po družčini se tedaj moraš ravnati. Vse to pametno izpolnjujoč, pa vendar lahko ohraniš moštvo ali samostalnost. Jako se motiš, ako misliš, da je svojeglavnost moštvo.

Ako si bil tako nesrečen, da si se komu zameril, da si koga razžalil, bodisi hotoma ali nehotoma, pa se kesaš: ne obupaj, ako si se s tem bolj zameril; zakaj ako si ljudi prav spoznal, spoznal si tedaj tudi, da radi pozablajo zamere, ako jih človek prosi. Ne odlagaj torej, razžalivši koga preneglo, ko si bil vroče krvi, prositi ga o prvi priliki, da ti ne zameri. Ako se ne z dobrovoljita prvič, utegneta se drugič, tretjič ali četrtič o ugodnem času; zakaj to moraš sam po sebi vedeti, da človek ni vedno iste volje. Ako pa ne opraviš nič z besedo, povračuj mu hudo z dobrim; to mu bo žerjavica na glavo, ugrelo, omečilo ga bo.

Toda tudi ti ne smeš za vsako mrvice zameriti drugim in jih sovražiti. Ako se pa, ker si morda vroče krvi, kdaj prenegliš, pozabi brž; zakaj ako bi hotel vsakdo zameriti za vsako najmanjšo stvarico, ki mu ni po volji, kmalu bi bilo družbe človeške

konec; vsak bi moral záse živeti, kakor medved v svojem brlogu. Dostikrat je res tako, da ne smemo molčati, ako nam drugi po krivem kratijo čast in veljavo; ali to se ne godi tako pogostoma, kakor si marsikdo misli in se zato brž tožari. Spoznavaj dobro ⁹⁵ sebe, spoznavaj dobro druge ljudi, posnemaj si iz tega nauke za življenje, veliko lažje in srečnejše boš živel na svetu. *I. Navratil.*

52. Vigred.

1. Ljuba vigred se rodi
In oživlja vse stvari;
Lepo ptičice pojô,
Ino rožice cvetô.	6. Vigred pa minila bo,
Leto se približalo.
Ravno tak' mladôst beži
In se v starost spremeni.
2. Priletijo lastov'ce,
Lepe, drobne ptičice,
In čvrčijo prav na glas,
Da je zdaj veseli čas.	7. Kar poletni čas cveti,
To v jeseni dozori,
In kar lepo zrelo je,
To za zimo shrani se.
3. Pride tudi kukov'ca,
Vsa prijazna ptičica;
Ona se tud' veseli,
Ker se vse ozeleni.	8. Ladja proti kraju gre,
Zima približuje se;
Vse se spravlja mirno spat,
Drugo vigred zopet vstati'.
4. Zdaj škrjanček v zrak zleti
In se tudi veseli;
Stvarniku prepeva čast,
Kteri daje zemlji rast.	9. Tako hitro odleti
Tud' število naših dnij;
Naše spanje bo pokop,
Naša hiša mrzel grob.
5. Prepelica se glasi
Ino poje: „Pet pedi!“
Zemlje hladna postelj'ca
Je vsa lepo zelena.	10. Spali homo le en čas,
Pride vigred tud' za nas;
Vstali homo enkrat vsi
K novi, večni vigredi.

Nar. pesen.

53. Rudár.

Globoko pod zemljo koplje rudár; tesna jama, dušech zrak. Svetilka brli, stežka diha močni mož. Silne grude lomi orodje njegovo; tla se tresejo, ko padajo predenj. Zamolklo zvené udarci po rovu in odmevajo na zemljo, kjer je toli velik dan, tako svež, krepilen zrak. Kdor je gori, ne umeje, kako hudo je živeti dan ⁵ za dnevom pod zemljo, delati v nepopisni samini in tihoti. Družbe

ni; pesen umre, kedar stopi rudár v preduh; razgovarjati se nima z nikomur, in težko tudi, da bi se hotel. Ali misel se mu poraja za mislijo; reči se ne dá, da bi bile vesele. Tudi tega ne, da 10 se čuti naposled privadijo tej mračni svetlobi in neznosni tišini; nikdar, za tako delo ni stvarjeno telo človeško!

Kako željno pričakujejo ti blede, suhotni možje trenutja, kedar smejo zopet na dan, da se poživé na čvrstem zraku; videti je, kakor da so pustili spodi podzemeljskega delavca in se iz- 15 premenili zopet v ljudi med ljudmi. Ondi v siromašnih kočah se veselé življenja z družino, hvaleč Bogá, da jih je čuval nesreče, smrti. Najtršemu rudarju zatrepeče srce pri tej misli. Kedar dela nizko spodi, ne vedoč, kje in kdaj ga čaka poguba, tedaj se mu pač vzbuja misel na smrt. In roka, koja je toli krepko 20 krušila težko kamenje iz osrčja zemeljskega, omahne oslabela. Glej, prav tukaj nad glavo visi ogromna skala — kdo mu je porok, da se zdajci ne izproži nánj? Nekoliko prehudo se stresi zemlja, in kameniti sklad ga zasuje; nihče ne bo čul poslednjega vzdihja njegovega.

25 Gori na zemlji smrt ni toli strašna! Tam stojé svojci ob smrtni postelji; ozre se lahko še enkrat nánje in se poslovi s slabotno roko. Tukaj utegne umreti, da nikdo ne vé, kdaj, izdihniti, ko še ni opešalo teló. Mehak človek ne sme biti! Naj se naposled privadi misli na smrt, dan za dnevom ji gledajoč v 30 obraz, nekaj mu vendar še trepeče v srcu, ali je strah, ali samo hipna slabost, kako bi znal? Posebno, če mu živé ljubljenci, za ktere mora skrbeti. Nánje misli pri delu, saj ni prilike, da bi preišljal kaj drugega! Pred njim se ne razgrinja svet, da bi mu kazal slikovite prizore; jednakomerno živi od zibeli do groba, 35 neprestano skrbeč za družino in záse. Zató se mu je že zarana zresnilo okó. Molčé pozdravlja tovariše, kedar se spušča v jamo, resno, kedar prihaja iz nje. Doli pa odbija grude, ne razmišljujoč, čemu bodo, in kako utegnejo koristiti človeštvu. Njemu dajejo kruh, nevaren sicer, ali kruh vendarle. Zató jih ljubi po 40 svoje in se v jasnejših hipih čuti celó nekako mogočnega, ko se valé pred njim.

Tako bode delal v predoru, dokler ga ne spusté v drugo jamo. Tedaj ne bode čutil zatohlega zraka, ki mu teži prsi, ničesar ne bode vedel o brezglasni tišini, v kateri bode spalo truplo.

45 Ali vendar nikar, da bi skoro prišel óni dan! *A. Funtek.*

54. Spomladi.

<p>1. Diše sapica gorkeje,
Zbežal mraz je črez goré;
Ptičev kita črna speje
Spet iz tuje dežele.</p> <p>2. Vejica je spet zelena,
Jasen spet je strop nebá,
K nam pomlád je zaželena
Zopet rádostna prišla.</p> <p>3. „Spet je tukaj!“ oznanjuje
Brez očesa mi srce;
Moč mi v prsih nova snuje,
Duh peroti spet razpne.</p> | <p>4. Tukaj si, a poslovila
Hitro, vem, od nas se boš,
Slana bode cvet morila,
Travnik bode stal brez rož.</p> <p>5. Ti si, kakor naši upi,
Ki se noč in dan rodé;
Jedva srce jeden kupi,
Drug ostavi nam srcé.</p> <p>6. In tako se nam vrstijo,
Dokler v žilah bije kri;
Ko zvonovi zazvonijo,
Up na grobu ostrmi.</p> |
|---|--|

Fr. Levstik.

55. Bled in njegova okolica.

Daleč po svetu slovi naša domovina zavoljo raznih svojih čudežev, ki jih tukaj priroda razgrinja očem. Slove imenitne jame idrijske in postojnske, slovi Cerkniško jezero, in marsikdo je že občudoval skalnate puščave kraške in velikanske naše goré. Občudovali so to in ono, pa le malo, ali vsaj premalo se še 5 pozna najzlahtnejši biser kranjske dežele, blejski kraj.

Kako glasno razklicuje svet lepotije različnih krajev tujih dežel, kaj se ne govori vse o Švicarskem, o saksonskih gorah, o Solnem gradu in prelepi okolici njegovi? Vse to in še več, vse te in še lepše čudeže razkazuje tukaj v majhni podobi blejska 10 okolica. Kolikokrat so že opisovali in popevali čarobne okolice jezer v zgornji Italiji, kaj se pač ne čuje povsod o čudežih švicarskih in tirolskih gorá, o lepotijah krasne doline, skoz katero reka Ren zdaj mirno teče med starimi razvalinami, zdaj v šumečem padu črez skale bobni — vse to: prelepo višnjevo jezero, 15 silne, snežne gore, stare gradove in razvaline, v katerih pač tudi veje duh starodavnih časov, ljubeznivo dolino, skoz katero bistra Sava bobneče vali svoje valove proti jugu, slapove in vse druge čudeže, našel jih boš tudi tukaj, v domovini naši, v srcu kranjske dežele, v Bledu! Pač se bo marsikdo spomnil lepe Prešérnové 20 pesni, v kateri naš mojster pesništva slavi otok blejski. Kdor občuti njegove besede, naj sem pride, naj sam ogleda, kar je blago-

darna priroda podarila naši domovini dragega, lepega; sem naj pride, in spoznal bode potém, kako resnično Prešeren pravi, da:

25 „dežela kranjska nima lepš'ga kraja“,
da ga nimajo tudi kmalu druge dežele, in da smemo, da moremo in da moramo se ponašati z njim.

V zgornji gorenjski strani, v podnožju Triglava, v kotu, kjer se stekata Bohinjska in Dolinska ali Korenska Sava, leži okraj
30 blejski. Če, od Radoljice skoz Lesce gredé, prideš do vrh doline, kjer spodi pelje most čez Savo, stopil boš prvikrat na blejsko zemljo. Pozdravlja te tam bistra Sava iz doline, in na desni strani vidiš visoke gore, ki mejijo kranjsko in koroško deželo, vidiš Begunjščico z lepo, čedno vasjo v podnožju, Begunjami, kjer
35 stojé še silne stare razvaline, o katerih pripovedujejo lepe pravljice po deželi. Dalje na desni strani te pozdravlja tudi visoki, mogočni Stol, in nanj se opirajo druge gore, ki so kakor skalnata bran, kakor zidovi, ki jih je priroda postavila sem, da varujejo našo domačijo proti severu. Od mosta, skoz majhen, temen
40 gozdič, pelje pot proti vrhu, in kmalu se ti odpre prekrasen kraj pred očmi, ki, čim bolj ko ga ogleduješ, tem bolj ga moraš občudovati, in kmalu se boš le težko ločil od tega kraja.

Tukaj v dolini leži jezero, v sredi zelen otok z lepo, belo cerkvijo, ki je božja pot matere božje na jezeru. Čisto zrcalo
45 jezera, v katerem se ogleduje jasno nebo, migljá zdaj od sto in sto leskečih biserov, če se zažene veter v valove, in če se drvijo tja proti otoku in se odmetujejo na bregu, na katerem stare, senčnate lipe majejo svoje mogočne vrhove. V ozadju kipé v nebo sive glave gorskih velikánov; snežne kope Triglava gledajo v dno
50 in se čudijo morda dejanju in nehanju časov sedanjih. Krog in krog, skalnatemu vencu podobne, raztegujejo se velikanske gore, in bistra, čista sapa, planinski duh te obdaje tu. Srce se širi od radosti, hitreje vre po žilah kri, kedar se ti vsa podoba rajska tukaj odpre. Navpik iz jezera, na desni strani se vzdiga visoka,
55 silna skala, in na vrhu stojé stari, sivi zidovi blejskega grada. Nad vami, o zidovi, hitela so leta in stoletja naprej, časi in ljudje so se menjavali — vi, zidovi, pa ste videli njih beg, njih reve in veselje, vi ste čuli glasove radosti in stoke; vetrovi in burje so šumele okrog vas in divjale grom in strele — vas pa ni zmajal
60 ne šum, ne potres in ne časa beg. Ko bi govorilo kamenje, pač veliko bi nam lahko povedalo o starih, nekdanjih časih, morebiti tudi — o lepših časih! Valovi jezera neprenehoma butajo proti

skali, šumé in divjajo, pa skala se ni omečila, ne čuti in se ne gane. Bršljan se zdaj ovija okrog zidovja grajskega; slepci, modrasi in druge kače se plazijo zdaj po starem kamenju, in morebiti gostujejo že sove in netopirji po stolpih: pa mogočno še stoji grad tu gori na skali in se ozira mirno in tiho v dolino in na jezero.

Grič za gričem se vrsti okrog jezera. Na desni, od grada naprej, tam vidiš lep, prijazen hribec, deloma s hrastjem in z drugim drevjem obrasten, deloma pokrit z lepimi, zelenimi travniki, ki se počasi in lahno znižujejo proti vodi: zanimiv, prečuden pogled za oko, ki doslej morda ni videlo drugega nego temno mestno zidovje. Tukaj pod čistim, višnjevim nebom se razgrinjajo zelene loke in široki travniki, skoz ktere teko bistri potoki. Sem ter tja vidiš razkropljene vasi, po gričih stojé cerkve, in čisti glasovi zvonov donijo daleč po dolini. Pod skalo grada stoji vas Grad, dalje gori Rečica, bolj na desni Podhom in Zasip, in proti goram v bregu Polšica, Višelnica, spodnje in gornje Gorje. Tu prebiva priprosti, krepki narod slovenski, jedro gorenjskega plemena, možje čvrste in trdne postave, ženske čile in zale. V srcu tega ljudstva še živi prava, neoskrunjena ljubezen do svoje vere in domovine; ni ga še okužila olikanost premetenih nižav in mest, do njega še ne segajo modrost in zvijače današnje omikarnosti, ki jo toliko hvalijo in slavijo, in ki v priprosti zemlji le prerada pomori dobre, zdrave kali ter vsadi glupost in hinavščino v mlada srca. O da bi si naš narod obvaroval in ohranil svoj zdravi um in svojo pamet, da bi ga vsaj prekmalu ne premotila in ne pogubila napačna izurjenost našega modrega veka. To sem večkrat mislil in goreče želel, kedar sem, gori na visoki skali gradú stoječ, ogledoval lepe, srečne kraje svoje domovine.

Od Želeč na levi strani se vzdiga Straža, visok, precej strm in lep hrib, za katerim se, kakor Prešeren pravi, „hrib za hribom skriva“: lepa, prelepa vrsta gričev, ki se kraj Bohinjske Save jeden drugega objemajo, dokler jih ne okleneta v svojem mokrem nedru združeni Savi. Na Straži se odpira očem razgled po dolini, najprej bogata, široka planjava, kjer stoji v sredi vas Ribno, in dalje doli vidiš vso lepo gornjo gorenjsko stran, hribe okrog Kamne gorice in Kroke, Radoljico in mnogo vasij in posameznih cerkvá daleč doli po dolini. Proti jezeru na levi strani kraj Save se steguje Ilovica, košato obrastena gora, katero proti potu v Bohinj meji navpična skala, ki jo imenujejo Babji zob. Le malo znana in obiskovana je globoka jama tam gori pod Babjim zobom.

Pot do tja, čez Bohinjsko Belo in Kalpenk, je precej težavna in dolga; kdor pa se ne boji skalovja in pečevja, naj obiše to jamo, 105 in gotovo mu nikoli ne bode žal. Več let je že temu, da sem bil v veliki družbi tam, in še danes se z veseljem spominjam tistega dneva. Kakšne čudeže skriva priroda v svojem osrčju! Tam notri, kjer večna noč kraljuje, zidala je največje, najlepše hrame, krasne, visoke sobane, stene iz leskečih kristalov, visoke odre iz najčistej- 110 šega mramora. Glas človeški čudovito odmeva od stene, v ali se od jame do jame, čez skale in prepade, in če bi človek sam prebival tam notri, v tej grozoviti samoti, čudni občutki bi ga obhajali, in morda bi okamenelo tudi človeško srce. Od časa do časa padajo kaplje od vrha na tla, in človek bi skoro mislil, da 115 so to gorski duhovi, ki gospodarijo tukaj notri. V visokem hramu na koncu jame stojita dva visoka kapnika, bela kakor najčistejša kipa, trdna, srčno drug z drugim sklenjena, mož in žena, in nad njima visita od stropa dva curka, čisti vodi podobna. Naš pesnik „domorodnih glasov“, Lovro Toman, krstil je te podobi „Krst 120 Črtomira in Bogomile“.

V dnu pod Babjim zobom pa se odpira glōboka in divja dolina, skoz katero pelje pot v Bohinj, in skoz katero priteka tudi Bohinjska Sava. Ne bodem popisoval nje krasnega vira, slapa Savice, ne Bohinjskega jezera, skoz katero ista teče, ne vseh dru- 125 gih raznih lepotij v Bohinju: jaz pozdravljam bistro reko le tam, kjer med visokimi gorami, peneča in bobneča, prišumi proti Beli. Na levem kraju vode vidiš že bohinjske gore in druge hribe, ki kot zvesti služabniki starega očeta Triglava tam stojē in varujejo najlepši kraj naše dežele. Lepšega razgleda, kakor z vrha teh gor, 130 doslej še videl nisem. V ozki belški dolini se med skalovjem in pečevjem vije Sava, čista in zelena kakor smaragd, in ob kraju stojē stare visoke smreke, jele in košate bukve; tam se odpira zelena planjava, in tu strmē gole peči; v jami doli blišči višnjevo zrcalo jezera, in v dnu se razprostirajo široka planjava, vasi in 135 mesta; reke se vijejo po dolini in nosijo silnemu morju naša pozdravila; po hribih pa se svetijo bele cerkve, kakor zvesti varuhi domovine naše, mogočni stebri, nad katerimi je razgrnjeno čisto, jasno nebo. To je naš Bled, to je raj dežele kranjske!

Bil sem še otrok, ko so mi pripovedovali doma, da je nekda 140 j na gradu živila prelepa, mlada gospa, ki je vedno bila žalostna in je zmirom nosila črno obleko. Bila je mlada vdova. Moža so ji umorili divji tolovaji v gozdu in njegovo telo potopili v jezeru;

zató je tolikanj jokala, da so obledela nje cvetoča lica, in da z ljudmi ni govorila skoro besede več. Vsak dan se je peljala na otok, in tam pred podobo matere božje v majhni kapelici je vsak dan dolgo klečala in molila, ali pa je sedela na bregu jezera pri studencu, in ni se ozrla ne na levo, ne na desno, in le v temno dno jezera je bilo obrnjeno njeno oko, ali pa proti nebu. Zbrala je vse svoje drage zlate in srebrne posode, ves lišp in kras, ki ga je nosila kdaj, sto in stokrat je obljubila večno zvestobo umrlemu in dala vlti dragocen zvon v spomin svojega moža. Zvon so pripeljali; bil je iz čistega, dragega blaga, sladko in glasno kakor angeljsko petje je bilo njegovo zvonjenje; dejali so ga v črno ovenčano ladijo in odrinili proti otoku. Pa nenadoma je nastala divja burja; ni pomagala ne molitev, ne vesla moč; zvon in ljudje, ki so ga vozili, vsi so bili v globini pokopani, in nihče več ne vé povedati o njih. Včasih pa, kedar je nebo prav jasno, in kedar tihi večer razgrinja svoja krila črez jezero, kedar luna razliva svojo blede luč po vodni planoti, čuje se iz globočine jezera srebreni glas potopljenega zvona. Tedaj se ribič vpre z vso močjo v svoje veslo, ker vé, da bi mogla nastati huda nevihta, in da bi razsrjeni valovi lahko pogubili njega in ladijo. Mlada vdova je zapustila svet in svoj visoki grad; dala je vse svoje premoženje in bogastvo, da so sezidali cerkev na jezeru, in sama je bosa romala celó v Rim. Rimski papež je poslal potem na jezero v novo cerkev zvon, sam ga je blagoslovil in mu dal čudno moč, da si more vsak, kdor z njim zvoni, izprostiti s tem izpolnitev jedne svojih prošenj in željá od nebes. Ljudje romajo zdaj tja na otok k materi božji; vedno poje mali zvon, in veliko, veliko ljudij prosi tam odrešnja od rev in trpljenja, ki jih tarejo v življenju; pa le malo jih je, ki mislijo tudi na sveto, nesrečno ženo, ki je daleč v tuji deželi, v nekem samostanu umrla ponižna pokornica.

J. Žvegel.

56. Triglav.

1. V gorenjsko oziram se skalnato stran,
Triglava blišče se vrhovi,
Prot' jasnemu nebu kipi velikan,
Kaj delajo, gleda, sinovi.
On videl je zgodbo slovenskih otrok,
Je slišal njih petje in vrisk in njih jok.

Vse je vihar razdjal,
Narod pa vedno stal,
Gledal nad Triglavom neba obok.

2. Pridrla je vojska iz turških krajin,
Tovar'ša nje smrt in razdjanje;
In Triglav je videl iz jasnih višin
Veliko nadlog, pobijanje.
Sovražnikov štel ni junaški Sloven'c,
On hotel je smrt ali zmage le ven'c;
Kri so prelivali,
Turke pobijali,
Zadnjič zadobili zmage so ven'c.
3. Verige so žulile nas do kosti,
Nadloge so vrat naš klonile,
Po svetu omike že zarja blišči,
Veselo zapojte tud' vile,
Domačim sinovom da v srce doni,
Da višje dolžnosti in slavnejše ni,
Kot za domovja čast,
Blagor in srečno rast
Delati, dokler naš Triglav stoji.

M. Semraja.

57. Domorodne misli.

Govóri vedno rad svoj materin jezik; če ga pa vselej govoriti ne moreš, govori vendar vselej spoštljivo o njem. Kako je neki govorila tvoja ljuba mamka s teboj, ko si bil v zibeli? Ali ne v svojem jeziku? Kdor zaničuje svoj materin jezik, ta je neumnejši od neumne živine. Lev rjove kakor njegov roditelj in tako tudi vsaka žival.

Mimo materinega se uči tudi drugih jezikov. Nobenega ne zaničuj; vsak jezik je dar božji, in vsak človek je tvoj bližnji, božja stvar. Kolikor več jezikov znaš, toliko več ljudij veljša, pravi stari pregovor. Pred vsemi pa ti bodi svet materin jezik.

Ne trpi, da kdo iz oholosti obira domače šege in navade; prijazno mu jih razloži in pojasni. Kdor se more s tujimi navadami norčevati, utegne tudi tuj narod črtiti in zasmehovati.

Glej, da svoji domovini delaš čast; po tebi jo bodo drugi radi sodili. Če si s svojim obnašanjem njih spoštovanje pridobiš, povikšaš tudi domovino v spoštovanju.

Ljubi svojo domovino in ostani ji zvest vse žive dni. Kdor jo utegne kdaj zapustiti, ta je hudobnež, bodisi kdorkoli hoče.

Ako tako ravnaš, bodeš tudi vredno obhajal spomin svojih starišev, ki ti morda spé že v hladnem grobu. *Fr. Zakrajšek.*

58. Izprehod.

<p>1. In srce, ti se ne vzbudiš.
In jezik, vedno le molčiš?
Zdaj klije tebi dvojni cvet:
Pomladnji čas, čas mladih let.</p>	<p>3. Podaj, prijatelj, mi rokò,
Pod milo ideva nebò,
Kjer njiva zopet zeleni,
Nad njo škranec žvrgoli.</p>
<p>2. Poglej, obrni se okrog,
Zelena gora, živ je log,
Povsodi pomladanski cvet
Vesoljni v svate vabi svet!</p>	<p>4. Al' spet si tukaj, znanec moj?
Le dvigni se, na glas zapoj;
Naj petja glas, veselja klic
Oznanja nam prihod cvetlic!</p>

S. Jenko.

59. Ilija Muromec.

Pri slavnem mestu Muromu, v selu Karačarovem, živel je kmet Ivan Timofejevič. Imel je ljubega sina Ilijo Muromca. Ali sin ni mogel hoditi. Sedel je polnih trideset let, ker ga noge niso mogle nositi. A po božjem povelju prideta dva romarja, stopita pod okno in prosita miloščine. Ali Ilija njima govori: 5
„Brata, pridita k meni v hišo; vsega imamo dosti.“ Romarja mu odgovorita: „Vstani sam!“ — „Že trideset let sedim, a vstati ne morem; niti rok, niti nog ne morem rabiti,“ odgovori Ilija. Rečeta mu pa romarja drugič: „Vstani sam!“ Ilija skuša svojo moč in pravi: „Vstal bi, moč je, da bi ne bilo nog!“ 10

Tretjič ga opomnita romarja: „Vstani sam!“ Ilija poskuša svojo moč vnovič; gane nogo, noga se giblje, gane drugo, druga se giblje! Vstane, stopi na noge.

Nató velita romarja: „Pojdi po pijače, napoji naju!“ Ilija uboga, vzame velik vrč, gre v globoko klet, natoči dobrega óla 15 in ga prinese romarjema.

Ali ta mu rečeta: „Izpij sam!“ Ilija zgrabi vrč in ga izprazni. Prinese drugič piva, zopet ga mora izpiti sam. Nató ga vprašata: „Čutiš li, Ilija, svojo moč?“ — „Čutim jo!“ Vprašata ga: „Kolika je tvoja moč?“ — „Ako bi imel kol, dolg od zemlje 20 do neba, prevalil bi zemljo!“ Vendar še mora enkrat po pijače

in jo mora izpiti zopet sam, tako da je čutil še sedemkrat več moči negoli prej. Romarja izgineta.

Vesel si skuje Ilija bojno opravo in kopje jekleno, osedla
25 konja dobrega, junaškega. Stopi pred očeta in pred mater ter ju prosi blagoslova: „Očka in mati moja ljuba, pustita me v slavno mesto Kijev, da molim Boga in se poklonim knezu kijevskemu!“

Oče in mati ga blagoslovita in mu rečeta: „Jezdi premim
potem na grad Kijev, ravno na grad Črnigov, ter na potu ne
30 žali nikogar in ne prelivaj krvi krščanske brez potrebe.“

Junak še pomoli pred Bogom, poslovi se od roditeljev ter se napravi na pot.

Prijezdi v temen gozd in naleti na tabor razbojnikov. Razbojniki ga ugledajo že od daleč. Njegov konj jim je bil všeč.
35 Tiho se začnó razgovarjati, da bi mu vzeli konja, ker takega še niso videli nikjer; a zdaj jezdi na tako dobrem konju neznan človek. Zažene se jih na njega po deset in po dvajset. Ali Ilija ustavi konja, potegne iz tula kaljeno strelo in jo položi na lok. Spomnivši se besed roditeljev, naj ne preliha krvi krščanske brez
40 potrebe, ustrelji v hrast, da se razbije.

Razbojniki se ustrašijo; zberó se okoli junaka, padejo na kolena pred njega in začnó govoriti: „Gospodar naš, očka naš, dobri mladenič! Vzemi si kazen za naš greh, kolikor se je spodobi, pisane obleke in čredo konj, kolikor hočeš.“ Ilija se nasmeje
45 in reče: „Nimam jih kam dejati, ali če hočete ostati živi, ne ustavljajte se!“

S temi besedami jezdi dalje proti slavnemu mestu Kijevu.

Pride pred grad Črnigov. Pred gradom stoji vojska basurmanska; toliko je bilo vojakov kakor smetij. Oblegala je Črnigov,
50 porušiti je hotela grad, porušiti cerkve, ujeti kneza samega. V tej sili se požalosti Ilija, udá se v voljo stvarnika, svojega Boga, in sklene pustiti glavo za krščansko vero. Z jeklenim kopjem začne pobijati silo basurmansko, pobije pogansko vojsko, ujame carjeviča basurmanskega ter ga žene v grad.

55 Veseli ga sprejmó Črnigovčani, knez sam mu pride naproti, pozdravi mladeniča, zahvali se mu, in vsi ljudje hvalijo Boga, da jim je poslal rešitelja in jih ni pustil umreti od sile basurmanske. Peljejo ga v palačo, napravijo veliko gostijo in potém ga pusté potovati dalje.

60 Ilija je hotel jezdit po ravnem potu v Kijev. Ali na potu je sedel razbojnik Solovej že celih trideset let in niti konjika, niti

pešca ni puščal mimo; ubijal pa ni ljudij z orožjem, ampak z žvižganjem. Znal je tako strašno zažvižgati, da je usmrtil vsakega na deset vrst (ã 1066 *m*) okoli.

Jokajoč prijezdi po ravnem polju Ilija v Brjanski les; ondi 65 zagleda sled junakov in jezdi po njem k reki Smorodinki.

Solovej razbojnik je slutil svoj konec, zatorej ne pusti Ilije bliže nego na dvajset vrst in zažvižga na vso moč. Toda junakovo srce se ne ustraši. Kedar prijezdi Ilija na deset vrst, zažvižga Solovej drugič tako močno, da se je izpodtaknil konj. Ali junaka to ni 70 ustrašilo, konja nažene naprej in prijezdi kmalu pod Solovejevo gnezdo, zvito na dvanajstih hrastih.

Solovej je sedel na gnezdu, zagledal svetoruskega junaka, zažvižgal na vso moč in hotel ubiti Muromca. Ali to mu ni pomagalo nič. Ilija vzame togi lok, dene kaljeno strela na tetivo, 75 ustrelj v gnezdo razbojnikovo in zadene Soloveja ravno v oko, da mu ga izbije. Kakor ovsen snop se zvali razbojnik iz gnezda. Hitro skoči Ilija k njemu, zagrabi nasprotnika, priveže ga k stremenu in jezdi dalje.

Ob potu pride do palače Solovejeve. Okna so bila odprta, 80 razbojnikove tri hčere so gledale na pot. Mlajša hči ugleda junaka in reče sestrama: „Glejte, naš oče se vrača domú, kmeta žene s seboj privezanega k stremenu.“ Ali starejša hči zaplaka: „Tu ne gre naš oče; neznan junak vodi našega očeta!“

Vse tri hčere pokličejo svoje može: „Možje naši mili, jezdite 85 kmetu naproti, oprostite našega očeta in ne puščajte našega rodú v taki sramoti!“ Možje, silni junaki, skočijo na konje, jašejo proti Iliji. Imeli so dobre konje, ostrá kopja in so mislili Muromca s kopjem vreči raz konja. Ko jih zagleda Solovej, reče jim: „Zetje moji mili, ne dražite silnega junaka, usmrtil bi vas vse tri. Poprosite ga pokorno, naj ide na moj dom izpit čašo zelenega vina.“ 90

Zetje povabijo Muromca na svoj dom. Ilija gre z njimi, ker ni poznal njihove hudobije. Kedar stopi skoz vrata, vzdigne starejša razbojnikova hči železen zapah izza vrat, da bi ga ubila. Ali Ilija zapazi to ter jo prebode s kopjem. 95

Potém jezdi dalje in pride v Kijev. Naravnost gre v kneževo palačo, moli Boga in se pokloni knezu. Knez kijevski ga izprašuje: „Reci, mladenič dobri, kako te zovejo, in kje si domá.“ Ilija mu odgovori: „Gospodar, imenujejo me Ilijuško (malega Ilijo), po očetu pa Ivanovega, domá sem iz vasi Karačarove blizu mesta 100 Muroma.“

„Po katerem potu si prijezdil v Kijev?“

„Prek Črnigovega; ondi sem pobil vojsko basurmansko; oprostil sem grad. Od ondod sem jahal naravnost po cesti in
105 ujel silnega junaka, razbojnika Soloveja, prignal sem ga s seboj privezanega k stremenu.“

Ali knez mu ne veruje, razjezi se in pravi: „Kaj lažeš!“
Junaka Aleša Popovič in Dobrinja Nikitič pa gresta gledat, naj-
deta Soloveja in potrđita knezu to, kar je govoril Ilija. Zato
110 pogosti knez junaka.

Knez in kneginja bi bila rada slišala, kako zna zažvižgati Solovej. Ilija ju ogrne črez glavo s sobolovim kožuhom, da bi jima ne škodoval žvižg, pripelje razbojnika v dvorano in mu ukaže, da zažvižga samo na pol moči. Ali Solovej zažvižga na
115 vso moč takó, da popadajo vsi junaki na tla, še knez in kneginja bi bila skoro oglušela, sam Ilija ostane na nogah. Zató se razjezi Muromec in ubije Soloveja.

Kmalu se sprijazni Ilija z mogočnimi junaki na dvoru kijevskem; vsi so ga ljubili, ker ni bil prevzetan. Z mogočno roko
120 je čuval Muromec državo sovražnikov, in ljudstvo mu je dalo ime „stari kozak“. Z Dobrinjo Nikitičem se pobratita in odpravita po svetu iskat slave v boju. Tri mesece jezđita po ravnem polju, a ne najdeta sovražnika. Nihče se ni upal ustavljati takima junakoma.

Nekoč srečata prosjaka. Ilija nažene konja proti njemu in hoče pokazati svojo moč nad njim. Ali prosjak mu reče: „O Ilija Muromec, spominjaš li se, v šoli sva se učila skupaj, a zdaj naganjaš konja náme, kakor na kakega neprijatelja. Tega pa ne veš, da se je zgodila v slavnem Kijevu velika nesreča. Prijezdil
130 je neverník Idoliša, silni junak nečisti. Glavo ima kakor kotel, prek pleč meri seženj, od jedne obrvi do druge pa celo ped. Celega bika sné na enkrat in izpije poln kotel óla. Knez je zelo žalosten, ker si ga zapustil v taki sili.“ Jedva sliši Ilija to žalostno novico, obleče prosjakovo oblačilo in gre naravnost v Kijev.
135 Kedar pride na knežev dvor, prosi z junaškim glasom: „O, kje si, knez kijevski, pošlji prosjaku miloščine!“

Knez ga sliši, pride pred vrata in reče: „Stopi v palačo, nasitim in napojim te in dam ti zlat na pot!“

Prosjak stopi v dvorano, postoji pri peči in gleda, kaj se
140 godi. Za mizo sedi ravno strašni velikan Idoliša. Lačen je, jesti zahteva, prinesó mu celega pečenega bika, in on ga sné s kostmi

vred. Nató zahteva pijače. Prinesó mu kotel óla; dvajset mož ga je jedva privleklo v sobo. Idoliša zgrabi kotel, vzdigne ga do ust in izprazni do zadnje kapljice. Vsi junaki in knez sam so trepetali, ko so videli to silno moč velikanovo. Prosjak pa 145 reče: „Moj oče je imel požrešno kobilo, nekdanj se je nasitila takó, da je poginila!“

Te besede razjéze Idolišo, skoči izza mize, stopi pred prosjaka in zarohni: „Kdo si, prosjak, da se norčuješ z menoj? Saj te ni kaj vzeti v roke! Nisi, kakoršen je bil Ilija Muromec; ali še 150 z njim bi se skusil.“ — „No, le poglej, kakšen je Ilija!“ zavpije Muromec, vrže klobuk z glave in udari velikana za uho. Udarec še ni bil posebno močen, vendar se zvali Idoliša mrtev na tla.

Zdajci zagrabi Ilija velikanovo truplo in ga butne skoz okno na ulico, da poruši tudi kos stene. Velikega veselja vzkliknejo 155 junaki in knez, ko vidijo Muromca pred seboj. Veliko gostijo napravijo ter se zahvaljujejo junaku, da jih je otel toli sitnega prevzetnika.

Ruska prip. — *Fr. Hubad.*

60. Ukleti grajščak.

1. Sred' Ulake, planine nad zgornjo Vrhniko,
Je brdo silno strmo in vse zarasteno;
Na njem je razvalina gradú nekdanjega,
Ki ga je kletve sila do tal razrušila.
2. Prebival v njem grajščak je brez žene in otrok,
Po risje trdosrčen in drzen krvolok,
Ki, z ropa se vrnivši, je v hramu mirno spal,
In ki se ni človeške, ne božje roke bal.
3. Nameni v grad samotni berač se neki dan,
Prihrope na dvorišče ves spehan in potán;
Beseda se mu trese, kolena se šibê,
Ko stopi pred stanico in prosi vbogajmê.
4. „Poheri se spred mene,“ grajščak zadere se,
„Lenuh, ki nisi vreden, da zemlja nosi te;
Postopati v mladosti ti bilo je ljubó,
Sedaj pa trpi lakot, ki davi te zató.
5. Mar vidim, da mi strela poslopje vpepeli,
Da mi zaklad predragi pod zemljo ves sperí,
Ko da bi dotaknile se tvoje ga roké,
Če tudi mi živeti do sodnjega je dne.“

6. „Gorjè ti, trinog!“ seže berač v besedo mu
In govori, da stresa zidovje se gradù,
„Odvzet ti bo zaklad tvoj, al' braniš ga al' ne,
Ker, vedi, ura tvoja iztekla se ti je.
7. Nebo pravično čulo je kletve tvoje glas,
In bliža se osvete njegove strašni čas;
Prej ko zaide solnce, razvalil se ho grad
In nesel te z višine z zakladom vred v prepad.
8. Spod sipčnega razmeta o zoru slednji dan,
Spremenjen v kačo studno, izlezel boš na plan
In vlekel se na brdo po bregu sem ter tje,
Da pomniš kletev svojo do 'zvoljenega dne.“
9. Ko to izusti, urno v dolino se spusti!
In stopa tako ročno, da se grajščak reži;
Al' zdajci, ko bi trenil, se potemni nebò,
In mine ga režanje, ter gleda v zrak srepò.
10. Oblake črnosive vetrovi pripodè
In v gromonosnih kopah nad Ulako vrtè;
Čim dalje bliže sliši bobnenje votlo se,
Čim dalje huje gora v korenu se majè.
11. Na enkrat se zabliska, da vzame skor' mu vid,
Udari strela močna, in razleti se zid,
Porušen v šibre drobne, se vdere z njim vred grad,
Kot mu berač pretil je, po plazovo v prepad.
12. Na grobljo, ki prerašča jo mah že mnogo let,
Še dandanašnji hodi se studna kača gret;
Kdor sreča jo, se vrne, pobegne mahoma,
Da srce groze tesno mu jedva sopsti dà.

Fr. Svetličič.

61. Na mostu.

<p>1. Na mostu lesenem slonim,
V valove pod sabo strmim:
„Valovi, valovi, kak' begate vi!
Valovi, valovi, kam vam se mudi?“</p>	<p>3. „Bobnite, bobnite odtod,
Pozdravljajte bratovski rod
Na desni, na levi, naprej in naprej
Do Črnega morja okrvljenih mej.</p>
<p>2. „Mi vremo s podnožja gorà
V zelene širjave morjã,
Od severa k jugu in vedno naprej
Do Črnega morja okrvljenih mej.“</p>	<p>4. Le malo ustavite se,
Da srce mladenič odpre,
Da dà vam za vselej prebridko slovò,
Saj nikdar vas vid'lo ne bo več okò.“</p>

5. „Ne smemo ustaviti se,
Ne moremo vbogati te.
Nad nami vihrava s perotnico čas,
Poganja in tira nevsmljeno nas.
6. Od vira naprej in naprej
Drvimo do morskih se mej
In nosimo v nedrijih kal in zlató.
Do morja nečisto in čisto blagó.“
7. Na mostu lesenem slonim,
V valove pod sabo strmim,
Premišljam besede deročih vodá,
Moj duh za valovi v daljavo veslá.

Fr. Cegnar.

62. Spomini na Carigrad.

I.

Od nekdanj je že Črno morje pri brodarjih na dokaj slabem glasu; njegovo površje je vedno nemirno, in kedar mal vetrič jedva prijetno poljubuje druga vodovja, zadostuje tukaj najnedolžnejša sapica, da se razburi siloviti Pluton in vali grozovite valove proti plitvemu obrežju, kjer se veličastno lomijo in zamolklo-doneče bobné gor po peščeni obali. Da v takem slučaju ni prijetno tam daleč na morski planjavi, kjer se mogočno vali val za valom ter težko ladijo premetava kakor malo orehovo lupino, imeli smo priliko se prepričati takoj pri prvi vožnji po glasovitem Črnem morju.

Ni bilo ravno slabo vreme, ko se odpeljemo zgodaj proti dnevu iz Suline, in nadejali smo se, da bomo imeli prijetno vožnjo. A morski bogovi so trmoglavi, in že proti poldnevu nam začne pihati naproti tako močna sapa iz jugovzhoda, da je stroj jedva še mogel zmagovati silovite, naproti se nam valeče valove. Toda hudobni Pluton nas ni mislil samo strašiti, zarotil se je bil menda, da nas hoče pogubiti in pokopati v hladno, mokro rakev; kajti val za valom prihrumi velikansko in mogočno, da je ladija kar skakala zdaj na visoki valovni greben, zdaj se zopet pogreznila globoko dol na dno v dolino, da se privali drug mo- gočen val in jo vzdigne zopet visoko gor proti nebu.

„A, ta bo lepa!“ meni poveljnik. „Urno privežite topove, da ne popadajo v morje, ter zaprite vse line, da voda ne bo pluskala v notranje prostore.“ To je bilo naglo povelje in ravno tako naglo tudi izvršeno. Zavarovani so bili tedaj topovi proti morski sili; a mož na krovu je ostal v ravno taki nevarnosti kakor prej.

„Bogme, jaz ne morem več,“ stoka ubogi pomorščak, tavaje kakor pijan po mokrih deskah sem in tja, iskaje vrvi ali stebra, kterege se strastno oklene, da bi ga nevihta ne vrgla ob steno, 30 ali pa celó čez steno v peneče valove.

A ladijar zarenči nad njim: „Sram te bodi! Kak pomorščak pa si, da ti pade tako hitro srce v hlače?“ Revež spusti steber, ladija plane na drugo stran, in ladijar s pomorščakom vred telebi na krov, in neusmiljena nevihta trešči oba ob steno ter ju polije 35 še — kakor v odškodovanje — s krepko kopelijo; kajti ravno tukaj plane mogočen val čez ograjo na krov, in le srečna sta oba, da ju odtekajoči se val ne odnese tja čez v razburjeno morje. O, poveljnik ima bolje! Ta se trdno priveže gori na mostu k varnemu stebri; od ondod ga kruti val ne more pobrati, ako 40 bi ga prav hotel; a ubožec pomorščak, ki mora tekati po krovu gor in dol, naj se ladija še tako grozovito ziblje, ter plezati na jadrenike razpenjat jadra, ni čuda, da mu opešajo moči, in da željno pričakuje, da bi se umirilo razburjeno valovje. A morski bogovi se ne dadó tako kmalu pomiriti; darov pričakujejo ti 45 hudobneži in jih dobijo po navadi v obilni meri; povsod po ladiji, kamor se ozreš, po stanicah in po hodniku, po krovu in pod krovom, povsod se vidijo nezavedne in na pol mrtve človeške prikazni, žalostno naslanjaje se ob stene in stebre. O, ne hotel bi jih opazovati od blizu! Kaj bi jih motil, naj le da- 50 rujejo Plutonu!

„Krmilar, obrni ladijo proti zahodu!“ začuje se jedva poveljnikov glas skoz grozovito vetrovo tuljenje in zamolklo morsko bobnenje. A na naša ušesa je zazvonilo to radostno povelje kakor vesela nebeška godba. „Hvala Bogu, da bomo kmalu rešeni tega 55 že hudo neprijetnega gibanja in skakanja!“ čuje se od vseh strani; in saj bi bilo tudi dalje proti jugu brodariti o takem vremenu nevarno, ali vsaj čez vso mero neprijetno; tam blizu na desni, proti zahodu, pa nas vabi varno пристanišče, da si nekoliko odpočijemo in zopet privežemo zbegano dušo. Silni 60 valovi nam začnó tedaj pluskati od levice čez krov, ladija se vali in ziblje, da se ranje skoro dotikujejo — zdaj na desni, zdaj na levi — belopenečih valov; a stroj, ki zdaj ne vozi več proti vetru in valovom, bije in dela na vse kriplje, in dobri dve uri pozneje priplavimo v mirno bolgarsko pristanišče Varno, kjer kmalu 65 pozabimo trud in nevarnost, kateri smo utekli tako dober kup.

II.

Prihodnjega dne proti večeru plavimo po mirni črnomorski širjavi prek nizkega rumelskega obrežja dol proti jugovzhodu in opazujemo od daleč mesto, kjer je malo tednov prej neusmiljeni vihar vrgel lepi lojdov parobrod „Trebisondo“ na skalnati breg, in hvalimo Boga, da ni doletela prejšnji dan tudi nas taka usoda. 70

Ko prihodnje jutro priplava rumeno solnce izza igrajočih valov Črnega morja, obsije pred nami silovite turške trdnjave na obeh straneh pri vходу v znameniti Bospor. Na rumelskem in na anatolskem bregu se dvigajo visoke, z ostrogi venčane pečine, da ladija zavije, kakor skoz mogočna vrata, s širokega morja noter v ta tesni labirint. 75

Čarobnejšega si človeška domišljija nič ne more narisati, kakor je ta krasni morski proliv; kmalu se stisne cesta med strmo skalnato obrežje, kmalu se zopet razširi v krasen zaliv, kterege obdajajo od vseh stranij zeleni logi, palače sultana in evropskih državnikov ter nežnolepi, raznobarvni vrtni dvorci. Obrežje dičijo na levi in na desni vedno zeleni nasadi; tožne ciprese, orjaški oleandri z rudečim, lepodišečim cvetjem in košate platane kar visé raz skaline dol nad mirno plavajočo ladijo. Prek brega pa se vrsti letovišče za letoviščem, vas za vasjo, mesto za mestom, in krasnih palač ni konca ne kraja dol do Carigrada. In proliv sam, to je gibanje in življenje! Temnozeleno vodo križa vedno tisočero mogočnih ladij in malih, čednih čolničkov, kateri kakor blisk švigajo od mesta do mesta, od palače do palače, od jednega brega do drugega. Mali parobrodi pa sopihajo težko in počasi gor proti Črnemu morju, tiraje bogato obložene ladije, ki morejo jedva tam razviti svoja bela jadra, da jih ponesó gor v Donavo, v Odeso ali tja v armenski Trapezunt. Vse se giblje, povsod je največja živahnost. 80 85 90

Pri trdnjavah Rumili- in Anatoli-kavak se zóži proliv; a kmalu se razširi zopet Bospor v čarobnokrasen zatok, na čegar evropski strani stoji med visokimi cipresami skrito prijazno mestice Bujukderé (Rožna dolina). Tu je poletna stolica bogatih turških paš in bivališče evropskih državnikov. Kmalu za tem mestom nam zablíši naproti drugi krasni zaliv, tudi na rumelskem bregu, znamenito пристanišče Terapija, in nasproti temu mestu se dvigajo na anatolski strani iz temnozelenih nasadov veličastne palače sultanove. Tukaj se zopet zóži proliv, in na visokih pečinah za-

pazimo grozoviti trdnjavi Anatoli- in Rumili-hisar, sezidani po
 105 sultanu Mohamedu II. Toda pozor! še mal ovinek — in v daljavi
 nam zablíšče naproti svetle kupole in vitki minareti veličastne
 Sv. Sofije in drugih krasnih mošej. Divni prizori se vrsté drug
 za drugim, da je človek v zadregi, kam bi obrnil svoje radovedno
 oko, boječ se, da izgreši to, ako predolgo občuduje ono. Kmalu
 110 plava ladija mimo veličastnih, čarobno-krasnih sultanovih palač
 Dolmabagdže, in vijoč se med orjaškimi turškimi oklopnicami,
 parobrodi in urnimi čolniki, dojdemo srečno pred topničarsko
 orožnico v Top-hané, pri vhodu v „Zlati rog“, kjer pade maček.

Zdaj, ko ladija mirno leži na varnem sidru in jaz ves za-
 115 maknjen slonim na krovu in občudujem z daljnogledom v roki
 to najkrasnejšo panoramo vsega sveta, zdaj vidim, da sem za-
 bredel v hudo zadrego, ako terja prijazni čitatelj od mene, naj
 bi mu moje slabo pero opisalo čarobni prizor, ki se odpira tukaj
 mojemu strmečemu očesu. Razgled z ladije, ležeče pred „Zlatim
 120 rogom“, na Carigrad in njegove neštetilne mošeje, na Bospor.
 maloazijski Skudar in krasno Propontido slovi kot najčarobnejši
 na vsem svetu. Na najkrasnejšem, proti Bosporu molečem koncu
 velikanskega mesta se dvigajo starodavne palače prejšnjih sul-
 tanov, imenovane Jeni-seraj ali Top-kapu-seraj; a zidališča vidimo
 125 jedva izmed krasnih, temnozelenih nasadov. Nijedna palača pod
 božjim nebom nima tako čarobne lege, kakor Jeni-seraj s svo-
 jimi neštivilnimi poslopji, vrta in letovišči. Izza temnozelenih
 cipres nam molé naproti veličastne kupole znamenite mošeje Aje
 Sofije, in dalje vzadi kipi proti nebu šest vitkih minaretov mošeje
 130 Ahmetove. Kolikor dalje sili opazovalčevo oko, toliko veličast-
 nejša čudesa se mu odpirajo; ves polotok med Propontido in
 „Zlatim rogom“ ni drugega, nego neizmerna, vzvišena planjava,
 katero pokrivajo neštetilne hiše, palače in mošeje z visokimi, vit-
 kimi minareti. To je turška stolica, to je pravo turško mesto
 135 Štambul. Na severni strani „Zlatega roga“ pa se dvigata v pol-
 krogu in po prijetni visočini zidani evropski mesti Galata in Pera.
 Tukaj stanujejo naše naselbine, in v Peri imajo svoje urade dvorna
 poslanstva in vsi evropski konzulati. Dalje proti vzhodu, ravno
 na holmu nad Top-hané, dviga se drugo turško mesto Funduklí
 140 s svojimi mnogobrojnimi kupolami in turškimi kopelimi, raztezajoč
 se tja dol do sultanove stolice Dolmabagdže na krasnem bospor-
 skem proliku. Na Bosporu samem plava neštivilno orjaških tur-
 škkih vojnih ladij in trgovskih parobrodov, da bi nam skoro

množica njihovih jadrenikov zakrila razgled tja proti vzhodu na maloazijsko stran, čez Leandrov stolp na znamenito mesto Skudar, 145 katero že tako jedva more najti naše oko zaradi krasnih cipresnih gozdov, ki ga skoro popolnoma prikrivajo našemu pogledu. Oko se obrne dalje proti jugu in zazre tukaj znamenite Cesarjeviške otoke, kamor izletava poletnega časa carigrajska gospoda se kratkočasit in dihat čisti morski zrak. Visoki maloazijski Olimp, ki tam 150 daleč onstran Belega morja dviga svojo orjaško, snežnobelo glavo proti višnjevemu nebu, pa nam sklene to neprimerno krasno sliko.

III.

S posredstvom našega c. in kr. poslanstva dobimo od visoke vlade privoljenje, da si ogledamo vse štambulske znamenitosti. Vlada nam odkáže v spremstvo spretnega tolmača in poslanstvenega 155 uradnika. Po dolgem, na železnih mostovnih čolnih plavajočem mostu gremo tedaj iz Galate čez „Zlati rog“ v Štambul in mimo krasne mošeje Jeni-džami jo krenemo po precej širokih ulicah proti Jeni-seraju; tu nas sprejme dvorna straža in nas vede skoz neštivilna vrata in prostorna dvorišča od palače do palače, raz- 160 kazujoč nam tam nakopičene dragocenosti (sultanov zaklad, stara orožja itd.) in nam razlagaje pomen starodavnih napisov. Tako prekoračimo v kratkem času ves seraj in si ogledamo palačo velikega vezirja, vrata, kjer so nekdanj napadali janičarji cesarske straže, in kjer so obešali odsekane glave visokih državnih dostojanstvenikov, ki so bili tako nesrečni, da jim je podelil sultan pri avdijenci ono znamenito svileno vrstico.

Iz Jeni-seraja nas odvedó naši voditelji čez malo dvorišče k znameniti mošeji Aji Sofiji. Veličastno zidališče, nekdanj cerkev sv. Sofije, ne dela od zunaj na opazovalca nič prav ugodnega 170 vtisa, ker ga obdajajo od vseh strani nizka poslopja, in ker je moralo veliko trpeti po tukaj tako navadnih požarih. Štirje neznatni minareti, ktere so prizidali Turki, dičijo ga tudi kaj malo. A ko vstopimo, ostrmimo ob notranji krasoti in veličastnosti. Velikanska, 60 metrov visoka kupola, najveličastnejša na vsem 175 svetu, pokriva 800 metrov štirijaškega prostora. Podpira jo osem orjaških stebrov, ktere so bizantinski vladarji zaplenili po poganskih svetiščih v Efezu, Atenah in Rimu, da so jih postavili v to krasno božjo hišo. A žal, da tudi tukaj turška roka ni mogla mirovati; krasne slike, ki so obdajale orjaške stene, raz- 180 praskali in raztrgali so tako, da se jedva še nahajajo mali ostanki.

Kaj se hoče? Podobe so bile naslikane v krščanskem smislu, Turek jih je moral tedaj odstraniti in nadomestiti s pobožnimi izreki svojega korana.

185 Precej zraven Sv. Sofije se dviga najlepše prorokovo sve-
tišče, mošeja sultana Ahmeta. Diči jo šest krasnih, silno visokih
in vitkih minaretov, s kakoršnimi se ne more ponášati nobena
druga mošeja, koder se časti ime velikega proroka. Zidališče
očara od zunaj opazovalca; od znotraj pa je vse priprosto in
190 prazno. Na velikanskem dvorišču pred mošejo stoji ono orjaško
drevo, na katero so nekdanj janičarji obešali najbolj zaslužne držav-
ljane; a pozneje, ko je bila zatrta janičarska vstaja, upogibale
so se menda iste veje pod težo janičarskih glav.

Na velikem trgu At-mejdanu, nekdanjem hipodromu, obču-
195 dujemo še obelisk cesarja Teodozija in čudapolno umetno izdelani,
s tremi kačami oklenjeni steber, na katerem je menda nekdanj po-
čival znameniti zlati delfski trinog. Od ondod odidemo navzgor
po glavni in najlepši cesti vsega turškega mesta mimo krasne
Bajezidove mošeje na veliko planjavo, kjer se nam odpre čaroben
200 razgled črez ves Carigrad in njegovo okolico. Precej pred nami
se dviga velikanski stolp požarne straže in krasna palača vojnega
ministerstva. Dalje proti zahodu molé izza neštevilnih hiš in hišic
svetli minareti mošeje sultana Mohameda, sultana Selima, in daleč
gori na koncu „Zlatega roga“, kjer se izlivajo „Sladke vode“ v
205 carigrajsko pristanišče, vidimo krasno mošejo Ejubovo in veli-
kanska ejubska pokopališča. Onstran „Zlatega roga“ se razpro-
stirajo orjaške vladne orožnice za vojno pomorstvo; dalje proti
vzhodu se odpira razgled na evropski mesti Galato in Pero in
na rumelske pokrajine tja do Črnega morja.

210 Toda treba se je ločiti od tega veličastnega prizora, in
krenemo jo dol proti „Zlatemu rogu“ skoz znameniti carigrajski
bazar, velikanski labirint, v katerem bi se gotovo izgubil tujec, da
ne bi imel s seboj zvedenega voditelja. K sreči takih ciceronov
po Carigradu ne pogrešamo; po Galati in Peri se nam kar obe-
215 šajo na pete zanemarjeni Grki in umazani španski židovi, ponu-
jajoč se, da bi nas peljali v Štambul in veliki bazar. A treba je
skrajne previdnosti proti tem prekanjenim ljudem; kajti ponajveč
so zmenjeni taki voditelji s še bolj prekanjenimi bazarskimi trgovci,
da jim vodijo nedolžne tujce na limanice; oba dobro izhajata,
220 voditelj in trgovec, tujec pa pusti dlako. Ogledamo si po vrhu
ta velikanski bazar in si tudi nakupimo mnogovrstnih stvarij,

šarenic, turškega orožja in leporumenega jantarja, ter dospemo kmalu zopet pri mošaji sultanke Valide na breg „Zlatega roga“ in čez prej imenovani most nazaj v Top-hané na brod svoje ladije.

IV.

Prihodnje dni porabimo v to, da si ob priliki ogledamo 225 Carigrad bolj natanko, posebno skrite in odljudne oddelke turškega mesta v Štambulu. Kakor povsod po večjih jutrovskih mestih, vidimo tudi tukaj zraven krasnih palač in bogastva nepopisno revščino in umazane, lesene koče. Južni del mesta proti Belemu morju, kjer so gospodarili nekdanji znameniti jani- 230 čarji, sezidan je večjidel iz samo lesenih hiš; tudi predmestje Funduklí ni veliko boljše v tem oziru. Lahko je tedaj umeti, kake strahovite razmere mora doseči požar, ako nastane ogenj v takem kraju mesta; Bog ne daj, da bi pripomogla še neugodna sapa: moralo bi pogoreti vse mesto v malo urah. Ali Turki so silno 235 previdni z ognjem, in akopram se tudi v Štambulu prikaže čestokrat rudeči petelin na strehi, vendar nastajajo požari še večkrat v Galati in Peri, kjer so poslopja zidana ponajveč iz trdega kamena.

Ob jednom takem pohajkovanju skoz Štambul sem imel 240 priliko občudovati usmiljenje in dobrosrčnost, katero goji Turek sploh proti živalim. Kakor imajo v Skudaru bolnišnico za mačke, tako so ustanovili na dvorišču Bajezidove mošeje nekak zavod za golobe. Pravijo, da ti golobje so potomci onega ptiča, ki se je nekdanj vsedel velikemu proroku na ramo in mu zašepetal na 245 uho neko važno skrivnost; zato skrbijo Turki tako vestno za nje. To je prijeten prizor, kedar pridejo strežaji pitat te krilate goste! Tisočero golobov se spusti z mošejine strehe, s kupole in minaretov, z vodnjakov, visokih cipres in košatih platan na prostorno mramorno dvorišče. Tu vse mrgoli, in živalice so tako krotke, 250 da se jedva umaknejo, ako se jim bliža noga človeška.

Kakor golob, tako je tudi carigrajski pes privajen človeku. Po hišah pri Turku ne nahajamo nikdar psov; ali po ulicah se klati na tisoče teh zanemarjenih živalij, katerih se usmili sem ter tja kak pekar ali mesar ter jim vrže kak ostanek, ki ga sam ne 255 more porabiti drugače. A večjidel si carigrajski psi zaslužijo svoj potrebni živež; tukaj namreč ne snaži cest in ulic kak mestni zavod, temveč to delo je prihranjeno gladnim carigrajskim psom. Jedva pogine gospodarju konj ali osel, vrže ga hitro na bližnje

260 gnojišče, in hajdi! planejo sestradane živali črez mrho, da o njej kmalu ni več tirú ne sledú. Štambulski pes leži noč in dan sredi ceste in se ne ugame šetalcu s poti, o ne, jaz se moram uganiti njemu; zató pa tudi ni nevaren: ako mu po neprevidnosti stopim na rep ali nogo, največ, da malo zatuli in se obrne
265 na drugo stran. Ni čudo tedaj, da se čuje čestokrat o nesrečah; večkrat pridere jahalec ali težek voz po taki ulici in pohodi ali povozi vso čredo nedolžnih živalij, ki tulijo, tarnajo in ječijo, da se človeku smilijo v srce. In vendar še ostanejo dalje sredi ceste, kjer so ljudem najbolj na poti.

270 Kavarne turške so silno priproste. Turek pozna malo človeških potreb; da le dobi prostora se vsesti na razcapano šarenico ali tudi na gola, umazana tla, kjer srka svojo kavo in puši vonjavi naržilej ali čibuk, pa je zadovoljen, kakor bi sedel poleg velikega proroka v večnem raju. Krčme verni moslim itak ne
275 pozna, ker mu prorok prepoveduje božjo kapljico. Kdor išče tedaj zanimivega življenja v Štambulú po javnih prostorih, moti se jako, ako misli, da ga bo našel; gre naj rajši v bazar, v javne prodajalnice, pred mošeje in sploh na ulico, tam se mu bo obilo izpolnila njegova želja.

280 Med našim bivanjem v Carigradu so praznovali največji turški praznik, takozvani ramazan-šerif (postni čas). Dokler solnce ne zaide, verni moslim ne sme niti jesti, niti piti, in kar je najhujše, tudi kaditi ne. O solnčnem zahodu pa oznani duhovnik z visokih minaretov, da je post končan za isti dan, in sedaj plane vsakdo
285 hlastno črez pripravljeno hrano. Mohamedan je ves zvit, še celó svojega proroka hoče prekaniti; da se odškodi za prebiti post med dnevom, pita se zató požrešno vso noč, da solnce zopet vzide na jutro. Nočna razsvetljava mesta in mošej med ramazanom je čarobnokrasna. Državne palače in zasebna poslopja so
290 krasno razsvetljena; po mošejah in po visokih in tankih minaretih miglja na milijone lučic, druga pri drugi, da se vidi, kakor da bi bilo vse jeden sam plamen. Ves Štambul je podoben v taki noči velikemu, ognjenemu morju. A ne samo mesto, tudi morje je čarobno razsvetljeno, in po turških vojnih ladjah se
295 blišči na tisoče in tisoče raznobarvnih lučic in lampijonov. Najbolj uživaš ta krasni prizor iz luke same, pred ktero se razteza vse ognjeno mesto na prijetni visočini. —

Po treh tednih nas odnese brza ladija po krasni propontski gladini dol proti znamenitim Dardanelam. V Galipoli, starodav-

nem mestu na severnem vходу v to ožino, prenočimo, ker je 300
voznja skoz ta proliv po noči nevarna, in potem — kdo bi
nam zameril? — hoteli smo tudi občudovati prihodnje jutro o
belem dnevu krasne prizore ob zgodovinsko znamenitih dardanel-
skih bregovih.

Dardanele same po sebi niso na pol tako zanimive, kakor 305
je bosporska ožina. Bregovi so večidel goli in enakomerni,
posebno na evropski strani, kjer seza visoko gorovje prav do
proliva. Večjih mest ne nahajamo tukaj nič, malih vasic in kras-
nih letovišč pa le malo; Dardanele so preveč oddaljene od Cari-
grada. A bregovi sami so zanimivi zaradi spominov na zgodo- 310
vinske dogodbe, ktere vzbujajo v mimo se vozečem potovalcu.
Tukaj prek je peljal nekdanj Kserks svojo grozovito vojno ter z
verigami tepel neubogljivo morje; tukaj je plaval nekdanj Leander
iz Evrope v Azijo obiskat Hero; razvaline mesta, kteremu je bila
dala ona ime, vidimo še dandanes na maloazijskem obrežju. 315
Urna ladija, kteri še izdatno pomaga morski tok, privede nas
kmalu na najožje mesto dardanelskega proliva. Na evropski
strani vidimo veliko, v skalo vsekano jamo, Hekubino gomilo,
na azijski, v senci pod orjaškimi platanami pa sedež glavnega
poveljništva dardanelskega, mestice Džanak-kalesi. Tukaj so Turki 320
sezidali na obeh obalah silovite trdnjave (Sultani-hisar in Kilia-
bar), ki bi morale zabraniti sovražnim ladijam vhod v Dardanele.
In vendar si je angleško brodovje leta 1807. odprlo pot med
turškimi topovi in razvilo svoj mogočni prapor pred zidovjem
carigrajskim!

325

Kmalu pustimo zadnji dve trdnjavi (Sed-il-bar na desni in
Kum-kalé na levi) za seboj, in tedaj se nam odpre razgled v
notranjo Malo Azijo. Z žalostjo sem gledal od daleč tja proti
onim znamenitim krajem, ktere tako krasno opeva Homer v svoji
Ilijadi; dobro razločiš mesto, kjer je stal Ilij, in blizu obrežja 330
se vidijo visoki holmi, kakor se meni, gomila Ahilejeva in drugih
znamenitih junakov trojanskih. Žal, da nismo imeli prilike ob-
iskati teh klasičnih krajev! Ladija nas prekmalu odpelje mimo
otoka Teneda dol v prostorni Besiški zaliv, kjer je ležalo za-
sidrano mogočno angleško brodovje. Pozdravimo spoštljivo prapor 335
deviške kraljice in proti večeru se ziblujemo že v temi po široki
egejski planjavi; dne 6. velikega srpana priplavimo srečno v do-
mači Pulj.

A. Ukmar.

63. Opomin k veselju.

<p>1. Veseli bodimo, bratje, veseli!
Vetrovom skrbi grozeče
Oddajno, togo in žalost,
Oddajmo kesanje!</p> <p>2. Še sveti na nebu luna srebrna,
Povrača se vsako leto
Pomlad, povrača zelenje
In cvetje na drevje.</p> <p>3. Vonja še, zori še trsje po solnčnih
Goricah, in vince zlato
Odganja skrb in bridkosti,
Odganja otožnost.</p> <p>4. Med travo se bistri vreclec vzigrava
Nizdolu po belem pesku,
Nad njim v grmiču prepeva
Na vejici slavec.</p> <p>5. Prelepa je zemlja, vsa je nebeška,
Ko vstaje iz morja zjutraj
Spet sonce, v cvetju rosečem
Prepevajo ptice.</p> | <p>6. Na zemlji je raj, na zemljo preseli
Nebó se o vsaki zarji,
Jehovin dih se razliva
Po brdih, po dolih.</p> <p>7. Laskave sapice dihajo drevju
V zibljivih vrhovih, kakor
Kerubskih goslij glasovi
Iz daljne višave.</p> <p>8. A bratje, v pozemskih takih nebesih,
Ki vredna so dana biti
Serafom v domi in svetnikom,
Okó bi solzilo?</p> <p>9. Dokler mi še prsi dihale bodo,
Teló oživljála duša,
V veselju solnčnem se hočem,
V radósti se greti.</p> <p>10. Vzemite bridkosti, misli otožne,
Vetrovi, skrbi grozeče,
Vzemite žalost iz srca,
Vzemite kesanje!</p> |
|---|---|

Fr. Levstik.

64. Črtice iz življenja našega presvetlega cesarja in cesarice.

V soboto, dne 2. grudna leta 1848., dá poklicati cesar Ferdinand ude cesarske rodovine, ministre in druge dostojanstvenike v škofovo palačo v Olomucu. Že ob pol osmih so se zbrali vsi. Skoro nikdo ni vedel, kaj bo. Ob osmih prideta cesar in cesarica z nadvojvodo Francem Karolom, z nadvojvodinjo Zofijo in z mladim nadvojvodo Francem Jožefom v dvorano. Vse umolkne, kar prečita cesar Ferdinand sam pismo, v katerem naznanja pričujočim, da so ga napotili važni vzroki, odpovedati se cesarski kroni na korist nadvojvodi Francu Jožefu, ker se je odpovedal njegov brat, nadvojvoda Franc Karol, prestolu na korist svojemu sinu. Minister Schwarzenberg prečita po tem druga pisma, s katerimi proglasi cesar Ferdinand nadvojvodo Franca Jožefa za polnoletnega in ukazuje, kar je še potrebnega. Tako ginjen, da

ni mogel pregovoriti besede, pade mladi cesar pred Ferdinandom na kolena. Ta ga blagoslovi, rekoč: „Blagoslovi te Bog, bodi 15 priden; Bog te bo varoval. Rad sem ti storil to!“ Klečečega blagoslovi še cesarica Marija Ana ter oče in mati.

Ob isti uri se je naznanila Ferdinandova odpoved državnemu zboru, zbranemu v Kromerizu. S trepetajočim srcem so poslusi poslanci razglas Ferdinandov, s katerim se je poslavljaj od 20 njih, ker so ga dogodki tega leta prepričali, da je treba mlajše moči na prestolu o tako burnem času. V marsikakem očesu je zalesketala solza, ko je čital minister pismo, kajti žal je bilo vsem cesarja, kterega so imenovali ljudje le „dobrega“.

Z veselim navdušenjem so pa poslušali pismo novega ce- 25 sarja, ktero je govorilo med drugim: „Iz lastnega prepričanja poznamo potrebnost in visoko vrednost svobodnih, času primer- nih naprav. Z veselim upanjem nastopamo pot, ki nas naj pelje do srečnega preustrojenja vse naše države. Na podlagi prave svobode, na podlagi ravnopravnosti vseh narodov naše države in 30 enakosti vseh državljanov pred postavami se bodo udeleževali narodni poslanci zakonodajstva, in na novo se bo povzdignila domovina v stari slavi s pomlajeno močjo, nerazrušno proti viharjem časa, kot prostoren dom vsem rodovom raznih jezikov, ktere veže bratovska vez pod žezlom naših očetov. Trdno smo 35 se odločili, da bomo ohranili našo krono v popolnem svitu in vso državo v dosedanjih mejah, a trdno smo se odločili tudi, da bomo delili svoje pravice s poslanci narodov, in trdno zaupamo, da se nam bo posrečilo združiti z božjo pomočjo v dogovoru z narodi vse dežele in vse rodove naše države v jedno teló.“ 40

Še isti dan so prisegli vojaki zvestobo novemu cesarju, in že ob pol jedne popoldne se odpelje stari cesar s cesarico v Prago.

Na slavni prestol avstrijski je sedel mlad cesar junak. Po vsej državi je bila zmešnjava. Na Italijanskem je krotil hrabri Radecki upornike, proti Ogrom so vojevali vrlji vojvode, med 45 njimi slavni Jelačić. Cesar sam ni mogel v boj; njega je čakalo obilo drugega dela. Hvala Bogu, da se je seznanil natanko z upravo vse države, a vendar ga je težila težavna naloga. „Z Bogom, mladost!“ s temi besedami se je poslovil od svojega prejšnjega življenja, ko je postal cesar. 50

Med prve njegove ukaze spada naredba, da se mora poučevati mladina vsakega naroda v svojem materinem jeziku. Že to nam kaže, kako temeljito pozna naš cesar potrebe umnega

narodnega šolstva. Zató si je pridobil srca svojih podložnikov
 55 kar v hipu. Povsod se je začelo veselo gibanje. Stariši, kateri
 prej niso radi pošiljali svojih otrok v šolo, začeli so jih redno
 pošiljati v njo, ker so videli sami uspehe svojih ljubljencev.
 Ljudje so začeli pridno čitati, poučevali so se po dobrih knjigah.
 Kmet je zvedel, kako gospodarijo drugod. Kmalu je poskusil tudi
 60 sam kaj novega in se poprijel, kar je našel dobrega.

Jednako se je godilo v drugih strokah. Razni narodi av-
 strijski so se začeli razvijati, od dneva do dneva so jim rastle
 moči, vedno bolj so začeli čutiti svojo moč, začeli so spoštovati
 sami sebe, ker so uvideli, da ni dobro le tuje, da tudi lastna
 65 moč kaj izda.

Naš cesar je bil od nekdanj dober oče vsem dobrim ljudem.
 A vendar je prišel v smrtno nevarnost. Nikdar se ni bal svojih
 podložnikov. Kedar hodi na izprehod, ne spremlja ga krdelo voja-
 kov, kakor druge vladarje; med svojim narodom se čuti varnega,
 70 kajti ljubezen je najboljši varuh cesarjev. Dne 18. svečana l. 1853.
 se je izprehajal cesar s svojim pribočnikom po okopih dunajskih.
 Blizu Koroških vrat se pripogne čez prsobran, da bi pogledal v
 mestni jarek. Tedaj skoči blazen mladenič proti njemu in mu
 zasadi od zadi nož v vrat. Ali božja roka je čuvala nad blagim
 75 cesarjem. Ovratnikova zaponja je oslabila moč napadalčevu, da je
 ranil cesarja le lahko. Pribočnik je prijel s pomočjo meščana
 Ettenreicha besnega hudodelnika; cesar si pa obriše z robcem
 kri z vrata ter gre krepko in po koncu v palačo nadvojvode
 + Albrehta, kjer ga obvežejo. Strašna novica se raznese kakor
 80 blisk po Dunaju, z burnimi klici pozdravljajo ljudje cesarja, ko
 vidijo, da ga je obvaroval Bog. Ker so se gnetli okoli njega,
 stopi pred palačo z voza in reče zbranim: „Le pomirite se, nič
 ni tako hudega; godi se mi, kakor hrabrim mojim vojakom!“
 V zahvalo za božje varstvo so sezidali na Dunaju „Obljubno
 85 cerkev“, najlepšo, kolikor jih je videti ondi.

Že dne 18. velikega srpana l. 1853. si je izbral cesar družico
 za svoje življenje. Ta dan je podpisal v Išu zaroko s kraljicino
 Elizabeto, drugo hčerjo bavarskega vojvode Maksimilijana Po
 starem geslu: „Z Bogom začni vsako delo“, kterege se drži vedno
 90 naš cesar kakor njegovi predniki, prišel je predpoldnem s svojo
 ljubeznivo nevesto v župnijsko cerkev, da si izprosi blagoslova
 nebeške kraljice za važno početje. Dne 20. malega travna l. 1854.
 je zapustila nevesta Monakovo. S solznimi očmi se je poslavljal

od svojih, tudi najzadnjemu strežaju je podala roko za slovo. Po ulicah se je vse kar trlo, od vseh krajev je privrelo ljudstvo 95 gledat kraljičino, ki se je odpravljala na Dunaj na prestol avstrijski. Akoravno je bila še mlada, bila je že postala mil angelj revežem; ni čudo torej, da so stopale solze v oči onim, kterim je bila mila pomočnica.

Vsa mesta, vse vasi ob reki Donavi, po kateri se je vozila 100 nevesta, bile so okrašene, in Dunajčani so okitili mesto kakor nikdar poprej, ker so vedeli, kako dobra cesarica se bliža.

Dne 23. malega travna je prišla na Dunaj. Veselo so pozdravljali zvonovi mlado nevesto. Po slavnih mestnih in po skromnih vaških cerkvah je donela hvala Bogu in so se oprav- 105 ljale vroče molitve vernih podložnikov, ki so Najvišjega prosili blagoslova za presvetlega vladarja in njegovo družico. Drugi dan ob šestih zvečer so se zbrali vsi dostojanstveniki v cerkvi avguštincev na Dunaju, kjer se je poročil cesar. Vsa Avstrija je slavila dan 24. malega travna. Nevesti na čast so imenovali novi 110 kameniti most, čez kterega se je peljala nevesta prva, Elizabetin most; občina je nabrala toliko denarja, da je podarila 40 zakoncem, ki so se poročili isti dan, po 500 gld. dote, cesar sam je daroval 200.000 gld. za ubožce, mnogim kaznjencem odpustil kazen, mnogim vrednim možem podelil rede, posebno za zasluge, 115 ktere so si pridobili za poljedelstvo in v drugih strokah državnega gospodarstva; zató je ustanovil že kmalu potém, ko je prišel na prestol, Franc-Jozefov red. Pa tudi cesarica je pokazala takoj prvi dan blago svoje srce, podarivši 50.000 gld. za ubožce.

Po deželah so slavili ta dan bolj z molitvami in dobrimi 120 deli, kakor s svečanostmi, zakaj cesar je pisal lastnoročno pismo svojemu ministru, naj ljudje porabijo denar, ki bi ga stale veselice, rajši za to, da pomorejo siromakom, češ, da bi ga najbolj veselilo, ko bi bil ta dan tudi vesel dan za reveže. Radi so ustregli podložniki cesarjevim besedam; obilo se je nabralo za ubožce. 125 Posebno pa je veselilo mlada zaročenca, ko so jima prinesli krasno knjigo, v kateri so bila zbrana voščila v vseh avstrijskih jezikih. Po raznih krajih, zlasti na Češkem so sadili na ta dan drevesa v spomin, ali so pa stavili križe in kapelice.

Dne 5. sušca l. 1855. se je rodila cesarju prva hči Zofija. 130 Tri ure kasneje se je zbrala mnogobrojna množica s cesarjem in vsem cesarskim dvorom, da zahvali Boga za vse dobrote. Ali že 28. majnika l. 1857. je vzel Bog mladega angeljčka zopet k sebi.

Udan v božjo voljo, prebil je cesar to nesrečo; sam je pisal nad-
 135 vojvodi Albrehtu: „Žalosten častim v težki izkušnji s krščansko
 udanostjo božjo previdnost.“

Da bi spoznal počasi vse rodove, ki živé pod njegovim
 žezlom, potoval je cesar skoro vsako leto v kako drugo svojih
 dežel. Leta 1855. je bil v Galiciji. Od dne 21. popoldne, pa do
 140 25. rožnika zjutraj je praznoval Lvov, glavno mesto Galicije, ce-
 sarjev prihod. Na tisoče in tisoče Poljakov in Rusinov je prišlo
 pozdravljat svojega vladarja. Obiskoval je bolnišnice, ni se strašil
 nobene bolezni, vsakega bolnika je hotel tolažiti s prijazno besedo
 v materinem jeziku. Ljudje so se čudili toliki dobroti in ljubez-
 145 nivosti. Ali cesar naš je bil pokazal že mnogokrat svoje milo
 srce in svojo neustrašljivost. Marsikdo je vedel pripovedovati,
 kako skrbi za svoje vojake. Med množico, ki je stala pred bol-
 nišnico, kjer se je ravno mudil cesar, bil je tudi vojaški doslu-
 ženec. Zlata svetinja za hrabrost mu je dičila prsi, možato in
 150 ravno se je držal, le desni rokav mu je mahal prazen ob strani;
 leta 1849. mu je bila italijanska krogla odtrgala roko. „To je
 pa vendar preveč, da si upa naš cesar celó v bolnišnice. Kako
 lahko bi si nalezel kako bolezen,“ ogласi se starka poleg njega.
 „Vi še ne poznate cesarja,“ odgovori stari vojak. „Leta 1849.,
 155 jedva kó se mi je bila zacelila rana, lotila se me je kolera. Ležal
 sem v bolnišnici na Dunaju. Bil sem že okreval toliko, da sem
 mogel hoditi. Ravno sem bil na dvorišču, kar pridrdra kočija.
 Iz nje skoči cesar sam ter stopi skoz vrata. Molčé ga pozdravi
 straža. Lahkega koraka stopa Franc Jožef po stopnicah. Ravno
 160 hoče v dvorano, kjer je bilo vse polno bolnikov, kar prisopiha
 za njim bolniški zdravnik, kateremu so bili javili, da je prišlo
 Njegovo veličanstvo. Prestrašen stopi zdravnik pred njega, rekoč:
 „Oprostite, veličanstvo, vaše življenje je v nevarnosti, kajti tu
 niso sami ranjenci, nekteri so bolni tudi za kolero!“ Cesar po-
 165 stoji, položi roko zdravniku na ramo in reče: „Hvala vam za
 opomin, gospod zdravnik. Pošteno mislite. Pa povejte mi, ali
 bi šli vi med bolnike, ko bi ležal vaš sin za kolero bolan med
 njimi?“ — „Seveda, ko bi bil moj sin med njimi, velevala bi
 mi dolžnost, da ga obiščem,“ odgovori zdravnik. „No, glejte,“
 170 odgovori cesar, „v tej dvorani leži mnogo mojih sinov; ali mi
 branite še do njih?“ Tako je pripovedoval stari vojak; po-
 slušalci so kar strmeli. Ko pride cesar iz bolnišnice, pozdravi
 ga ljudstvo navdušeno kakor nikdar poprej.

Dne 12. malega srpana leta 1856. se je rodila cesarju druga hči, Gizela, ki je omožena od 20. malega travna l. 1873. z bavarskim kraljičem Leopoldom. Na dan njenega rojstva je odpustil njen oče mnogim hudodelnikom kazen in daroval 10.000 gld. za podporo obrtnikom in delavcem.

Istega leta je potoval s cesarico na Štajersko in Koroško ter prišel tudi med zveste mu Slovence. Tudi na tem potovanju se je kazalo njegovo milo in pobožno srce. Obiskoval je s cesarico bolnišnice, šole in druge dobrodelne zavode. Peljal se je tudi v Sv. Kri na Koroškem, da je šel potém na lednik Pasterco pod Velikim zvonarjem. Ker je pa bila tisti dan, ko je namerjaval na goro, ravno nedelja, prosil je župnika, da je maševal že ob štirih zjutraj, ker ni hotel zamuditi sv. maše. Potém se je peljal črez Sv. Mohor in Beljak v Celovec. Povsod ga je vrelo ljudstvo pozdravljat. Ravno tako je bilo tudi na daljnem potu ob Dravi v Maribor, kjer so ga pozdravili Slovenci iz Slovenskih goric na konjih. Prepričal se je sam, da sme šteti na zvestobo svojih podložnikov. Črez Gradec se je vrnil na Dunaj.

Dne 17. listopada istega leta se napotita vladarja na Italijansko. V Ljubljani se ustavita za nekaj časa. Tam je praznovala cesarica svoj god. Zvesti Slovenci so privreli od vseh stranij. Ljubljana je bila razsvetljena tako lepo, kakor nikdar poprej; ulice so bile okrašene. Vsi časniki, posebno „Novice“ in „Danica“, slavili so njun prihod s pesniškimi pozdravi. Ali vse slavnosti je nadkrilil narod slovenski s svojo zvestobo.

Ko sta se vračala z Italijanskega, bila sta zopet med Slovenci. V Gorici je obiskala cesarica, akoravno je dež lil nepremehoma, ženski samostan in nekaj zavodov. Potém sta si ogledala še krasoto Postojnske jame. Črez Trst je peljala pot, kjer je cesar posebno pohvalil mestno stražo, bataljon slovenskih okoličanov. Na daljnem potu so ga slavili Italijani, ki so bili pred osmimi leti najhujši sovražniki Avstrije, na vsak mogoči način. Benečanskim revežem je podaril za božič 18.000 gld. in ravno tako bogato je delil po drugih mestih. V Milanu je pozdravil prav srčno ginjen maršala Radeckega, kateri mu je bil rešil tako krasni deželi. Radecki je služil tedaj že 72 let svojemu cesarju. Sivi starec je bil še čil in čvrst, in že samo ime njegovo je krotilo nemirneže. Sedemnajstkrat je bil v vojski, sedemkrat je bil ranjen, devet konj so postrelili sovražniki pod njim. Bil je oče svojim vojakom, cesar ni imel bolj zvestega in udanega slu-

žabnika. Zató sta ga pa tudi častila cesar in cesarica nad vse
215 druge. Njegovo ime še dandanes navdušuje naše vojake.

Dne 21. velikega srpana leta 1858. zjutraj na vse zgodaj so oznanjali topovi po vseh mestih avstrijskih veselo novico. Kdor je slišal glas, štel je, kolikokrat bodo pokali; kajti dvajset in jeden strel naznanja, da se je rodila cesarju hči, prestolonasled-
220 niku jih pa gre sto in jeden. Pokali so bronasti glasilci; ko se oglasi dva in dvajseti strel, bila je gotova novica, da se je rodil vladarju sin, naslednik na prestolu. V Laksenburgu blizu Dunaja je zagledal dan Rudolf, kateri bi naj nosil po očetu krono avstrijsko. Popisovati ni mogoče veselja, še manj pa povedati, koliko
225 dobrega sta storila oče in mati o tej priliki. Takrat so pripovedovali ljudje, kako rad ima cesar otroke. Ko je potoval po svojih deželah in so ga slavili na vso moč, vstane neko jutro na vse zgodaj ter se gre izprehajati po okolici. Pot ga nanese mimo stare bajte. Pred vrati je sedel deček, solze so mu lile iz očíj.
230 Usmiljen stopi cesar k njemu ter ga vpraša, zakaj joče tako silno. „Oče in mati sta šla v mesto gledat cesarja. Nista me hotela vzeti s seboj. Pa vendar bi tako rad videl svojega cesarja,“ odgovori deček ter zajoče na novo. Cesar se mu nasmehne milo, podari mu zlat in pravi: „Daj ta novček očetu, naj ga shrani za
235 te. Mene pa poglej dobro; ko pridejo mati domú, pa jim reci, da si videl cesarja in si govoril z njim!“ Deček ga pogleda debelo, na enkrat se mu razvedri lice, ali od samega strahu ne more ziniti besedice. Cesar se pa vrne z veselimi srcem v mesto.

Tudi cesarica rada vstaja na vse zgodaj. Blizu Dunaja je
240 živela starka s svojo hčerko. Siromašno se je živila s pletenjem košev in pletenic, ktere je nosila hčerka na prodaj. A zima je bila huda, matere se loti bolezen. Kar je bilo prihranjenega v hiši, porabili sta za zdravnika in zdravila. Pridna hčerka se je trudila na vso moč, da si prisluži denarja za se in za mater.
245 Nekega jutra zgodaj si oprti pletenic, kar jih je imela gotovih, da bi jih nesla v mesto na prodaj. Med potom je računila, koliko bi li mogla skupiti, in kaj bi li nakupila za denar. A pot je bila dolga. Trudna sede pod tanko smreko, da si počije.

Kar pride po potu gospa. Ko vidi žalostno dekle, sede poleg
250 nje in jo vpraša ljubeznivo, kam gre, in kako ji je. Dekle ji potoži svojo revščino. Tako živo in odkritosrčno je govorila, da se zaleskeče gospej solza usmiljenja v očeh. Malo pomisli, pa pravi:

„Dobro, da sva se sešli danes. Meni je treba mnogo pletenic v gospodarstvu. Če ti je prav, kupim jih od tebe, da ti jih ne bo treba nositi v mesto.“ Deklici je bilo prav. Gospa stopi na pot, 255 pomigne strežaju, ki je čakal tam blizu, in mu izroči pletenice, potem pa seže v žep in plača deklici blago, za vsako pletenico po jeden zlat. Zavzeta strmi deklica na toliko bogastvo, še zahvaliti se ni mogla. Ko privzdigne oči, gospe ni bilo blizu, odtegnila se je zahvali. Še je strmela deklica na denar v svoji 260 roki, kar pride župnik po potu. Vesela mu pripoveduje deklica, kolika sreča jo je došla. „Kakor nebeška kraljica je bila gospa pred menoj! Tako bogato me je obdarila, pa še zahvaliti se ji nisem mogla. Da bi le vedela, kdo je!“ tožila je deklica. Župnik pa ji odgovori: „Res je gospa blaga kakor nebeška kraljica. An- 265 geljsko srce ji bije v prsih. Ona je — cesarica avstrijska Elizabeta!“ Ko pride deklica domú k svoji materi ter ji poroči veselo novico, skloni se mati na postelji, hči pa pade na kolena pred posteljo, in obé zahvalita v vroči molitvi Boga za toliko dobroto in prosita blagoslova božjega za cesarico in za vso hišo avstrijsko. 270

Dne 22. malega travna l. 1868. se je rodila cesarju nadvojvodinja Marija Valerija, ktera je od dne 31. malega srpana l. 1890. poročena z avstrijskim nadvojvodo Francem Salvatorjem. O božiču istega leta se je peljala cesarica skoz dunajske ulice kupovat svojim ljubim za božičnico. Na enkrat ukaže kočijašu, naj postoji. Kaj 275 je bilo? Pred vrati neke hiše je stala objokana deklica, raztrgano krilice je pričalo o revščini, blede lice o lakoti. Usmiljena pokliče cesarica deklico k sebi, vpraša jo, kaj ji je. Boječe ji potoži otrok, da je mati bolna, v hiši pa da ni ne kosca kruha. „Tu je najlepši dar za moje,“ reče cesarica ter izprazni svojo mošnjico 280 v roke revici. Takrat ni cesarica nič kupila za božičnico, deklica in njena mati pa sta imeli vesel božič, kakor še nikdar.

Prvega majnika leta 1873. se je začela svetovna razstava na Dunaju. Cesar jo je bil dal napraviti, da bi pokazal vsemu svetu, kaj zmore njegova država v vseh strokah gospodarstva, obrtnije, 285 vednosti in umetnosti. Ob jednom se je slavil spomin na prvega vladarja iz habsburške rodovine, ker je to leto preteklo ravno šest sto let, odkar so bili izvolili Rudolfa I. za nemškega cesarja. Iz vseh delov sveta so prihajali obrtniki, kupci, umetniki in učenjaki kazat svoje pridelke in izdelke. Najodličnejši vladarji ev- 290 ropski in drugi so obiskali našega cesarja. Res je stala razstava obilo denarja, ali koristila nam je tudi veliko, ker je pokazala

bogastvo našega cesarstva in razumnost naših obrtnikov tako, da se vozi sedaj naše blago že v daljne kraje sveta.

295 Leta 1882. je potoval cesar po Koroškem. Ondotni Slovenci so tekmovali s svojimi nemškimi sodeželani v izrazih ljubezni in udanosti. Istotako je cesar obiskal naše Primorje. Po vsem Goriškem, v Trstu in Istri ga je ljudstvo navdušeno pozdravljalo. Cesar sam se je zelo zanimal za napredek slovenskega naroda
300 po teh deželah. Leta 1883. pa je potoval cesar po Štajerskem in Kranjskem. Praznovali smo namreč šeststoletnico, odkar smo prišli pod Habsburžane. Pred šestimi sto leti so jim prisegli naši pradedje zvestobo za veke. Z velikim sijajem so ga sprejeli v Gradcu. V samostanu Rajnu, kaki dobri dve uri nad Gradcem,
305 bili so sklenili leta 1276. plemenitaši kranjski in štajerski zvezo zoper češkega kralja Otokarja, ki je vladal tedaj po teh krajih, in dne 26. velikega srpana leta 1278. so prelivali naši pradedje prvikrat kri za Habsburžana. Od tega časa niso pozabili Slovenci nikdar svoje zvestobe do vladarjevega rodú. Leta 1883. smo po-
310 novili vsak v svojem srcu prisego Francu Jožefu I. in držali jo bodemo njemu in njegovim potomcem.

Ko je prišel cesar na slovenska tla, zaoril je klic: „Živio!“ ki se je razlegal po vsej domovini. Povsod so se mu klanjali župani in drugi odličnjaki. Noben izmed njih ne bode pozabil
315 trenutka, ko je stal pred cesarjem. Njegova ljubeznivost je tolika, da se priljubi vsakemu. V Radgoni in v Ptujju so ga pozdravljali slovenski kmetje na konjih. Nagovoril je ljubeznivo kmetskega mladeniča, ki je vodil „banderaše“, hvalil je lepe konje, zahvaljeval se je, da so ga prišli pozdravljat.

320 Nikjer ni bilo najmanjšega nereda, nikjer ni bilo straže; saj pravi sam, da se čuti med svojim narodom najvarnejšega. Slavili smo ga navdušeno, ker smo čuli iz njegovih lastnih ust, da ljubi jezik slovenski. Ravno tako so ga slavili v Celju. Povsod so bile okrašene postaje, vsaka vas se je bila okitila, najskrom-
325 nejša hiša se je ozaljšala njemu na čast.

Dne 11. malega srpana se je pripeljal v belo Ljubljano. Zvečer je bilo mesto razsvetljeno, pevci so mu peli podoknico, napravili so mu bakljado. Pod Tivolijem je bila velikanska narodna veselica, tam je gledal naše krasne narodne noše in na-
330 rodne običaje. Iz rok odbora „Matiče Slovenske“ je prejel vzorno slovensko spomenico, iz rok deželnega odbora pa slovensko in nemško. Tedaj je videl in čul, kako napredujemo v vseh strokah,

pa tudi kako zvesti smo mu. Prepričal se je, da velja res beseda, katero je rekel tujec o Avstrijcih: „Ko bi mogel gledati vsakemu Avstrijcu v srce, videl bi, da v njem ni drugega, kakor cesar sam!“ Tedaj je položil cesar temeljni kamen deželnemu muzeju in dovolil milostno, da se imenuje po sinu njegovem „Rudolfinum“. Počastil je pa tudi druga mesta s svojim obiskom. Ogle dal si je Idrijo, Postojno, Kamnik, Kranj, Begunje in „kranjsko oko“, naš Bled. Marsikteri izmed mladih čitateljev ga je videl tedaj sam in spoznal, kako milega, dobrega vladarja imamo.

Tako je svetli cesar prepotoval vso našo slovensko domovino ter se osebno prepričal povsod med narodom, da je po pravici smel peti pesnik slovenski: „Hrast se omaje in hrib, zvestoba Slovincu ne gane.“

Leta 1888. je praznoval Franc Jožef I. štiridesetletnico svoje vlade. Ali tudi zdaj je želel cesar v svoji skromnosti, naj se podari denar, ki bi ga stale veselice, za dobre namene. Tudi zdaj je skrbel le za nesrečneže ter nam kazal svoje zlato srce. Po tej veseli svečanosti pa je zavladala v cesarski rodovini in med vsemi avstrijskimi narodi velika žalost. Umrl je namreč dne 30. prosinca l. 1889. ljubljenec narodov, jedini sin cesarjev, nadvojvoda Rudolf, cesarjevič avstrijski. V tej veliki nesreči je našel presvetli naš cesar nekaj tolažila le v presrčni ljubezni, s katero ga objemajo vsi narodi njegovi. Ta ljubezen do svojega vladarja pa je nerazrušna, kajti ljudstvo vé, koliko je storil cesar avstrijski in kralj ogerski za svoje narode in za vso državo.

Cesar Franc Jožef I. nam je uredil pravosodje na novo. Pod njegovim žezlom more zahtevati vsakdo svojo pravico v svojem jeziku. On nam je podelil ravnopravnost, pod njim se razvija kmetijstvo, obrt in kupčija, pod njegovo vladavo je dospela država do tolike moči, da iščejo nekdanji sovražniki avstrijskega prijateljstva. On je oprostil kmeta tlake in desetine, on skrbi za vednost in umetnost, on je nam podložnikom vzvišen vzgled pridnosti in delavnosti, on ima vedno roko odprto, da pomaga, kjer le more. Ni je šole, ni je cerkve po krasni domovini naši, kateri bi še ne bil pomogel v zadregi; kjer se zgodi kaka nesreča, prvi je cesar, ki seže v svoj žep, da obriše revežem solze.

Tak je naš cesar! Ti pa, mladina, spoznavaj ga in pri-sezaj mu zvestobo na veke:

„Vse za vero, za cesarja, za domovino!“

Fr. Hubad.

65. V srcé si glej!

1. Na stol ti visók si se vsedel
In bistro oziraš se krog,
Na bratu in bližnjiku svojem
Peg iščeš najmanjših in prog.
2. Vse pegice ljudske preštel si,
Le svojih ne prog in marog;
Zató pa sam sebi sí mehek,
A bratom soditelj si strog.
3. A, dragi, hčeš modro živeti,
Ti dvojne oči mi imej,
In z jednimi gledaj po sveti,
A z drugimi v srce si glej!
4. Srcé je kot morje globoko,
Ki večkrat se vzbuja mu val,
Ki polno plitvin je peščenih,
Prepolno pretečili je skal.
5. In kdor potopi se na dno mu,
Mnog biser tam najde krasan;
A vidi i grozne pošasti,
Mnog prizor tam vidi strašan.
6. Ti tudi v srcé se potopi
In ondi okrog se oglej,
Pač našel boš notri premnogo,
Kar znano ni bilo ti prej.
7. Kot morje srcé se ti vzburja,
Ko divja premeta ga strast,
In mnoga preti tam nevarnost,
In mnoga tam zija propast.
8. Skrbno se po srcu oziraj:
Prepolno skrivnostnih je gub,
Tam videl boš groznih prikaznij,
Mnog prizor ti strašno neljub.
9. In našel boš notri gotovo
Kak biser kreposti bliščeč;
A našel boš madežev črnih
In zlobnih pošastij še več.
10. Zatorej le gledaj po svetu,
A večkrat še v srce si glej —
In sodil boš druge mileje
In sodil boš sebe ostrej!

S. Gregorčič.

66. Duh in teló.

Duh je v pričujočem življenju s telesom tako zjedinjen in zrastel, da je oboje vkup človek. Po tej čudni zvezi čuti duša vse, karkoli se prijetnega ali neprijetnega primeri telesu; če tedaj telo trpi, trpi tudi duh; pa tudi vsi dušni občutki prehajajo na telo; če je, postavimo, duh bolan, tedaj tudi telo dolgo zdravo ne bo. Kdor hoče torej imeti zdravo telo, naj vedno skrbi za zdravje duha. Najhujši izpodkopovalci dušnega zdravja so strasti in hudi nagibi, ki imajo v krvi svoje seme.

Učenjaki ločijo človeško naravo ali nagibe njegove po četrtni krvi. Jedni so žive, čvrsto tekoče krvi. Taki so lahko-miselni, veseli, priljudni, prijazni, tudi usmiljeni; hitro obetajo, pa tudi obljube radi pozablajo; sto rečij si domišljujejo, izvedejo pa maloktero; vsak dan so druge misli. Učenjaki jim pravijo „sangviniki“. Drugi so jezne krvi, da jih vsaka najmanjša reč

izpodbada večkrat do hude, strašno hude jeze; taki dostokrat hudo 15 razsajajo; srčni so, junaški, pa nagli, da mahajo brez premisleka; dobri so zató, da na naglem izvedejo kako težko reč; pravijo jim „koleriki“. Nekteri imajo počasi tekočo, mirno kri. Ti se nikdar ne prenaglijo, zakaj vsako reč dobro premislijo; težko se kake reči lotijo, a če se je poprimejo, dokončajo jo stanovitno; 20 tak človek ti ne bo lahko obljubil, če ti pa besedo dá, bode jo tudi izpolnil; taki so v vseh stanovih najboljši delavci, gospodarji in glavarji; pravijo jim „flegmatiki“. Učenjaki razločujejo zadnjič še nekatere ljudi po leni ali črnožolčni krvi. Taka kri dela, da je človek sicer pokojen in tih, pa vendar tudi nevoljen, da se kislo 25 in žalostno drži; ogiblje se tovarišev, prijateljev, vsake vesele družbe in sam záse živi; če ga poprašaš, kaj mu je, poreče, da nič, ali pa da je nesrečen, najnesrečnejši izmed vseh ljudij; imenujejo jih „melanholike“. Takim se primerja, da ne morejo več trpeti prevelike žalosti, ki jim celó pamet jemlje; mislijo namreč, 30 da je za nje vse izgubljeno, da jim ni več pomagati, ne več živeti na svetu; akoravno so nedolžni, menijo vendar, da so preveliki grešniki, da ni več milosti za nje; obupujejo in se sami končujejo; takih ne gre prehudo soditi.

Ni ga nobenega človeka, da bi bil čisto jedne same, po- 35 stavimo, samo jezne ali samo živo tekoče krvi; kri je pri vsakem kaj več ali manj namešana tako, da človek čvrste ali vesele krvi je tudi kdaj srdit ali otožen; tudi tihi ali žalostni so včasih kaj jezni ali neveseli, itd.

Duh je božjega izvira, duhu gre gospodariti telo, kri in vse 40 počutke; dokler duh telo vlada, nosi človek podobo božjo na sebi; če se pa duh podvrže telesu ali krvi in njemu v sužnost dá, tedaj je človek izbrisal, zapravil podobo božjo in se je — bodisi tudi najvišji gospod — ponižal k neumni živini ter se z njo pojednačil; zakaj tudi živina ravna vse le po svojih nagibih 45 in občutkih brez premisleka. Od nekdanj trdijo vsi modrijani, da niso tisti, ki so po strašno krvavih vojskah posuli mesta, razdejali dežele, premagali ljudstva in jih podvrgli v sužnost, ampak da so tisti, ki so spravili svoje telo z vsemi njegovimi željami pameti pod strah, največji in najčastitljivejši premagalci. Težko 50 je duhu, pa mu vendar ni nemogoče, vselej nad telesom in njegovimi počutki čuvati in jim vladati. Uči se tedaj in vadi že v mladosti nikoli nič brez premisleka storiti; pri vsaki želji poprašaj precej pamet — po sveti veri razsvetljeno pamet — za svet, ali

55 bi to tudi po vesti šlo, in koliko bi se moglo dovoliti taki želji. Ne misli, da te bo konec, ako zatareš ali zamoriš svoje želje; marveč, če želiš mirno, veselo in srečno živeti, pomni, da gorje ti bo, ako se udaš nagibu k lenobi, k igri, k nezmernosti v jedi in pijači, k jezi ali maščevanju, k nesramnim delom, k slepariji, 60 goljufiji, tatvini, k prevzetnosti ali napuhu, k hlimbi, potuhi in drugim strastim; s tem boš zapravlil zdravje, naklonil si mnoge bolezn, izgubil ljubezen in spoštovanje ljudij in svoje lepo ime, in ne bo ti ostalo drugega nego hudo ranjena vest in dostikrat težka smrt veliko prezgodaj.

65 Kdor se pa že mladega navadi svoje nagibe in želje strahovati in brzdati, ukrotil jih bo, kakor se dá ukrotiti divja živina; dobra navada bo tudi pri njem železna srajca, on bo dobil mirno in pokojno srce in enakodušnost; s takim srcem, s tako enakodušnostjo se bo pa obvaroval veliko telesnih in dušnih 70 boleznij, utrdil si zdravje in pripeljal čolnič svojega življenja v najhujših viharjih izkušnjav in skoz najnevarnejše skalovje srečno na breg častite starosti.

M. Vrtovec.

67. Slika.

<p>1. Solnce rumeno
Goro zeleno
Zadnjič poljubilo je;
V krilo temine
Hribje, doline
Tiho zavili so se.</p>	<p>3. Vetrec pihljaje
Jézero maje,
Rahlo ob bregu šeptá;
V jézeru čreda
Zvezdic se gleda,
V daljni globini miglja.</p>
<p>2. Tam na iztoku
V sinjem oboku
Luna prikaže glavó;
Bolj se užiga,
Vedno bolj miga
Zvezdic prijazno zlató.</p>	<p>4. Nočna temina,
Slika spomina
Srečnih in žalostnih dnij:
Zvezdam bliščečim,
Zvezdam brlečim,
Dnevi, jednaki ste vi.</p>
<p>5. Jézero krasno,
Temno al' jasno,
Ti si podoba srcá;
V tebi odseva
Vsakega dneva
Svit se mi ali tema.</p>	

S. Jenko.

68. Jeza.

Jeza je huda strast. V jezi je človek nemiren, nekako besen ali ljut, razkačen, strupen; on ne misli, ne sodi, ne dela po pameti. Jezen človek strašno pretepa živino, včasi celó po krivici. Enkrat je neki hlapec pretepal škrinjico, ki mu je bila na vozu na potu. Nekteri razbijajo v jezi svoje lastne reči, prete- 5 pajo svoje otroke ali hlapce ali celó ženo.

Kakor v vsem, razločujejo se ljudje tudi v jezi. Ta si jezo ohladi z razsajanjem, s krikom in ropotom, oni pa postane tih in žalosten, ne more govoriti, joče se ter jezo kuha, dokler si je ne razkuha. Silna jeza je bila že dostikrat vzrok moritve bliž- 10 njega ali samega sebe.

Jeza se redi in goji, pa odpravlja in zatira v mladosti. Ni boljšega vračila proti jezi od brezovega olja. Če jezljivega otroka o pravem času le neke krati potegneš s šibo, gotovo mu to kaj koristi. Že pri nežnem detetu je treba to strast zatirati. Dve-, 15 triletno dete po šibi mirno zaspí in se vzbudi brez jeze, brez svaje, brez sovraštva; deček in odrastli človek pa razsaja, huduje se in uganja, česar se pozneje sam sramuje, da ne govorim o kvaru na zdravju, premoženju, časti. V mladosti nezatrta ali še celó prigojena jeza je potém človeku velika nadlega in nadloga, 20 celó izobraženci se morajo včasi boriti z njo z vso močjo.

Sevéda je govor le o hudi jezi, ktera se mora zatreti; a pravična jeza sme in mora biti. Pravična jeza je dušni ogenj, ki plamí le za to, kar je pravo in dobro in lepo, ter zatira z vso močjo in vedno s pametjo vse, kar je krivo, zlobno, grdo. Pra- 25 vično jezo imajo stariši proti otrokom, kedar jih morajo kaznovati; pravično jezo imajo učitelji proti nemarnim in zlobnim učencem; v pravični jezi preganjajo postave in sodniki razuzdane in hudodelne ljudi. Ta pravična jeza izvira iz ljubezni, in vlada ji pamet. Toda huda, strastna jeza nima ljubezni, ampak le 30 sovraštvo; nima pravice, kajti dela le krivico; nima koristi, kajti vedno le škodi; ne vodita je um in pamet, ampak le neumnost in nespamet.

Vsi vemo, da je jeza glavni greh, in da se je moramo ogibati in sramovati; ali vendar se izgovarjamo in pravimo, da nas včasi 35 zgrabi, in da se ji ne moremo ubraniti. Kaj je storiti? Ko te zgrabi jeza, reci si sam, da si jezen, in jeza te mine. Nekteri pravijo šaljivo: Sedi jezen na mrzel kamen, in jeza te mine. Res

je, tako vsaj gotovo nič nespametnega ne storiš. Priporočajo
40 tudi kruhovo skorjo žvekati, dokler te jeza ne mine. Tudi prav,
kajti žvekaje gotovo ne kolneš, ne žališ nikogar, ne govoriš hudih
in nespametnih besed. Pomaga pa gotovo, da si v jezi vsak
zmisli in se zavé, da je jezen. Saj nam je dal Bog pamet in
45 pa vidimo koga jeznega, mislimo si, da je jeza strast, da je dušna
bolezen, katero glejmo iz ljubezni do bližnjega ozdraviti, ne pa da
bi jo podpihovali. Dajmo mu lepo besedo, da se pomiri.

J. Šuman.

69. Belopeški jezeri.

1. Kakó te šume zeleneče
Hlapé dišavno in hladnó:
Kakó li solnčno in modreče
Nad njimi króži se nebó!
2. Klokotni viri, skal otroci,
V napój vabeč, mimó begoč,
Nizdol gredó, nizdol potoci,
V poskoku pen se igrajoč.
3. Potujem, slušam razmišljaje;
Lahkó mi, čilo je srcé,
Kot preneseno v zračne kraje
S perotjo naglo od zemljé.
4. Glej, skozi smrečje mrakovito
Prizór neznan zalesketá:
Z nižin zrcalnih čudovito
Odseva v me obraz nebá.
5. Jezéro je nedvigovano,
Prečist smaragd, zelen, svetál,
Jezéro v dragi kamen dano
Obleki gorovitih tál.
6. V molčánju sladkem vse miruje,
Sladkó priroda sama spi;
Le božji dih iz vej se čuje,
Tihoten s travami šumi.
7. Nad sé po tesnem, strmem poti
Na strme vzpenjam se vrhé,
Da strah mi skoro srce moti,
Ustavlja sapo in nogé:
8. Kar čudo večje v zrak zasije,
Utrne svit se iz lesov;
V iskráh se zlatih mi odkrije
Jezéro drugo — prizor nov!
9. A tam? — Kedó demántno glavo
Po koncu nosi drzovit?
Kedó, opasan v zelenjavo,
Snezén drži na prsih ščit?
10. Kakó veselje to oznanim?
Tam z veličastvom obliščan,
V dotik očem očarovanim
Stoluje Mángart velikán!
11. Radóstna duša v meni vriska:
„Nebeško lep si, dragi dom!“
Z goré v doli nazaj pritiska
Besede te odmevni grom.

L. Pesjakova.

70. Modro nebó.

Kako lepo, kako milo je modro nebó, kedar se po dolgem deževju ali po hudi nevihti razpodé črni oblaki! Kako mirno gleda dol na nas in nam polni srce z milim zaupanjem v višjo moč nad nami! Tam gori so nebesa; že ta beseda sama, kako lep in važen pomen ima za pobožno srce! Kaj pa je vendar ta modri obok? Iz česa je narejen? Narejen je iz tanše snóví, nego si jo more človek misliti; narejen je iz samih lučnih žarkov solnčne svetlobe. Solnčna luč je bela in zložena iz tistih barv, ki se nam prikazujejo, kedar se razpenja na nebu mavrica ali božji stolec; iz ravno tistih barv, ktere vidimo, gledajoč skoz trioglató steklo. Te barve so: rudeča, pomarančasta, rumena, zelena, svetlomodra, temnomodra in vijoličasta. Zrak pa ima to lastnost, da od vseh teh žarkov, ki ga obsevajo združeni v belo solnčno luč, najbolj odbija ali odseva modre žarke, zató se nam zrak kaže modro barvan.

Jedno zračno delce ima pa to lastnost le v taki razmeri, da se ne opazi na njem; zató se vidi zrak brez vse barve, ako ga je ravno precej vkup. Le tedaj, ako skoz veliko množino zraka gledamo, vidimo ga modro barvanega. Ako gledamo na daljno, daljno goro, moramo gledati skoz veliko množino zraka, in taka množina se kaže že malo modro barvana; zató so daljne gore sinje ali modre videti. Skoz še več zraka pa gredó naši pogledi, ako gledamo v nebo; tudi tu se nam kaže zrak modro barvan, in ker naši pogledi na vse strani jednako daleč segajo, zdi se nam, kakor da bi stali sredi velike polkrogle, ki ima modro lupino, in zrak se nam kaže v podobi modrega oboka. Nebo ni vedno jednako modro; včasí je bolj temno, včasí bolj svetlo, sivo ali belkasto. V zraku je mnogo vodnih soparov, ki imajo lastnost, da odbijajo bele žarke, zató se nam kažejo belkasti. Kedar je tedaj mnogo soparov v zraku, primeša se modri barvi zračnih delov bela barva vodnih soparov; nebo je tedaj svetlomodro, sinje videti. Po letu, kedar solnce dobro pripeka, tudi voda močno puhti; o takih vročih dnevih je nebo vselej bolj belkasto. Prah, ki ga je posebno po letu veliko v zraku, dim in druge reči so tudi belkaste ali sive in topé modro barvo nebá. Tedaj moremo reči: Bolj ko je zrak suh in čist, bolj je nebo videti modro. Ako pada dež, družijo se vodni sopari v kapljice; prah, dim in vse druge zraku primešane reči se prijemajo kapljic in padajo na zemljo. Zrak je zaradi tega po dežu bolj suh in bolj čist, kakor

pred dežem; zato je nebo, kedar se po močnem dežu razdelé
 40 oblaki, vselej tako lepo modro, bolj temno modro, kakor druge
 krati. Kedar vse nebo pregledamo, brž vidimo, da ni povsod
 jednako modro. Nad glavó je nebo veliko temneje, kakor v ob-
 zoru. Kedar gledamo proti obzoru, gledamo skoz tak zrak, ki
 je blizu zemlje, in zato ima največ praha in dima v sebi; zatorej
 45 vidimo nebo bolj belkasto v obzoru, nego je nam naravnost nad
 glavami. Na visoki gori je nebo tudi bolj temnomodro videti,
 kakor v dolini. Človek bi morda mislil, kedar sem na visoki gori
 in se ozrem v nebo, gledam skoz manj zraka, nego če bi gledal
 iz doline; modra barva mora tedaj biti slabša. Pa vendar ni
 50 tako. Čujte, zakaj. Le pomislite, kedar greste na visoko goro,
 zapuščate ves tisti zrak, ki je napolnjen s prahom in dimom, za
 seboj in tudi veliko vodnih soparov ste pustili v nižini; zato je
 nebo z visoke gore videti bolj čisto. Vendar to še ni dosti;
 utegnil bi kdo reči: Praha in vodnih soparov je res manj, zato
 55 je nebo bolj čisto, vendar zaradi tega še ni treba, da je tudi
 bolj temno; saj je zraka manj, in čim manj je zraka, tem slabša
 je barva njegova. Treba je pomisliti, da zrak ne sega brez konca
 in kraja v svetski prostor. Tisti prostor, v katerem ni več zraka,
 tudi ne more več modro barvan biti, ampak je brez vse barve,
 60 in ta prostor je črn. Ako smo na visoki gori, loči nas od tega
 temnega prostora bolj tanek zrak; zrak je moder, kar je pa za
 zrakom, to je temno; zato se nam kaže nebo temnomodro. Čim
 višja je gora, tem bližje je temnemu prostoru, in nebo je tudi
 bolj temno. Tisti, ki se spuščajo v zrakoplavih na viš, vedó
 65 nam tudi povedati, da je nebo skoro prav črno videti, ker se
 prav visoko vzdignejo v zrak.

J. Stefan.

71. Ljúbav do doma.

1. Kaj mi tak' vzbuja čute, srce živo,
 Kaj se kri mi pretaka tako vroča,
 Kaj mi misli vrejo takó, kakor silni
 Slap med skalovjem?
2. Kakor presvetla zora noč preganja,
 Kakor rosa oživlja poljá cvetlice,
 Žarno solnce vzbuja preglasne pevce
 V temni goščavi:

3. Tako podi mi žalovanja čute,
Trosi cvetke na potu mi življenja,
Vzbuja in rodi mi preživo pesni
Ljubav do doma.
4. Čuje naj zemlja in nebò visoko
In narodje vsi krog po daljnem svetu,
Da bom, dokler sije mi solnce žarno,
Zvest domovini.
5. Ko pa me bo zeleni grob pokrival,
Naj nad njim se prekrepka lipa dviga,
Ki šumljaje bo šepetala:
Ljubim domovje.
6. In ko minila bodo dolga leta,
Ko že veter raznesel bode prah moj,
Vedno še šumljal bo v zraku glasno:
Ljubav do doma.

J. Krsnik.

72. Sreča.

I.

- „Kjer mavrica se vprè v gorè, vodè, livade,
Ob vznožju sreče zlato jabelko imade.
Ta zlati dar si prisvoji zemlján,
Če neopažen srečno se do nje prikrade.“
- Pravljici ti mladenič verujóč 5
- Srčnò napoti po bogate se zaklade.
Željnò v prikazen to vabljivo zroč,
Črez reke brodi, drzno skaka črez propade;
Ne straši ostra, trnjeva ga pot,
Kaj njemu to, da krvavè mu noge mlade? 10
Naprej hiti, naprej . . . zdaj bo pri njej —
A ta nakrat se vinakne mu v meglà grmade
Mladenič tak je tisočkrti vsak:
Pred dušo nada čarà mu sijajne vzgrade,
Čes: „Tu boš srečno bival neki dan;“ 15
A ko pri vhodu že je, stavba vsa razpade.
Za srečo leta vsak, ki tu je ni,
In upa vedno, dasi vse lažò mu nade,
Da šteje revež stokrat sto prevar,
Ko ude trudne k zadnjemu počitku klade! 20

II.

Pravljica le čarobno se glaseča,
Nam um mameča in srcè dražeča,

- Prikazen zračna, krasna, pestrosojna,
 A bliskoma se v prazni nič gubeča —
- 5 To zemlje sreča je! Na zemlji biva
 Pač sreče le odsev, ne stalna sreča.
 Dej, zgrabi, drži zlate žarke solnčne
 In vederno, ki hči jim je blesteča!
 Kot teh ne moreš sreče udržati:
- 10 Ni luči, sreče dom ta zemska ječa.
 Navzgor oči — za žarkom solnca zlatim!
 Tam vir je luči: solnca plamna sveča.
 Navzgor srcē — v višave rajskosvetle!
 Tam sreča biva večno obstoječa!

S. Gregorčič.

73. Mesto Trst in luka njegova.

Potovalca, kateri se pelje po železnici iz Postojne naprej čez
 pusti in kameniti Kras, tare nekaka otožnost; v mislih ima davno
 minule čase, ko so pokrivali še veliki košati gozdje te sive gore
 in planjave, ter se milosrčno ozira po revnih bratih, kateri zdaj
 5 tukaj med skalovjem pridelujejo z velikim trudom le malo bor-
 nega kruha. Okoli dve uri traja ta otožna vožnja. Ko pa je
 vlak za seboj pustil postajo Nabrežino, razvedri se potovalcu
 kmalu obraz; kajti nemudoma se izpremeni ves prizor. Kakor
 na mah se mu odpre razgled dol na veličastno sinje Jadransko
 10 morje. Kdor je prvikrat zagledal morje, zdi se mu, kakor da bi
 se bil zamaknil v nov svet, ki ga navdaja s strmenjem. Ta ne-
 izmerna podoba prirode je zlasti zvečer omamljive krasote, ako
 se morsko lice žari v rudečem svitu zahajajočega solnca.

Široki morski rokav, kateri nam tukaj stoji pred očmi, ime-
 15 nujejo Tržaški zaliv. Ob desni strani ga objema močvirnata fur-
 lanska nižava, ob levi pa hribovita Istra; a plešasti starina Kras
 ga zapira kakor ogromen jez proti severu.

Krasu na vznožju, v skrajnem morskem kotu leži Trst, od
 katerega se južni del kaže že iz daljave. Tja se obrne po ovinku
 20 tudi vlak in drdrá ob gorskih rebrih vedno niže navzdol. Tukaj
 zagledaš poleg trsovih brajd prve priče južnega podnebja: oljke,
 smokve, granate in lavorikove grme. Dalje spodi zapaziš tik morja
 zali grad Miramar in za njim diven gaj. Potem se prikaže lična
 vas Barkovlje, in kmalu za njo ti stopi pred oči prostorna luka
 25 (pristanišče), zastavljena z mnogimi ladjami, vzadi pa mesto
 z dolgimi vrstami hiš in palač, ki so deloma pozidane ob morju

in v dolini, deloma po hribjih brežinah. Vrh srednjega hriba se vzdiguje sivo zidovje gradû ali trdnjave.

In tako je pred nami razgrnil svoje obličje ponosni Trst, največje mesto na slovenskih tleh, najiminitnejše pomorsko trgo- 30 višče naše države, katero po svoji mikavni legi baje nima vrste niti po vsej Evropi.

Pred kolodvorom južne železnice, kjer si stopil iz vlaka — na severnem kraju mesta — razprostira se velik trg in deloma vrt, katerega nazivljejo, ker so tukaj italijanski napisi, „Piazza 35 della Stazione“; po naše bi se mu reklo: Kolodvorski trg. Ta trg je izborne lepote, ker ga na treh straneh obdajajo nove vzorne palače, na četrti pa je odprt proti morju. Pred kolodvorom se vzdiga na vrtu novi veličastni spomenik petstoletnice, kar se je Trst radovoljno udal avstrijskemu vojvodi Leopoldu III. leta 1382. 40

Spomenik obsega na trojnem krasnem podnožju stoječ kamenit obelisk in veliko iz bronâ vilito žensko podobo, ktera predstavlja Trst. Srednji del podnožja kaže natančen posnetek nekterih tržaških razvalin iz starorimske dobe, ki se nahajajo v mestnem muzeju. A prava dika spomeniku je omenjena, po 45 vzorcû slovečega hrvatskega kiparja Rendiča zgotovljena ženska podoba, ktera se vidi, kakor da bi živela in potomcem oznanjala, da so le avstrijski vladarji povzdignili mesto iz nekdanjega propada do današnje velikosti. Za njo se vidi cesarska zastava in vrh nje cesarski dvoglavati ore. 50

Spomenik je obkoljen z umetno skovano železno ograjo, s štirimi svetilkami na oglih.

Vštric kolodvora stoji na strani proti morju velikanska cesarska mitnica, staro, 290 metrov dolgo poslopje, v katerem so carinski uradi in obširni prostori za razno blago. 55

Prva imenitnost Trsta je njegova luka, ta ga živi in bogati. Luka pa se deli v staro in novo. Ko stopiš s Kolodvorskega trga na morsko obalo ali pobrežje, imaš staro luko ravno pred seboj, novo pa na desnici.

Najprej hočeva obiskati novo luko. Delali so jo petnajst let 60 (od l. 1868. do 1883.), in denarja je stala prek štirinajst milijonov goldinarjev. Večino njenega prostora so morali odvzeti morju in potrebovali v ta namen za nasipe, jezove in zgradbe pet in pol milijona kubičnih metrov grušča in kamenja. To ti je dokaz, da je podjetje bilo zares orjaško in težavno. V novi luki se na- 65 hajajo na kopnem številna poslopja, namreč skladišča in dolge

založnice za vsako vrsto kupčijskega blaga. A v morje se stezajo trije zeló prostorni ključí, to so v morje molečí potje, ob robu krog in krog utrjeni z ogromnimi kamenitimi ploščami. Med
70 ključí se razprostirajo tri široke, po osem metrov globoke struge, v kterih se lahko nastavi po petdeset do šestdeset velikih ladij. Po robu ključev in ob vsem bregu je napeljana železna cesta, in torej je mogoče po velikih parnih strojih, ktere nazivljejo „žrjave“, prekladati najtežja bremena raz ladije na železnične vozove ali
75 pa narobe.

Tukaj vidiš parobrode različne podobe in velikosti in na njih mornarje tujih, tudi azijskih narodov, ljudi črnega, bronastega ali rujavega obličja in priproste čudne noše. Ob pobržju pa zapaziš tu pa tam kupe vsakojakih pridelkov iz raznih delov
80 svetá; na stotine domačih nosačev opravlja tukaj svoj posel, in v dolgih vrstah prevažajo tovorni vozovi blago v mesto in iz mesta. Ves dan je torej v luki živahno gibanje in tiščanje, glasen hrup in ropot — zares zanimiv prizor!

Od nove luke blizu do Barkovelj je dala država zasipati
85 morje in tako pridobila dovolj prostora za nova velikanska skladišča, kterih je zdaj treba, ko so Trstu vzeli predpravico svobodne luke. Novi luki v varstvo zoper silovite pritiske morskega valovja služi navprek postavljen, tisoč metrov dolg jez, sezidan od ogromnih skal. Vsak večer je nova luka razsvetljena z mnogimi električnimi lučmi, ktere privabljajo dokaj izprehajalcev.
90

Zdaj pa hajdi nazaj v staro luko! Ta se razprostira naravnost pred mestom. Tudi v njej je četrero ključev, toda ožjih; ob njih so navadno nastavljeni večji in manjši parobrodi, ob bregu pa vsake vrste ladije in ladijice na jadra. Tukaj ti na ulici šine
95 v oči dvojen železnični tir, kterih jeden veže kolodvor južne železnice z onim tržaško-herpeljske, drugi pa služi železnici s konji, ki je že od leta 1876. sëm napeljana po mestu. Severna polovica stare luke je iz dobe slavne cesarice Marije Terezije (1740—1780), in to velja tudi o onem delu mesta, kteri stoji njej nasproti in
100 se nazivlje „novo“ ali „Terezijino mesto“. V začetku minulega veka so bile tukaj še državne soline, a imenovana cesarica jih je dala zasuti in je baje sama napravila črtež, po kterem se je smel porabiti pridobljeni prostor za ulice, trge in stavbo hiš. Vsled tega vidiš v „novem mestu“ vse urejeno in vzgrajeno po
105 ravnih črtah, ulice so široke, hiše po večini zale in visoke na tri ali štiri nadstropja — vse sezidane od trdega kraškega kamena.

Tlak pa je itak po vsem Trstu od četverooglatih kamenitih plošč. Pri tleh se nahajajo v hišah prostorna skladišča in pisarnice, kajti v tem kraju mesta je središče trgovine in prometa. Med zgradbami se tu osobito odlikuje luteransko svetišče z visokim 110 gotiškim zvonikom, za dve sto korakov oddaljeno od morja. Ob bregu pa kmalu zadeneš na novo ribarnico, prostorno poslopje, ktereга naj ne zamudi obiskati noben tujec. Po jutrih in večerih tukaj ljudij kar mrgoli, in na kupe je razpoloženih vsake vrste morskih živalij, rib, velikih rakov, pajkov, ostrig in drugih školjk. 115 Slovenski okoličani in italijanski Čijozoti ponujajo tukaj na prodaj, kar so s trudom in nevarnostjo nalovili po morju, in kupcev je dovolj, kajti mnogim tržaškim družinam so ribe vsakdanja hrana. Za nekoliko korakov od ribarnice se vzdiga nova, okusno zidana palača občę znanega zavarovalnega društva „Assicurazioni gene- 120 rali“, v kateri ima vodstvo svoj dom. V notranjščini najdeš izborno krasne stopnice in v zidu za njimi kip podobarja Rendiča, umotvor redke lepote in vrednosti. Od te palače je kratka pot do struge, ki sega od morja prek 330 metrov daleč noter v „novo mesto“. Struđa, ob stranéh močno obzidana, je delo iz dobe 125 Marije Terezije in ima prostora za kakih dvajset ladij na jadra. Prek nje sta vzpeta dva železna mosta, ki se dasta po škripeih zavrteti v stran, ako se spuščajo ladije ven ali noter. Na koncu struge vleče naše oči veličastna stavba, izvršena v starogrškem slogu; tja se hočeva potruditi ob levem pobjeđu. Latinski napis 130 na prednji strani naznanja, da je to cerkev sv. Antona čudodelnika; slične hiše božje ni na vsej zemlji slovenski. Z ulice prideš po širokih stopnicah najpoprej v veliko pridvorje, ktero sloni na šestih ogromnih kamenitih stebrih. Ko pa stopiš v svetišče, iznenadi te njegova veličastna visočina in prostornost, zlasti občę- 135 duješ dve vrsti velikanskih stebrov, kateri nosijo obok in v sredini kupolo. Notranja cerkvina olupšava je okusna, sicer pa priprosta. Veliki oltar je izvršen iz sivkastega mramora, in vrh njega se dviga s stebri podprt krasen šator. Za oltarjem je na surov zid naslikana velikanska podoba. Na šestih stranskih oltarjih se na- 140 hajajo visoke lepe slike, vse izvršene po odličnih umetnikih. Izborne vrednosti je na desni strani podoba Marijinega darovanja in ona sv. Ane, na levi strani pa podoba križanega Jezusa in ona sv. Antona Padovanskega. Ta največja mestna cerkev stoji še le malo črez petdeset let in je sezidana na občinske stroške po na- 145 črtu slovečęga zidarskega umetnika Petra Nobilija. Župnija k njej

spadajoča obsega blizu 50.000 katoličanov; ob nedeljah in praznikih se opravlja tukaj božja služba v slovenskem, nemškem in italijanskem jeziku. Od te cerkve, ki je takorekoč središče novega mesta, držé na vse strani lepe ulice. Vračajoč se ob nasprotni strani struge zopet k luki, prideš kmalu do nove cerkve razkolniških Srbov, posvečene svetemu Spiridijonu. Sezidana je v bizantinskem slogu ter gledé na vnanji sijaj in notranjo lepoto daleč prekosi vsa druga svetišča v Trstu. Na vnanjem zidu jo dicijo podobe svetnikov, ki so sestavljene od mozajika (kamena različnih barv) na zlatem dnu, pod njimi pa čitaš starslovenske napise v cirilici. Vrh strehe se dviga kupola, katero obdaje četvero stolpičev. V notranjščini je dokaj lepih slik na surovem zidu, na strani oltarja pa vidiš nekatere dragocene srebrne podobe in druge zaklade.

Blizu te cerkve je poleg struge prostorni „Trg rudečega mosta“ — „Piazza del Ponte Rosso“ — kateri je poglavitno tržišče za različno sadje, sočivje, zelenjavo, za perotnino in divjačino ter drugo hrano. Tukaj vidiš na kupe ne le domačih kmetijskih pridelkov, ampak tudi tujih, na ladijah pripeljanih iz Dalmacije, Italije in iz oddaljenih južnih dežel. Po jutrih je tu kupčevanje kaj živahno, ves trg je poln zlasti ženskega ljudstva, in sliši se mnogo slovenske govorice; kajti prodajalke iz okolice, iz Istre in z Goriškega so večinoma Slovenke in tako tudi gosposke kuharice. Le tržaške branjevke vabijo pod svojimi stanišči mimgredoče z laškim vpitjem k nakupu. Kogar mika opazovati narodne noše in šege, temu se na tem trgu ponuja dokaj zanimivega. Zadnja hiša ob strugi je velika palača Carcioti, ktera nosi na čelu proti morju obrnjenem kamenite kipe, vrh strehe pa zeleno kupolo. Ob pobrežju gredé, opaziš veliko gostilnico „Hotel de la Ville“ in za nekoliko korakov od nje priprosto cerkev razkolniških Grkov z dvema zvonikoma. Grki imajo kakor Srbi v Trstu številno naselbino in v njej nekoliko bogatih trgovcev. Podolgasti trg blizu cerkve, zasajen z drevesi, zavzema mesto male struge, katero so zasuli leta 1818. Na njem in v sosednih kavarnah se največ shajajo kupčevalci jutrovih dežel v vsakojakih čudnih nošah. Druga zgradba od trga naprej je veliko mestno gledališče, postavljeno v začetku tekočega veka; glavni vhod vanje pa drži od nasprotni strani. Pred gledališčem se steza v morje najdaljši ključ sv. Karola, „San Carlo“, kateri meri 246 metrov. Svoje ime je dobil po neki vojni ladiji, ktera se je leta 1740.

pogreznila na tem mestu. Mnogo je na tem ključu trgovinskega prometa, kajti ob njem je poglavitno pristajališče poštnih lojzdovih in drugih parobrodov.

Kdo ali kaj pa je lojd (Lloyd)? S tem tujim imenom na- 190
ziviljemo že leta 1833. ustanovljeno parobrodno društvo, katero prevažata vsakovrstno kupčijsko blago iz naših pokrajin v oddaljene tuje, iz tujih pa v naše; tako pospešuje svetovno trgovino. Društvo ima nad osemdeset parobrodov razne velikosti, kateri so skoro vsi okovani z železom. Po lepoti in prostornosti prekosita vse druge 195
nova parobroda „Imperator“ (Cesar) in „Imperatrix“ (Cesarica), ktera sta stala vsak čez milijon goldinarjev; zadnji meri po dolgoti 118 metrov in more nositi 40.000 meterskih stotov. Na njem se nahajajo tudi krasne dvorane in sobice za blizu devetdeset potovalcev; po noči je razsvetljen z električno lučjo. Na večjih 200
parobrodih služi počeni od poveljnika dol do zadnjega mornarja po štirideset do šestdeset mož. Ker je društvo lojd neizmerne važnosti za avstrijsko pomorsko kupčijo, dobiva vsako leto veliko podporo od države. Za Trst pa je takorekoč pogoj in žila življenja, ker daje tisočim družinam zaslužka in kruha. Njegovi 205
parobrodi prevažajo ljudi in blago največ po Jadranskem, Sredozemskem in Črnem morju, a vozijo se tudi redno v Indijo in Kino, proti zahodu pa v južno Ameriko. Tukaj na ključu „San Carlo“ se ti ponuja prilika, stopiti na to ali ono ladijo ter jo na krovu in v notranjih prostorih z vso opravo natanko ogledati; 210
mnogo orodja in stvari boš videl na ladiji, o katerih prej še sanjal nisi.

Toda čas je, da se vrneva na morski breg. Poleg že omejenega gledališča opaziš priprosto dolgo hišo, v kateri stoluje c. kr. 215
namestništvo. Potem pride javni vrt, na čegar mestu je bila še pred tridesetimi leti mala luka za ribiške ladijice. Na južni strani vrta se ti ujema oči na veličastni lojzdovi palači, v kateri ima svoj sedež lojzdovo upravno svetovalstvo in vodstvo ter razni društveni uradi. Sezidali so palačo pred devetimi leti za pol-
drugi milijon goldinarjev na prostoru nekdanjega ribjega trga. 220
Na prednji strani jo dičijo simbolski kipi, v notranjščini pa ima prekrasne stopnice, veliko hodišče z osem in dvajsetimi stebri in v zgornjih nadstropjih zale dvorane. V luki pred lojzdovo palačo se ustavljajo majhni parobrodi, kateri dan na dan prevažajo ljudi in blago med Trstom in Miljami, Koprom, Piranom, Po- 225
rečem in Puljem. Zadnji del luke, ki se razprostira odtod do

kraja, služil je že brodovju starih Rimljanov. Ob pobrežju se vrsté proti jugu hiša za hišo, dokler ne prideš do Jožefovega trga, kateri je dobil ime po cesarju Jožefu II. vsled tega, ker se 230 je ta del mesta sezidal v dobi njegovega vladarstva; tudi ključ, ki drži odtod v morje, nazivljejo po njem. Sredi trga je postavljen od broná vlit spomenik nesrečnega Maksimilijana, cesarja mehikanskega, bivšega velikega dobrotnika in ljubljenca Tržičanov. Cesar stoji na visokem podnožju v opravi avstrijskega 235 admiralá; z desnico kaže proti svojemu gradu Miramaru; podnožje obdajejo štirje ženski kipi, predstavljajoči obrtnijo, bogastvo, vedo in umetnost. Ves spomenik je vzgleden umotvor, vlit na Dunaju po vzorcu slavnega Schillinga; odkrili so ga v pričo presvetlega cesarja leta 1875. Med napisi na njem se nahajajo 240 tudi besede iz Maksimilijanove oporoke: „Avstrijski mornarici, ki sem jo toliko ljubil, in vsem prijateljem ob obali Jadranskega morja moj zadnji pozdrav!“

Od tega trga naprej še drži ulica dalje ob pobrežju, pa ne da bi ponujala kaj znamenitega na ogled. Le velik parni mlin, 245 čegar dimnik opaziš že iz daljave, utegne marsikoga zanimati. Urejen je po najnovejši napravi na valjarje in more v štiri in dvajsetih urah zmlati do tisoč meterskih stotov pšenice; nad tri sto delavcem daje zaslužka. Poleg mlina stoji na bregu mornarska vojašnica, ktera je svoje dni služila za bolnišnico. V 250 ozadju tega poslopja pa je začetek velikanskega kamenitega jeza, kateri meji staro lukó in jo brani morskega navala. Jezu na koncu stoji okrogli stolp svetilnik, mojstersko delo stavbarstva. Na vrhu ima umeten vrtilnik, ki suče na vse strani veliko svetilnico, ktere luč kaže oddaljenim ladijam po noči pot v lukó. Zgoraj biva 255 tudi stražnik, ki poroča s posebnimi znamenji, kedar se bliža mestu kaka ladija. Stolp je z močnim ozidjem utrjen, in vsak dan naznanja odtod topov strel — po brzobjavnem poročilu iz zvezdarne — meščanom pravi poldan. *J. Gomilšak.*

74. Č a s.

1. Kraljestvo je moje prostrano,
Kje konec njegovih je mej?
Počiti nikjer mi ni dano,
Od vekov drvim se naprej!

2. Jaz videl sem zemlje stvarjanje
In rojstvo nebeških svetov,
Zrl prvo njih divno migljanje
In gledal razpad bom njihov.

3. Zemljana jaz slednjega štel sem,
Kar vek jih na vek je rodil,
Pri prvi zibelki bedel sem
In zadnjo bom krsto kropil.
4. Sezidal sem mesta, gradove,
Gradove in mesta podrl,
Neštete rodil sem rodove,
Rodove neštete sem strl.
5. Jaz gledal sem narodov roje,
Njih boj in njih bol in radost;
Zdaj boje in trude zrem tvoje
In tvojo sladkost in bridkost.
6. Kot duh na peroti mogočni
Nevidno nad tabo hitim,
Zdaj venec ti vijem poročni,
A venec mrtvaški za njim.
7. S skrbmi razoravam ti čelo
In sejem bridkosti v srcé;
Spet zjasnim okó neveselo,
Obrišem pekoče solzé.
8. Zdaj cvetje, zdaj trnje bodeče
Iz mojih ti vzraste poljan,
Popolne, neskaljene sreče
Pod solncem ne včaka zemljan.

9. O, tudi moj novi oddelek
Pač raznih prinese darov,
In mnogo izteše zibelek
In mnogo izkoplje grobov.

S. Gregorčič.

75. Moč solnčne gorkote.

Vse, kar na zemlji raste in živi, potrebuje gorkote. Vse tekoče vode po morju in po rekah, vsaktere izpremembe v vetrovih in v vremenu, kakor sploh prikazni v ozračju, in marsiktere druge izpremembe na zemlji bi nehale, ko bi jim ne dajala solnčna gorkota svoje mogočne moči.

Obe odeji, ki ju ima zemlja, morje in zrak, izgubili bi veliko svoje mičnosti, in vse vode bi otrpnile, ko bi izginila gorkota iz njih. Vsa organska telesa, naj so živali ali rastline, vse rodé seme, iz kterega izvira vnovič krepko življenje, dokler gorkota obuja njihove kali; ko pa bi jih zapustila gorkota, ne doprinesle bi rodovitnega semena. Dandanašnje rastlinsko in živalsko življenje, vsa lepota poletnega podnebja, vse izvira iz gorkotnih močij; brez solnčne gorkote bi zemlja ne bila drugega nego strašna zamrzla puščava.

Pa tudi ko bi sčasoma ugaševalo solnce, in ko bi pešala moč njegove gorkote, izpreminjale bi se v toplih naših krajih krasne oblike gorkotnih prikaznij, izgubivalo bi ozračje svoje mnogolične megle ter bi umiralo vse življenje, kakor tam po ledenih in zamrzlih krajih krog severnega in južnega tečaja.

Kaj pa, ko bi zapuščala solnčna gorkota našo zemljo, kaj
Čitanka IV. 11

bi se godilo z nami; ko bi umiralo vsaktero čvrstejše življenje v prirodi, kaj bi se menda godilo s človekom in njegovim duhom, ki nosi v sebi živi obraz zunanjega življenja?

25 Solnčna gorkota daje zemlji tisto moč, iz ktere se rodi ves kras njene lepopisane odeje in mnogovrstne podobe med živalimi in rastlinami. Koliko menda ima moči do človeškega dušnega dejanja? —

Veliko, veliko vode vzdiguje solnčna gorkota dan na dan iz morskih in reških vodā in iz rosnate zelene pozemeljske odeje. 30 Množina vode, ki jo vzdiguje solnce v zrak, utegne se nekoliko presoditi, ako preudarimo, koliko vode pada iz zraka nazaj na zemljo. Naj bo rosa ali slana, naj bo vodena para ali megla, dež ali sneg: vse to ni drugega nego voda, ki jo je vzdignilo solnce s svojo gorkoto v zrak. Naj pada voda v tej ali oni obliki 35 iz ozračja na zemljo, vzdigniti jo je morala poprej solnčna gorkota kvišku, izpremenivši s svojo močjo vodo na zemlji v vodene sopare, ki plavajo po ozračju.

Ni ga večjega Proteja, ki bi se bolj izpreminjal, kakor voda. Zdaj po zimi led, topi se na solncu, pa nerada počiva v 40 odkriti posodi, po svojem površju izpuhteva, njene trohice se vzdigujejo iz posode v zrak, kakor da bi v nevidni podobi frčale kvišku. Zdaj imaš nevidne vodene sopare. Kakor pa popiha mrzel veter med nje, hitro ti pokažejo drugo obliko; voda se izpremeni v vidno megleno podobo. Iz meglene njene podobe pa 45 se delajo vsaktere megle na nebu; po zimi sivo-dimnata obleka neba, ki je solnce skoro prodreti ne more, po letu krasno razdeljene mnogolične megle, ki jih vodijo vetrovi po ozračnem morju in jih pripenjajo kakor ladije po sivih glavah naših snežnikov. Ko jih pa vetrovi od več krajev skupaj gonijo, delajo se 50 iz njih črni oblaki in hude megle. V oblakih pa se dela o hudih urah elektrika in luč, strela in grom, toča in ploha in viharji. Toliko različnih podob, in vse izhajajo iz jedine vode, ki jo vodijo tiste moči po ozračju, ki jih spravlja solnce na dan s svojo gorkoto.

55 Vode, ki padajo iz ozračja na zemljo, pa ne preskrbujejo samo rastlin in živalij s potrebno vodo, tudi vsi studenci, grape in vode, ki se raztakajo po svojih vodotokih iz višjih krajev v doline, redé se od vode iz zraka.

Solnčna gorkota vodi vodo po okrožnih potih krog in krog 60 zemlje: tam po vrhu zemlje redi rastline in živali s tekočo vodo,

ali pa razkrajaja kamenje in skalovje in ga nosi po rekah v doline, kjer se rastline redé od njegovega drobiža; tam po visokem zraku pa plavajo od solnca vzdignjeni vodeni sopari, ali nevidni kot zgreti sopari, ali pa zgoščeni kot ohlajeni sopari v meglenih podobah.

Ko bi solnce ne vzdigovalo vode v zrak, nehale bi vode 65 padati iz zraka na tla, ne rodili bi se studenci in reke, ne prale bi se planine in drče po strmih hribih, kjer nahaja voda veliko peska in drobiža, ki ga je tudi sama izrušila iz skalovja na gorah. Deroča voda po hribih ima sicer sploh moč v sebi, s katero izpira pota in rahlo zemljo, skalovja pa vendar ne more izprati, 70 predno se ne razruši na drobno. Ruši pa se skalovje tudi z vodo, ki pada iz ozračja na sive skale in se vseda v razpoke in špranje. Kedar voda, ktera je napolnila špranje in razpoke po skalovju, zmrzne, raztegne se kakor srež po njivah, ali kakor voda, ko zmrzne v steklenici in jo razžene; tedaj razganja voda skalovje, ko 75 zmrzuje po njegovih razpokah, ter ga lomi na drobno, da se ruši in siplje po strminah. Ko pride dež, delajo se livi po drčah ter jemljó s seboj drobiž, pesek, sipó in prst, pa jih nasipljejo v podnožju hriba, s ktereга se stekajo v dolino. Iz takih nasipov pa se dela rodovitna zemlja za rastline. Vse to pa bi nehalo, ko 80 bi solnce ne nosilo več vode kvišku v zrak in na gore.

Moč solnčne gorkote, ki goni vode po omenjenih potih krog in krog zemlje, je tako silno velika, da mi v svojem življenju ne najdemo nikjer nobene primere za njo. Ako pomislimo, da je moč samega niagarskega slapa v Ameriki veliko večja, kakor moč 85 vseh tovaren na Angleškem, akoravno ima angleško kraljestvo največje delajoče moči pri svoji obrtniji, bodemo razumeli, da vsa naša dela ne štejejo skoro nič v primeru z velikanskim delom, ki ga opravlja solnčna gorkota, ko goni vode okrog zemlje, ki redé rastline in živali, studence in reke, in ko vodi megle po ozračju. 90

Pa ne samo vode, ki padajo iz ozračja na zemljo, temveč tudi lepa rastlinska odeja naše zemlje, in vse, kar živi na zemlji, vse vodi solnce s svojo neskončno močjo, ki sega na zemljo v podobi solnčnih žarkov.

Vse stvari, ki jih rabi človek za kurjavo, les in oglje in 95 druga goriva, hranijo v sebi nekaj tiste delajoče solnčne moči, s katero jih je izredila solnčna gorkota. Pri kurjavi dobiva tedaj človek nekaj tiste solnčne moči, ktera je izredila drva; tedaj rabi človek, ko dela ogenj, in ko kuri, tiste delavne moči, ki prihajajo s solnčnimi žarki z neba na zemljo. 100

Vse delavne moči, ki si jih človek napravlja z ognjem, nimajo tedaj izvira svojega na zemlji, ampak tam v nebeških krajih, kjer potuje svetlo solnce ter nam daje noč in dan.

Kaj pa se vendar godi tamkaj na nebu z milim solncem, da 105 nam more pošiljati na zemljo take neskončno velike moči? Kaj se godi tamkaj, kjer izvirajo tako vroči solnčni žarki, da nas po letu tako prepekajo? Kdor je bil na pogorišču, kdor je gledal v ogenj, kogar je prepekala njegova vročina, ko je stal blizu; kdor je ogledoval, kako plamen šviga kvišku, in kako vendar 110 njegova gorkota dalje proč od pogorišča nima več svoje moči: ta bode lahko razumel, da mora solnce stati v strašanskem ognju, da tako daleč tako pripeka. Na solncu je strašno pogorišče; kako dolgo bo trpela, kdaj bode ugasnila ta luč?

Dokler solnce gori, prihaja z lučjo vred solnčna gorkota na 115 zemljo. Ko hodimo po travnikih, ko počivamo ob prijaznem vodotoku v senci košatega drevesa, povsod uživamo dobrote, ki prihajajo z neba. Nebeški kraji tedaj človeku niso zaprti, zakaj on se izprehaja med stvarmi, on se živi ob stvareh, ki izhajajo iz prirodne moči, ktera seza z neba na zemljo. S. Šubic.

76. Tolažba.

1. V temo zavidljiv oblak
Mlado solnce nam zakriva,
Črna megla gnusi zrak
In na zemljo ploho zliva.	4. V logu ptičice molče,
Ostrašene od viharja,
In pobešajo glavé,
Kar ognjeni grom udarja.
2. Lipo stresa spet vihar
In ozeble vrhe zvija,
Divji grom in strele žar
Delo ljudskih rok razbija.	5. Pa vihar se vpokoji,
Večno ne udarja strela,
Črn oblak se razdeli,
In spet luč posije bela.
3. Vroče zaželeni cvet,
Naših src vesele upe,
Spet zaduša burje led,
Razsipaje svoje strupe.	6. In živeje dihne vse,
Slajše zažgolijo ptice,
Lipa širje se prostre,
Lepše klijejo cvetlice.
7. Torej, bratje, žal na stran,
Naj se še takó vihari:
Lepši je po gromu dan,
Bolj za temo solnce žari.	

L. Svetec.

77. Vzgoja mladine pri Kitajcih.

Kitajci kaj radi verujejo v vraže. Predno se lotijo kakega imenitnega začetja, gotovo ali sami opazujejo kaka znamenja, ali pa poprašajo kakega vedeževalca za svet. Za človeka ga ni imenitnejšega trenutka od tistega, ko se je rodil; zató Kitajci nikdar tako skrbno in boječe ne opazujejo vseh mogočih znamenj, kakor ob rojstvu novorojenega deteta. Saj trdé, da se po nekih znamenjih more za gotovo sklepati, da bo človek umrl na morišču, ali pa da bode sam ubil stariše svoje. In zgodilo se je že, da so stariši takšnega otroka rajši kar takoj sami usmrtili, kakor pa da bi se kdaj izpolnilo grozno prorokovanje. Pa tudi na samem novorojenem detetu ima vsaka najmanjša stvar svoj pomen, in ni vse jedno, kako maha z ročicami, kako brca z nožicami, ali kako kriči. Še le tretji dan ga okopljejo, a nató ga zavijejo v krpe kakega silno starega človeka, kajti oni sodijo, da bode potém tudi novorojenček doživel tolike starosti. To prvo kopanje je slovesen dogodek, pri katerem se zberó sorodniki in prijatelji ter prinesó detetu v dar čebulovo glavico, ali pa denar; prva je podoba bistrega uma, drugi pa bogastva. V vodo denejo lepo dišečih rož, da bolje diši, a po dovršeni kopeli darujejo boginji otrok. Dečkom podajajo takoj prvi dan drobnih stvari, ki pomenjajo razna ljudska opravila, in gledajo, za čim bo segel najprej; kajti po tem sodijo, česa se bo lotil, kedar odraste. Najbolj veseli stariše, če jim sinček seže po koščku papirja, kar pomeni, da bo učen mož, ali pa če zgrabi tehtnico za novce, češ, da bo trgovec. Črez štiri tedne, kedar mati prvikrat stopi iz spalnice svoje, dadó otroku ime. Z doma pa gre mati še le črez sto dnij, a tedaj vzame dete in ga nese v svetišče, položi tam na oltar boginje, ki je zavetnica žen, ter opravi zahvalno molitev.

Do šestega leta vzgajajo otroke stariši sami ter se vedno ravnajo po starodavni zapovedi, ki velevala, da moraš z otroki blago postopati, a ne da bi jih krotil s silo. Ko je dete izpolnilo šest let, tedaj se mora tudi kaj učiti. Premožni stariši mu najmejo učitelja, ki ga hodi na dom poučevati, siromašnejši pa ga pošiljajo v šolo, ktere niti v najmanjši vasi ne pogrešajo; kajti že pred rojstvom Kristovim so na Kitajskem v vsakem mestu in v vsaki vasi morali ustanoviti ljudsko šolo, v kateri se učé otroci čitati, pisati in malo računati. Verski pouk, in česar sicer treba, da si blaži dušo in srce, vse to najde učenec v knjigah, iz katerih

se uči čitati. Na Kitajskem mora torej vsak človek hoditi v
 40 šolo, in našel boš malo ljudi, zlasti moških, ki ne bi znali čitati
 in pisati. Vse šole pa se morajo same vzdrževati, tako namreč,
 da vsak otrok plačuje nekoliko učnine, od ktere se učitelj pre-
 živi, kajti od države ne dobiva nobene plače.

Tisti dan, ko kitajski deček prvokrat gre v šolo ali se začne
 45 učiti doma, je zanj imeniten dan. Zató ni brez pomena, kdaj se
 začne pouk. Skrbni stariši pozovejo torej kakega vedeževalca, ki
 vse natanko preudari in določi, kateri dan bo za to najsrečnejši.
 Učitelj novinca ljubeznivo sprejme, stopi pred šolski oltar ter
 zažge nekoliko pozlačenega papirja in nekoliko zrnica kadila v da-
 50 ritev bogu znanosti in največjemu kitajskemu proroku Konfuciju;
 potem pa s kratko molitvijo prosi oba, da bi bila v duhu pri-
 čujoča pri poučevanju. Po molitvi se učenec hvaležno in spo-
 doбно nakloni učitelju, poklekne pred oltar, dotakne se večkrat
 zaporedoma s čelom tal ter tudi sam daruje malo žrtev. Na koncu
 55 pobožnega opravila izpremeni učitelj dečku ime v znamenje, kako
 imeniten je zanj ta trenutek. Učenci, ki se učé doma, opravijo
 z učiteljem svojim isto pobožnost pred domačim oltarjem.

Poučevanje se kar takoj začne s čitanjem. Učitelj jame na
 glas in počasi čitati, a učenec, ki ima isto knjigo pred seboj,
 60 pazi na znamenja, posluša učitelja in ponavlja glasno za njim
 vsako besedo. Ko sta prvo vrsto prečitala, začneta zopet in zopet
 znova, dokler si učenec do dobrega ne vtisne v spomin znamenja
 za vsako besedo. Na Kitajskem namreč nimajo črk, od katerih bi
 65 znamenje; zató je kitajski čitati mnogo težje kakor slovenski.
 Vsako besedo čitati in zapisati znajo samo učeni možje, a v ljud-
 ski šoli se učé le tistih besed, ki so za rabo v vsakdanjem živ-
 ljenju najpotrebnejše. Ko se je učenec vso vrsto naučil, položi
 svojo knjigo pred učitelja, obrne se od njega in pové na pamet
 70 isto vrsto. Tudi pisati se kitajski otroci drugače učé kakor naši.
 Učenec položi pred se vzorno pisanje za vzgled, dene nanje tanek
 prozoren papir ter posnema po njem s čopičem svojim spodnja
 znamenja prav tako, kakor jih vidi skoz papir. Računati se učé
 na posebnih računskih ploščah, ki so prav podobne tistim, ki jih
 75 imamo tudi po naših ljudskih šolah. Namesto verskega pouka
 se učé na pamet modre izreke proroka Konfucija. Kar treba
 človeku znati o lepih čednostih, o Bogu in človeku, o nebu in
 zemlji, o prirodi in drugih koristnih stvareh, vse to najde kitajski

učenec v svojih čitankah, ki se jih mora učiti na pamet. Učitelj mu o vseh teh rečeh ničesar ne razlaga; njemu ni čisto nič mari, 80 ali učenec umeje, ali ne umeje, kar čita, če zna le vse povedati na pamet. Šolska vzgoja na Kitajskem je torej nekako tlačanska, ki otroku pač ostri spomin, ali ne, da bi mu bistrila um. V šolo hodijo le dečki, deklice se učé doma, če se sploh kaj učé. Navadno se vadijo samo v ženskih opravilih, v gospodinjstvu, v 85 lepem vezenju in podobnih ročnih delih, v katerih se nekatere tako izurijo, kakor prave umetnice. V premožnejših rodovinah se pa tudi deklice učé čitati, pisati in računati ter brenkati na kitaro.

To, kar smo doslej slišali o šolskem poučevanju, velja le za otroke, nikakor pa ne za večje mladeniče. Stari cesarski pravilnik za stariše in učitelje loči vzgajanje na dvoje; prvo je za 90 dečke, drugo za tiste mladeniče, ki se mislijo lotiti višjih nauk, da bi mogli kdaj postati državni uradniki. Prestop iz otroških let v dobo mladeniča je za kitajskega dečka imeniten dan, ki se slavi s posebnimi šegami. Za mladeniča ga okličejo včasih prej, 95 včasih pozneje, vsekakor med dvanajstim in petnajstim letom. Tri dni pred najimenitnejšim dejanjem delajo razne priprave. Hišni oče pelje dečka v sobo prednikov ter jih prosi zanj blagoslova. Pred domači oltar postavijo veliko skledo, a ob vhodu namestijo po več posod, ki jih potrebujejo za umivanje rok. Ko 100 so se zbrali pozvani gostje, postavi hišni oče ploščice prednikov na oltar, nakloni se z vsemi navzočnimi štirikrat pred njimi ter si gre umivat roke. Vrnivši se, poklekne pred oltarjem, in med tem ko z jedno roko prednikom v čast zažiga kadilo, daruje jini z drugo vina, ki ga vliva po maleni v skledo. Zdaj vzame dečka 105 za roko, pelje ga pred oltar, da ga pokaže prednikom, ter opravi nekoliko zahvalnih molitvic. Za hišnim očetom stopijo trije njegovi prijatelji pred oltar. Prvi pozove dečka, naj stopi na preprogo, ki je razprostrta zanj po tleh. Kakor prej hišni oče, gre si tudi njegov prijatelj umivat roke, a ko se povrne, ponudi mu 110 strežaj na ploščku čisto novo kapo. Očetov prijatelj vzame kapo, dene jo prav slovesno na glavo klečečemu dečku, a nató ga v dolgem govoru izpodbuja, naj čednostno živi, in naj se pridno uči, zlasti pa, da izpolnjuje dolžnosti svoje do starišev. Zdaj stopi drugi očetov prijatelj k dečku in ga pelje v postransko sobo, 115 kjer ga preobleče v dijaško obleko; le kapo mu pusti na glavi. Vrnivši se z dečkom v sobo prednikov, naredi vse tako, kakor prvi njegov tovariš, sname dečku kapo ter mu jo zameni z drugo,

ki ima za lišp srebrno kroglo in ptiča. Naposled pristopi tretji
 120 prijatelj, odvede dečka, preobleče ga v praznično ali takozvano
 dvorsko obleko, a namesto dijaške mu dene na glavo dvorsko
 kapico. V znamenje, da je polnoleten, vzame mladenič skledico
 vina, daruje nekoliko kapljic prednikom, ostalo pa izpije. S tem
 je obred takozvanega „podajanja kap“ dovršen, gostje in sorod-
 125 niki želé novemu mladeniču srečo, in vsi skupaj sedejo k obilni
 večerji, pri kateri se veselijo pozno v noč.

Tudi deklice se s podobnimi obredi razglašajo za polno-
 letne; le to je pri njih drugače, da namesto kape dobivajo dolgo
 iglo za v lase z zlato ali pa srebrno glavico. Navadno praznujejo
 130 to slovesnost malo pred možitvijo, toda nikdar je ne opusté, med
 tem ko siromašni stariši sinu svojemu niti ne podajo kape, ali
 pa opravijo ves obred kar v kratkem. Po starih verskih knjigah
 je dovolj, če hišni oče opravi kratko molitev in se dvakrat pri-
 pogne, kedar dorastlemu dečku podaje kapo; a takisto naj tudi
 135 naredi mati, kedar deklici zatika deviško iglo v lase.

Otrok se mora vsak učiti, da si pridobi najpotrebnejših ved-
 nostij za vsakdanje življenje. Stariši morajo za to pred državno
 oblastjo odgovor dajati in celó kaznovani bi bili, če ne bi vzga-
 jali otrok, kakor velevalo državni zakoni. Mladenič pa se sme
 140 kar takoj poprijeti kakega stalnega opravila, ne da bi se dalje
 učil. Le tisti, ki misli stopiti v državno službo, mora se vedno
 učiti in učiti, da bode mogel prestati čim dalje težje skušnje,
 kajti le po teh se sme nadejati čim dalje višjega uradniškega
 mesta. Stari cesarski pravilnik daje mladeniču tudi za te nauke
 145 neka vodila, dasi na Kitajskem niti za te višje potrebe nimajo
 državnih šol. Jedro teh vodil je, da se človek za vsako stvar
 mora trdno odločiti, kajti potém je gotovo, da bo dosegel, česar
 želi. Zlasti pa mora imeti dovolj potrpežljivosti in stanovitosti,
 kdor se hoče kaj naučiti. Nič ne dé, če počasi napreduješ; le
 150 tega se boj, da ne bi zaostajal. Najprej se nauči po pameti živeti,
 da bodeš v življenju vedno hodil pravo pot; misli, kaj si, in kaj
 bodeš, če vedno ostaneš spoštovanja vreden mož.

Predno povemo, kako se kitajski mladeniči znanstveno vzga-
 jajo, moramo omeniti, kolikanj Kitajci in vlada njihova cenijo
 155 znanstveno omikanega človeka. Če na Kitajskem kdo želi dobiti
 kako državno službo ali čast, ne dobiva je ne na priporočilo, ne
 na zagovor kakšnega veljavnega gospoda, niti po tem, da je s
 kakim višjim v rodu, ampak dobiva jo jedino le po svojem znanju.

V tem ga po vsem prostranem cesarstvu ni prav nobenega razločka med stanovi, ampak vsi prebivalci imajo pred zakonom iste pravice in iste dolžnosti; stanovi se na Kitajskem ločijo samo po svojem opraviilu, nikakor pa ne po krvi ali po kakšnih prirojenih pravicah. Vsako večjo veljavo si mora človek sam zaslužiti in tako tudi uradniško čast. Kdor torej hoče stopiti v državno službo, mora se oglasiti pri potrebnih, za to odločeni oblasti ter prestati predpisano državno preskušnjo. Oglasiti se sme prav vsak, naj bo siromašnih ali bogatih starišev sin. Kdor je prestal skušnjo, dobi takoj neko čast in neke pravice.

Ker ni državnih šol, mora si mladenič sam plačati učitelja ali doma, ali v kaki zasebni šoli. Kar se ima učiti, to je že davno natanko določeno, in v tem se že več sto let ni nič izpremenilo. Prav tako, kakor za male šole, ustanovila je vlada tudi za znanstvene preskušnje petero velikih vzornih knjig, iz katerih se mladeniči na pamet učé, a o posameznih oddelkih njihove vsebine pišejo obširne razprave, ali pa jih opevajo v pesnih. Kedar je kdo dovolj pripravljen, oglasi se pri okrajnem glavarstvu, kjer mora za poskušnjo napisati šestero razprav. Če jih je dobro naredil, potem še le sme priti na prvo državno skušnjo, ki je vsako leto prav ob istem času pri deželnem glavarju. Tudi tu mora napisati nekoliko razprav, predno stopi pred cesarskega izpraševalca, ki je posebej za to prišel iz Pekinga. Kdor je do konca dobro odgovarjal, prestal je skušnjo ter dobil prvo častno stopnjo učenih mož. Druga državna skušnja se opravlja vsako tretje leto po vseh glavnih deželnih mestih. Oglasiti se smejo le učenjaki prve stopnje. Najprej delajo troje manjših skušenj, vsako po tri dni, potem pa še tri dni veliko skušnjo, po kateri dobijo drugo učenjaško stopnjo. To skušnjo dela navadno po osem tisoč mladih ljudij in še več. Prav tako, kakor druga, dela se tudi tretja državna skušnja, toda samo v prestolnem mestu Pekingu. Kdor je to skušnjo dobro prestal, dobi tretjo častno stopnjo ter je toliko, kolikor po naše „doktor“. To je velika čast, s katero se ne ponašajo učenjaki sami, ampak z njimi se ponašajo tudi njihovi sorodniki in ves njihov domači kraj. Kedar mladi doktorji zapustijo izpraševalno palačo, spremljajo jih z godbo, njim v slavo grmé topovi, a vsak dobi v dar čisto novo obleko in nove črevlje. S tem pa še ni vse opravljeno. Novi doktorji se še enkrat zberó v Pekingu in ondi delajo v navzočnosti cesarja samega zadnjo skušnjo. Po večjem ali manjšem znan-

stvenem uspehu razvrsté vse pred cesarjem preskušane doktorje
 200 v četvero razredov. V prvi razred vpišejo samo četvero najboljših,
 ktere takoj sprejmejo med akademike. Tisti, ki so jih ocenili za
 drugi razred, so tudi odločeni za akademike, ali morajo se v ta
 namen še posebej skušati. Iz tretjega razreda volijo uradnike za
 v ministerstvo ali državno svetovalstvo; iz četrtega pa okrajne
 205 glavarje in njim podobne uradnike. Akademija je najvišja učena
 družba ali takozvani cesarski zbor, iz kterega se volijo ministri.

Tako si mora torej na Kitajskem višjo uradniško stopnjo
 vsak sam zaslužiti s svojim znanjem; brez skušnje ne more nihče
 više stopati v službi. Zatorej pa je tudi ves domači kraj po-
 210 nosen, če je kdo od njih dosegel kako višjo uradniško stopnjo.
 To je prav tako, kakor v nekterih krajih po Slovenskem, kjer je
 vsa vas ponosna, če ima novomašnika. Najbolj pa se na Kitaj-
 skem veselijo stariši, če jim je sin postal doktor, kajti tudi njim
 gre ista čast, in ne le oče, ampak tudi mati in žena smejo odslej
 215 nositi znamenja doktorske časti. Ni čuda torej, da imenitni do-
 godek v rodovini prav tako slovesno praznujejo, kakor ženitovanje.
 Najprej se zberó sorodniki v sobi ali kapelici prednikov ter jim
 darujejo zahvalno daritev, potem pa se s povabljenimi prijatelji
 gosté in veselé po več dnij.

220 Kedar novi doktor hodi sosedom in znancem oznanjat čast,
 ki ga je doletela, stopa pred njim glasba, a prijatelji ga z rudečo
 zastavo spremljajo od hiše do hiše, med tem ko mu ljudje med
 potjo slavo kličejo in ga časté kakor kakega kralja. Če si pa
 vse to zamudil, oznanja ti veliko srečo na hiši prilepljen razglas,
 225 ki ga ob enem razpošiljajo po vsej soseski.

To odlikovanje izpodbuja druge, da se tudi oni trudijo
 in prizadevajo, da bi prej ko mogoče dobili kako višjo stopnjo
 učenih mož.

J. Starè.

78. Iskana dežela.

1. Kje med, kje vince nek' v potokih teče?
 Kje sreča želj nobenih ne odreče?
 Kje cvete brez morilnih bojev mir,
 Kipi breztrudnega veselja vir?
 Dežela ta, povsod iskana,
 Kolumbom, Kukom ni še znana.

2. Kje iskrena ljubezen gospoduje?
 Kje brez dobička lepa čednost sluje?
 Kje srečni za sirote se borē,
 Pusti pastir življenje za ovce?
 Zgubljeni davno taki kraji,
 Najemniki bežijo raji.
3. Kje najde zaželeni pokoj duša?
 Kje človek raja radosti okuša?
 Kje dvomnega resnica razsvetli,
 Zaupanje pobite obudi?
 Prekrivajo meglē danico,
 Svetleje zarje porodnico.
4. Kje zori delu dobremu vračilo?
 Kje tihim sužnosti solzā rešilo?
 Kod pridem truden, o strma skalād,
 Na počivališča sladkega ploščad?
 Nebō ozvezdjeno se glasi:
 Tu zlati zasvetijo časi.

J. Levičnik.

79. Angelj tužnih.

<p>1. Ko obide strah duhā,
 Angelj stopi iz nebā,
 Pride v halji žalostni,
 V halji temnovišnjevi.</p> <p>2. V levi roki vrē imā,
 V vrču solz je do vrhā,
 Zliva jih na vse stezē,
 Koderkoli človek gre.</p> | <p>3. Kamor solze padejo,
 Rožam glave sahnjejo,
 Trava hitro se suši,
 Zemlja pusta ne rodi.</p> <p>4. V desni roki pa imā
 Ogledalo iz zlatā,
 Pred oči mu ga drži,
 Kaže v njem pretekle dni;</p> <p>5. Mu v svetlosti jasni spet
 Kaže čas prihodnjih let:
 Upu srce se odprē,
 Duh otožni zjasni se.</p> |
|--|---|

S. Jenko.

80. Vulkanske moči.

I.

Ko je gromovladni Zen storočne gigante premagal v hudi bitvi, zgrabi v pravični svoji jezi jednega teh orjaških vstajnikov in ga trešči z visokega Olimpa v globoko morje. Ali nesrečnik se še vedno giblje; zatorej odtrga Zen kos laške zemlje in ga

5 posadi na protivnika svojega, češ, da mu ne vstane več. In res, vstal ni več, ali po njem pa vendarle ni bilo; večkrat se še premika pokopani orjak pod težko svojo odejo, skoz visoko votlo goro stoče in sope in v jezi svoji bljuje iz nje strašen ogenj.

Odtrgani kos laške zemlje je otok sicilski, gibanje orjakovo 10 povzroča potres, in visoka gora je ognjenik Etna.

Tako pripoveduje grško bajeslovje, tako so si mislili Grki s svojo živo domišljijo začetek otoka sicilskega, tako so si razjasnjevali ondotne potrese in druge prikazni v okolici imenovanega ognjenika.

15 Zopet drugi so menili, da v votlini Etne ima Vulkan, bog ognja in umetnega kovaštva, svojo kovačnico, v kateri z orjaki svojimi kuje ognjene strele za gromovnika Zena, kuje tudi orožje in drugo krasno orodje za bogove in boginje.

Tako so si južni narodi razjasnjevali prikazni svoje doma- 20 čije. Ne bodem pravil, kakšne misli in mnenja so imeli o tem poznejši rodovi in takozvani omikani narodi, le toliko povem, da so bile včasih še neumnejše mimo onih starejših narodov. Da sta hudič in pekel imela zraven posebno veliko opraviti, misli si vsak lahko, kdor le nekoliko pozna babjeverstvo in vraže prejšnjega 25 veka. Ugibalo se je sem ter tja, in jeden je neumneje povedal od drugega. Še le v našem stoletju, ko so prirodne prikazni opazovali natančneje in jih primerjali z drugimi enakimi, smemo reči, da vemo vzrok ognjenikov in drugih enakih prikaznij.

Vrsta mičnih prikaznij, ki si na prvi pogled v nobeni stvari 30 niso podobne, na pr. gorki studenci ali toplice, puhtenje žvepljenih plinov iz zemlje, potresi, strašno divjanje ognjenikov in počasno dviganje celih delov zemlje: vse te prikazni imajo korenino v jedni moči, in to moč bomo poskušali najprej nekoliko spoznati, potem pa se hočemo obrniti na tiste razne prikazni, katerim 35 je ona vzrok, in jih natančneje pregledati.

Vsak mojih čitateljev dobro vé, da gorkota na zemlji ni vedno jednaka; včasih nas zebe, včasih nam je vroče, zemlja tedaj vedno izpreminja toplino svojo. Ta premena je pa dvojna: vsakdanja in letna. Po dnevu namreč se ogreva naša zemlja na 40 solčnih žarkih in po noči se zopet ohlaja; ravno tako se izpremeni v jednem letu hudi zimski mraz v soparnovroči poletni dan, vsaj v naših krajih. Pa ti razložki med dnevno in nočno, med zimsko in poletno toplino tudi v ravno tistem kraju niso jednaki; čim globje pod zemljo pridemo, tem gorkeje je; razložki

med dnevno in nočno toplino izginjajo, in nekoč pridemo v kraj, 45
kjer je toplina po dnevu in po noči, po zimi in po letu vedno
jednaka. V naših krajih izginejo vsakdanji razločki $1\frac{1}{2}$ —2 metra
globoko, letni pa 20—25 metrov pod zemljo.

Pojdimo še dalje! Če gremo od kraja, kjer je gorkota po
letu in po zimi vedno na jednoisti stopinji, naprej v globočino, 50
prepričamo se, da za vsako tretjino metra, za vsak meter raste
gorkota, in sicer na 32 metrov za jedno stopinjo v srednji meri.
Sevéda to ni v vseh krajih popolnoma jednako; v jednih raste
gorkota že na 15 metrov za jedno stopinjo, v drugih pa še le na
64, ali celo na 100 metrov, pa to so le redki izjemki, ki občemu 55
zakonu ne jemljejo veljave.

Pa kako se je to zvedelo, bode morebiti kdo vprašal. Pre-
dolgo bi bilo, te preiskave na dolgo in široko razkladati; le toliko
omenimo, da po mnogoletnih in težavnih izkušnjah z nalašč zato
napravljenimi gorkomeri po globokih rudnikih, pri toplicah in 60
arteških studencih so prišli učenjaki na omenjeno važno resnico.

Kjer vode nedostaje, vbodejo zemljo, če je svet za to pri-
praven, in si napravijo umetne vodnjake, iz katerih voda včasih
skače več metrov visoko. Take vodnjake imenujejo tudi arteške
vodnjake, ker so v francoskem mestu Artois napravili prvi vod- 65
njak s predorom. Pri teh vodnjakih so tedaj zapazili, da, čim
globlje so vrtali, toliko večja je bila gorkota. V Parizu so izvr-
tali takov vodnjak, „la Granelle“ imenovan, in so našli 389 metrov
globoko $23\frac{1}{2}$ stopinj, 491·4 metrov $26\frac{1}{2}$ stopinj in 532·8 metrov
globoko $27\frac{1}{2}$ stopinj gorkote po Celzijevem gorkomeru. 70

Pa saj ni treba iskati dokazov tako daleč, ker nam zemlja
sama pošilja podzemeljske posle, ki pričajo o njeni sredi. To so
vroči vreli ali toplice. Kje se je voda ogrela? Gotovo v zemlji,
drugod ni imela prilike; in ker vidimo, da iz zemlje izvirajo tudi
hladni in mrzli studenci, moremo iz tega, kar smo že zvedeli o 75
zemlji, soditi, da toplice prihajajo iz večje globočine, nego na-
vadni studenci, in sicer iz toliko večje, kolikor so gorkejšje.

Če bi pa zemlja dobivala gorkoto le od solnca, ne bi to
moglo biti; in ako omenjene prikazni le nekoliko premislimo, vrine
se nam po sili misel, da mora biti sredi zemlje vir gorkote. 80

Pa stopimo še jeden korak naprej!

Pojdimo v duhu čez široko Atlantsko morje, preletimo v
mislih Ameriko in se ustavimo v Tihem morju na otoku Havaji.
Tu kipí proti nebu 4709 metrov visoka, z večnim snegom po-

85 krita gora Mauna-Roi, in pod njenim vrhom 1147 metrov nad morjem zija okrogel, kotlu podoben prepad. Obstopimo kotel in pogledimo v grozno globočino — odprto leži pred nami osrčje zemlje. V črni neizmerni globočini se včasih kaj zasveti, in ko se je okó bolj privadilo temi, vidimo jezero, in včasih se nam celó
90 dozdeva, da slišimo iz puščobne strmine čudno ploskanje tega podzemeljskega jezera.

Kar vidimo, to je res jezero, ali njega valovi niso vodeni; to, kar pluska po visokih stenah, je — lava.

Gorkota namreč raste, kakor smo že zgoraj slišali, za vsako
95 tretjino metra v globočino in je naposled tolika, da raztaplja celó trdo podlago zemlje, namreč kamenje in rudo, in to raztopljeno kamenje imenujemo lavo. Ko bi mogli zemljo dosti globoko vbosti, prišli bi povsod na razbeljeno tekočo lavo.

Ali človek ne more vedno naprej riti v globočino, ker je
100 njegovo truplo preokorno; huda vročina, slabi zrak in druge ovire mu branijo iti naprej. Ali kdo bi mogel tudi človeškemu umu postaviti takšen mejnik? Z lahkimi perotimi se spusti v nepoznano temno globočino, s pomočjo nabranih znanostij snuje dalje, in ko naposled tudi bistri um ne more več prodreti tenne
105 megle, ponudi se mu ljuba sestra domišljija in mu pomaga na podlagi nabranih izkušenj postaviti temelj znanosti svoji.

To, kar je človek po mnogih izkušnjah zvedel o zemeljskem jedru, obrnil je na začetek zemlje. Naša zemlja je okrogla, torej je bila nekoč tekoča ali raztopljena; le počasi se je potém ohla-
110 jala in dobila skorjo, koja še vedno narašča proti sredi, v sredi pa je jedro še vedno ognjeno tekoče.

Akoravno te misli še ne moremo imenovati resnico, razjasnjuje nam vendar vse prigodbe na zemlji in se natanko veže z vsem, kar vemo o njej, in dokler ne najdemo boljšega mnenja
115 ali boljše hipoteze, moramo ostati pri tej.

II.

Moč, s katero se hoté v majhen prostor stisnjeni plini razširiti, je največja, kar jih poznamo, in ta moč vzročuje tudi ognjeniška bljuvanja in potrese. Zemeljska skorja proti sredi še vedno narašča in pritiska na tekočo lavo, ki išče in najde
120 pot po raznih spoklinah in ognjeniških žrelih. Pa tudi voda prihaja po spoklinah do zemeljskega ognjenega jedra in se tu izpreminja v paro ali hlap, kateri se hoče, v majhen prostor za-

prt, z veliko močjo razširiti. Tekoča lava se začne gibati in plivati v podobi valov. To ne jenja prej, da je zaprti in stisnjeni zrak prost, in da je našel pot skoz kakšen ognjenik. Ognjeniki 125 so torej za varnost zemlje in vsega, kar prebiva na njej, zelo potrebni. Ko bi ne bilo teh potov, dobili bi zaprti plini toliko moč, da bi zemljo, kjer je skorja najtanša, prodrli in napravili strašne podrtije.

Ravno ta moč, ki pretresa skorjo naše zemlje in bljuje lavo 130 iz ognjenikov, nareja tudi počasne izpremembe na naši zemlji. Znano je namreč, da deli trdne zemlje vedno izpreminjajo svojo obliko; najbolj se človek tega prepriča ob morskih bregovih. Škocija in Anglija se vzdigata počasi iz morja; v luci Hithi se pase zdaj živina, na bregu pri Moel Tryfani se vidijo morski polži na 135 stenah, 316 metrov visoko nad sedanjim morjem.

Nasproti temu se znižuje zemlja na severnih bregovih nemške in holandske zemlje; ljudje si varujejo svoja posestva z jezovi, 140 katere morajo vedno vzviševati, če se hočejo ubraniti morju. Kedar je v teh krajih morje tiho in mirno, vidijo se na dnu vasi in mesta, polja in gozdje. Francosko se vzdiga. Pri Bourgneufu je zastala leta 1752. angleška ladija na pesku, in zdaj leže ostanki te ladije na sredi obdelanega polja 5 metrov nad morjem; toliko se je vzdignila zemlja v 100 letih. Tako je tudi v Sredozemskem morju. Leta 1248. je stopil kralj francoski Ludovik Sveti v takrat 145 imenitni luci Aigues Mortes na ladijo — in zdaj leži jedno uro od morja.

Blizu trga Puzzuoli stoji osem stebrov starega poganskega, Serapiju posvečenega svetišča, ki so vsi od morskih polžev ogri- 150 zeni in zvrtni. To nam je znamenje, da se je svet, na katerem je stalo svetišče, toliko znižal, da so bili stebri vsi v morju, in potem se je svet zopet toliko vzdignil, da so zdaj stebri na suhem. Zdaj se kraj zopet znižuje, in star menih kapucin pripoveduje, da je v mladosti svoji grozdje trgal na samostanskem vrtu, kjer 155 zdaj ribice igrajo in se zibljejo ladijice.

Dezele okoli Jadranskega morja padajo. V Benetkah se leta 1722. morali povzdigniti mestni tlak za pol metra, in ob tej priliki so zadeli poldrugi meter globoko na star tlak, ki je bil zdaj nad jeden meter pod vodo.

Severna Rusija in Sibirija se vzdigata počasi. 160

Veliko je virov, ki imajo večjo gorkoto, nego je srednja toplotina v kraju, kjer izvirajo. To so gorki viri ali toplice. Vzrok

gorkih virov je ogenj sredi zemlje, kakor smo že omenili; saj se drugod voda ne more ogreti, in sklepati smemo, čim gorkejša
 165 je voda, iz toliko večje globočine je privrela. Zatorej bomo toplice iskali tamkaj, kjer se je podzemeljski ogenj površini bolj približal nego drugod, in sicer pri ognjenikih. In resnica je, da se večina toplíc nahaja blizu ognjenikov, naj bodo živi ali mrtvi, ali pa vsaj v takih krajih, kateri imajo podlago iz plutoničnih
 170 plastij, ki so se kot lava privalile iz zemlje, na pr. trahit, bazalt. S tem pa še ni rečeno, da bi toplice ne bilo v drugih krajih.

Najznamenitejši zaradi svojih prikaznij so vroči vrelci na otoku Izlandiji; posebno Geysir in Strokr slovita po vsem svetu.

Veliki Geysir, ki ima v svoji gorki vodi veliko kremenaste
 175 zemlje stopljene, napravil si je od te zemlje ploščnato kopico 8—10 metrov visoko in 63 metrov široko. Na vrhu te kopice je okrogel kotel, sredi kotla pa tri metre široko žrelo, iz kterega vrè voda. Navadno je voda mirna, stopa počasi v kotlu do vrha in ima tu 76—89 stopinj gorkote, nekoliko globlje pa 127 stopinj.
 180 Vsakih 24 ali 30 ur se pa Geysir zjezi in hudo razsaja.

Geolog Sartorij, ki se je več časa mudil na otoku Izlandiji, popisuje to prikazen tako-le:

Iz tal se zasliši močno grmenje, voda v kotlu narašča, dela valove in vrè. Iz srede se vzdigajo veliki parni mehurji, in čez
 185 nekoliko trenutkov šine kvišku kakor blisk 25—30 metrov visok vodeni trak, ki se izgublja v bliščeče bele pene. Kaplje prvega traka še niso popadale na tla, in že se vzdiga drugi, tretji vedno više in više.

Večji in manjši trakovi švigajo na vse strani, jedni po strani,
 190 drugi pa naravnost kvišku; veliki parni oblaki se valé drug čez drugega in zakrivajo deloma vodene curke. Zdaj se še enkrat strese kopica, v globočini se sliši votel pok, in iz cevi šine trak, ki prekosi vse prejšnje v visokosti, in včasih drvi tudi kamenje iz cevi. Vse to traja nekaj minut, in lepa prikazen izgine, kakor
 195 prazne sanje o prihodu zore. Še predno so se gosti parni oblaki izkadili in je vrela voda po kopici odtekla, je kotel, ki je bil ravnokar do vrha poln, popolnoma suh. V žrelu kaka 2 metra globoko pa stoji voda mirno, kakor v navadnem vodnjaku.

Le kakih 100 korakov od Geysira je Strokr. Voda v nje-
 200 govem žrelu stoji 3 ali 4 metre globoko in vedno vrè. Na vsaka dva ali tri dni bljuje Strokr, in popotniki pravijo, da takrat v lepoti celó Geysira prekáša. S strašno silo žene kvišku vodo, ki

se razkaja v bele meglice; tudi kamenje drví iz žrela tako visoko, da ga okó več videti ne more, in včasi tako naravnost, da zopet v žrelo pada in zopet kvišku frči. Naposled je curek le vodena 205 para, ki se žvižgaje dvigne do oblakov. To traja četrť ure ali pa še ne, potem pa zopet vse potihne za dva dni.

Razne prikazni — jedna moč.

Fr. Erjavec.

81. Grobni spomenik prijatelju.

<p>1. Kakó bi zabil to gomilo,
Kjer blago tvoje spi srcé,
Ki mi brezmejno vdano bilo
Ves čas do zadnjega je dne?</p> <p>2. Ti bil mi nisi brat po krvi,
A več si bil mi tisočkrat:
Bil meni si prijatelj prvi,
Po srcu in po duhu brat.</p> <p>3. Težkó se človek od mladosti,
Težkó se loči od nadej,
Težkó se loči od prostosti —
Od tebe jaz sem se težej.</p> <p>4. In vendar, dragi, jaz po tebi
Ne bom več bridko vzdihoval,
Saj našel si na božjem nebi,
Kar tukaj si zastonj iskal.</p> <p>5. Po svobodi je hrepenelo,
Po luči, sreči ti srcé,
K resnici priti je želelo —
Izpolnil Bog ti je željé.</p> | <p>6. Zdaj bivaš vrh višave jasne,
Kjer ni mrakú, kjer ni noči;
Tam solnce sreče ti ne vgasne,
Resnice solnce ne stemni.</p> <p>7. Tam rešen reve si in teže,
Tam prost si izkušnjav in zmot,
Nobena spona te ne veže,
Voliš si čas in kraj in pot.</p> <p>8. Po jasni švigaš visočini,
Sam lepa zvezda sred' zvezdá,
In k meni tudi v nočni tmíni
Priplavaš mnogokrat z neba.</p> <p>9. Tedaj sladkó pripoveduješ
Pravljíc iz lepših mi svetov
Ter srečo rajsko opisuješ,
Ki vživa v domu se duhov.</p> <p>10. Gledaje sliko tvoje sreče
In zroč nebeški tvoj obraz,
Iz duše vzdíšem koprneče:
„Naj grem, naj grem s teboj še jaz!“</p> |
|--|--|

11. Le hrepenel jaz bodem k tebi,
Ne bom po tebi žaloval,
Saj našel si na božjem nebi,
Kar tukaj bi zastonj iskal!

S. Gregorčič.

82. Vekovitost človeških del.

<p>1. Kar živi človeštvo na zemlji,
Pičlo časa mero spoznava,
Stavi pa si v delih nesmrtnost
Z dlanjo in umom.</p> | <p>2. Evfrat, Tiger, reki mogočni,
Pod človeškim čudom šumita,
Daleč sluje krog po deželah
Stolp babilonski.</p> |
|--|--|

3. Dvigajo se Ninive kvišku,
Sveti se suzansko zidovje,
Krog in krog se širijo mesta,
Čuda množe se.
4. Kjer tla moči nilsko valovje,
Marno se vrté Egipčanje,
Tam kipé v nebo piramide,
Slog veličanski.
5. Stolp blišči se aleksandrijski,
Da zavetje ladija najde,
Pot mornarjem kaže na Rodu
Mož velikanski.
6. Svit atenski Grecija gleda,
Šparta z njim poskuša se v slavi,
Roma pa pri Tiberi vzraste,
Svet se ji vklanja.
7. Ali padlo v časovem tiru
Rok umetnih je veličastvo,
Razvaline krijejo mesta,
Živa v spominu.
8. Lepše pa se cvetje razvija,
Ki mu duh je rose prilival.
Ilijada gleda stoletja:
Padla je Troja.
9. Zginila je Greciji slava,
Al' živé nam še umotvori.
Plava še „labod venuzijski“
V časa jezeru.
10. Kakor leta, tak' so rodovi:
Duh nekdanji zdanjost povzdiga,
Pomlad vsaka novega cvetja
Svetu prinaša.
11. Vendar del vseh teh vekovitost
Ni brez konca — zgine jim s časom,
Shranja svetu jih zgodovina,
Dela jim slavo.
12. Drugo pa odkril vekovitost
Svetu je na Golgati Bog sam,
Delom temnim dobil bliščobe,
Ktera ne vgasne!
13. Kdor poti se v njega kraljestvu,
Kraljeval bo z njim nad oblaki,
Kjer sijalo trojno bo solnce
V veke vseh vekov.
14. Le kdor delal v svetlih bo žarkih,
V blagi luči — večnega solnca,
Večna slava bo mu cvetela
V rajskem zavetju.

A. Umek.

83. Doline.

I.

Kaj bi bila gorenjska stran kranjske dežele brez svojih glasovitih dolin! Niti pesniki bi je ne opevali, niti potniki bi je ne obiskovali, kajti brez dolin bi nam Gorenjsko ne vzbujalo čuta lepote. Kako enakomerno in brez vse lepote bi bil ta svet stvarjen, ko bi bila črez in črez razprostrta ravnina, kakor je ljubljansko polje od Ljubljane do Črnuč. Nič manj jednolično bi ne bilo Gorenjsko, ko bi njegovo površje bilo podobno kraškemu svetu, kakor se ta kaže zlasti na potu od Postojne do Trsta. Doline delajo Gorenjsko tako mnogolično, doline mu podeljujejo ono lepoto, kateri se nikdar ne moremo načuditi. In kakor so starodavni pesniki opevali slovečo dolino Tempe, skoz katero se vije reka Penej v Termajski zaliv, tako slovenski pesniki opevajo krasoto Bohinjske doline, po kateri zdaj buči, zdaj mirno teče bistra Savica.

Doline so vsaki pokrajini to, kar so raze človeškemu licu. Doline naznanjajo življenje in gibanje, ki pod zemeljsko skorjo 15 nikdar ne miruje, doline zaznamujejo nje smehljanje in žalovanje, nje strastno silovito razdraženost in nje pokojni, tihi mir. Doline izražajo zgodovino dotičnega sveta, kakor bolj ali manj globoke črte, večje in manjše grbe in raze na človeškem čelu poročajo o življenju, o boju in mirnem uživanju, o veselju in žalosti člo- 20 vekove preteklosti. V dolinah gleda misleči človek v nedra, globočine naše zemlje; dolinske strani mu očitno kažejo kamenena rebra dotičnega gorovja; dolinski naplavi mu izdajajo prave lastnosti onih visokih gorskih vrhov, ki so ali z večnim snegom in ledom pokriti, ali pa ki vsaj človek do njih priti ne more. 25

Kaj so pa doline? Doline ali doli so podolgovate nižine ali globine med pogorji. Gore so njih prava domačija. Vendar se lepota dolin ne ravna po visokosti gorā, ki jih ograjajo. Le redkokrat more človek, ki potuje med goratim svetom, popolnem pregledati iz doline vrhove, ki so 1600 do 2000 metrov vzpeti nad 30 njegovim stališčem. Lepota vsaktere doline se zlasti ravna po mnogoličnosti njenega sveta: kako hitro se vrstē vrhovi in pobočja, soteske in kotline ali dolinske ravnine, gozdi in livade in rodovitna polja, slapovi in skakalci in pa s kamenenimi stenami ograjena jezera; ravna se dalje po nekterih prirodnih prikazkih, 35 po njih svetlobi in senci, po oblakih in meglah. Vse te razlike se lahko nahajajo v dolinah, ki jih ograjajo tu 1500 metrov, tam pa dva- ali trikrat tako visoke gore. Našteti prirodni prikazki pa so odvisni od vnanje podobe dotičnih gorā in po takem od njih prvotnega postanka. 40

Po svoji legi med gorami ločimo doline v podolnice in preseke. Podolnice ali podolžne doline se vlečejo podolgoma med grebenoma dveh glavnih ali sploh dveh dolgih gorstev in so torej vzporedne z gorstveno osjo. Preseke ali poprečne doline segajo poprek proti gorskemu grebenu ter režejo bolj ali manj navpik 45 gorstveno os. K prvi vrsti prištevamo po večjem Dravsko, Mursko in gornjo Aniško dolino in po večjem tudi dol ob Korenski ali Dolinski Savi, k zadnji vrsti pa Soško, Idrijsko in Bohinjsko dolino in pa dol ob Savi od Zaloga do Krškega.

Podolnice so po večjem zeló široke, imajo ob straneh zložno, 50 le malo po malem vzpeto zagrajo ali le malo strme bregove, navzdolje in njih dolinska ravan le malo visi. Ta njihova vnanja podoba je prav primerna njih prvotnemu postanku. Podolnice

so namreč velike razpoke, po katerih je v neki praveški dobi
 55 ognjena moč iz zemeljskega nedra porinila ognjeno tekočo tva-
 rino. Ta se je polagoma ohladila in strdila v pogorja, ki ograjajo dolino. Primerne so zibeli, v katero zró na obeh straneh gorski velikani. — Preseke niso nikjer tako enakomerne podobe; v njih se po večjem precej široke ravnice, kotlom primerne, vrste
 60 s soteskami in razpoklinami; na straneh jih oklepajo zelo strmi, po gostem nejednaki bregovi, in njih navzdolje ali dolinska ravan močno visi. V njih se tek rek in potokov razvija kaj različno. Le tod se nahajajo reške brzice in močne krnice, velečastni slapovi in mnogobrojni skakalci. Po podolnicah se tek rek in potokov razvija kaj somerno in redno, in voda le malo po malo
 65 pada. Preseke niso postale z gorami na njihovih straneh, ampak postale so, ko se je iz zemeljskega nedra vzdignjeno pogorje pretrgalo ali na jednom mestu poprek svoje osi zopet pogreznilo v podzemeljsko skorjo. Na premnogih mestih pa je voda v teku
 70 nešteti tisočletij izstružila in razjedla prvotno neznatno razpoko ter naredila zlasti takozvane soteske poprečnih dolin. Postanek poprečnih dolin dovoljno pojasnuje njih vnanjo podobo: njih strme bregove, njih gole sem ter tja skoro navpične stene, katerih pogled vzbuja človeku resnobne čute ter ga navdaja z grozo.

75 Tu pa tam je podzemeljska ognjena moč delovala na vzdignjena velika gorstva ter je z njimi tudi njih razpoke porinila višje; naredila je nove, visoko stoječe dole, ko je izpod zemlje porinila mala stranska pogorja ali vsaj nove sklade skladala na stare. Take vzdignjene, visoke doline se očitno ločijo od prej omejenih pravih presekov. Kjer je podzemeljska ognjena moč popolnem onemogla, vdrla se je napeta ali vzdignjena skorja zopet v zemeljsko nedro. Tako so postale bolj ali manj prostorne nižine, ki so skoro krog in krog ograjene s strmimi gorami. Pravijo jim gorske kotline, kajti taki doli so po večjem globokim kotlom
 80 podobni.

Kakor že rečeno, tekoča voda je močno premenila prvotne razpoke strjene zemeljske skorje. Njena iztrebilna moč je tako velika, da so nekdanj mislili, voda sama je naredila vse doline, podolžne in poprečne na zemlji. Kjer so tla mehka, zajeda se
 90 tekoča voda očitno vanje in si nareja čim dalje globji vodotoč. Tekoča voda pa iztrebi in razje tudi najtrše kamenene plasti, zlasti ondi, kjer so te plasti porazno zložene ali vsaj le malo visé. Taka izdolbena dolina je Savski dol od Litije do Zidanega
 85 podobni.

mosta, ali Dravska dolina od koroške meje do Maribora. Kdor potuje iz Gorice proti Bolcu, ne more se pred Predilom dosti 95 načuditi, kako globoko je deroča Soča vrezala svoj vodotoč po večjem v živo skalo. Zeló trdo kamenje, na pr. granit ali žula, zavira sicer ono razjedno moč tekoče vode, ustaviti pa je popolnem nikdar ne more. Pred kakimi 250 leti je bil na otoku Siciliji velikanski tok lave iz ognjenika Etne zagradil potok Simeto, 100 ki teče na njegovi zahodni strani. Voda se je nabirala, dokler ni začela teči prek strjene kaj trde lave, in doslej je vrezala vanjo že 16 metrov globoko strugo. Sledi iztrebilne vodne moči nahajamo po vseh večjih dolinah. Tu so zapuščeni vodotoči poleg novih pretok, tam v pragove ali široke stopinje zravnani 105 svet, zlasti pa povodni naplavi, kroglasto kamenje, pesek in grušč. Ti naplavi v gorskih kotlinah in v ravninah, v ktere se iztekajo večje doline, izvirajo iz višjih gorskih krajev. Voda jih je nanesla ter polagoma z njimi zasula globoka jezera sredi gorá.

II.

Doline niso le raze, v kterih je izražena praveška zgodovina 110 zemeljske skorje, ampak one so tudi srčne žile, po kterih se potaka človeška omika od morja do gorskega skalovja in od gorskega skalovja do morja. Kjer potok po kratkem deročem teku prek visoke puščobne planjave hiti po ozki strmi grapi ter dela le visoke slapove, v takih dolih se človeška omika ne more dosti 115 razviti: v njih stojé kvečjemu posamezne vasice ali pa osamele hiše. Kjer pa voda v tisoč stremenih drži noter do osrčja gorskega sveta ter tu leno teče, tam močno dere, tu pogorja seka, tam se poleg njih vije in se nazadnje vali prek širokih planjav proti oddaljenemu morju: ondi so doline očitni potje človeške 120 omike, ki se polagoma razširja med skrajnimi nasprotji suhe zemeljske skorje, med nizko ravnino in gorsko višino. V tem oziru so doline tem zanimivejše, čim bolj so sklenjene med seboj. Zató ločimo doline po svoji razvitosti v glavne in stranske doline.

Glavne ali velike doline ločijo večja hribovja ali pa zeló 125 dolga gorstva; po svojem postanku so sestavljene iz podolnic in preseka; znači jih posebno velika reka, ki se vije od njihovega vrha tu po širokem, tam po ozkem navzdolju do morja ali do bližnje planjave. Bližnji glavni dolini sta na svojem vrhu po gostem sklenjeni po nizkih sedlih, po prelazih in prehodih, sem 130 ter tja pa prehajata po nizkem razvodju druga v drugo. — Stranske

doline so bolj kratke in strme in se vrivajo med posamezne gorske odrastke. Njih vrh se konča pod visokim gorskim hrbtom, prek katerega le tu pa tam drži nizek prelaz v nasprotno stransko dolino. Po stranskih dolih deró le močni potoki in kratke reke, ki se zlasti ob svojem izviru ali pa tudi tam, kjer prehajajo iz stranskih dolov v glavne, odlikujejo z velečastnimi slapi in mnogoterimi skakalci. Vse stranske doline držé neposredno ali pa posredno v kako glavno dolino. Ta je po takem primerna glavni žili, iz ktere držé stranske male žilice med gorske člene. Dravska, Savska in Soška dolina so na slovenskem svetu taki glavni, zeló razviti doli. Dravska dolina je po neznatnem razvodju v takozvanem Pustriškem dolu na Tirolskem sklenjena z Rieniško dolino, ki drži do Izake in po tej do Adiže. Tudi iz dola Korenske ali Dolinske Save pelje pot prek malo vzpetega razvodja pri Ratečah v dol, po katerem teče Belopeški potok h koroški Ziljici. Zeló visok pa je prehod, ki pelje iz Soške doline (Koritnice) prek Predila v Ziljski dol na Koroškem. Iz rečenih glavnih dolin drži premnogo stranskih dolinic in grap in deber med odrastke gorskih hrbtov, ki zagrajajo glavno dolino. Primeroma najmanj takih stranskih dolin drži na desno in levo od Soče; med temi je najbolj zanimiva prelepa Vipavska dolina, a čudovito zavita in bolj ozki grapi podobna je Idrijska, kratka pa je Baška in Bolska dolina.

Med vsemi gorami na svetu so evropske Planine ali Alpe najbolj razorane z dolinami. Predolge podolnice držé do njihovega osrčja; iz njih se vrivajo na vse strani brezštevne stranske doline. Preseke jih vežejo med seboj, ali pa pospešujejo nizka razvodja in prestopna sedla (prelazi in prehodi) promet med njimi. Povsod največja mnogoličnost! Planinske doline in reke so naravna pota človeški omiki, ki se je brez posebnih ovir razširjala med gorami in segala po njih v bližnje planjave do evropskih morij; nasproti pa je tudi tuja omika od morij hodila ista pota po glavnih dolinah noter do osrčja planinskega gorovja.

Ta velika imenitnost dolin se že očitno kaže, če Gorenjsko in Štajersko primerjamo Notranjskemu in Primorskemu. To pokriva nerazsekan Kras, visoka vapneniška planjava, primerna okameneli gobi, ki posrka váse vso tekočo vodo. Pravih dolin popotnik zastonj išče sredi kraškega sveta; pogreša pa po takem tudi onega raznovrstnega življenja in gibanja, s katerim se odlikujeta priroda in narod v gorenjskih in štajerskih dolih.

J. Jesenko.

84. Reki.

<p>1. Sloga le veže in krepča srca,
Razpor uničil bo stebre sveta;
Postavljajte slogi veliki oltar,
Da razpor vas zbehal ne bode nikdar!</p> <p>2. Nasprotnika ne zaničujte,
Ki z golim mečem se bori;
Zavratnika le osramujete,
Ki po zvijačah vas mori!</p> | <p>3. Ljubi to, kar je pravično,
Kar je vzvišeno, lepó;
Brez zadržka mu posveti
Glavo, srce in rokó.</p> <p>4. Sovražnik vence vije,
Če sreča jasno sije;
Prijatelj ti rokó podá,
Ko sreča je po vodi šla.</p> <p>5. Svobodo ljubi mi v misli in v djanju,
„Sužnik“ ti bodi neznano imé;
V svobodi blagi prebiva pravica —
K sužnosti zlo se le nagne srcé.</p> |
|---|---|

L. Pesjakova.

85. Orglar.

<p>1. Popusti posvetno rabo
Orglarček in gre v puščavo,
Tam prepevat' božjo slavo,
Svoje citre vzame s sabo.</p> <p>2. Pesni svoje med stoglasne
V gozdu zлива ptičev kore
Od prihoda zlate zore,
Dokler solnca luč ne vgasne.</p> <p>3. Al' veselje v srcu vtóni
S časom mu za petje slavcev
In vseh gozda prebivalcev,
Ker vsak svojo vedno goni.</p> <p>4. On ob drugi si pomladi
Zbere ptiče mladokljune,
Jim prebira svoje strune
In jih raznih pesnij vadi.</p> <p>5. Kosa, trdokljunsko dete,
Od preljub'ga Avgušтина,
Vel'koglavega kalina
Nauči pet' pesni svete.</p> | <p>6. Zmirom svojo goni slavček,
Zmirom od ljubezni bije
Srcu sladke melodije,
Toži ga Bogú puščavček:</p> <p>7. „Glej, kalin, debeloglavec,
Trdokljunast kos je svoje
Pesni pustil, lepše poje;
Poučit' ne dá se slavec.“</p> <p>8. Al' Bog slavca ni posvaril,
Le posvaril je puščavca:
„Pusti peti moj'ga slavca,
Kakor sem mu grlo stvaril.“</p> <p>9. Pel je v sužnosti železni
Jeremij žalost globoko;
Pesen svojo je visoko
Salomon pel od ljubezni.</p> <p>10. Komur pevski duh sem vdihnil,
Z njim sem dal mu pesni svoje;
Drugih ne, le tē naj poje,
Dokler da bo v grobu vtihnil.“</p> |
|--|---|

Fr. Prešeren.

86. Rezija in Rezijani.

Z videmske postaje pelje železnica okoli mesta in se kmalu zavije proti severu. Na obeh straneh ne vidiš drugega, nego z vinskim trsom prepreženo in s turščico gosto posejano ravnino. Le redki so nizki hribci, s katerih se navadno belijo grajščine ali
5 pa tudi cerkve.

Pri Gemoni, slikovito na položnem obronku ležeči, začenja se Taljamentova dolina stiskati, in ko se pripeljemo pod črno ozidje zgodovinsko tako važne Vencone, nahajamo se že popolnoma med gorami. Kmalu za tem opazimo, kako se privije široki
10 Taljament izmed karnijskih gorā in sprejema v svoj naročaj hudomušno Belo. Pri mali postaji Piani se odcepi na levo proti zahodu cesta v Karnijo, železnica pa nadaljuje svojo smér proti severu. Prišedši iz prvega prodora, ugledamo ravno pred seboj na nasprotnem bregu Bele, ki priteka tu iz kratke podolžne do-
15 line od vzhoda, na nizkem holmcu precej veliko cerkev z dvema zvonikoma, okoli nje in na desni spodi v dolini pa kup belih hiš. To je staroslavna Možnica (it. Moggio, nem. Mosach), nekdanj imenitna benediktinska opatija, katero je ustanovil palatinski grof koroški Kocelj (Chazelo). Ta je daroval namreč vsa svoja po-
20 sestva ob Beli tjagor do koroške meje oglejskemu patrijarhu z naročilom, naj ustanovi na njih omenjeno opatijo, kar je patrijarh Ulrik I. 1115. tudi storil, dodavši tej ustanovitvi še mnogo bogatih darovščin na Koroškem, Furlanskem in v Istri. Tako je nastala v Možnici jedna najslavnejših opatij na Furlanskem.

Skoz drugi dolgi prodor nas pripelje železni konj v zelo ozko kotlinico, kjer ugledamo okoli počrnelega zvonika kakih 130 hiš. To je postaja Resiutta, po slovensko „Na Beli“. Sredi vasi teče precejšnja rečica Rezija, čez katero drži 60 m dolg most s petimi oboki od rezanega kamenja. Za vasjo se zavije vozni
30 pot na strmo reber, ki se je kakor klin zagvozdila daleč noter med Belo in Rezijo. Z rebri se spusti potem kolovoz zopet nizdol ob južnem obronku k vodi, in zdaj smo že v Reziji. To vam je kakih 15 km dolga, zelo stisnjena dolina z neprestrnimi pobočji, sredi ktere teče izpod Kanina prihajajoča in po širokem
35 prodnatem koritu tekoča Rezija. V njo se izliva od severne strani samo jeden večji potok, takozvani Laški potok, od južne strani pa trije, od katerih najgornjega imenujejo Slovenji potok (na novem potankem zemljevidu Mlinji potok). Prava dolina je vsa s peskom

pošuta in neobrastla. Človeška bivališča se nahajajo po malih ravninah in zložnih obronkih 100 — 150 m nad dolinsko ravnino. 40 Nad vasmi je še nekoliko obrastlega svetá (senožeti in gozdje), potem začenjajo medli in strmi pašniki, in nad njimi se vzdigajo popolnoma gola slemena, polna melin in plazov. Zlasti divja in nepristopna je vzhodna podkaninska stran, kjer se vzdigajo gorski velikani, kakor škrbasti zobje: Mala baba (2162 m), Velika baba 45 ali Babana (2450 m) ter nad vsemi kraljujoča Mali in Veliki Kanin (2566 m, oziroma 2582 m).

Vsa rezijanska občina ima 120 km² zeló goratega, neplodovitega svetá, na katerem živi sedaj okoli 3740 duš. Cerkveno in upravno središče Rezije se imenuje po domače Ravnica („na 50 Ravenci“), ki stoji nekako sredi doline, 8 km vzhodno od Resiutte. Na Ravnici je obzidan prostor s cerkvijo, župniščem in še dvema ali tremi hišami. Pravih vasij ima Rezija štiri, t. j. Bela ali Sv. Jurij na zahodu Ravnice, Njive in Osejane na jugu, Stolbica pa na vzhodu središča. Manjša selišča so še Lipovec 55 (pri Ravnici), Korito (prav ob vznožju Kanina) in Učēja (Volčēja) v učejski dolini ob avstrijski meji, a povrh je še nekaj posameznih raztresenih hiš.

Sicer pa imajo Rezijani še tudi mnogo takozvanih staj, t. j. poletnih bivališč, kjer daleč od vasi in visoko gori po obronkih 60 letni čas prebije vsa družina pri svoji živini in žanje travo ali kosi in nabira praprot za steljo. Na jesen pa se vračajo z živino in z nabrano pičo in steljo zopet v svoji vasi.

Hiše po Reziji so bile poprej zeló nizke in s slamo krite. V njih so imeli obokane kuhinje brez dimnikov. Sedaj pa že zidajo 65 po italijanski navadi visoke, dvo- in trinadstropne hiše z žlebasto opeko pokrite. Ulice med hišami so zeló ozke, poti prav slabe in strme, skoro same kozje steze, ker Rezijani vedno le peš hodijo. Po vsej dolini ne vidiš voza, pa tudi konja ali vola ne. Njive so tako majhne, da jih ni treba orati; obdelujejo jih le kar z roko. 70

Prebivalci Rezije so visoki, krepki in zeló vztrajni ljudje z ačrnele barve. Sami o sebi pripovedujejo, da so prišli iz Rusije, in zató se tudi radi imenujejo Rusijane, kajti Rezijan se jim glasi nekako zaničljivo. Italijanski pisatelji pa trdé, da so Rezijani prišli iz Retije, in da bi se morali torej prav za prav imenovati „Retijani“. 75

Moški Rezijani se oblačijo po furlansko in so le redkokdaj doma, še čez zimo ne. Večinoma trgujejo in krošnjarijo po sosednih deželah, kjer so se že mnogi stalno naselili in sprejeli

avstrijsko državljanstvo, da lažje opravljajo svoj posel. Zlasti iz-
 80 urjeni so kot loncevezi in stavci steklenih šip. Rezijan s svojo
 visoko krošnjo, katero nosi na hrbtu tako, da se mu naslanja z
 zgornjim delom na glavo, je po Goriskem, Koroskem in Furlan-
 skem čisto navadna, stalna prikazen.

Včasi spremljajo tudi ženske moža na trgovanje in v takem
 85 slučaju vedno nosijo trebušast obramni koš na hrbtu. Navadno
 pa se ženske doma držijo in obdelujejo male kamenite njive in
 vrte. Po njih raste podzemljica, zelje in repa. Poleg tega je
 Rezijanom glavna hrana polenta s sirom. Svinjina ali govedina
 je v Reziji velika redkost.

90 Rezijanke so v obleki mnogo stanovitnejše nego moški in
 nosijo še sedaj — vsaj tiste, ki ne hodijo v svet — črno prteno
 krilo do členov, s črnim pasom prepasano. To krilo imenujejo
 „čumažat“ ali „čimežot“, beseda italijanskega izvira (camiciotta),
 ravno tako kakor naša kamižola. Na glavi nosijo Rezijanke bar-
 95 vano ruto, ob praznikih pa še vedno belo pečo. To lepo pre-
 ganjeno pokrivalo je na strani tako zvezano, da pokriva le polo-
 vico glave, in da na pol odkriti desni strani roglji dol visé in
 dajejo obrazu nekaj smelega.

Pri vsem svojem siromaštvu so Rezijani radi veseli, zlasti
 100 o večjih praznikih, kakor na pr. dne 1. velikega travna, ali na
 god sv. Vida, sv. Jurija, sv. Ivana in sv. Florijana. Prvi dan vé-
 likega travna praznujejo brez petja in plesa, ali toliko bolj pa
 plešejo o drugih praznikih. Rezijani imajo svoj posebni ples,
 „rezijanka“ imenovan, ktereга so pred kakimi tridesetimi leti še
 105 sploh plesali po vsem Tolminskem. Pri tem plesu se postavijo
 moški in ženske vsak v svojo vrsto, jedna proti drugi. Med plesom
 se približujeta vrsti druga drugi in se zopet oddaljata. Potém
 zaplešejo po dvojce nekoliko na mestu in se postavijo v pravo,
 jugoslovansko kolo, premikajoč se sem in tja. Naposled se zvrsté
 110 po dva in dva drug za drugim in plešejo po udarcih.

O sv. Ivanu so še pred kratkim zažigali krese in plesali okoli
 ognja, prepevajoč sledečo pesen :

„Prišel je kres, prišel je kres,
 Gori drvo, gori les, tridlajlaj!
 Prišel je kres kosovez,
 115 Gori trava, gori vez, tridlajlaj!“

Rezijani govore še vedno svoje posebno slovensko narečje,
 ali v pismu se poslužujejo izključno le italijanščine. Njih govo-

rica je polna italijanskih izrazov in se odlikuje po velikem številu temnih ali gluhih glasov: ò, ù, oe, y itd., katerih skoro ni mo- 120 goče s črkami izraziti.

Znano je, da so za Napoleonovih vojsk potrebovali na Furlanskem Rezijane za svoje tolmače, in da so se ruski kozaki zelo začudili, ko so slišali malo ne svoj jezik iz ust ljudij, ki so naseljeni v gorki Italiji. Tega slučaja se spominjajo še italijanski 125 pisatelji z nekakim ponosom na domovino svojo. *S. Rutar.*

87. Memento mori.

1. Dolgost življenja našega je kratka.
Kaj znancev je zasula že lopata!
Odprta noč in dan so groba vrata;
Al' dneva ne pové nobena prat'ka.
2. Pred smrtjo ne obvarje koža gladka,
Od nje nas ne odkup'jo kupi zlata,
Ne odpodi od nas življenja tata
Veselja hrup, ne pevcev pesen sladka.
3. Naj zmisli, kdor slepoto ljubi sveta
In od veselja do veselja leta,
Da smrtna žetev vsak dan bolj dozori.
4. Zna biti, da, kdor zdaj vesel prepeva,
V mrtvaškem prtju nam pred koncem dneva
Molčé trobental bo: „Memento mori!“

Fr. Prešeren.

88. Pregovori.

Stara navada železna srajca. — Trda izreja dobra volja. — Dobra izreja brani uboštvu pod streho. — Kruh noben ni tako oster, da bi mu lakota ne bila mojster. — Brez potú ni medú. — Stopaj gospodarjev gnoji njivo. — Čič ne dá nič, delavec je kruhovec. — Dobro blago samo kupca najde. — Prevzetnost in ba- 5 hanje se samo tepe. — Nesreča nikoli ne praznuje. — Vsak je svoje sreče kovač. — Dobre volje mošnje kolje. — Srednja pot najboljša pot. — Sila nikdar ni mila. — Sila kola lomi. — Več velja prihranjeno jajce nego sneden vol. — Vsak na svoj mlin vodo navrača. — Vsak ima svojega črva v nedru. — Vsem lju- 10 dem še Bog prav ne naredi. — Zadovoljnost je največja sreča

na svetu. — Skopost je hči norosti, varčnost hči modrosti. — Grbec tujo grbo vidi, svoje pa ne. — Oči vse vidijo, samo sebe ne vidijo.

89. Možu vzorniku.

Smotri njega solnčnočisti,
Blago sleherno teženje,
Delo njemu je življenje,
Vedno mož ostane isti.

1. Mnogo videl mož po sveti,
Tebe njih spoznal sem diko,
Duši svoji včrtal sliko,
Ki se mi spopolni z leti.
Velik posel je — živeti.
Kdor vrši ga brez zavisti,
Brez sebičja — mož je tisti;
S srcem um — glasilo zmage,
Njemu vse so misli blage,
Smotri njega solnčnočisti.
2. Volje trdne sklep železni
Zle ovire v prah razdeva;
Z njim vzajemno milo seva
V dušo možu svit ljubezni;
Tuj mu dih je strastij jezni.
Vsako vzorno kopnenje,
Hrana njega je poštenje,
Čuvstva tajna in očita
Vsa so v možu plemenita,
Blago sleherno teženje.
3. Sklep najskromnejši — resnica
Dela dá mu polje širno;
Če srcé je možu mirno,
Kaj mu ljudska govorica!
Zadovoljnost mu družica,
Sreče drag izvor — trpljenje,
Delo — vztrajno hrepenenje,
Dokler v grob ga zemlje črne
Smrt naposled ne zagrne —
Delo njemu je življenje.
4. Kakor solnce, ki prisije
Svetlo v jutru od izhoda,
Z nebnega na večer svoda
Svetlo se za goro skrije:
Dokler truden ne počije,
Mož takó v kreposti čisti,
Zase ne loveč koristi,
Kar je vzgojil v krepki duši,
Nikdar v podlosti ne ruši —
Vedno mož ostane isti!

Stěbor.

90. Mlademu prijatelju v spominsko knjigo.

- Prijatelj moj, vesel in mladolet,
Podaješ se med daljni, tuji svet;
Če moje prošnje ti veljajo kaj,
Poslušaj, kar te srčno prosim zdaj:
- 5 Do dobrega in lepega ohrani
Zvestó ljubezen tudi v novem stani,
Resničen vselej, blag ter pošten bodi,
In temelj srečni vložil si usodi!

J. Cimperman.

SLOVENSKI ŠOLSKI MUZEJ

K

42391

37(075.3):886.3-822

100042431

COBISS ◉